

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Agnė Jakaitė

**CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ
ESANT IKISUTARTINIAMS SANTYKIAMS**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2007 – 2012 metais Vilniaus universiteto teisės fakultete, iš jų 2011 metais stažuotės metu Šveicarijos lyginamosios teisės institute (Lozana, Šveicarija).

Moksliniai vadovai:

Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S) (2008 – 2012 m.);

Doc. dr. Tomas Davulis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S) (2007 – 2008 m.).

Skiriu mamai ir tētei

PADĖKA

Visų pirma, su didžiausia pagarba norėčiau padėkoti mano disertacijos vadovui profesoriui Valentinui Mikelėnui už vertingus patarimus, kantrybę ir pasitikėjimą.

Iš anksto dėkoju visiems šios disertacijos gynimo tarybos nariams bei oponentams už pateiktas pastabas ir kritiką, kurią labai vertinu ir tikiuosi atsižvelgti ateityje rengdama kitus darbus.

Taip pat dėkoju advokatų kontorai „LAWIN Lideika, Petraukas, Valiūnas ir partneriai“, sudariusiai puikias galimybes gilintis į mokslinę veiklą doktorantūros studijų metu ir kurioje įgyta profesinė patirtis neabejotinai prisidėjo prie šios disertacijos kūrimo.

Dėkoju visiems draugams ir kolegoms, kurie prisidėjo prie šio darbo atsiradimo palaikymu ir inspiruojančiomis diskusijomis.

Norėčiau kuo nuoširdžiausiai padėkoti savo šeimai, ypatingai mamai ir tėtei, už jų visapusišką paramą visų mano teisės studijų metu.

Iš visos širdies dėkoju Daliui, už tai kad buvo ir yra šalia.

TURINYS

SUTARTINIAI ŽYMĖJIMAI IR SANTRUMPOS	9
ĮŽANGA	10
I. CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ ESANT IKISUTARTINIAMS SANTYKIAMS: PRIGIMTIS IR BENDRIEJI TAIKYMO KLAUSIMAI	28
1.1.SUTARTIES SUDARYMO PROCESO VYSTYMASIS IR ŠIUOLAIKINĖS TENDENCIJOS	28
1.1.1.Ikisutartiniai santykiai šiandieninėje civilinėje teisėje.....	31
<i>1.1.1.1.Ikisutartinių teisinių santykių samprata.....</i>	<i>33</i>
<i>1.1.1.2.Ikisutartinių santykių turinys</i>	<i>36</i>
<i>1.1.1.3.Ikisutartinių santykių objektas</i>	<i>38</i>
<i>1.1.1.4.Ikisutartinių santykių atsiradimo, pasikeitimo ir pabaigos pagrindai.....</i>	<i>39</i>
<i>(i) Derybos dėl sandorio sudarymo.....</i>	<i>42</i>
<i>(ii) Derybų stadijos.....</i>	<i>43</i>
1.2.IKISUTARTINĖS ATSAKOMYBĖS PRIGIMTIS IR TIKSLAI	48
1.2.1. Civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose istorinės prielaidos.....	48
<i>1.2.1.1.Romėnų teisė</i>	<i>49</i>
<i>1.2.1.2.Sutarties laisvės principas – nevaržomų derybų pagrindas</i>	<i>50</i>
<i>1.2.1.3.Culpa in contrahendo ir fundamentalios XX amžiaus teisinės minties idėjos.....</i>	<i>51</i>
<i>1.2.1.4.Ikisutartinės atsakomybės raida Lietuvos civilinėje teisėje .</i>	<i>56</i>
1.2.2. Ikisutartinės atsakomybės tikslai ir funkcijos.....	57
<i>1.2.2.1.Civilinės atsakomybės dar iki pagrindinės sutarties sudarymo tikslai.....</i>	<i>58</i>
<i>(i) Sąžiningai konkurencingos ir rizika pagrįstos aplinkos bei derybų laisvės išsaugojimas</i>	<i>58</i>

(ii) <i>Ikisutartinio pasitikėjimo ir pagrįsto tikėjimo sutarties sudarymu apsauga</i>	60
(iii) <i>Balansavimas tarp priešingų interesų polių</i>	63
1.2.2.2. <i>Ikisutartinės civilinės atsakomybės paskirtis</i>	65
(i) <i>Prevenacinė funkcija</i>	65
(ii) <i>Kompensacinė funkcija</i>	67
1.2.3. <i>Civilinei atsakomybei iki pagrindinės sutarties sudarymo taikytinas teisinis režimas</i>	69
1.2.3.1. <i>Užsienio pozicijos dėl ikisutartinei atsakomybei taikytino režimo</i>	71
(i) <i>Deliktinės atsakomybės šalininkai</i>	72
(ii) <i>Sutartinės atsakomybės taikymo pagrindimas</i>	73
(iii) <i>Tarptautinė praktika</i>	73
1.2.3.2. <i>Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimas Lietuvoje</i>	82
(i) <i>Teisės doktrinos pozicija</i>	83
(ii) <i>Lietuvos teismų praktika</i>	86
(iii) <i>Ikisutartinė atsakomybė – tai nesavarankiška civilinės atsakomybės rūšis</i>	90
1.2.4. <i>Civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams koncepcija</i>	94
II. NETEISĖTI VEIKSMAI KAIP IKISUTARTINĖS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS PAGRINDAS	96
2.1. <i>PAREIGA ELGTIS SAŽININGAI ESANT IKISUTARTINIAMS SANTYKIAMS</i>	100
2.1.1. <i>Sąžiningumas kaip šiuolaikinės civilinės teisės kategorija</i>	101
2.1.2. <i>Ikisutartinio sąžiningumo pareiga</i>	105
2.1.2.1. <i>Sąžiningumo reikalavimas Lietuvoje ir kontinentinės teisės sistemos šalyse</i>	105
2.1.2.2. <i>Sąžiningumo pareiga bendrosios teisės sistemos valstybėse</i>	110
2.1.3. <i>Ikisutartinio sąžiningumo turinys</i>	115
2.2. <i>REIKALAVIMAS DERĖTIS TIK TURINT TIKSLĄ SUDARYTI SUTARTĮ</i>	118

2.3.REIKALAVIMAS NENUTRAUKTI TOLI PAŽENGUSIŲ DERYBŲ BE PATEISINAMŲ PRIEŽASČIŲ.....	125
2.3.1.Laisvė derėtis ir nutraukti derybas	126
2.3.2.Ikisutartinė civilinė atsakomybė už derybų nutraukimą.....	129
2.3.2.1.Toli pažengusios derybos: vertinimo kriterijai	130
(i)Derybų trukmė.....	131
(ii)Derybų stadija.....	132
(iii)Ikisutartiniai dokumentai ir šalių pasiekti susitarimai dėl būsimo sandorio	133
(iv)Tikėjimas sutarties sudarymu.....	137
2.3.2.2.Pateisinamos priežastys nutraukti toli pažengusias derybas	142
(i)Objektyvios priežastys	146
(ii)Naudingesnis trečiosios šalies pasiūlymas	150
(iii)Kitos pateisinamos priežastys	154
2.4.REIKALAVIMAS VESTI TIK SAŽININGAS LYGIAGREČIAS DERYBAS	156
2.4.1.Užsienio valstybių patirtis ir vertinimas	157
2.4.2.Lygiagrečios derybos Lietuvoje.....	163
2.5.REIKALAVIMAS ATSKLEISTI REIKŠMINGĄ INFORMACIJĄ	165
2.5.1.Pareigos atskleisti informaciją turinys	165
2.5.2.Pareigos atskleisti informaciją taikymas užsienio šalių praktikoje..	172
2.5.2.1.Tarptautinė ir lyginamų kontinentinės teisės valstybių pozicija	172
2.5.2.2.Pareigos taikymas bendrosios teisės valstybėse	176
2.5.3.Lietuvos praktika.....	179
2.6.KONFIDENCIALUMO PAREIGA IKISUTARTINIUOSE SANTYKIUOSE	183
2.7.REIKALAVIMAS VYKDYTI PRELIMINARIUS SUSITARIMUS	191
2.7.1.Nepagrįstas vengimas ar atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį...	193
III.IKISUTARTINIAI NUOSTOLIAI	200
3.1.TEISĖS Į IKISUTARTINIŲ NUOSTOLIŲ ATLYGINIMĄ TURINYS	204
3.1.1.Ikisutartinių nuostolių kompensavimo apimtis	205

3.1.1.1. <i>Tarptautinė pozicija</i>	207
3.1.1.2. <i>Lietuvos praktika</i>	216
3.2. DERYBŲ METU PATIRTOS IŠLAIDOS IR KITI TIESIOGINIAI NUOSTOLIAI.....	221
3.3. PRARASTOS GALIMYBĖS PINIGINĖ VERTĖ.....	225
3.3.1. Samprata.....	226
3.3.1.1. <i>Galimybė</i>	226
3.3.1.2. <i>Praradimas</i>	228
3.3.2. Nustatymo ir apskaičiavimo principai	229
3.3.2.1. <i>Kainų skirtumo principas</i>	230
(i) <i>Lietuvos praktika</i>	230
(ii) <i>Tarptautinė patirtis</i>	238
3.3.2.2. <i>Palūkanų principas</i>	240
3.3.2.3. <i>Prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimą ir atlyginimą lemiančios aplinkybės</i>	242
3.4. NESAŽININGOS ŠALIES GAUTA NAUDA.....	246
3.5. NEGAUTOS PAJAMOS.....	249
3.6. SUTARTIES VYKDYMAS NATŪRA.....	253
IŠVADOS.....	258
LITERATŪROS SĄRAŠAS	262
AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ	
DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS.....	289

SUTARTINIAI ŽYMĖJIMAI IR SANTRUMPOS

angl.	anglų kalba
c. b.	civilinė byla
CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
cit. pgl.	citata pagal
d.	dalis
DCFR	Bendrosios sutarčių teisės projektas
ECSL	Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo – pardavimo sutarčių teisės
ES	Europos sąjunga
ETT	Europos Bendrijų Teisingumo Teismas
ikisutartinė atsakomybė	civilinės atsakomybės esant ikisutartiniam santykiams sutrumpintas terminas
kat.	bylų kategorija
kt.	kita, kiti
LAT	Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis teismas
LApT	Lietuvos apeliacinis teismas
lot.	lotynų kalba
PECL principai	Europos sutarčių teisės principai
pranc.	prancūzų kalba
pvz.	pavyzdžiui
str.	straipsnis
UNIDROIT principai	Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto parengti tarptautinių komercinių sutarčių principai
vok.	vokiečių kalba
Žin.	Valstybės žinios (leidimo metai, leidinio numeris, publikacijos numeris)
žr.	žiūrėti

IŽANGA

„Ikisutartinės atsakomybės nustatymu yra sukuriamas pagrindas atsakingiems derybų dalyvių sprendimams.“¹

Istoriškai civilinės atsakomybės taikymo esant ikisutartiniais santykiams klausimas yra gana naujas.

Ilgą laiką derybos buvo tradiciškai suprantamos kaip šalių prisiimtos rizikos laikotarpis ir teisė į šią sritį nesikišo. Daugelyje kontinentinės teisės sistemos valstybių fundamentalus sutarties laisvės principas ir šalių valios autonomijos doktrina dominavo civiliniuose teisiniuose santykiuose bei buvo civilinės apyvartos veikimo pagrindas. Tai lėmė ir šalių laisvę ikisutartinuose santykiuose bei galimybę bet kuriuo metu ir dėl bet kokios priežasties nutraukti derybas, o nutrūkusių derybų išlaidos tekdavo jas patyrusioms šalims. Buvo pripažįstama, kad iki tol, kol šalių santykiai nėra tinkamai formalizuoti, jie neturi jokios teisinės galios ir reikšmės. Be to, sutarties sudarymo procesas dažnai buvo įsivaizduojamas pernelyg paprastai: asmenys susitiko, sukirto rankomis ir sutartis jau egzistuoja. Toks supratimas gyvavo ilgą laiką.

Tačiau XX amžiuje plėtojantis ir sudėtingėjant civilinės apyvartos santykiams, nuolat augant didelės apimties bei vertės sudaromų sandorių skaičiui, klasikinė sutarties sudarymo schema – „oferta ir akceptas“ – tapo nebe pakankama ir ją vis papildydavo ilgesnė ar trumpesnė derybų stadija. Ikisutartiniai santykiai pradėjo vaidinti vis didesnę vaidmenį. Jeigu derybos būdavo sėkmingos ir baigdavosi sutarties pasirašymu, tai iki sutarties sudarymo tarp šalių susiklostę santykiai ir atlikti veiksmai problemų nesukėlė. Tačiau ne visada šalių pastangos būdavo vaisingos. Dėl vienu ar kitu priežasčių sutartis net ir po ilgų derybų gali likti nesudaryta. Atitinkamai daugeliui derybų dalyvių kilo klausimas dėl buvusių šalių santykių vertinimo bei galimybės

¹ STOLL, H. Tatbestände und Funktionen des Haftung für Culpa in Contrahendo: *Ficker a.o.*, Festschrift Ernst von Caemmerer (Tübingen 1978). In MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 70.

papildomomis priemonėmis užtikrinti teisingumą ir pusiausvyrą tarp šalių dar iki pagrindinės sutarties sudarymo.

Todėl XX amžiaus viduryje nepaisant skirtingų teisinio reguliavimo tradicijų daugelyje kontinentinės teisės sistemos valstybių buvo pripažintas poreikis reguliuoti² ikisutartinius santykius teisinėmis priemonėmis. Tam tikrų absoliučios derybų laisvės ribojimų nustatymas nebegalėjo būti paneigtas. Bendro pobūdžio pareigos elgtis sąžiningai doktrina, istoriškai taikyta tik sutartiniuose santykiuose, buvo išplėsta bei pradėta taikyti ir ikisutartiniams santykiams ir šis procesas visų pirma prasidėjo *extra legem*, t. y. teisės doktrinos ir teismų praktikos būdu, o vėliau pradėta įtvirtinti ir nacionaliniuose teisės aktuose bei tarptautinės privatinės teisės vienodinimo dokumentuose. Tai reiškė, kad šalims atsirado tam tikros ikisutartinės prievolės, už kurių nevykdymą gali atsirasti civilinė atsakomybė, šiuolaikinėje doktrinoje sutrumpintai dar vadinama „*ikisutartine atsakomybe*“³.

Prieš dvidešimt metų atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę ir planinę ekonomiką pakeitus į rinkos ekonomiką derybos tapo neatsiejama ir nacionalinės civilinės apyvartos dalimi. 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas⁴ nenumatė specialių normų, reguliuojančių šalių ikisutartinius santykius ir ikisutartinę atsakomybę, taip pat ir ikisutartinių dokumentų sudarymas nebuvo numatytas to laikotarpio Lietuvos pozityviojoje teisėje. Tačiau atsižvelgiant į Lietuvos rinkoje vykstančius pokyčius įstatymų leidėjas 2000 m. liepos 18 d., priimdamas naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą (toliau – CK)⁵, daug kuo atnaujino civilinių teisinių santykių reglamentavimą. Viena iš naujovių buvo specialių normų, susijusių su šalių

² Terminas „reguluoti“ šiame kontekste vartojamas ne teisine - technine prasme, o pabrėžiant aplinkybes, kurioms esant ikisutartinių santykių šalys veikia teisinės atsakomybės rėmuose, t. y. pripažįstant, kad šie santykiai, susiklostantys tarp asmenų dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, yra ne tik faktiniai visuomeniniai santykiai, bet ir teisiniai santykiai, kuomet egzistuoja galimybė įgyvendinti subjektų ikisutartines teises ir reikalauti vykdyti pareigas.

³ Terminas „*ikisutartinė atsakomybė*“ šiame darbe vartojamas patogumo tikslu, sutrumpinant civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose teiginį. Šiuo sutrumpintu terminu nėra siekiama įvardinti ikisutartinės atsakomybės kaip savarankiškos trečios civilinės atsakomybės rūšies šalia deliktinės ir sutartinės atsakomybės, o tik norima pabrėžti civilinių teisinių santykių stadiją, kurios specifika sąlygoja civilinės atsakomybės taikymo ypatumus minėtame etape.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964 m., Nr. 19-138.

⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Žin., 2000 m., Nr. 74.

pareigomis esant ikisutartiniams santykiams ir preliminarios sutarties institutu, įtvirtinimas. Vis dėl to, tik įtvirtinti naujas normas ir plėtoti šalių civilinės atsakomybės dar iki pagrindinės sutarties sudarymo instituto taikymą ir aiškinimą teismų praktikoje nepakako: su ikisutartiniais santykiais susijusių teisės normų taikymas nėra be spragų ar trūkumų, kelia nemažai neaiškumų ir įvairių aiškinimo pozicijų. Todėl pastebėta, jog siekis užtikrinti teisingumą ir ikisutartinių teisinių santykių šalių interesų pusiausvyrą susidūrė su pamatiniu ikisutartinės atsakomybės reglamentavimui būdingu kontraversišku: kaip nepažeisti fundamentalaus sutarties laisvės principo ir tuo pačiu nustatyti efektyvias, bet pernelyg civilinės apyvartos nevaržančias, derybų dalyvių veikimo laisvės ribas?

Temos problematika. Disertacijoje yra nagrinėjamas civilinės atsakomybės taikymo esant ikisutartiniams santykiams klausimas Lietuvos civilinėje teisėje. Analizuojamos temos problemišumą iš esmės atskleidžia dvi aplinkybės.

Visų pirma, Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko minimalų ikisutartinių santykių reglamentavimo modelį. Šalių valios autonomija ir sutarčių laisvė yra pagrindiniai principai, kuriais vadovaujamosi ikisutartinių teisinių santykių stadijoje. Lietuvos pozityviojoje teisėje yra nustatytos tik tokios bendro pobūdžio taisyklės, kurios nepaneigia civilinių teisinių santykių subjektų veikimo laisvės derybų metu. Tačiau ikisutartinius santykius reglamentuojančios teisės normos (CK 6.163 str. - 6.165 str.) dėl jų minėto bendrojo pobūdžio nėra pakankamai aiškios ir tiek teisės doktrinoje, tiek praktikoje kelia nemažai klausimų. Iš tiesų, pavyzdžiui, jau vien skaitant CK 6.163 straipsnio nuostatas, reikalaujančias šalis elgtis sąžiningai esant ikisutartiniams santykiams ir nesąžiningumo atveju atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius, papildomo paaiškinimo reikalauja jose vartojamos „sąžiningumo“ ir „nuostolių“ sąvokos. Taip pat ir kitos su ikisutartiniais santykiais susijusios CK normų formuluotės yra vertinamojo pobūdžio ir tiksliau jų turinys neatskleidžiamas. Be to, atsižvelgiant į ikisutartinių santykių šalims nustatytas pareigas ir verslo deryboms būdingą rizikos bei laisvės

elementus, akivaizdu, kad vienas aktualiausių klausimų, išskylantis taikant aukščiau nurodytas CK nuostatas, yra tinkamo skirtingų interesų, dažnai vienas kitam prieštaraujančių, balanso suradimas ir proporcingumo principui atliepanti apsauga. Todėl praktikoje civilinės apyvartos dalyviams yra sudėtinga remtis ikisutartines teises ir pareigas bei šalių atsakomybę dar iki pagrindinės sutarties sudarymo reglamentuojančiomis Lietuvos pozityviosios teisės normomis.

Antra, minėtas minimalus ikisutartinių santykių reglamentavimas suponavo situaciją, kurioje itin reikšmingą vaidmenį atskleidžiant ikisutartinės civilinės atsakomybės sąlygų turinį bei jų taikymą, atlieka teismų bei kitų ją taikančių institucijų praktika. Tačiau neilga, tik besiformuojanti Lietuvos su ikisutartine atsakomybe susijusi teismų praktika yra nevienoda ir nepateikia aiškios pozicijos tokiais svarbiais aspektais kaip, pavyzdžiui, ikisutartinei atsakomybei taikytinas režimas, šalių ikisutartinių pareigų turinys ir nuostolių, patirtų dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, atlyginimas. Todėl teismų praktikos nenuoseklumas ikisutartinės atsakomybės srityje rodo, jog Lietuvoje sunku prognozuoti su civiliniais teisiniais santykiais dar iki pagrindinės sutarties sudarymo susijusių bylų baigtį, o naujosios CK normos ne visada atlieka savo paskirtį efektyviai ginti sąžiningų derybų dalyvių teises ir teisėtus interesus. Tai kelia derybų šalių piktnaudžiavimo ikisutartinėmis teisėmis ir laisvėmis grėsmę, taip pat skatina ir nepasitikėjimą teismais.

Dėl šių priežasčių su ikisutartine atsakomybe susijusių teisės normų ir praktikos mokslinė analizė tampa svarbiu bei aktualiu įrankiu sprendžiant susidariusią problemą. Vis dėl to, iki šiol civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose klausimas nesulaukė didesnio Lietuvos mokslininkų dėmesio, buvo nagrinėjamas epizodiškai ir pasižymi nuoseklių mokslinių tyrimų stoka. Todėl atsižvelgiant į teisės doktrinos vakuumą šioje srityje ir ikisutartinių santykių reikšmę šiandieninėje Lietuvoje yra būtina suformuoti vienodą konceptualų požiūrį į ikisutartinės atsakomybės taikymą.

Darbo temos aktualumas, naujumas ir reikšmė. Nagrinėjama tema yra *aktuali* keliais aspektais.

Pirmiausia, šio darbo temos aktualumą lemia tai, kad ikisutartinių teisinių santykių reguliavimas ir ikisutartinės atsakomybės taikymas praktikoje yra naujas reiškinys Lietuvos teisėje, kuris iš esmės buvo pradėtas vystyti bei tobulinti tik prieš dešimtmetį įsigaliojus CK⁶ ir galima teigti, kad šiuo metu yra pradinėje teisinės evoliucijos atkarpoje. Teismų praktika nepateikia detalesnio šių naujų normų išaiškinimo. Iš esmės nesant ir gilesnių teisės doktrinos tyrinėjimų šioje srityje, mokslinis šio naujo, tačiau neabejotinai reikšmingo teisinio fenomeno įvertinimas, jo reguliavimo ir taikymo gairių nubrėžimas tampa svarbiu ir aktuali uždaviniu. Deryboms tapus neatsiejama šiuolaikinės Lietuvos rinkos ekonomikos dalimi, civilinės apyvartos dalyviams dėl žinių, ribotų finansinių galimybių ar kitų priežasčių dažnai trūksta bendro įsivaizdavimo dėl jų pareigų turinio dar iki pagrindinės sutarties sudarymo. Svarbu paminėti, kad vis labiau intensyvėjančioje verslo aplinkoje, derybų dalyviai dėl blogo jų ikisutartinių teisių ir pareigų suvokimo ar netinkamo jų įgyvendinimo gali patirti didelių nuostolių ar nepagrįstai pralaimėti konkurencinę kovą.

Mokslinis tyrimas šia tema yra aktualus ir siekiant užtikrinti tinkamą teisės aiškinimą ir taikymą. Kaip jau minėta, pakankamai neilga ikisutartinės atsakomybės instituto veikimo nacionalinėje teisėje patirtis jau spėjo atskleisti nemažai sudėtingų, nedelstino išsprendimo reikalaujančių tiek teorinio, tiek praktinio pobūdžio problemų, su kuriomis susiduria ne tik suinteresuoti komercinės apyvartos dalyviai, bet ir teismai, tiesiogiai sprendžiantys su ikisutartiniais santykiais susijusius klausimus. Komplikuotą ikisutartinės atsakomybės instituto taikymą daugiausia lemia ir pati ikisutartinių santykių specifika. Todėl tam, kad ateityje būtų išvengta praktikos formavimo klaidų, kyla poreikis išanalizuoti teismų praktiką, susiklosčiusią sprendžiant iškilusius aktualius klausimus ikisutartinės atsakomybės tema, atskleisti praktikos

⁶ CK normos, susijusios su ikisutartiniais teisiniais santykiais, įsigaliojo ir buvo pradėtos taikyti nuo 2001 m. liepos 1 d.

padiktuotus išaiškinimus bei taikymo tendencijas, problemų sprendimo būdus, juos apibendrinti, įvertinti nuoseklumo, pagrįstumo, išsamumo aspektais ir palyginti užsienio valstybių bei tarptautinių dokumentų nustatytą ikisutartinės atsakomybės reguliavimą ir taikymą.

Lietuvoje šios disertacijos tema nė karto nebuvo nagrinėta, taigi yra *visiškai nauja* akademinio požiūriu. Pirmą kartą Lietuvos teisiniame diskurse yra siekiama atlikti išsamią ir kompleksinę šiame darbe nagrinėjamų ikisutartinės atsakomybės taikymo problemų analizę, pateikiant ne tik teorinį ikisutartinės atsakomybės taikymo pagrindimą, bet ir iškeliant šiuolaikines jos taikymo problemas, atskleidžiant jas lemiančius veiksnius ir pristatant problemų sprendimo būdus. Reikėtų pažymėti, kad lietuviškoje teisės doktrinoje jau buvo analizuoti kai kurie atskiri su ikisutartine atsakomybe susiję klausimai, tačiau daugelyje jų analizė yra lakoniškesnė ir daugiau praktinio pobūdžio⁷, o kituose darbuose ikisutartinės atsakomybės aspektai paliečiami tik *inter alia*, pagrindinį dėmesį skiriant kitų klausimų analizei⁸. Tuo tarpu užsienio valstybėse diskusijos ikisutartinės atsakomybės tema vyksta jau ne vieną dešimtmetį ir jų teisės doktrinoje ikisutartinės atsakomybės sričiai yra skiriama nemažai dėmesio. Ši sritis analizuojama ne vien teisiniu praktiniu, bet ir akademinio požiūriu. Dėl to šiame darbe yra gausiai remiamasi užsienio civilinės teisės doktrinos darbais.

⁷ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995; MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996; GEDEIKIS, M. „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“. In *Juristas*, 2006, Nr. 1, p. 17-25; GEDEIKIS, M. „Ikisutartinių santykių samprata“. In *Teisės žinios*, 2006, Nr. 2-3 (15-16), p. 31-34; SMALIUKAS, A., PACENKAITĖ, V. „Ikisutartinių teisinių santykių taikymo ir aiškinimo naujovės Lietuvos teismų praktikoje“. In *Juristas*, 2006, Nr. 12, p. 3-7; AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 10 (112), p. 52-63, KIRŠIENĖ, J., LEONOVA, N. „Qualification of Pre-contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses“. In *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(115), p. 221 – 246.

⁸ PAPIRTIS, L. V. „Preliminarioji sutartis“. In *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 28 (20), p. 105 –111; DAMBRAUSKAS, E. „Preliminarioji sutartis – sutartis dėl sutarties“. In *Juristas*, 2004, Nr. 4, p. 13 – 16; GEDEIKIS, M., BLIUVAITĖ, S. „Preliminarioji sutartis“. In *Justitia*, 2005, Nr. 3 (57), p. 50 – 60; GEDEIKIS, M., BLIUVAITĖ, S. „Preliminarioji sutartis“. In *Justitia*, 2005, Nr. 4 (58), p. 61 – 70; DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 183 – 197; AMBRASIENĖ, D., KRYŽIŪTĖ, I. „Atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą problemos“. In *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(2), p. 561-583.

Nepaisant to, šis darbas yra naujas bei *originalus* ne tik Lietuvos, bet ir užsienio doktrinos požiūriu. Kitų valstybių autorių darbuose ikisutartinės atsakomybės analizė neišvengiamai remiasi atitinkamos šalies teisei būdingais principais. Tuo tarpu, kaip parodė šiame darbe atliktas užsienio valstybių teisės tyrimas, šiai sričiai kiekvienoje jurisdikcijoje yra būdinga tam tikra teisinio reguliavimo ir jo taikymo specifika. Dėl šios priežasties nei vienos užsienio valstybės teisės doktrina negalima tiesiogiai remtis, aiškinant ikisutartinės atsakomybės taikymą Lietuvos teisėje – ji turi būti vertinama atsargiai, įvertinant jos atitikimą Lietuvoje galiojantiems teisinio reguliavimo principams. Be to, kai kurios darbe keliamos ir analizuojamos problemos yra naujos net ir užsienio teisės doktrinos ir teismų praktikos požiūriu, pavyzdžiui, toli pažengusių derybų teisiniai vertinimo kriterijai.

Atsižvelgiant į tai, tikimasi, kad šiame darbe atliktas mokslinis tyrimas turės *keleriopą reikšmę*. Disertacijoje daromos išvados, pateikiami apibendrinimai bei lyginamojo tyrimo medžiaga galės pasitarnauti formuojant Lietuvos teismų praktiką ir būti ikisutartinės atsakomybės koncepciją, jos taikymo sąlygas atskleidžiantis ir paaiškinantis šaltinis teismams, teisės praktikams ir visiems kitiems suinteresuotiems asmenims. Šis darbas neabejotinai turės praktinę reikšmę nuosekliam ir teisingam ikisutartinės atsakomybės taikymui.

Žinoma, kad nemažai teisės praktikų susiduria su ikisutartiniais santykiais kasdieninėje veikloje. Nors šios disertacijos tikslas nėra analizuoti konkrečias pavyzdines situacijas, tačiau teisei praktikai yra naudinga suteikti teorinį - mokslinį pagrindą, nes tai padeda geriau suvokti praktines problemas, nustatyti jų sisteminius ryšius, rasti originalius problemų sprendimų būdus.

Be to, šis darbas galės būti vertingas vykdant įvairius praktinius mokymus ar seminarus sandorių sudarymo ir civilinės teisinės atsakomybės tematika. Ši disertacija galėtų pasitarnauti mokslininkams, vykdančioms tyrimus ekonomikos klausimais ir siekiantiems suteikti tokiems tyrimams teisinį kontekstą. Disertacijos pobūdis ir ją sudarančios atskiros temos gali pasitarnauti kaip pagrindas ar atspirties taškas teisės mokslininkams, detaliau

analizuojant atskirus civilinės atsakomybės taikymo elementus ar konkrečių sandorių rūšis.

Taip pat ikisutartinės atsakomybės klausimo ištyrimas yra reikšmingas ne tik išimtinai teisiniu - doktrininu, praktiniu, bet ir socialiniu požiūriu, siekiant sukurti kiekvienam komercinės civilinės apyvartos derybų dalyviui suprantamą, aiškią, nuoseklią ir prognozuojamą verslo derybų proceso teisinio vertinimo bei teisingo ikisutartinių santykių šalies patirtų nuostolių atlyginimo sistemą.

Mokslinio tyrimo objektas. Disertacijos tyrimo objektas yra aktualiausi civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams norminio reguliavimo ir praktinio taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje: materialinių pozityviosios civilinės teisės normų bei teismų praktikos ikisutartinės atsakomybės bylose pristatymas, kompleksinė analizė bei vertinimas, probleminių ikisutartinės atsakomybės taikymo klausimų iškėlimas, nagrinėjimas, taip pat teisiškai pagrįstų ir efektyvių jų sprendimo būdų paieška.

Pastebėtina, kad apskritai mokslinių tyrimų prasme ikisutartinės atsakomybės tema yra labai plati, įvairiapusė, talpinanti savyje daugelį aspektų, reikalaujančių nuodugnios mokslinės analizės. Todėl šio darbo objektu yra tik šie probleminiai ir, disertacijos autorės nuomone, patys reikšmingiausi bei šių dienų teisėje daugiausia klausimų keliantys ikisutartinės atsakomybės taikymo aspektai:

- 1) ikisutartiniai santykiai, ikisutartinės atsakomybės prigimtis ir taikytinas teisinis režimas;
- 2) neteisėtų veiksmų, kaip ikisutartinės civilinės atsakomybės sąlygos, turinys;
- 3) ikisutartinių nuostolių koncepcija ir jų atlyginimas.

Kartu pažymėtina, kad:

- 1) šiame darbe aukščiau nurodytus ikisutartinės atsakomybės aspektus yra siekiama išnagrinėti tik Lietuvos civilinės teisės kontekste. Tačiau mokslinis tyrimas atliekamas ne tik Lietuvos nacionalinės teisės, bet ir

tarptautinės teisės bei pasirinktų užsienio valstybių – Didžiosios Britanijos, Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV), Nyderlandų, Prancūzijos, Šveicarijos ir Vokietijos – teisės atžvilgiu. Pasirinktų užsienio jurisdikcijų pozicijos ikisutartinės atsakomybės atžvilgiu yra tyrinėjamos tik tam tikrų probleminių klausimų sprendimams paremti ir daromoms išvadoms pagrįsti;

2) disertacijoje nėra siekiama pateikti bendros, visa apimančios ikisutartinės atsakomybės taikymo analizės. Darbo objektas yra atskiri ikisutartinės atsakomybės taikymo klausimai, kurie buvo pasirinkti atsižvelgus į jų aktualumą ir probleminį pobūdį. Kompleksiškai viename darbe analizuoti šiuos probleminius ikisutartinės atsakomybės taikymo aspektus pasirinkta todėl, kad visi jie yra tarpusavyje susiję, o jų aiškinimą pagrindžia vieningi ikisutartinių teisinių santykių dalyvių teisių ir teisėtų interesų apsaugos tikslai ir principai;

3) šiame darbe nesiekama analizuoti ikisutartinės atsakomybės nei viešųjų pirkimų kontekste, nei jos taikymo problematikos sudarant konkrečias sutarčių rūšis, nes, pavyzdžiui, neteisėtas atsisakymas sudaryti sutartį viešuosiuose pirkimuose ar neteisėti veiksmai derybų stadijoje sudarant draudimo ar bendrovių pirkimo - pardavimo sandorius reikalauja gilesnės analizės ir galėtų būti atskiro mokslinio tyrimo objektu;

4) ikisutartinės atsakomybės problemos taikytinos teisės, tarptautinės privatinės teisės aspektu, taip pat procesiniai teisiniai interesų gynimo ikisutartinės atsakomybės bylose klausimai yra už šios disertacijos tyrimo objekto ribų;

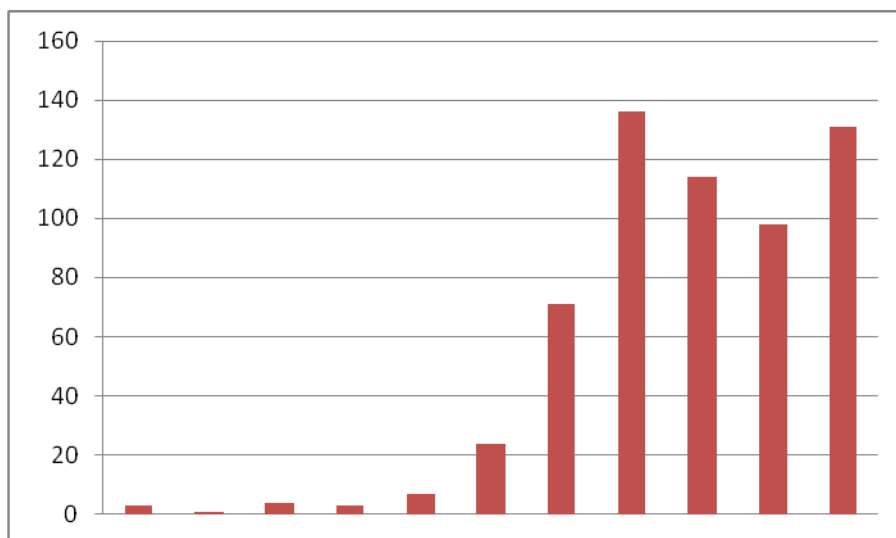
5) disertacijoje yra pasirinkta vertinti tik dvišalius ar daugiašalius ikisutartinius santykius, kai derybos vedamos tarp dviejų ar daugiau civilinės apyvartos subjektų, siekiančių sudaryti sutartį;

6) darbe nebus kvestionuojamas ikisutartinių teisinių interesų apsaugos, kaip tokios apskritai, reikalingumas ir pagrįstumas.

7) atsižvelgiant į tai, jog teisinių pareigų turinį lemia ir ikisutartinių santykių šalys, ikisutartinės atsakomybės taikymas vertinamas tik komercinių sutarčių, kurioms taikoma Lietuvos teisė, kontekste. Tokių šio darbo ribų

pasirinkimą lėmė ginčų dėl ikisutartinės atsakomybės taikymo tarp verslo subjektų daugėjimo tendencija ne tik užsienio jurisdikcijose⁹, bet ir Lietuvoje (žiūrėti diagramą apačioje)¹⁰, taip pat ir faktas, kad sutartys, kai viena šalis yra vartotojas, paprastai sudaromos prisijungimo būdu (pranc. *contrat d'adhesion*), nevykstant tarp šalių laisvoms deryboms;

Su ikisutartine atsakomybe susijusių bylų skaičius
Lietuvos apygardų, apeliacinės ir kasacinės instancijos teismuose

2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 Metai

Tikslai ir uždaviniai. Šio darbo tikslas yra išanalizuoti probleminius ir aktualiausius teorinius bei praktinius ikisutartinės atsakomybės taikymo klausimus nacionalinėje civilinėje teisėje, pateikti konkrečius problemų sprendimo pasiūlymus ir rekomendacijas, neprieštaraujančias fundamentaliems Lietuvos civilinės teisės principams bei nepaneigiančioms specifinės ikisutartinių teisinių santykių prigimties, taip pat šiame darbe yra siekiama atskleisti, kokiomis sąlygomis ateityje ikisutartinė atsakomybė galėtų ir turėtų

⁹ HARTKAMP, A. *et al. Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, p. 478.

¹⁰ Šaltinis: *Infolex* teismų praktikos duomenų bazė. Pagal *Infolex* duomenų bazę nuo CK įsigaliojimo 2001 m. liepos 1 d. iki 2004 m. gruodžio 31 d. Lietuvos apygardų, apeliacinės ir kasacinės instancijos teismuose buvo išnagrinėta 11 civilinių bylų, kurių kategorijos sutarčių sudarymas (kat. 37.2) ir/ arba preliminarieji sutartis (kat. 37.3). Tuo tarpu nuo 2005 m. sausio 1 d. iki 2011 m. gruodžio 31 d. Lietuvos aukščiausiuose teismuose buvo išnagrinėta 581 civilinės bylos, kurių kategorijos preliminarieji sutartis (kat. 42.4) ir/ arba sutarčių sudarymas (kat. 42.5). *Infolex. Praktika* [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2012 m. sausio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/>.

būti įgyvendinama Lietuvoje, tokiu būdu papildant nacionalinės teisės doktriną šioje srityje.

Atsižvelgiant į mokslinio tyrimo tikslus, yra keliami šie uždaviniai:

1) visapusiškai išnagrinėti ir atskleisti ikisutartinius teisinius santykius, kokia yra ikisutartinės atsakomybės prigimtis, jos apsaugos objektas, apimtis ir tikslai, nustatyti civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose sąlygas, atskleisti ikisutartinių pareigų turinį bei išanalizuoti ikisutartinių nuostolių atlyginimo klausimą;

2) išsamiai išnagrinėti ikisutartinės atsakomybės teisinį reguliavimą, taikymo sąlygas ir jų aiškinimą tarptautiniuose privatinės teisės vienodinimo dokumentuose bei pasirinktose lyginamose užsienio valstybėse – Didžiojoje Britanijoje, JAV, Nyderlanduose, Prancūzijoje, Šveicarijoje ir Vokietijoje, palyginant su ikisutartinių santykių reglamentavimu Lietuvoje, identifikuojant panašumus ir skirtumus bei įvertinant, ar užsienio valstybių patirtis galėtų būti naudinga Lietuvai;

3) atskleisti ikisutartinės atsakomybės aiškinimo koncepcijas minėtų užsienio valstybių teisės doktrinoje ir teismų praktikoje bei įvertinti, kaip ji galėtų būti aiškinama Lietuvoje.

Disertacijos struktūra. Darbo struktūrą lemia iškelti tyrimo tikslai ir uždaviniai. Be įžangos disertaciją sudaro dvi dalys, kurias sąlygiškai galima pavadinti bendrąja ir specialiąja dalimis, kurios tyrimo nuoseklumo tikslu bei palengvinant pateikiamos medžiagos suvokimą skaitytojui, skirstomos į smulkesnes struktūrines dalis.

Bendrojoje darbo dalyje (I skyrius) analizuojama ikisutartinių teisinių santykių stadija, ikisutartinės atsakomybės prigimtis, tikslai, istorinė jos raida, vertinimo genezė bei civilinės atsakomybės kvalifikavimo ikisutartiniuose santykiuose problema Lietuvoje ir lyginamų užsienio jurisdikcijų praktikoje. Turint omenyje šio darbo naujumą, palyginti detali ir didelės apimties bendroji dalis būtina siekiant suteikti aiškų kontekstą specialiojoje dalyje nagrinėjamiems klausimams.

Specialiojoje dalyje (II – III skyriai) yra nagrinėjami dviejų, autorės nuomone, labiausiai teoriniu ir praktiniu požiūriu problematiškų bei aktualių, ikisutartinės atsakomybės taikymo sąlygų ypatumai. Disertacijoje siekiama atskleisti šaltinius, lemiančius šalių pareigas dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, ir išnagrinėti derybų metu keliamų atskirų elgesio reikalavimų turinio elementus. Taip pat analizuojamas teisės į ikisutartinių santykių stadijoje patirtos žalos atlyginimą turinys ir atskirų ikisutartinių nuostolių rūšių koncepcijų bei jų apskaičiavimo aspektai.

Be minėtų dviejų pagrindinių dalių disertaciją sudaro išvados, literatūros sąrašas ir autorės mokslinių publikacijų disertacijos tema sąrašas.

Tyrimo šaltiniai. Disertacijos tyrimui naudotus šaltinius galima suskirstyti į tris pagrindines kategorijas – tai norminius teisės aktus, teismų sprendimus ir teisės doktriną.

Visų pirma, darbo šaltiniu yra teisės aktai. Disertacijoje CK naudojamas kaip pagrindinis norminis teisės šaltinis, kurio 6.163 – 6.165 straipsniuose nustatytas ikisutartinių teisinių santykių reglamentavimas yra pagrindas analizuojant ikisutartinės atsakomybės taikymą Lietuvoje. Be to, lyginamuoju aspektu remiamasi Didžiosios Britanijos, JAV, Nyderlandų, Prancūzijos, Šveicarijos ir Vokietijos norminiais teisės aktais, susijusiais su civilinės atsakomybės taikymu esant ikisutartiniams santykiams.

Kadangi aukščiau minėti CK straipsniai buvo parengti remiantis Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto parengtais komercinių sutarčių principais (toliau – UNIDROIT)¹¹ bei Europos sutarčių teisės principais (toliau – PECL principai)¹² – jie irgi turėjo didelę reikšmę nagrinėjant šio darbo objektą. Taip pat buvo atsižvelgta į naujausias Europos

¹¹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004 [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-02-09]. Prieiga per internetą: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm>. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Seimas yra ratifikavęs UNIDROIT statutą. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) statuto ratifikavimo. Žin., 2006 m., Nr. 114-4337.

¹² Principles of European Contract Law 1999 prepared by the Commission on European Contract Law [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-02-09]. Prieiga per internetą: http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/pecl_full_text.htm.

tendencijas, todėl buvo analizuojamas Bendrosios sutarčių teisės projektas (toliau – DCFR)¹³. Be to, kai kuriais aspektais nagrinėtinas Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo – pardavimo sutarčių teisės (toliau – CESL)¹⁴, kuris buvo pasirinktas kaip naujausias civilinės teisės tendencijas atspindintis ir jau virš dešimties metų įvairių Europos Sąjungos institucijų diskusijas dėl sutarčių teisės vienodinimo klausimais vienijantis šaltinis.

Kadangi disertacijoje siekiama įvertinti ne tik teorinius, bet ir praktinius ikisutartinės atsakomybės taikymo aspektus, ne mažiau reikšmingas šaltinis yra „gyvoji“ teisė – Lietuvos Respublikos teismų¹⁵ bei lyginamų užsienio jurisdikcijų teismų praktika, kurioje ir atsiskleidžia įvairūs ikisutartinės atsakomybės funkcionavimo aspektai, tapę šio darbo objektu.

Taip pat labai reikšmingas šiame darbe atliktos analizės šaltinis yra teisės doktrina. Tyrimo objektą sudarantiems klausimams nagrinėti, darbe pateiktiems teiginiams ir išvadoms pagrįsti pasinaudota disertacijos autorės papildomų magistro studijų ir mokslinių stažuočių metu surinktais mokslinių tyrimų šaltiniais. Teisės doktriną pagal jos publikavimo pobūdį galima išskirti į dvi grupes: tradicine forma (popieriuje) publikuojamus šaltinius¹⁶ ir mokslo darbus, kurių sklaida užtikrinama pasitelkiant internetą¹⁷.

¹³ BAR, C., CLIVE, E. et al. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009.

¹⁴ 2011 m. spalio 11 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo – pardavimo sutarčių teisės (2011/0284 COD) [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2012-03-30]. Prieiga per internetą:

http://ec.europa.eu/justice/contract/files/common_sales_law/regulation_sales_law_en.pdf. Nors šio reglamento taikymas apribojamas tarptautinio pobūdžio sutartimis, o viena šalis turi būti vartotojas arba maža ar vidutinė įmonė, tačiau ES valstybės narės galės numatyti, kad reglamentas būtų taikomas ir tarp šalių, kurios yra toje pačioje valstybėje, be to, tarp šalių, kurios abi yra prekybininkai (ir nebūtinai mažos ar vidutinės įmonės). Tikimasi, kad Lietuva pasinaudos šia galimybe. Cit. pgl.: DRAZDAUSKAS, S. „Bendroji Europos pardavimo teisė“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-04-03]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/s.drazdauskas/2011/10/26/bendroji-europos-pardavimo-teise/>.

¹⁵ Disertacijoje daugiausia dėmesio skiriama Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo ir apygardų teismų patirčiai civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose srityje.

¹⁶ Tradicine forma publikuoti šaltiniai pristatomi detaliau tyrimų apžvalgos dalyje.

¹⁷ Pagrindiniai internetinio pobūdžio šaltinių rinkiniai yra *Dalloz*, *HeinOnline*, *ICC Dispute Resolution Library*, *Kluwer Arbitration*, *LexisNexis Jurisclasseur*, *Westlaw International* duomenų bazės, kuriose kaupiami rinkiniai darbai teisės mokslų srityje.

Tyrimų apžvalga. Ikisutartinės atsakomybės tema yra pakankamai plačiai nagrinėjama užsienio valstybių teisės moksle. Tarp reprezentatyviausių mokslinio tiriamojo pobūdžio darbų disertacijos tema galima būtų paminėti tarptautiniu lyginamuoju požiūriu labai svarbius analitinius mokslinius darbus, parengtus *J. Cartwright* ir *M. Hesselink*¹⁸ bei *E. H. Hondius*¹⁹. Visapusiškai ikisutartinės atsakomybės taikymą Prancūzijos teisėje nagrinėja *P. Giliker*²⁰, *J. Ghestin*²¹ ir *J. Schmidt-Szalewsky*²², Šveicarijos teisės aspektu – *P. Piotet*²³ ir *N. Kuonen*²⁴. Kai kurie teisės mokslininkai yra išsamiai nagrinėję atskirų ikisutartinės atsakomybės sąlygų taikymo teorinius ir praktinius aspektus, pavyzdžiui, *E. A. Farnsworth*²⁵, *F. Accad*²⁶, *M. Fontaine*²⁷. Atskiri reikšmingi atsakomybės taikymo dar iki sutarties sudarymo aspektai yra nagrinėjami *P. Chauvel*²⁸, *O. Deshayes*²⁹ moksliniuose straipsniuose.

Tačiau nepaisant minėtų užsienio mokslininkų darbų, disertacijoje atliktas tyrimas nepraranda savo originalumo ir naujumo. Visų pirma, pažymėtina, kad disertacijos tema iki šiol nėra nagrinėta Lietuvos teisės moksle. Galima teigti ir dar daugiau – ikisutartinė atsakomybė apskritai kol kas nebuvo teisinio mokslinio tyrinėjimo objektas Lietuvos teisės doktrinoje. Išimti sudaro tik profesoriaus *V. Mikelėno* monografijos, kuriose lyginamuoju aspektu atlikta sutarčių teisės ir civilinės atsakomybės taikymo analizė yra

¹⁸ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

¹⁹ HONDIUS, E. H. *Precontractual Liability. Reports to the XIIIth Congress International Academy of Comparative Law. Montreal, Canada, 18-24 August 1990*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991.

²⁰ GILIKER, P. *Pre-contractual Liability in English and French Law*. London: Kluwer Law International, 2002.

²¹ GHESTIN, J. *La formation du contrat*. Paris: LGDJ, 1993, 3^{ieme} ed.

²² SCHMIDT-SZALEWSKY, J. *Négociation et conclusion de contrats*. Paris: Dalloz, 1982.

²³ PIOTET, P. *Culpa in contrahendo et responsabilité précontractuelle en droit privé suisse*. Berne: Éditions Staempfli & CIE, 1963.

²⁴ KUONEN, N. *La responsabilité précontractuelle*. Genève: Schulthess Medias Juridiques SA, 2007.

²⁵ FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217.

²⁶ ACCAD, F. *Les pourparlers: la thèse*. Paris: Conservatoire National des Arts et Métiers, Département de Droit des Affaires, 1996.

²⁷ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990.

²⁸ CHAUVEL, P. „Négociations, la rupture des pourparlers“. In *Lamy droit du contrat*, 1998.

²⁹ DESHAYES, O. „Le dommage précontractuel“. In *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*, 2004 ; DESHAYES, O. „Refus de l'indemnisation de la perte de chance de tirer profit du contrat en cas de rupture fautive des pourparlers“. In *La semaine juridique*, 2006, Nr. 30.

reikšmingas įvadas nagrinėjant ikisutartinės atsakomybės taikymą Lietuvoje³⁰, bei keli mokslininkų straipsniai, nagrinėjantys atskirus su ikisutartiniais santykiais susijusius elementus³¹. Antra, disertacijoje atliekamas tyrimas išsiskiria iš užsienio mokslo darbų panašia tema tuo, kad jame savita struktūra, visapusiškai ir išsamiai nagrinėjamos tiek pasirinktose lyginamose užsienio valstybėse, tiek ir Lietuvoje įtvirtintos ikisutartinės atsakomybės teisės normos bei jų taikymas. Skirtingi autoriai papildo vieni kitus, dažnai išsakomos nuomonės bei teismų praktika yra prieštaringa ir reikalinga papildomo patikslinimo. Daugelyje užsienio autorių darbų pateikta medžiaga turėjo būti patikrinta, atsižvelgiant į naujausius pokyčius įstatymų leidyboje bei teismų praktikoje. Visa tai leidžia teigti, kad jau vien disertacijoje pateiktas užsienio valstybių tyrimas savo specifine orientacija bei visapusiškumu taip pat išsiskiria iš panašių tyrimų, atliktų užsienio valstybių teisės mokslininkų.

Metodologija. Nagrinėjant šio darbo objektą buvo kompleksiskai naudojami tradiciniai jurisprudencijos metodai, iš kurių pagrindiniai keturi tyrimo metodai: lyginamasis, sisteminis, istorinis ir teleologinis analizės metodai.

Svarbiausias šioje disertacijoje naudojamas tyrimo metodas yra *lyginamasis*. Disertacijoje atliktas lyginamasis tyrimas neapsiriboja vien tik atskirų valstybių rašytinės teisės, t. y. įstatymų nuostatų, tyrimu. Nagrinėjamų valstybių teisė analizuojama, įvertinant veiksnius, kurie nėra įtvirtinti kaip teisės normos, tačiau turi įtakos teisiniam reguliavimui, atskirų nuostatų aiškinimui ir taikymui (įskaitant teismų praktiką, teisės doktriną, pavienių teisės mokslininkų nuomones, teisinės apsaugos koncepcijas, tikslus, istorinės raidos etapus).

³⁰ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995; MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.

³¹ IVANAUSKAS, A. „Prarastos galimybės pinigine vertė“. In *Justitia*, 2007, Nr. 1; AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 10(112); KIRŠIENĖ, J., LEONOVA, N. „Qualification of Pre-contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses“. In *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(115).

Lyginamasis metodas turi esminės svarbos tyrimui, kadangi įgalina atskleisti ikisutartinės atsakomybės taikymo nagrinėjamosiose valstybėse panašumus, kurie savo ruožtu leidžia daryti apibendrinimus ir išvadas dėl to, koks civilinės atsakomybės modelis iki sutarties sudarymo ir jos apimtis turėtų būti taikomi Lietuvoje. Šis metodas leido sugretinti įvairių valstybių ikisutartinės atsakomybės teisinio reguliavimo ir įgyvendinimo ypatumus, padėjo nustatyti naujus požiūrius, idėjas, išsamiau pagrindė Lietuvos patirtį šioje srityje ir mokslinio tyrimo argumentaciją. Tačiau nemažiau svarbūs ir lyginamojo tyrimo atskleidžiami valstybių teisės šioje srityje skirtumai. Jie padeda ne tik geriau suvokti ikisutartinės atsakomybės taikymo įvairovę, bet ir identifikuoti atvejus, kuriais teisinės apsaugos suteikimas derybų stadijoje kelia pagrįstumo klausimą bei kuriais apsauga neturėtų būti beatodairiškai suteikiama ir Lietuvoje.

Jau minėtų kontinentinės teisės sistemos užsienio valstybių – Nyderlandų, Prancūzijos, Šveicarijos ir Vokietijos – pasirinkimą lyginamajam tyrimui lėmė kelios priežastys. Visų pirma, šios užsienio valstybės turi ilgametę ir didelę ikisutartinės atsakomybės taikymo praktiką. Antra, ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymas, reglamentavimas, koncepcija ir teisės doktrina kiekvienoje iš šių šalių turi tam tikrų ypatumų, pavyzdžiui, Nyderlanduose yra pripažįstamas ir taikomas griežčiausias ikisutartinės atsakomybės režimas, o Vokietija garsėja suformuota ir išplėta *culpa in contrahendo* doktrina. Trečia, remiantis šių civilinės teisės tradicijos valstybių patirtimi ir naujausiomis sutarčių teisės kodifikacijomis, įskaitant Nyderlandų civilinį kodeksą, buvo sukurtos Lietuvos naujojo CK šeštosios knygos antros dalies normos, skirtos sutarčių teisės bendriesiems principams, tarp jų ir ikisutartiniams teisiniams santykiams³².

Lyginamuoju aspektu taip pat nagrinėjamos dvi bendrosios teisės sistemos jurisdikcijos – Didžioji Britanija ir JAV. Šių valstybių pasirinkimą lėmė tai, kad jose stipri rizikos teorija bei ekonomikos teisės mokyklos atstovų

³² CK šeštosios knygos antros dalies normos, skirtos sutarčių teisės bendriesiems principams, tarp jų ir ikisutartiniams santykiams, reguliuoti, buvo sukurtos išanalizavus užsienio valstybių – Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Nyderlandų, Šveicarijos, Kanados ir kt. – nacionalinę teisę.

pozicija, kuri įdomi moksliniu lyginamuoju požiūriu atskleidžiant veiksmų teisėtumo ribas dar iki pagrindinės sutarties sudarymo. Be to, pavyzdžiui, bendrosios teisės sistemos valstybių praktika reikšminga nagrinėjant *caveat emptor* doktriną, laikomą tipiniu individualizmo poveikio įrodymu.

Sisteminis metodas taikytas siekiant tyrimo visapusiškumo. Sisteminiis ikisutartinius santykius reglamentuojančių normų tarpusavio ryšys, ryšys su kitais teisės aktais, sisteminė doktrinos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT), Lietuvos apeliacinio teismo (toliau – LAPT) bei apygardų teismų praktikos analizė įgalino atskleisti teisės normų aiškinimo bei taikymo ikisutartiniuose santykiuose problemas³³. Kadangi Lietuvos įstatymų leidėjas, įtvirtindamas šalių pareigas dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, absorbavo ne tik daugelio civilizuotų pasaulio valstybių teisės tradicijas, bet ir pripažintus tarptautinės privatinės teisės principus, disertacijoje CK normos sistemiškai nagrinėjamos su UNIDROIT ir PECL principais bei DCFR ir CESL normomis.

Pasitelkus *istorinį metodą* nagrinėjama ikisutartinės atsakomybės genezė, jos koncepcijos ir vertinimo istorinė raida, teisinio reguliavimo ir taikymo įvairovę lemiantys veiksniai, taip pat jos teisinio reglamentavimo ir taikymo praktikos kaita Lietuvoje ir kiekviename iš tyrimui pasirinktų užsienio valstybių atskirais istorinės raidos etapais. Pažymėtina, kad istorinė su ikisutartine atsakomybe susijusių aspektų analizė yra svarbi, siekiant atskleisti šiuolaikinėje visuomenėje ikisutartinei atsakomybei keliamus tikslus, visapusiškai įvertinti teismų sprendimus bei paremti galimai naujus probleminių klausimų sprendimo būdus.

Disertacijoje panaudoto *teleologinio metodo* pagalba atskleidžiama, kokius ketinimus įstatymų leidėjas turėjo įtvirtindamas tam tikras teisės normas, jų formuluotėse panaudodamas vienas ar kitas sąvokas ir kaip atitinkamos įstatymų nuostatos turėtų būti aiškinamos, kad jų taikymas praktikoje atitiktų šiuos ketinimus. Teleologinis metodas plačiai taikytas,

³³ TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 437.

pavyzdžiui, pagrįsti disertacijoje siūlomas neteisėtų ikisutartinių veiksmų aiškinimo koncepcijas.

Nors šį darbą rašant empiriniai tyrimai nebuvo atliekami, tačiau kai kuriems teiginiams pagrįsti ar jiems iliustruoti buvo remiamasi jau atliktų statistinių tyrimų duomenimis, taip pat ir ekonomikos mokslo išvadomis, siekiant pagrįsti tam tikras teisinio reguliavimo teigiamas ir neigiamas savybes.

Ginamieji teiginiai. Darbe suformuluoti ir ginami šie pagrindiniai teiginiai:

1. Civilinei atsakomybei iki pagrindinės sutarties sudarymo keliami antagonistiniai tikslai – užtikrinti derybų laisvę ir apsaugoti pasitikėjimą sutarties sudarymu – gali būti pasiekti priklausomai nuo derybų pažangos laipsnio taikant nevienodą civilinės atsakomybės apimtį.

2. Antroji derybų stadija (t. y. kai pasiekiamas principinis šalių susitarimas ir atsiranda pasitikėjimas, kad sutartis ateityje bus sudaryta) turi būti pripažinta teisiškai reikšmingu faktu, lemiančiu civilinės atsakomybės taikymą esant ikisutartiniams santykiams: deryboms toli pažengus į priekį šalys turi teisę pasitraukti tik dėl objektyvių ar kitų pakankamai pateisinamų, teisėtų ir pagrįstų priežasčių.

3. Neatsižvelgiant į derybų pažangos laipsnį ir esant ikisutartinės atsakomybės taikymo sąlygų visetui, sąžiningai šaliai turi būti kompensuojami bet kokios rūšies tiesioginiai ikisutartiniai nuostoliai, o toli pažengusių derybų atveju civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams apimtis yra platesnė ir apima prarastos galimybės pinigine verte ribotų netiesioginių nuostolių atlyginimą.

I. CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ ESANT IKISUTARTINIAMS SANTYKIAMS: PRIGIMTIS IR BENDRIEJI TAIKYMO KLAUSIMAI

„Balansavimas tarp laisvės ir pareigos – yra tai, kas charakterizuoja ikisutartinių santykių stadiją.“³⁴

Nepaisant to, kad XXI amžiaus pradžioje Lietuvos civilinė teisė priartėjo prie pažangių Europos valstybių ir tarptautinių standartų ir naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse daug kuo atnaujino civilinių teisinių santykių reglamentavimą bei įtvirtino specialias normas, susijusias su šalių pareigomis ikisutartiniuose santykiuose, tik įtvirtinti naujas taisykles nepakako. Su ikisutartiniais santykiais susijusių teisės normų taikymas nėra be spragų, kelia nemažai neaiškumų ir įvairių aiškinimo pozicijų. Siekis užtikrinti teisingumą ir ikisutartinių teisinių santykių šalių interesų pusiausvyrą susidūrė su pamatiniu ikisutartinės atsakomybės reglamentavimui būdingu kontraversišku: kaip nepažeisti fundamentalaus sutarties laisvės principo ir tuo pačiu nustatyti efektyvias, bet pernelyg rinkos ekonomika pagrįstos civilinės apyvartos nevaržančias, derybų dalyvių veikimo laisvės ribas. Todėl, visų pirma, aiškinant ir taikant ikisutartinius santykius reglamentuojančias teisės normas turi būti tinkamai suvokta derybų ir komercinių santykių dar iki pagrindinės sutarties sudarymo esmė bei ikisutartinės civilinės atsakomybės prigimtis ir paskirtis.

1.1. Sutarties sudarymo proceso vystymasis ir šiuolaikinės tendencijos

Jau pati civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams koncepcija, praktikoje dažnai sutrumpintai įvardinama tiesiog kaip „*ikisutartinė atsakomybė*“, visų pirma referuoja į civilinių teisinių santykių stadiją – ikisutartinius teisinius santykius – civilinėje apyvartoje kasdien vykstantį

³⁴ WERY, P. *Le processus de formalion du contrat*. Bruxelles: Éditions Larcier, 2004, p. 77.

procesą, per derybas vedantį link pagrindinės sutarties sudarymo. Tai, kaip atitinkamoje jurisdikcijoje sutarties sudarymo procesas yra vertinamas – ar tik kaip formalus ofertos ir akcepto modelis, ar ir kaip ilgai trunkantis šalių tarpusavio diskusijų dėl būsimo sandorio sudarymo etapas – priklauso ir teisinių santykių kvalifikavimas bei jų dalyvių teisių ir pareigų nustatymas, o tuo pačiu ir galimas civilinės atsakomybės taikymas už ikisutartinių santykių stadijoje padarytus teisės pažeidimus. Todėl šiandieniniai ikisutartiniai santykiai, pasižymintys minimaliu teisiniu reglamentavimu bei civilinės apyvartos dalyvių fundamentalios veikimo laisvės užtikrinimo garantijomis, lemia ir civilinės atsakomybės dar iki pagrindinės sutarties sudarymo taikymo ribas, ir jos probleminių klausimų specifinius sprendimo būdus. Taigi, visapusiškas ikisutartinės civilinės atsakomybės nagrinėjimas reikalauja, kad būtų atskleisti ikisutartiniai santykiai ir jiems šiuolaikinėje visuomenėje būdingi ypatumai.

Analizuojant Lietuvos, lyginamų jurisdikcijų ir tarptautinę XX amžiaus bei pastarųjų metų praktiką galima pastebėti civilinės teisės, o tuo pačiu ir sutarčių teisės, vystymąsi nuo griežto formalizmo (pvz., kai buvo pripažįstama, kad tarp šalių sutartis yra sudaryta tik, jeigu ji yra įforminta nustatyta tvarka ir tik tam tikros specifinės pavyzdinės nuostatos joje įrašytos) iki maksimalaus laisvės suteikimo (pvz., kai šiuolaikiniai sandoriai gali būti sudaromi internetinėje erdvėje).

Iki XIX amžiaus pabaigos Vakarų Europoje sutarties sudarymo procesas buvo vertinamas formaliai. Galiojo bendra taisyklė, kad šalių susitarimas pasiekiamas šalims apsikeičiant oferta ir akceptu. Toks sutarčių sudarymo mechanizmas civilinių teisinių santykių dalyviams suteikė teisinio tikrumo ir apibrėžtumo – oferta vertinama kaip ikisutartinių santykių pradžia, o akceptas kaip ikisutartinių santykių pabaigos momentai³⁵. Taigi, derybos nebuvo atskirai analizuojamos ir išskiriamos, o įsiliedavo į bendrą minėtą ofertos ir akcepto epizodą. Toks sutarties sudarymo proceso vertinimas iš esmės atspindėjo to

³⁵ HARTKAMP, A. *et al. Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, p. 365.

meto realijas, kai sutartys būdavo sudaromos pakankamai paprastai ir laiko prasme greitai, o iki tol, kol teisiniai santykiai nebuvo tinkamai formalizuoti, jie neturėjo jokios teisinės galios ir reikšmės³⁶. Atkreiptinas dėmesys, kad minėta klasikinė ofertos ir akcepto taisyklė ir dabar įtvirtinta Lietuvos (CK 6.162 - 6.187 str.) bei daugelio kitų užsienio valstybių teisės normose.

Tačiau sudėtingėjant civilinei apyvartai, kuri iš esmės yra paremta nesuskaičiuojamu kasdien sudaromų sudėtingų įvairaus pobūdžio ir masto sandorių skaičiumi, šiuolaikinė sutarčių teisė neišvengiamai buvo įtakota komercializuotų visuomeninių santykių raidos ir stengėsi juos vyti atitinkamai reglamentuodama ar ne tam tikrą sritį. Visų pirma, *extra legem* būdu buvo pripažinta, kad ofertos ir akcepto apsikeitimas nėra vienintelė sutarties sudarymą patvirtinanti procedūra. Į tai vienas pirmųjų XIX amžiaus antroje pusėje atkreipė dėmesį garsus vokiečių teisininkas *R. Ihering*, kuris nurodė, kad sudėtingėjant civiliniams teisiniams santykiams nėra lengva išskirti ofertą ir akceptą, nes vykstant deryboms šalys ne kartą apsikeičia savo pasiūlymais, juos operatyviai modifikuoja ir riba tarp ofertos ir akcepto dažnai išnyksta³⁷. Taigi, pripažinta, kad susitarimas tarp šalių gali būti pasiekiamas derybų metu ne tik akceptuojant ofertą, bet ir kitokiais šalių konsensusą pakankamai įrodančiais veiksmais. Iš pradžių tokia teisininko *R. Ihering* iškelta teorija susilaukė tik mokslininkų dėmesio (pvz. *R. Ihering* idėjas analizavo italų teisininkas *G. Fagella* bei prancūzas *R. Salleiles*), bet vėliau XX amžiaus antroje pusėje buvo pripažinta ir teisė praktikų bei įtvirtinta daugelio kontinentinės teisės sistemos valstybių teisės normose³⁸.

Naujojo CK 6.162 straipsnio 1 dalis taip pat numato galimybę šalių susitarimą pasiekti ir „*kitais šalių susitarimą pakankamai įrodančiais veiksmais*“. Tokia pati taisyklė įtvirtinta ir kitų šalių teisės aktuose bei tarptautiniuose privatinės teisės vienodinimo dokumentuose (UNIDROIT principų 2.1.1 str., PECL principų 2:211 str., DCFR II knygos 4:211 str.,

³⁶ MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 63.

³⁷ ACCAD, F. *Les pourparlers: la thèse*. Paris: Conservatoire National des Arts et Métiers, Département de Droit des Affaires, 1996, p. 81.

³⁸ *Ibid.*, p. 82.

CESL 30 str.). LAT yra pabrėžęs, kad ši norma, nustatanti, jog sutartis gali būti sudaroma ir kitais šalių susitarimą pakankamai įrodančiais veiksmais, yra ypatingai reikšminga tais atvejais, kai prieš pasirašydamos konkrečią sutartį šalys derasi ir siekia suderinti savo pasiūlymus, reikalavimus bei galimas būsimos sutarties sąlygas³⁹. Tokia pozicija atspindi šiandien tarp civilinės apyvartos dalyvių susiklosčiusių santykių dėl sandorio sudarymo sudėtingumą – klasikinė ofertos ir akcepto taisyklė dažnai yra ne tik sudėtingai pritaikoma mūsų dienomis, bet ir nepakankama šiuolaikinių ikisutartinių santykių etapui įvertinti⁴⁰.

Taigi, matyti, kad sutarčių sudarymo proceso modifikacijos XX amžiuje buvo logiška aukščiau minėtų visuomeninių bei rinkos pokyčių pasekmė. Tačiau remiantis žemiau šiame darbe atlikta analize, yra galima teigti, jog iš vienos pusės, šiuolaikinis sutarties sudarymo procesas tapo laisvesnis ir mažiau standartizuotas, tačiau iš kitos pusės praktikoje jo vertinimas tapo dar labiau komplikuoatas.

1.1.1. Ikisutartiniai santykiai šiandieninėje civilinėje teisėje

2001 m. liepos 1 d. įsigaliojęs naujasis Civilinis kodeksas Lietuvos teisėje įstatymiškai įtvirtino šalių pareigas dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, tačiau ikisutartinių teisinių santykių sampratos neatskleidė. Nors Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamentas pateikdamas išvadą dėl Civilinio kodekso projekto nepritarė 6.163 straipsnio nuostatoms, nurodydamas, kad „reikėtų apibrėžti ikisutartinių santykių sąvoką, nes nėra aišku, ar ši sąvoka apima tik derybas, ar ir, pavyzdžiui, preliminarios sutarties sudarymą“⁴¹, vis dėl to, įstatymų leidėjas vadovavosi dar senovės Romos laikais suformuluota taisykle, kad kiekvienas apibrėžimas civilinėje teisėje yra

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

⁴⁰ FONTAINE, M. et al. *Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 17.

⁴¹ 2000 m. liepos 12 d. Lietuvos Respublikos Seimo pagrindinio komiteto išvada dėl Civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ projekto (P-2530Ž(2)) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-14]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=105060.

pavojingas ir retai kuris negali būti sugriautas (lot. „*omnis definitio in iure civili periculosa est: parum est enim ut non subverti possit*“)⁴². Taigi, galima tik sutikti, kad pateikti sąvokų apibrėžimus teisės akte yra rizikinga.

Svarbu pažymėti, kad ne tik Lietuvos, bet ir užsienio valstybių teisės aktai neatskleidžia ikisutartinių santykių sampratos. Pavyzdžiui, Vokietija, viena iš nedaugelio šalių, kurios civilinė teisė tiesiogiai įtvirtinta šalių pareigą derybose elgtis sąžiningai, tačiau jos teisėje taip pat nėra įstatyminės ikisutartinių santykių definicijos⁴³. Prancūzijoje buvo bandoma papildyti civilinį kodeksą specialiomis nuostatomis, apibrėžiančiomis šalių santykius dar iki pagrindinės sutarties sudarymo ir įtvirtinančiomis šalių pareigas ikisutartiniuose santykiuose, tačiau šios diskusijos, kurios buvo pradėtos profesoriaus *P. Catala* dar 2005 metais, tęsiasi iki šiol⁴⁴. UNIDROIT principai, kuriais remiantis buvo parengtas CK⁴⁵, taip pat tik įtvirtina šalių pareigas ikisutartiniuose santykiuose, bet šių santykių sąvokos nenustato – tarp šalių susiklostančių santykių iki pagrindinio sandorio sudarymo sąvokos apibrėžimas yra paliktas teisės doktrinai nustatyti ir konkrečiu atveju teismo diskrecijai spręsti, ar atitinkami tarp šalių susiklostę santykiai yra ikisutartiniai. Taigi, atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad įstatyminės ikisutartinių santykių sampratos nebuvimas nelaikytinas Lietuvos pozityviosios teisės spraga.

Kita vertus, detalesnis ikisutartinių santykių sampratos mokslinis nagrinėjimas yra svarbus dėl dviejų priežasčių. Pirma, gilesnė ikisutartinių santykių sampratos analizė yra svarbi atskiriant teisinius santykius nuo neteisinių santykių. Pripažinimas, jog tarp asmenų atsiradęs ikisutartinis santykis yra teisinis, sukelia teisinių padarinių – jų subjektinės teisės arba pareigos elgtis tam tikru būdu reiškia teisiškai galimo ir teisiškai privalomo elgesio matą, o jų įgyvendinimas gali būti užtikrintas prievarta. Taigi,

⁴² MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 17.

⁴³ MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Contracts in General. Volume VII, Part 1*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 9-26.

⁴⁴ CATALA, P. „Avant-projet de réforme du droit des obligations. Projet „Catala““. In *JCPG*, 2006, No I, 170.

⁴⁵ DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.

konstatavimas, jog tarp asmenų yra susiklostę ikisutartiniai santykiai, lemia jų teisiškai leistino elgesio ribas ir skirtingai nuo kitų įvairaus pobūdžio tarp asmenų atsirandančių santykių, ikisutartinių santykių egzistavimas reiškia galimybę ginti turimą reikalavimo teisę ir priversti vykdyti esamą pareigą. Ir antra, ikisutartinių teisinių santykių sampratos mokslinė analizė yra reikšminga siekiant atriboti šiuos teisinius santykius nuo kitų teisinių santykių (t. y. tam, kad būtų galima atskirti ikisutartinius santykius nuo neikisutartinių, pavyzdžiui, sutartinių civilinių santykių). Praktikoje tai gali sąlygoti ne tik skirtingas subjektų teises ir pareigas, bet ir jų gynimo būdus. Taigi, tai yra svarbu siekiant užtikrinti civilinės apyvartos subjektų teisių ir teisėtų interesų apsaugą.

1.1.1.1. Ikisutartinių teisinių santykių samprata

Lingvistinė žodžio „*ikisutartinis*“ analizė atskleidžia, kad šis terminas reiškia egzistavimą iki tol, kol atsiranda sutartis⁴⁶. Taigi, bendriausia prasme ikisutartiniai santykiai yra santykiai, susiklostę dar iki atsirandant sutartiniams santykiams.

Lietuvos teisės doktrinoje yra nurodoma, kad šalims pradėjus derybas dėl sandorio sudarymo tarp jų susiklostę santykiai vadinami ikisutartiniais⁴⁷. Vadinasi, derybos yra teisinis faktas, kurio pagrindu atsiranda ir yra sukuriami tarp šalių civiliniai teisiniai santykiai, kuriuos teisės mokslininkai įvardina kaip „*ikisutartinius*“. Lyginamų užsienio valstybių atstovai pateikia kiek platesnį ikisutartinių teisinių santykių apibūdinimą. Pavyzdžiui, Šveicarijos doktrina numato, kad „*ikisutartiniai santykiai yra teisiniai santykiai, susiklostantys jau preliminarioje diskusijų dėl būsimos pagrindinės sutarties sudarymo stadijoje, kurioje šių teisinių santykių dalyviai analizuoja galimybę sudaryti sutartį,*

⁴⁶ Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne nurodoma, kad priešdėlis „iki“ reiškia – buvęs, egzistavęs ligi to, kas pasakyta pamatiniu žodžiu. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 206.

⁴⁷ AMBRASIENIĖ, D. *et. al. Civilinė teisė. Prievolių teisė*: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 138; GEDEIKIS, M. „Ikisutartinių santykių samprata“. In *Teisės žinios*, 2006, Nr. 2-3 (15-16), p. 31.

*derasi dėl būsimos sutarties sąlygų ir atlieka visus reikalingus veiksmus, susijusius su sutarties sudarymu*⁴⁸.

Tuo tarpu Lietuvos teismų praktika, kaip ir lietuviškoji teisės doktrina⁴⁹, pateikia tik bendro pobūdžio ikisutartinių teisinių santykių apibrėžimą. Viename iš pirmųjų 2005 m. sausio 19 d. LAT precedentų, kuriame buvo analizuojami tarp šalių susiklostę ikisutartiniai santykiai, *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika*⁵⁰ teismas nurodė, kad „šalims pradėjus derybas tarp jų susiklosto tam tikri santykiai, vadinami ikisutartiniais“. Tokią pačią poziciją ne kartą LAT yra pakartojęs ir vėlesnėse savo nutartyse, tvirtindamas, jog „šalims pradėjus derybas tarp jų susiklostę santykiai vadinami ikisutartiniais“⁵¹, arba nurodydamas, kad „šalių santykiai nuo derybų pradžios iki to laiko, kai galima konstatuoti, jog šalys sudarė pagrindinę sutartį, yra ikisutartiniai santykiai“⁵².

Vis dėl to, neapsiribojant minėtu bendro pobūdžio teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pateikiamu ikisutartinių santykių apibūdinimu, kad tai yra santykiai, susiklostantys pradėjus derybas ir vykstantys tarp šalių dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, galima remtis teisės teorijos aiškinimais ir detaliau nagrinėti ikisutartinių santykių sampratą.

Bendriausia prasme, ikisutartiniai santykiai yra visuomeniniai santykiai, kurie verčiami teisiniais santykiais, tiksliau, viena teisinių santykių rūšimi – civiliniais teisiniais santykiais, todėl jie pasižymi civiliniams teisiniams santykiams būdingais bruožais.

⁴⁸ NOVOA, R. „Culpa in Contrahendo: a Comparative Law Study: Chilean Law and the United Nations Convention on Contracts for the International Sales of Goods (CISG)“. In *Arizona Journal of International & Comparative Law*, 2005, Vol. 22, No. 3:586.

⁴⁹ KIRŠIENĖ, J., LEONOVA, N. „Qualification of Pre-contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses“. In *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(115), p. 224.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika*“, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *E. Č. –Š. v. UAB „Pakruojo parketas*“, Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S).

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *UAB „Avižienių projektai“ v. asociacija „Ekologinės statybos“, UAB „Interpro investicija“, A. D.*, Nr. 3K-3-145/2011, kat. 36.2; 37; 39; 40.3; 42.4 (S).

Galima išskirti šiuos ikisutartinių santykių kaip teisinių santykių ir, atitinkamai, kaip civilinių teisinių santykių požymius⁵³.

Pirma, ikisutartiniai santykiai yra visuomeniniai santykiai. Jie atsiranda tarp asmenų – fizinių ir juridinių. Visais atvejais turi būti bent vienas asmuo, turintis reikalavimo teisę, ir bent vienas asmuo, turintis subjektinę pareigą, atitinkančią subjektinę teisę⁵⁴.

Antra, šie santykiai yra reglamentuoti teisės normomis. Ikisutartinius santykius reguliuoja civilinės teisės normos (pvz. CK 6.163 str. nustato šalių ikisutartines pareigas, CK 6.164 str. įtvirtina konfidencialumo reikalavimus ir kt.). Teisės normomis pradedant reglamentuoti faktiškai egzistuojančius visuomeninius santykius jų subjektų veiksmai įgyja apibrėžtumą. Tai nereiškia, kad tarp šalių atsiranda naujas santykis, nes tai yra tas pats tarp visuomeninio santykio subjektų egzistuojantis visuomeninis santykis, tik jo dalyvių tarpusavio ryšiai, teisės ir pareigos yra teisiškai reglamentuoti ir privalomi dėl teisės, kaip socialinių normų sistemos, pobūdžio⁵⁵.

Trečia, ikisutartinių santykių subjektai turi koresponduojančias civilines teises ir pareigas. Pavyzdžiui, ikisutartinių santykių subjektai privalo elgtis sąžiningai: viena šalis turi teisę reikalauti, kad kita šalis elgtųsi sąžiningai, o kita šalis turi pareigą elgtis sąžiningai, ir atvirkščiai (CK 6.163 str. 1 d.).

Ketvirta, ikisutartinių teisinių santykių subjektai yra autonomiški ir nepavaldūs vienas kitam (pvz., CK 6.163 str. 2 d. numato, kad jie turi teisę laisvai pradėti derybas ir derėtis dėl sutarties sudarymo bei teisę nutraukti derybas).

Penkta, dėl to, kad ikisutartinis santykis yra reglamentuojamas teisės normų, jo dalyvių teisės ir pareigos gali būti priverstinai įgyvendintos (CK 1.138 str.). Taigi, ikisutartinių teisinių santykių dalyvių subjektinių teisių įgyvendinimą garantuoja valstybė. Šalims ikisutartinių santykių metu atsiranda

⁵³ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 137; VANSEVIČIUS, V. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 211.

⁵⁴ AVIŽA, S. *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 38.

⁵⁵ Civilinės teisės doktrinoje yra įvairių nuomonių dėl faktinio visuomeninio ir teisinio santykio tarpusavio ryšio. Žr. pvz.: STASKONIS, V. *et. al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997, p. 43-45.

tam tikros ikisutartinės pareigos, už kurių nevykdymą gali atsirasti civilinė atsakomybė. Pavyzdžiui, CK 6.165 straipsnio 4 dalis nustato, kad jeigu preliminarią sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti sutartį, t. y. elgiasi nesąžiningai, ji privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius.

Šešta, ikisutartinio civilinio teisinio santykio egzistavimas nereiškia faktinio visuomeninio santykio pabaigos. Į šią aplinkybę svarbu atkreipti dėmesį siekiant reglamentuoti teisinio santykio turinį. Kai teisės normomis yra siekiama iš esmės pakeisti faktiškai egzistuojančius visuomeninius santykius arba nustatyti nepagrįstai sudėtingą teisių ir pareigų įgyvendinimo tvarką, yra rizika, kad teisinis reglamentavimas nepasieks savo tikslo ir bus neveiksmingas⁵⁶.

Ikisutartinių santykių ypatumai, leidžiantys atskirti juos nuo kitų teisinių, civilinių ir neteisinių santykių, gali būti atskleisti analizuojant šio santykio subjektus, objektus, turinį bei atsiradimo, pasikeitimo ir pabaigos pagrindus. Kadangi šiame darbe analizuojami tik civilinės atsakomybės taikymo probleminiai klausimai komercinių ikisutartinių santykių atžvilgiu, kurių šalys yra profesionalai ir neišsiskiria tam tikrais ypatumais nuo kitų komercinių civilinių teisinių santykių dalyvių, toliau bus aptariama tik šio santykio turinys, bendrieji šio civilinio teisinio santykio objekto klausimai ir atsiradimo prielaidos.

1.1.1.2. Ikisutartinių santykių turinys

Doktrinoje vyrauja nuomonė, kad teisinio santykio turinį sudaro subjektų atliekami veiksmai įgyvendinant subjektines teises ir vykdant pareigas. Tai nereiškia, kad kiekvienu atveju yra atliekami visi įmanomi veiksmai ir įgyvendinamos bei vykdomos visos potencialiai įmanomos pareigos. Tačiau jeigu kuris nors veiksmas įgyvendinant subjektinę teisę ar vykdant pareigą yra atliekamas, gali būti užtikrintas priverstinis kiekvienos įgyvendinimas ar

⁵⁶ AVIŽA, S. et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 38.

vykdymas. Pažymėtina, kad suregulius faktinį visuomeninį santykį dar iki pagrindinės sutarties sudarymo teisės normomis, pats faktinis visuomeninis santykis neišnyksta, tačiau faktinio visuomeninio santykio dalyvių veiksmai įgauna teisinį apibrėžtumą, kartu ir teisinį privalomumą⁵⁷.

Todėl pabrėžtina, kad teisinį santykį sudarantys elementai – subjektinės teisės ir pareigos, yra tarpusavyje susijusi sistema, jos neatskiriamos vienos nuo kitų, t. y. reikalavimo subjekto teisė atitinka įpareigoto asmens ar asmenų pareigas, o esant subjektinėms pareigoms yra reikalavimo teisės subjektai, galintys reikalauti jas vykdyti. Tokiu būdu subjektinė teisė ir ją atitinkanti pareiga sukuria įgalios ir įpareigotos šalies teisinį ryšį. Atitinkamai, kalbant apie ikisutartinio santykio turinį pagrindinės yra subjektinės teisės ir subjektinės pareigos sąvokos.

Bendriausia prasme, subjektinė teisė yra suprantama kaip teisės ginamas galimo elgesio variantas. Subjektinė ikisutartinė teisė reiškia konkretaus asmens galimybę elgtis tam tikru būdu arba reikalauti atitinkamo elgesio iš įpareigotų asmenų dar iki pagrindinės sutarties sudarymo. Pažymėtina, kad subjektinė teisė yra skirta teisę turinčio asmens teisėto intereso patenkinimui užtikrinti⁵⁸. Į tai labai svarbu atsižvelgti, nes toks interesas atskleidžia subjektinės teisės paskirtį. Todėl subjektinės teisės nustatytų ribų peržengimas ar subjektinės teisės įgyvendinimas priešingai jos paskirčiai yra pripažįstama piktnaudžiavimu teise (CK 1.137 str. 3 d.).

Skirtingai nuo subjektinės teisės, subjektinė pareiga reiškia teisės nulemtą būtiną elgesio būdą. Taigi, galima teigti, kad ikisutartinė subjektinė pareiga yra skirta subjektinės teisės įgyvendinimui užtikrinti. Konkrečios ikisutartinių teisinių santykių šalių teisės ir pareigos bei turinys atskleidžiamos II-oje šios disertacijos dalyje, analizuojančioje neteisėtus veiksmus kaip ikisutartinės atsakomybės sąlygą.

⁵⁷ Teisės teorijoje ir civilinės teisės doktrinoje yra įvairių nuomonių dėl to, kas sudaro teisinio santykio turinį. Pavyzdžiui, teigiama, kad jį sudaro teisės ir pareigos. Be nurodyto teisinio santykio turinio, yra skiriamas ir faktinio visuomeninio santykio turinys, kurį sudaro jo dalyvių veiksmai. STASKONIS, V. *et al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997, p. 50-51; VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 212-215; AVIŽA, S. *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 38.

⁵⁸ AVIŽA, S. *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 39.

1.1.1.3. Ikisutartinių santykių objektas

Visų pirma, pažymėtina, kad Lietuvos civilinės teisės, kaip ir teisės apskritai, doktrinoje nėra vieningos nuomonės dėl to, kas laikytina civilinio teisinio santykio objektu. Vienu autorinių nuomone, civilinio teisinio santykio objektu laikytina tai, į ką yra nukreiptos civilinio teisinio santykio subjektų teisės ir pareigos, t. y. civilinio teisinio santykio objektu yra laikomas reguliuojamas faktinis visuomeninis santykis. Kitų nuomone, teisinio santykio objektu pripažintinos vertybės, dėl kurių atsiranda ir egzistuoja subjektinės teisės ir pareigos⁵⁹. Įvertinus tai, kad faktinis ir teisinis santykis nėra atsieti vienas nuo kito, ir subjektines teises ir pareigas laikant vidine struktūrine santykio dalimi, civilinio teisinio santykio objektu laikytinos vertybės, dėl kurių atsiranda pats santykis, kartu teisės ir pareigos.

Tad ikisutartinių civilinių teisinių santykių objektais pripažintina daiktai ir kitas turtas, veiksmai ir veikslių rezultatai, intelektinės veiklos rezultatai, asmeninės neturtinės vertybės. Toks objekto apibūdinimas, atitinkantis pliuralistinę teisinio santykio objekto sampratą, pateikiamas ir pozityviojoje teisėje, nustatant, kad civilinių teisių objektai yra daiktai, pinigai ir vertybiniai popieriai, kitas turtas bei turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veikslių rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės (CK 1.97 str. 1 d.). Be to, ikisutartinių santykių metu konkretus būsimos sutarties objektas jau gali būti aiškiai identifikuotas arba derybų šalys gali susitarti jį identifikuoti ateityje. Pavyzdžiui, preliminariosios sutarties objektas yra kitos sutarties sudarymas ateityje. Tuo pačiu, pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktika nurodo, jog „*preliminariosios sutarties atveju nėra prievolės objekto kaip tos turtinės vertybės, dėl kurios šalys sudaro pagrindinę sutartį. Tai – organizacinė sutartis, priskirtina ikisutartinių santykių stadijai.*

⁵⁹ Teisės teorijoje yra skiriamos monistinė teisinio santykio objekto teorija, teisinio santykio objektu pripažįstanti jo subjektų veiksmus, ir pliuralistinę teisinio santykio objekto teorija, teisinio santykio objektu pripažįstanti tas vertybes, dėl kurių atsiranda teisinis santykis. STASKONIS, V. *et al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vajusta, 1997, p. 53-55; VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 218; AVIŽA, S. *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 40.

Tokia sutartimi nė viena iš šalių neįgyja turtinės naudos, kas yra būdinga pagrindinėms sutartims. Preliminariosios sutarties objektas yra būsima pagrindinė sutartis, tačiau toks objektas negali būti pripažintas civilinių teisių objektu turtinių teisių požiūriu. Tai pagrindinis preliminariosios sutarties skiriamasis požymis nuo pagrindinės sutarties, nes pagrindinėje sutartyje objektas – turtinė vertybė, dėl kurios šalys sudaro sutartį, visuomet egzistuoja. Pagrindinėje sutartyje jos šalys arba viena iš šalių visuomet turi ir subjektingą teisę į tokį objektą arba ši teisė sukuriama fikcijos (ateities vizijos) būdu (pvz., būsimo daikto pirkimo–pardavimo sutarties atveju). Taigi, preliminarioji sutartis yra sutartis dėl kitos (pagrindinės) sutarties sudarymo, t. y. sutartis, iš kurios kyla šalių prievolė joje aptartomis sąlygomis sudaryti pagrindinę sutartį⁶⁰. Vadinasi, ikisutartiniuose santykiuose net ir esant jiems pakankamai toli pažengusiems bei šalims pasirašius ikisutartinius dokumentus, nėra turtinės vertybės kaip prievolės objekto ir nė viena šalis neįgyja turtinės naudos.

1.1.1.4. Ikisutartinių santykių atsiradimo, pasikeitimo ir pabaigos pagrindai

Tam, kad ikisutartiniai santykiai atsirastų ir funkcionuotų yra būtinos tam tikros teisinės prielaidos:⁶¹ teisės norma (t. y. turi būti teisės normos, kurios numatytą galimybę reglamentuoti tam tikrus teisinius santykius, pavyzdžiui, CK 6.163 - 6.165 straipsnių normos reguliuoja civilinius teisinius santykius, susiklostančius dar iki pagrindinės sutarties sudarymo), jų subjektų teisinis subjektiškumas (teisnumas ir veiksnumas bei asmens galimos įgyti teisės, t. y. konkrečių teisinių santykių atveju asmuo gali įgyti teisių ir pareigų, jeigu jis gali būti to santykio subjektu) ir įstatymuose numatytų teisinių faktų buvimas. Juridiniu faktu vadinamas toks realios tikrovės reiškinys, su kuriuo teisės normos sieja civilinių teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą ar

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6 (S).

⁶¹ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 319; VITKEVIČIUS, P. *et al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997, p. 206.

pabaigą⁶². Atkreiptinas dėmesys, kad ikisutartinių santykių pradžios ir pabaigos suvokimas yra aktualus šalims įgyvendinant savo teises ir teisėtus interesus dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, nes ikisutartinių santykių pradžia savo ruožtu lemia ir ikisutartinės atsakomybės taikymo pradžią laiko atžvilgiu ir atvirkščiai – ikisutartinė atsakomybė netaikoma, jeigu tarp šalių pasibaigė ir jų nebesieja ikisutartiniai santykiai. Vis dėl to, tik kai kurie juridiniai faktai yra pagrindas atsirasti ikisutartiniams santykiams – tai paprastai yra sandoriai, nors gali būti ir administraciniai aktai, kai, pavyzdžiui, atitinkami viešosios teisės subjektai neatlieka valdžios funkcijų, o veikia ikisutartiniuose santykiuose, sudarant civilinės teisės normų reglamentuojamas sutartis⁶³. Atsižvelgiant į šio mokslinio darbo objektą ir tikslus, ikisutartiniams santykiams reikšmingiausiais teisiniais faktais yra laikytini sandoriai – tai asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas (CK 1.63 str. 1 d.).

Kaip jau buvo minėta, šiuolaikinėje visuomenėje įprastą sutarties sudarymo modelį – oferta ir akceptas – papildė derybų stadija ir sutarties sudarymas paprastai yra trumpesnių ar ilgesnių derybų pasekmė. Derybų metu šalys siekia suderinti tiek savo reikalavimus viena kitai, tiek galimas būsimos sutarties sąlygas. Taigi, ikisutartiniai santykiai prasideda nuo to momento, kai šalys pradeda kontaktuoti viena su kita, siekiant tam tikro sandorio sudarymo, o derybos yra pripažįstamos vienu iš juridinių faktų ikisutartiniams teisiniams santykiams atsirasti⁶⁴.

Kitas ikisutartinių santykių pradžios momentas – ofertos pateikimas. Pasiūlymas sudaryti sutartį yra laikomas oferta, jeigu jis pakankamai apibūdintas ir išreiškia oferento ketinimą būti sutarties susaistomam (CK 6.167 str. 1 d., UNIDROIT principų 2.1.2 str., PECL principų 2.201 str., DCFR II knygos 4:201 str.). Iš Lietuvos ir tarptautinėse teisės normose įtvirtinto ofertos apibrėžimo matyti, jog tam, kad siūlymas būtų pripažintas

⁶² AVIŽA, S. *et al.* *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 42.

⁶³ Specialiosios teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 6 nutartis „Dėl ginčo dėl buto išnuomojimo teisingumo“, Nr. TK-2003-7.

⁶⁴ FONTAINE, M. In *Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 69.

oferta, jis turi atitikti du ofertos būtinuosius požymius⁶⁵. Pirma, siūlymas turi būti pakankamai apibrėžtas, t. y. jo turinys turi būti toks, kad leistų kitai, jį gavusiai šaliai, apsispręsti sudaryti sutartį vien remiantis jo turiniu ir jai nereikėtų kitos informacijos. Tai reiškia, kad ofertoje turi būti nurodytos bent esminės siūlomoms sutarties sąlygos. Antra, oferta yra tik toks siūlymas, kuris aiškiai išreiškia siūlančios šalies ketinimą sudaryti sutartį⁶⁶. Taigi, iš siūlymo turinio turi būti aišku, kad sutartis bus sudaryta, jeigu siūlymas bus akceptuotas, kadangi oferentas nekelia jokių papildomų sąlygų.

Ikisutartiniai teisiniai santykiai paprastai baigiasi, kai yra pareiškama apie ofertą priėmimą, t. y. akceptuojama oferta ir sudaroma sutartis. Taigi, pagrindinio sandorio sudarymas reiškia ikisutartinių santykių stadijos pabaigą – sutartinių santykių pradžią ir ikisutartinės atsakomybės taikymo laiko perspektyvoje pabaigos momentą. Praktikoje ikisutartiniai santykiai gali dažnai pasibaigti ir derybų nutraukimu, šalims nepavykus pasiekti bendro susitarimo⁶⁷. Taip pat yra galimos tokios situacijos, kai oferta netenka galios. Be to, kartais, kai įstatymai sutarties sudarymą sieja su atitinkama jos forma, ikisutartiniai santykiai gali baigtis tik tada, kai sutartis yra sudaroma įstatymo reikalaujama forma (CK 6.181 str. 4 d.). Arba kai įstatymai sutarties sudarymą sieja su turto perdavimu, ikisutartiniai santykiai baigiasi, kai perduodamas atitinkamas turtas (CK 6.181 str. 5 d.).

Kadangi šiandien derybų procesas yra aktualus kriterijus, vienas iš apibrėžiančių šalių ikisutartinius santykius ir tuo pačiu lemiančių civilinės atsakomybės taikymo ribas laiko atžvilgiu (t. y. iki pagrindinės sutarties sudarymo), yra svarbu atlikti išsamesnę derybų proceso analizę. Pažymėtina, kad derybų analizė yra teisiškai reikšminga ne tik su ikisutartine atsakomybe susijusių klausimų nagrinėjimui, bet ir tais atvejais, kai šalys pasiekia susitarimą ir sudaro pagrindinę sutartį, pavyzdžiui, derybų analizė gali būti

⁶⁵ O'SULLIVAN, J., HILLIARD J. *The Law of Contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 15.

⁶⁶ MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 213.

⁶⁷ NOVOA, R. „Culpa in Contrahendo: a Comparative Law Study: Chilean Law and the United Nations Convention on Contracts for the International Sales of Goods (CISG)“. In *Arizona Journal of International & Comparative Law*, 2005, Vol. 22, No. 3:586.

labai svarbi nustatant tikrąją šalių valią kilus ginčui dėl sudaryto sandorio turinio, sprendžiant sandorio galiojimo klausimą dėl klaidos, apgaulės ir pan.

(i) *Derybos dėl sandorio sudarymo*

Enciklopediniuose leidiniuose derybos apibūdinamos kaip tarimasis sudaryti sutartį⁶⁸, komunikavimas su kita šalimi siekiant pasiekti susitarimą⁶⁹. Teisinėje literatūroje derybos apibrėžiamos kaip užanga į teisiškai įpareigojančią sutartį⁷⁰. Taigi, derybų tikslas ir objektas yra sutarties sudarymas.

Pats derybų procesas nėra įstatymiškai reglamentuotas. Praktikoje derybos paprastai prasideda vienos šalies kvietimu pradėti diskusiją dėl sandorio sudarymo. Šis kvietimas gali būti adresuotas konkrečiam asmeniui ar neapibrėžtam asmenų ratui. Kvietimo derėtis forma gali būti labai įvairi – tiek tiesioginė (pvz., nusiunčiant apibrėžtą pasiūlymą raštu), tiek netiesioginė – šiuo atveju civilinės apyvartos dalyviams yra paliekama laisvė⁷¹. Žinoma, praktikoje paprastai derybų pradžia galima nustatyti jau tik *ex post*, kai šalys susitarė pradėti derybas arba konkludentiniais veiksmais jas pradėjo vesti.

Gali kilti klausimas, ar jau pats kvietimas pradėti derybas patenka į ikisutartinių santykių stadiją? Užsienio teisės literatūroje nurodoma, kad, pavyzdžiui, prašymas pateikti informaciją, susijusią su galimai būsimo sandorio objektu, ar jos pateikimas yra laikytinas kvietimu pradėti derybas – šalis dar nepateikia ofertos, bet kviečia kitą šalį tai padaryti⁷². Todėl iš esmės galima teigti, kad jau pats kvietimas derėtis gali sukelti teises pasekmes ir lemti ikisutartinių teisinių santykių pradžia. Pavyzdžiui, jeigu kvietimas išreiškia rimtus ketinimus sudaryti sutartį ir yra pakankamai apibrėžtas, o jo turinys leidžia kitai šaliai apsispręsti ar pradėti derybas. Kvietimas pradėti

⁶⁸ *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 116.

⁶⁹ GARNER, B. A. *et al. Black's Law Dictionary*. 2004, 8th ed., p. 1064.

⁷⁰ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 431.

⁷¹ MOUSSERON, J. M. *Technique contractuelle*. Paris: Francis Lefebvre, 2005, 3^{ieme} éd., p. 29.

⁷² MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 75.

derybas gali būti ir tada, kai jis neatitinka visų ofertos požymių ir dėl to negali būti laikomas oferta. Asmuo atsiliepęs į kvietimą ir sutinkantis pateikti ofertą, taip pat savo valią išreiškia vienašaliu sandoriu. Vadinasi, šaliai priėmus kvietimą derėtis, prasideda derybos ir tarp šalių susiklosto ikisutartiniai santykiai.

Apskritai, vertinant derybų procesą kaip visumą, galima pastebėti tam tikrą ikisutartinių santykių vystymąsi, kintantį intensyvumo laipsnį ir pagal partnerių pasiektus susitarimus išskirti derybų etapus.

(ii) *Derybų stadijos*

Jau 1906 m. italų teisininkas *G. Fagella* pasiūlė išskirti tris derybų etapus: pirmąjį – kuris egzistuoja dar iki sandorio pasiūlymo pateikimo, antrąjį – per kurį yra pateikiamas pasiūlymas dėl konkretaus sandorio sudarymo, ir trečiąjį etapą, kuris apima šalių derybas po pasiūlymo pateikimo⁷³. *G. Fagella* epochoje toks pateiktas derybų stadijų išskyrimas buvo vertinamas kaip novatoriškas, sukėlęs diskusijas tarp to meto teisės akademikų dėl derybų stadijų išskyrimo reikšmės sprendžiant civilinės atsakomybės taikymo klausimą. Netrukus *G. Fagella* suformuotą derybų proceso etapų teoriją pripažino ir įvertino garsus prancūzų teisininkas *R. Saleilles*⁷⁴. Dar vėliau 1982 m. derybų stadijos buvo aiškiai išskirtos viename garsiausių su ikisutartine atsakomybe susijusių Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo precedentų civilinėje byloje *Plas v. Valburg*⁷⁵. Vadovaujantis šiuo sprendimu buvo skiriami trys derybų proceso etapai: pirmajame, kuomet šalys tik susipažįsta, jos yra laisvos nutraukti derybas ir neatsiranda jokios nuostolių atlyginimo pareigos; antrajame, derybos jau labiau pažengę į priekį, bet šalys vis dar disponuoja teise laisvai nutraukti derybas, tačiau vadovaujantis sąžiningumo, protingumo

⁷³ BEALE, H. *et. al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 371.

⁷⁴ SALEILLES, R. „De la responsabilité précontractuelle; à propos d’une étude nouvelle sur la matière“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1907, p. 697.

⁷⁵ Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo (Hoge Raad des Nederlanden) 1982 m. birželio 18 d. nutartis *Plas v. Valburg*, NJ 1983, 723.

ir teisingumo principais atsiranda pareiga visiškai ar iš dalies atlyginti derybų metu patirtas išlaidas; trečiajame, kai šalys iš esmės pasiekė principinį susitarimą dėl pagrindinio sandorio sudarymo, šalys nebeturi teisės laisvai pasitraukti iš derybų, o iš jų pasitraukusi šalis gali būti įpareigota ne tik kompensuoti derybų metu kitos šalies patirtas išlaidas, bet ir negautą naudą.

Šiuolaikinėje teisės doktrinoje⁷⁶ ir teismų praktikoje⁷⁷ taip pat yra skiriamos trys derybų stadijos.

Pradinė derybų stadija paprastai prasideda vienai šaliai pateikus kvietimą derėtis ir kitai šaliai priėmus šį kvietimą. Šis derybų etapas teisės doktrinoje dažnai įvardinamas kaip „*ikiderybinis*“⁷⁸, nes paprastai aktyvių derybų tarp partnerių dar nevyksta: šalys susipažįsta, identifikuoja viena kitą, užmezga kontaktus, apsieičia pradiniais pasiūlymais. Ikisutartinių santykių pradžioje šalių pateikti pasiūlymai dažniausiai kvalifikuojami tik kaip kvietimas pradėti derybas, nes paprastai šis siūlymas dar neatitinka būtinųjų ofertos požymių, t. y. nėra pakankamai apibrėžtas ir neišreiškia siūlančios šalies ketinimo būti susaistytam akcepto atveju. Būtent pagal minėtą antrąjį kriterijų ofertą galima atriboti nuo siūlymo pradėti derybas dėl tam tikro sandorio sudarymo⁷⁹. Todėl atsižvelgiant į tai, kad šiame pirminiame derybų etape šalys iš esmės tik susipažįsta, apsieičia savo siūlymais ir tarpusavio pasitikėjimas tarp partnerių dar neatsiranda, tai ši derybų stadija tarpusavio pareigų paprastai nesukuria⁸⁰.

⁷⁶ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 145-146; SCHWARTZ, A., SCOTT, R. E. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements“. In *Harvard Law Review*, January 2007, No 3, p. 664; KUCHER, A. N. *Pre-Contractual Liability: Protecting the Rights of the Parties Engaged in Negotiations* [interaktyvus], 2004. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.nyulawglobal.org>; FOX, W. F. *International Commercial Agreements: a Primer on Drafting, Negotiating and Resolving Disputes*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1992, p. 165-168.

⁷⁷ Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo (Hoge Raad des Nederlanden) 1982 m. birželio 18 d. nutartis *Plas v. Valburg*, NJ 1983, 723; Europos Teisingumo Teismo 2002 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje C-334/00, *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)*, ECR I-07357.

⁷⁸ REK, H. *Pre-contractual Good Faith and Breaking off Negotiations. Duty to Disclose v. Duty to Investigate the Target. Can Extensive Warranties Avoid Uncertainty?* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.internationallawoffice.com>.

⁷⁹ MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 213.

⁸⁰ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 4. Lithuania*. London: Kluwer Law International, 2004, p. 99; Europos Teisingumo Teismo 2002 m.

Antroje derybų stadijoje paprastai yra pasiekiamas principinis šalių susitarimas, kad sutartis ateityje bus sudaryta ir jau yra pradedamos derinti būsimos sutarties sąlygos. Deryboms vykstant sėkmingai, jų eiga ir pasiekti susitarimai gali būti fiksuojami įvairiuose ikisutartiniuose dokumentuose⁸¹. Praktikoje šiame viduriniame derybų etape dažnai padaugėja derybų dalyvių. Paprastai šalys derybas pradeda savarankiškai ir tik vėliau į jų procesą yra įtraukiami teisininkai, finansų, mokesčių specialistai ir kitų sričių patarėjai. Šie asmenys, siūlydami šalims palankiausių ir įstatymus atitinkančią sandorio struktūrą, dažnai yra priversti daryti tam tikras korektyvas, todėl šalys toliau derina savo pozicijas, atskleidžia sandorio sudarymui reikšmingą informaciją, ir atitinkamai tokiu būdu derybų procesas gali užsitęsti ir trukti ilgiau⁸². Taigi, šalių susitarimas yra pasiekiamas palaipsniui, žingsnis po žingsnio derantis ir ieškant konsensuso dėl atskirų sutarties sąlygų. Kadangi šioje antroje stadijoje derybos jau yra toliau pažengusios, o tarp kontrahentų atsiranda tarpusavio pasitikėjimas, tai gali lemti ir jų tam tikrų ikisutartinių teisių ir pareigų atsiradimą⁸³. Todėl derybos yra atsakingas veiksmas, sukeltis teisinės pasekmės ir reikalaujantis, kad šalys vestų derybas tik su rimtais ketinimais sudaryti sutartį.

Trečiojoje derybų stadijoje, dar kitaip vadinamoje „*baigiamąja*“, šalys suderina esmines sutarties sąlygas. Šiame etape dažnai viena šalis jau gali suformuluoti ir pateikti kitai šaliai oficialią ofertą dėl sandorio sudarymo arba yra pasirašoma preliminarioji sutartis, kuri sudaroma iš esmės tada, kai yra pasiekiamas šalių susitarimas dėl būsimos pagrindinės sutarties dalyko ir esminių pagrindinės sutarties sąlygų, bet dar yra tam tikrų aplinkybių

rugsėjo 17 d. sprendimas byloje C-334/00, *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)*, ECR I-07357.

⁸¹ Atkreiptinas dėmesys, kad ikisutartinių dokumentų teisinė reikšmė yra skirtinga. Kai ikisutartinių santykių šalys užfiksuoja raštu tam tikrus vienašalius ar dvišalius įsipareigojimus, vieni iš tokių dokumentų šalis teisiškai įpareigoja, taigi už juose nurodytų įsipareigojimų nevykdymą gali atsirasti ikisutartinė atsakomybė, tuo tarpu kiti ikisutartiniai dokumentai gali reikšti tik tam tikrus moralinius, bet ne teisinius partnerių įsipareigojimus, todėl tokie dokumentai nelaikomi sukeliančiais teisinių padarinių ir prievarta negalima reikalauti jų laikytis.

⁸² *Bendrovių valdymas*: žinynas. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2006, p. 3.

⁸³ ACCAD, F. *Les pourparlers: la thèse*. Paris: Conservatoire National des Arts et Métiers, Département de Droit des Affaires, 1996, p. 79.

trukdančių sudaryti pagrindinę sutartį⁸⁴. Taigi, preliminarią sutartimi įtvirtinamas paskutinis, baigiamasis ikisutartinių teisinių santykių etapas. Šiuo susitarimu šalys nustato, kad numatytomis sąlygomis ateityje bus sudaryta pagrindinė sutartis, t. y. šalys iš ikisutartinių santykių peržengs į sutartinių santykių etapą. Kadangi šioje stadijoje šalys jau turi rimtą pagrindą manyti, kad ateityje sutartis bus sudaryta, tai sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principai reikalauja, kad tarp šalių susiklosčiusių ikisutartinių santykių nutraukimo priežastys turi būti svarbesnės palyginus su antrąja derybų stadija, o nepagrįstas atsisakymas pasirašyti pagrindinę sutartį sukelia neigiamus teisinius padarinius.

Pažymėtina, kad neretai civilinių teisinių santykių dalyviai, siekdami suderinti skirtingus interesus, atlieka daugybę veiksmų. Todėl šiandien šalims derantis ir nuolat keičiantis pasiūlymais bei modifikuojant jau pasiektus susitarimus, atskirti derybų etapus gali būti labai sudėtinga. Kiekvieno iš derybų etapo trukmė gali būti labai įvairi – tai priklauso nuo sutarties dalyko, sandorio apimties ir sudėtingumo, derybų šalių ir kt. Praktikoje kiekviena minėta derybų stadija gali pasikartoti ne vieną kartą ar gali būti peršokama iš vienos derybų stadijos į kitą. Todėl kai kurie autoriai derybų etapų apskritai neišskiria ir derybų procesą vertina tik kaip visumą, arba atvirksčiai, nurodo daugiau kaip tris derybų pakopas, skaidydami aptartas tris stadijas į smulkesnius etapus⁸⁵. Taigi, pastebėtina, kad tam tikra prasme toks derybų etapų išskyrimas yra dirbtinis, nes derybos iš esmės yra sudėtingas procesas ir priklauso nuo faktinių konkrečios situacijos aplinkybių: vienais atvejais derybos gali būti trumpos bei absorbuotos ofertos ir akcepto modelio taisyklių, kitais atvejais – šalims gali būti reikalinga iš pradžių susitarti dėl pagrindinių derybų vedimo sąlygų ir tik vėliau palaipsniui apsikeičiant pasiūlymais artėti prie bendros sutarties pasirašymo. Todėl tuomet, kai derybos baigiasi sėkmingai ir sandoris tarp partnerių yra sudaromas, o ikisutartiniuose

⁸⁴ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 122; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. sprendimas c. b. E. A. v. B. P., Nr. 2A-52/2007, kat. 42.4, 42.6, 21.4.1.1, 45.6 (S).

⁸⁵ JENSEN, K. *Derybų vadovas*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2006, p. 21.

santykiuose šalių atlikti veiksmai problemų kontrahentams nesukelia, derybų skirstymas į etapus gali būti įdomus tik teisės mokslininkams. Tačiau jeigu dėl vienu ar kitu priežasčių sutartis net ir ilgą laiką derėjusis lieka nesudaryta, derybų stadijų išskyrimas gali būti reikšmingas ir praktikoje. Siekiant apginti sąžiningos šalies interesus ir sprendžiant ikisutartinės atsakomybės taikymo klausimą yra svarbu nustatyti, kaip toli derybos tarp šalių buvo pažengusios ir ar buvo sukurtas pasitikėjimas, jog pagrindinis sandoris bus sudarytas.

Apibendrinant galima teigti, kad derybų proceso analizė yra reikšminga vertinant ikisutartinių santykių pradžios ir pabaigos momentus, nes sudėtingi šiandieniniai komerciniai santykiai lemia tai, jog tradicinę sutarties sudarymo modelį ofertas ir akceptas dažnai papildo ilgesnė ar trumpesnė, paprastesnė ar sudėtingesnė derybų stadija. Vertinti derybų proceso visumą yra svarbu ir siekiant pastebėti ikisutartinių santykių vystymąsi bei kintantį šalis siejančio teisinio santykio intensyvumo laipsnį. Ikisutartinių santykių šalis sieja artimesnis teisinis ryšys nei civilinis santykis su nesusijusiais trečiaisiais asmenis. Todėl derybų partneriai iš esmės turi didesnę jų teisių pažeidimo riziką. Vadinasi, nuo to, kaip kvalifikuojami tarp šalių susiklostę santykiai, priklauso šalių teisės ir pareigos bei civilinės atsakomybės taikymo ribos laiko perspektyvoje. Todėl ikisutartiniai santykiai pripažįstami reikšminga civilinių teisinių santykių dalimi, kuriai civilinės apyvartos dalyviai turėtų skirti ne mažiau dėmesio nei pagrindinės sutarties pasirašymui.

Taip pat atsižvelgiant į tai, kas buvo išdėstyta šioje disertacijos dalyje, yra darytina išvada, kad ikisutartiniai teisiniai santykiai, pasižymintys organizacine prigimtimi, yra civilinės teisės normų reglamentuojami visuomeniniai santykiai, kurių subjektai turi specifines subjektines teises bei pareigas ir kurie paprastai susiklosto tarp šalių, pateikus ofertą ar pradėjus derybas dėl sandorio sudarymo ir trunkantys iki pagrindinės sutarties sudarymo ar derybų nutraukimo momento.

1.2. Ikisutartinės atsakomybės prigimtis ir tikslai

Išnagrinėjus ikisutartinių teisinių santykių stadiją, kuri apibrėžia civilinės atsakomybės ribas padaryto teisės pažeidimo atžvilgiu, yra svarbu atlikti istorinį ikisutartinės atsakomybės vertinimą, atskleisti jos prigimtį ir tikslus bei nustatyti taikytiną teisinį režimą. Ši analizė bus reikšminga siekiant atsakyti į toliau šiame darbe nagrinėjamus probleminius civilinės atsakomybės taikymo dar iki pagrindinės sutarties sudarymo klausimus.

1.2.1. Civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose istorinės prielaidos

Pasauline prasme civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose klausimas yra gana naujas, nors daugelyje jurisdikcijų galima rasti pėdsakus, patvirtinančius civilinės atsakomybės taikymą įvairiomis formomis dar iki sutarties sudarymo bei tų laikų teisininkų atrastus ikisutartinių klausimų sprendimo būdus. Svarbu pažymėti, kad istorinis ikisutartinės atsakomybės vertinimas yra svarbus, nes juo remiasi ir šiuolaikinės ikisutartinės atsakomybės koncepcijos bei grindžiami jos režimui keliami tikslai. Istorinė atsakomybės iki sutarties sudarymo analizė reikšminga ir teismų sprendimams vertinti bei probleminių klausimų naujų sprendimų pasiūlymams paremti. Todėl daug dėmesio teisės doktrinoje skiriama mokslininko *R. Ihering* suformuotai *culpa in contrahendo* doktrinai, pripažįstamai šiuolaikinės ikisutartinės atsakomybės ištaka ir pagrindu. Tačiau taip pat atkreipiamas dėmesys ir į romėnų teises idėjas, padariusias didelę įtaką XIX - XX amžiaus teisės mokslininkų minties vystymuisi bei šiandieniniam teisinės atsakomybės traktavimui.

1.2.1.1. Romėnų teisė

Romėnų teisėje konkretus ikisutartinės atsakomybės klausimas dar nebuvo keliamas, tačiau galima pastebėti tam tikras jos ištakas⁸⁶.

Visų pirma, atsakomybės nustatymas niekinio sandorio atvejais, kuomet šalis buvo pripažįstama kalta dėl to, jog pradėjo derybas dėl sutarties ir sudarė sutartį, neturėdama reikalingo teismo, ir tokiu būdu iš esmės suklaidino kitą sąžiningą šalį⁸⁷. Romėnų teisėje taip pat buvo išskiriami du sutartinės atsakomybės taikymo tipai, kurie iš esmės šiandien yra priskiriami prie ikisutartinės atsakomybės taikymo atvejų, tai – *res extra commercium* pardavimo bei neegzistuojančio paveldėjimo (angl. *non-existent inheritance*) situacijos. Abiem atvejais buvo tvirtai laikomasi pozicijos, kad šių sandorių negaliojimas nėra priežastis netaikyti tam tikrų sutartiniams santykiams būdingų elementų, tarp jų ir atsakomybės taikymą⁸⁸.

Taip pat labai svarbu pažymėti, kad romėnų teisėje atsirado sąžiningumas kaip teisinė kategorija (lot. *bona fides*). Sąžiningumas antikos juristų buvo pripažįstamas kaip vienas iš teisės pradmenų, kurio tikslios definicijos net nebuvo stengiamasi pateikti, kadangi romėnai sąžiningumą intuityviai laikė pagrindu, ant kurio buvo kuriama visa teisės sistema ir juo argumentavo konkrečių teisinių situacijų sprendimus⁸⁹. Dabar sąžiningumas yra vienas iš romėnų teisės institutų, perimtų šiuolaikinės civilinės teisės, kurio taikymas išplėstas ne tik sutarties vykdymo, bet ir iki ikisutartinių santykių stadijos daugelyje kontinentinės teisės sistemos valstybių, tarp jų ir Lietuvoje.

⁸⁶ KUONEN, N. *La responsabilité précontractuelle*. Genève: Schulthess Médias Juridiques SA, 2007, p. 57.

⁸⁷ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 32.

⁸⁸ KUCHER, A. N. *Pre-Contractual Liability: Protecting the Rights of the Parties Engaged in Negotiations* [interaktyvus], 2004. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.nyulawglobal.org>.

⁸⁹ ZIMMERMANN, R., WHITTAKER, S. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 16; JONAITIS, M. *Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005, p. 30.

1.2.1.2. Sutarties laisvės principas – nevaržomų derybu pagrindas

Ikisutartinės civilinės atsakomybės raida yra glaudžiai susijusi su sutarties laisvės principu ir jo dominavimu civiliniuose teisiniuose santykiuose.

Sutarties laisvės principo pamatinės idėjos susiformavo XVIII - XIX amžiuose⁹⁰ Sutarties laisvės principo, teisės doktrinoje dar kitaip vadinamo šalių autonomijos principu, esmę sudarė civilinių teisinių santykių dalyvių laisvė pasirinkti sutarties šali, savarankiškai nustatyti sutarties turinį ir laisvė apskritai sutarties nesudaryti⁹¹. Taigi, galima teigti, kad egzistavo pozityvus (teisė sudaryti sutartį) ir negatyvus (laisvė sutarties nesudaryti) šio principo aspektai. Ikisutartiniuose santykiuose šis principas savo ruožtu suponavo šalių teisę laisvai nuspręsti su kuo pradėti derybas dėl sandorio sudarymo, teisę laisvai derėtis ir nutraukti derybas.

Tokį aiškinimą iš esmės lėmė to meto ekonominės ir ideologinės sąlygos: kapitalizmo kūrimasis reikalavo išlaisvinti žmogų iš bet kokių varžymų, panaikinti verslo ribojimus, buvo propaguojamos individualizmo idėjos. Visa tai sąlygojo ikisutartinių santykių dalyvių veikimo laisvę dalyvauti derybose be rizikos. Ikisutartinių santykių šalys galėjo bet kuriuo metu ir dėl bet kokios priežasties nutraukti derybas, o nutrūkusių derybų išlaidos teko jas patyrusioms šalims. Ši kiekvienos iš derybose dalyvaujančios šalies savarankiškai prisiimamos rizikos teorija buvo grindžiama trim pagrindinėmis prielaidomis.

Visų pirma, XVIII - XIX amžiuose dominavo šalių valios ir sutarties laisvės principo doktrinos, o bet kokia teisinė intervencija į ikisutartinius santykius būtų reiškusi šių pamatinių principų ribojimą, kuris to meto visuomenėje iš esmės būtų buvęs nepriimtinas. Antra, net ir minimalus ikisutartinių santykių reglamentavimas būtų stabdęs to meto ekonomikos bei

⁹⁰ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 35.

⁹¹ MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 194.

rinkos vystymąsi, nes galimybė taikyti atsakomybę dar iki sutarties sudarymo buvo vertinama kaip nuo sutarčių sudarymo atgrasanti priemonė. Kita vertus, svarbu pastebėti, kad šiuolaikinės teisės mokslininkų ir ekonomistų atliktos studijos parodo, kad derybų stadijoje nors minimali suteikiama teisinė apsauga gali lemti net sutarčių sudarymo skaičiaus augimą, kadangi derybų šalys labiau pasitikės ir jausis komfortabiliu net šiame civilinių teisinių santykių etape⁹². Trečia, buvo vadovaujama klasikine sutarties sudarymo procedūra – oferta ir akceptas. Pripažinta, kad nėra atsakomybės iki to momento, kol oferta yra akceptuojama. Todėl iki akceptavimo oferentas gali bet kada atšaukti savo ofertą, o tol, kol šalių teisiniai santykiai nėra tinkamai formalizuoti, jie neturi jokios teisinės galios ir reikšmės⁹³.

Tačiau vystantis visuomeniniams santykiams ir keičiantis rinkos sąlygoms XIX amžiaus pabaigoje buvo pastebėta, kad nors šios minėtos idėjos ir skatina rinkos augimą, tačiau neužtikrina šalių interesų pusiausvyros ir teisingumo įgyvendinimo. Sudėtingėjant civilinei apyvartai daugėjo piktnaudžiavimo derybų laisve atveju. Atitinkamai, siekiant apginti sąžiningų derybų šalių interesus, atsirado poreikis ikisutartinius santykius reguliuoti teisinėmis priemonėmis. Todėl tolesnė teisinės minties raida vystėsi tam tikro absoliučios ikisutartinių teisinių santykių dalyvių veikimo laisvės ribojimo nustatymo linkme.

1.2.1.3. *Culpa in contrahendo ir fundamentalios XX amžiaus teisinės minties idėjos*

1861 m. garsus vokiečių teisininkas R. Ihering savo publikuotame straipsnyje pavadinimu „*Culpa in contrahendo oder Schadenersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträgen*“ iškėlė tuo metu visiškai naujas

⁹² BEBCHUK, L. A., OMRI, B. S. „Pre-Contractual Reliance“. In *Journal of Legal Studies*, 2001 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-01-15]. Prieiga per internetą: http://lsr.nellco.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1107&context=harvard_olin.

⁹³ KUCHER, A. N. *Pre-Contractual Liability: Protecting the Rights of the Parties Engaged in Negotiations* [interaktyvus], 2004. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.nyulawglobal.org>.

teisines dogmatines idėjas, turėjusias didelės įtakos tolesniam civilinės teisės vystymuisi ir ypačiai civilinės atsakomybės dar iki pagrindinės sutarties sudarymo vertinimui. Visų pirma, *R. Ihering* nagrinėjo atvejus, kai pareiga atlyginti nuostolius gali būti kildinama ne tik iš delikto ar sutartinės prievolės pažeidimo, bet ir dar iki pagrindinės sutarties sudarymo atliekamų veiksmų, kuomet pažeidžiamos bendro pobūdžio sąžiningumo ir rūpestingumo pareigos⁹⁴. Mokslininkas analizavo ikisutartinių santykių stadiją, remdamasis romėnų teisės tradicijomis, ir nurodė, kad tuo atveju, jeigu ikisutartinių santykių stadijoje yra atliekami neteisėti veiksmai, lemiantys sandorio sudarymo negalimumą ar sudaryto sandorio pripažinimą negaliojančiu, tuomet atsakingas asmuo turi pareigą atlyginti padarytą žalą⁹⁵. Buvo išskirti trys pagrindai, kada gali kilti su šalių santykiais dar iki pagrindinės sutarties sudarymo susijusi civilinė atsakomybė.

Pirma, *R. Ihering* nurodė tokius atvejus, kai viena iš šalių neturi teisinio veiksnio sudaryti sutarties, t. y. vienai iš šalių pradedant derybas ar derantis jau yra žinoma ar turėjo būti žinoma, kad ji negalės sudaryti sutarties. Jeigu ši šalis negali sudaryti sutarties, tuomet siekiant neklaidinti partnerio dėl galimybės sudaryti sutartį, ji privalo informuoti apie tai kitą šalį. Prie šios grupės nebuvo priskiriamos tos situacijos, kai viena iš šalių neturi teisinio teismo. *R. Ihering* nurodė, kad pirmasis atvejis taip pat apima tokias situacijas, kai sutartis jau buvo sudaryta, tačiau vėliau pripažinta negaliojančia dėl vienos iš šalių netinkamo elgesio, pavyzdžiui, dėl to, kad viena iš šalių suklaidino kitą šalį dėl galimybės sudaryti sutartį. Kaip atskiras šio pagrindo pogrupis buvo išskiriami tokie atvejai, kai asmuo buvo atsakingas dėl to, kad neatliko tam tikrų formalių veiksmų, kurie buvo būtini, kad sandoris būtų laikomas sudarytu⁹⁶, t. y. kai abi šalys iš esmės išreiškė savo valią dėl sandorio sudarymo, tačiau vienos iš šalių nenoras atlikti tam tikrus formalius veiksmus

⁹⁴ KUONEN, N. *La responsabilité précontractuelle*. Genève: Schulthess Medias Juridiques SA, 2007, p. 136.

⁹⁵ KESSLER, F., FINE, E. „Culpa in Contrahendo, Bargaining in Good Faith, and Freedom of Contract: a Comparative Study“. In *Harvard Law Review*, 1964, No. 77:401.

⁹⁶ KUCHER, A. N. *Pre-Contractual Liability: Protecting the Rights of the Parties Engaged in Negotiations* [interaktyvus], 2004. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.nyulawglobal.org>.

užkerta kelią sutarties sudarymui (pvz., kai sandoris turi būti patvirtintas notarine tvarka ar įregistruotas viešame registre).

Antra – sudarytas sandoris negali būti vykdomas, o negalimumas įvykdyti sandorį egzistavo jau sandorio sudarymo momentu. Ikisutartinė atsakomybė gali būti taikoma tai šaliai, kuriai buvo žinoma ar turėjo būti žinoma apie tokį vykdymo negalimumą, bet apie tai neinformavo kitos šalies, tokiu būdu sukurdamą teisinę sandorio įvykdymo galimumo iliuziją.

Trečia, buvo išskiriami tie atvejai, kai vienos ar abiejų šalių valia sudarant sutartį buvo su trūkumais. Jeigu vienai iš šalių buvo žinoma apie tokius valios trūkumus, tai, *R. Ihering* tvirtinimu, ji privalo atlyginti kitos šalies patirtus nuostolius dėl sandorio negaliojimo.

Taigi, priešingai nei pirmasis ikisutartinės atsakomybės pagrindas, kuris taikomas kai sutartis negali būti sudaroma, antrasis ir trečiasis atvejai egzistuoja, kai sutartis tarp šalių vis dėl to buvo sudaryta, tačiau vėliau paaiškėja, kad ji yra negaliojanti. Todėl *R. Ihering* nuomone ikisutartinė atsakomybė yra taikoma dėl to, kad nesažiningas vienos iš derybų šalių elgesys lėmė iš esmės negaliojančio sandorio sudarymo faktą.

Tolesnė *R. Ihering* analizė pagrindė platesnio pobūdžio teoriją, pagal kurią atsakomybė gali būti taikoma bet kokiam kaltam asmens veiksmui, net jeigu toks kaltas veiksmas yra atliekamas dar iki sutarties sudarymo, t. y. *in contrahendo*. Pažymėtina, kad sąvoka „*culpa in contrahendo*“ reiškia „*kaltė sutartinėse derybose*“⁹⁷ arba kitaip dar įvardinama kaip teisinė pareiga atlyginti nukentėjusiai šaliai padarytus nuostolius, kurie buvo patirti derybų proceso metu dėl kitos šalies neteisėtų kaltų veiksmų⁹⁸. *R. Ihering* tvirtino, kad derybų atveju *culpa in contrahendo* reiškia, jog nebuvo tinkamai laikytasi rūpestingumo reikalavimo (lot. *diligentia necessarius*), o ta šalis, dėl kurios kaltų veiksmų sutartis nebuvo sudaryta arba buvo sudarytas ne toks sandoris,

⁹⁷ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 21.

⁹⁸ KESSLER, F., FINE, E. „*Culpa in Contrahendo, Bargaining in Good Faith, and Freedom of Contract: a Comparative Study*“. In *Harvard Law Review*, 1964, No 77, p. 401.

kurio tikėjosi kontrahentas, privalo atlyginti padarytą žalą⁹⁹. Ši nuostolių atlyginimo pareiga yra kildinama ne tik iš reikalavimo nepiktnaudžiauti teise, bet dar iš romėnų teisėje taikyto sąžiningo elgesio reikalavimo¹⁰⁰. Todėl, kaip nurodė teisininkas, „šalis, kuri pradeda derybas ir sąžiningai derasi, neturi prisiimti atsakomybės už kitos šalies nerūpestingumą“¹⁰¹. Tokiu būdu R. Ihering suformulavo *culpa in contrahendo* (vok. *Verschulden bei Vertragsschluss*) doktriną, kurios esmę atskleidžia sąžiningo ir rūpestingo elgesio pareiga esant ikisutartiniams santykiams bei teiginys, kad minėta šalių pareiga egzistuoja nuo pat teisinių santykių pradžios (t. y. ikisutartinių santykių), o bet koks kaltas šalies veiksmas esant šiai civilinių teisinių santykių stadijai laikomas pagrindu taikyti civilinę atsakomybę.

Taigi, nors istoriškai *culpa in contrahendo* doktrina paties autoriaus buvo iš pradžių taikoma pagrįsti sutartinei atsakomybei dėl nuostolių, kuriuos patyrė kitos šalies veiksmis suklaidinta šalis, joje suformuluota tezė, kad derybų stadijoje savo netinkamu elgesiu padariusi žalos šalis privalo kitai šaliai atlyginti šios patirtus nuostolius, vėliau tapo pagrindiniu ikisutartinės atsakomybės taikymo principu¹⁰².

Didelis dėmesys *culpa in contrahendo* buvo skiriamas XX amžiaus pradžioje. Toliau doktrina ypatingai buvo plėtojama dviejų garsių teisininkų – prancūzo R. Saleilles ir italo G. Faggella. Šie mokslininkai siekė išvystyti pažangesnę ikisutartinės atsakomybės teoriją, nes jų nuomone, klasikinis ofertos ir akcepto modelis to meto XX a. pirmųjų dešimtmečių epochoje jau buvo nebepakankamas, kaip teigė R. Saleilles, – „epochoje, kurioje didelių sandorių skaičius nuolat auga ir vis dažniau yra reikalingos preliminaros

⁹⁹ COLOMBO, S. „The Present Differences between the Civil Law and Common Law Worlds with Regard to Culpa in Contrahendo“. In *Tilburg Foreign Law Review*, 1993, Vol. 2, No. 4:350.

¹⁰⁰ BAR, C. *The Common European Law of Torts. Volume One. The Core Areas of Tort Law, its Approximation in Europe, and its Accommodation in the Legal System*. New York: Oxford University Press, 1998, p. 472-473.

¹⁰¹ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 37.

¹⁰² KUHNE, G. *Reliance, Promissory Estoppel and Culpa in Contrahendo: a Comparative Analysis* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-07]. Prieiga per internetą: http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=114700.

*derybos dėl sandorio sudarymo*¹⁰³. Teisininkai nurodė, kad derybos XX amžiuje gali būti charakterizuojamos trimis stadijomis: pirmoji, derybų pasiruošimo stadija, antroji, kuomet pateikiama oferta ir gali būti pateikiamos priešpriešinės ofertos, bei trečioji, pasiūlymo akceptavimo stadija. Nors ofertos ir akcepto modelio išskyrimas nebuvo naujiena, tačiau klausimas apie galimą teisinės atsakomybės taikymą atskirose derybų stadijose iki tol nebuvo analizuotas¹⁰⁴.

R. Saleilles ir G. Faggella nagrinėjo derybų laisvės ribas ir tvirtino, kad sąžiningo elgesio reikalavimas turi būti taikomas ikisutartinių santykių stadijai, o derybos tarp šalių negali būti nutraukiamos be pateisinamos priežasties. Toks, pasak *R. Saleilles*, bendro pobūdžio sąžiningumo principo laikymosi reikalavimas turėtų užtikrinti normalų verslo aplinkos vystymąsi¹⁰⁵. *R. Saleilles* nurodė, kad „<...> vien pats faktas, jog šalis priima kvietimą derėtis ir dalyvauja derybose, jas įpareigoja veikti vadovaujantis sąžiningumu ir teisingumu komerciniuose teisiniuose santykiuose. Aiškiai išreikštas ar numanomas sutikimas derėtis įpareigoja šalis bendradarbiauti. Todėl nesant esminių ekonominių interesų priešpriešos, pasitraukimas iš derybų proceso be pateisinamų objektyvių komercinių priežasčių, kylančių iš pačių derybų proceso, turėtų būti vertinamas kaip pažeidžiantis sąžiningumą ir sąlygojantis atsakomybės taikymą“¹⁰⁶.

¹⁰³ SALEILLES, R. „De la responsabilité précontractuelle; à propos d’une étude nouvelle sur la matière“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1907, p. 705.

¹⁰⁴ MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 65.

¹⁰⁵ SALEILLES, R. „De la responsabilité précontractuelle; à propos d’une étude nouvelle sur la matière“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1907, p. 697.

¹⁰⁶ *Ibid.*, p. 718.

1.2.1.4. Ikisutartinės atsakomybės raida Lietuvos civilinėje teisėje

Istorine prasme ikisutartinių santykių ir atsakomybės taikymo šioje civilinių teisinių santykių stadijoje klausimas yra visiškai naujas Lietuvos civilinėje teisėje¹⁰⁷.

Pradines ikisutartinių santykių reglamentavimo ištakas galima pastebėti iki 1940 m. Lietuvoje galiojusiam Rusijos imperijos Civilinių įstatymų sąvade, kurio X tomo 1 dalies 1679 - 1690 straipsniai reglamentavo civilinius santykius, kilusius iš užpardavimo sutarties. Pagal minėtų straipsnių nuostatas užpardavimo sutartis nuosavybės teisių į turtą nesukurdavo, o tik nustatydavo sutarties šalių teises ir pareigas ateityje sudaryti turto perleidimo sutartį¹⁰⁸. Taigi, užpardavimo sutartis savo esme buvo panaši į šiandien Lietuvos pozityviojoje teisėje įtvirtintą preliminarią sutartį.

1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, galiojęs iki 2001 m. liepos 1 d., specialių normų, reguliuojančių šalių ikisutartinius santykius ir ikisutartinę atsakomybę, nenumatė, taip pat ir ikisutartinių dokumentų sudarymas nebuvo numatytas to laikotarpio Lietuvos pozityviojoje teisėje. Dar 2002 metais, jau įsigaliojus naujam CK, LAT, sprendamas byla dėl nuostolių, kilusių dėl netinkamo preliminaros sutarties vykdymo, atlyginimo nurodė, kad senajame Civiliniame kodekse ikisutartinė atsakomybė nebuvo numatyta ir dėl to atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį nuostoliai nėra atlyginami¹⁰⁹. Kita vertus, nors 1964 m. Civiliniame kodekse preliminaros sutarties institutas ir nebuvo įtvirtintas, doktrinoje tokia sutartis buvo žinoma, nes egzistavo sutarčių skirstymas į galutines ir parengtines. Parengtinių sutarčių sudarymas buvo

¹⁰⁷ MIKELĖNAS, V. „The Main Features of the New Lithuanian Contract Law System Based on the Civil Code of 2000“. In *Juridica International*, 2005, Nr. I, p. 42-50 [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2009-11-17]. Prieiga per internetą: <http://www.juridica.ee>.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *L. Valatka v. Kauno apskrities viršininko administracija*, Nr. 3K-3-173/2005, kat. 128.2; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 6 d. nutartis c. b. *I. I. V. v. Kauno apskrities viršininko administracija*, Nr. 3K-3-177/2006, kat. 128.2 (S).

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 4 d. nutartis c. b. *UAB „Vingida“ v. TŪB „L. D. ir partneriai“*, Nr. 3K-3-1303/2002, kat. 37.2; 37.4.

grindžiamas tuo, kad remiantis 1964 m. civilinio kodekso 4 straipsniu nebuvo draudžiami sandoriai, kurie įstatymo nenumatyti ir jam neprieštaraujantys, o iš tokių sandorių, kylančios teisės ir pareigos buvo pripažįstamos. Kadangi parengtinės sutartys neprieštaravo bendrosioms įstatymų normoms, praktikoje jos galėjo būti sudaromos.

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę ir pasikeitus visuomeniniams bei ekonominiams santykiams, teismų praktikoje vis dažniau ir dažniau buvo susiduriama su ginčais, kylančiais iš ikisutartinių santykių ir derybų proceso. Todėl rengiant naująjį CK buvo siekiama užpildyti šią teisinę spragą¹¹⁰.

Pirmąsias detalesnes su ikisutartinės atsakomybės koncepcija susijusias diskusijas galima rasti XX amžiaus paskutiniojo dešimtmečio Lietuvos teisės doktrinoje, kurioje buvo analizuojami kai kurie atskiri su civilinės atsakomybės taikymu dar iki pagrindinės sutarties sudarymo susiję klausimai¹¹¹. Tačiau šalių teisės ir pareigas ikisutartiniuose santykiuose reguliuojančios teisės normos buvo įtvirtintos tik priėmus naująjį CK. Vis dėl to, net ir tokia su rinkos pokyčiais palyginus vėlyva Lietuvos įstatymų leidėjo iniciatyva turėtų būti vertintina kaip pažangi, kokybiniu lygmeniu priartėjusi prie Europos valstybių ir tarptautinių standartų.

1.2.2. Ikisutartinės atsakomybės tikslai ir funkcijos

Išsamiai ikisutartinės atsakomybės analizei yra svarbus jos tikslų ir funkcijų nagrinėjimas. Per civilinės atsakomybės iki pagrindinės sutarties sudarymo paskirtį yra išreiškiama teisinės atsakomybės šioje civilinių santykių stadijoje esmė bei parodomas šios civilinės atsakomybės veiksmingumo ribos. Todėl šioje disertacinio darbo dalyje tiriami ikisutartinės atsakomybės tikslai

¹¹⁰ MIKELĖNAS, V. „The Main Features of the New Lithuanian Contract Law System Based on the Civil Code of 2000“. In *Juridica International*, 2005, Nr. I, p. 42-50 [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2009-11-17]. Prieiga per internetą: <http://www.juridica.ee>.

¹¹¹ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995; MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.

(lot. *finis*) ir aiškinamos pagrindinės funkcijos (lot. *functio*). Pastebėtina, kad Lietuvos teisės doktrinoje daugiau dėmesio yra skiriama atskirų teisės šakų atsakomybės tikslų ir funkcijų analizei, o specifiniai ikisutartinės civilinės atsakomybės siekliai nenagrinėjami.

1.2.2.1. Civilinės atsakomybės dar iki pagrindinės sutarties sudarymo tikslai

Ikisutartinei atsakomybei, esant civilinei teisinei atsakomybei, yra būdingi bendrieji civilinės atsakomybės tikslai ir funkcijos. Tačiau ikisutartinių civilinių teisinių santykių stadijos specifiniai bruožai sąlygoja tam tikrus ikisutartinės civilinės atsakomybės ypatumus. Todėl vadovaujantis aukščiau atskleistomis ikisutartinės atsakomybės istorinėmis prielaidomis ir pasitelkiant žemiau šioje dalyje pristatomomis komerciniams ikisutartiniams teisiniams santykiams ir ypatingai derybų procesui būdingomis specifinėmis savybėmis, galima analizuoti, kokie tikslai turėtų būti keliami šiuolaikinėje visuomenėje nustatant ir taikant ikisutartinę atsakomybę. Pažymėtina, kad ikisutartinės atsakomybės tikslų nagrinėjimas yra svarbus ne tik teorine moksline prasme, bet reikšmingas ir praktiniu požiūriu, vertinant ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo efektyvumo ir ribų nustatymo klausimus.

(i) Sąžiningai konkurencingos ir rizika pagrįstos aplinkos bei derybų laisvės išsaugojimas

Šiuolaikinėje visuomenėje ikisutartiniai teisiniai santykiai dažnai įvardinami kaip derybų proceso sinonimas. Derybų stadija yra sudėtinga, susidedanti iš įvairiausių aplinkybių visumos ir dažnai ji yra ištęsta laike¹¹². Verslo derybos iš savo prigimties pasižymi rizika bei šiai teisinių santykių stadijai būdinga laisve ir nestabilumu. Veiklos rizikos prisiėmimas reiškia, jog asmuo suvokia, kad tam tikri reiškiniai nėra visiškai prognozuojami, tačiau sutinka prisiimti tam

¹¹² Žiūrėti disertacijos 1.1.1.4 skyriaus (i) ir (ii) dalyse.

tikrus įsipareigojimus, nežinodamas tikslios jų baigties¹¹³. Todėl neturėtų būti pamiršta, kad derybos yra tam, kad šalys galėtų tinkamai išanalizuoti ir įsisąmoninti su būsimu sandoriu susijusius privalumus bei galimas rizikas, kurias praktikoje kartais gali būti sudėtinga pasverti ir kurios realioje situacijoje gali priklausyti ne tik nuo formalios logikos, bet ir nuo verslininko intuicijos¹¹⁴. Žinoma, rizika ir našta, kuri gula ant ikisutartinių teisinių santykių dalyvių pečių, gali būti skirtinga, pavyzdžiui, derybų tęsimas vienai šaliai gali kainuoti ne tik patiriamas tiesiogines išlaidas, bet ir kitų potencialių partnerių pasiūlymų praradimus, kai tuo tarpu kitai šaliai gali būti naudingas jau vien pats derybų vedimo faktas net ir tuo atveju, jeigu derybos nepasibaigs sėkmingu sandorio sudarymu. Todėl praktiniai motyvai, dėl kurių šalys pradeda derybas gali būti labai įvairūs. Vis dėl to, pastebėtina, kad bendraja prasme derybinius verslo subjektų motyvus galima įvardinti kaip egoistinius, kadangi kiekviena komercinių ikisutartinių teisinių santykių šalis siekia, jog būsimas sandoris būtų sudarytas jai kuo naudingesnėmis sąlygomis. Svarbu paminėti, kad nauda, derybų kontekste, turėtų būti suprantama labai plačiai, t. y. nebūtinai vien tik kaip ekonominė nauda, bet ir, pavyzdžiui, kaip tam tikros visuomenėje gerbiamos pozicijos gavimas ar savo įtakos sustiprinimas tarp konkurentų.

Būtent dėl minėtų egoistinių ikisutartinių santykių šalių tikslų derybos turėtų būti suprantamos kaip skirtingų interesų ir dažnai kraštutinių kontrahentų pozicijų kolaboravimas. Atkreiptinas dėmesys, kad rinkos ekonomikos sąlygomis derybų laisvė ir priešingų partnerių interesų derinimas yra vertinami kaip ekonominis ir socialinis gėriai, užtikrinantys konkurencingą verslo aplinką ir dažnai praktikoje lemiantys tai, kad naudingiausi verslo sprendimai ir sandoriai gimsta tik kaip sudėtingo derybinio proceso pasekmė. Todėl nors pagrindinė sutartis tarp šalių šioje stadijoje nėra dar sudaryta, tačiau vien pats faktas, kad šalys pradėjo veikti kartu ir turi bendrą tikslą – sudaryti

¹¹³ AMBRASIENĖ, D., KRYŽIŪTĖ, I. „Atsakomybės už preliminarosios sutarties nevykdymą problemos“. In *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(2), p. 578.

¹¹⁴ Cour d'Appel de Pau 1969 m. sausio 14 d. nutartis, D.S. 1969.J.716.

sandorį, yra vertas teisinės apsaugos¹¹⁵. Kaip pagrįstai teigia kai kurie autoriai, sutarties laisvės principo turinio elementą – derybų laisvę – kitaip dar galima įvardinti ir kaip laisvą rinkos ekonomiką ir konkurencijos laisvę užtikrinantį principą, o ikisutartinę atsakomybę – kaip institutą, padedantį užtikrinti sąžiningai konkurencingą verslo aplinką ir išsaugoti komercinių derybų esmę atspindinčią riziką¹¹⁶. Taigi, derybinė laisvė – tai fundamentali teisinės apsaugos reikalaujanti vertybė.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad vienas iš ikisutartinės civilinės atsakomybės nustatymo ir taikymo tikslų turėtų būti siekis užtikrinti konkurencingai laisvą derybinio etapo aplinką ir apsaugoti vieną iš esminių verslo deryboms būdingų elementų – riziką.

(ii) *Ikisutartinio pasitikėjimo ir pagrįsto tikėjimo sutarties sudarymu apsauga*

Pastebėtina, kad be ikisutartiniais komerciniams teisiniams santykiams būdingo jų dalyvių interesų antagonizmo, derybos pasižymi partnerių tarpusavio bendradarbiavimu: kontrahentai keičiasi sandorio sudarymui reikalinga informacija, įvertina kiekvieno derybose dalyvaujančiojo valią ir sutarties sudarymo tikslus, diskutuoja ir dialogo būdu susitaria dėl kiekvienai šaliai priimtinių būsimo sandorio sąlygų. Ikisutartinių partnerių bendradarbiavimas yra būtina sėkmingų derybų sąlyga¹¹⁷. Todėl visas ikisutartinių santykių etapas gali būti apibūdinamas kaip jų dalyvių kooperavimosi ir atsižvelgimo į vienas kito interesus laikotarpis¹¹⁸. Kai kurie mokslininkai teigia, kad jau pats fundamentalus sąžiningo elgesio reikalavimas

¹¹⁵ ACCAD, F. *Les pourparlers: la thèse*. Paris: Conservatoire National des Arts et Métiers, Département de Droit des Affaires, 1996, p. 299; CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 451.

¹¹⁶ HARTKAMP, A. *et al. Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, p. 365.

¹¹⁷ GILIKER, P. „A Role for Tort in Pre-Contractual Negotiations? An Examination of English, French and Canadian Law“. In *International & Comparative Law Quarterly*, 2003, No 10:52ICLQ969, p. 19.

¹¹⁸ BATESON, C. „The Duty to Co-operate“. In *The Journal of Business Law*, 1960, p. 187.

netiesiogiai suponuoja šalių bendradarbiavimą ir jo turinys apeliuoja į ikisutartinių teisinių santykių šalių tarpusavio pasitikėjimą¹¹⁹.

Neveltui vokiečių teisės doktrinos atstovai nurodo, kad pats derybų pradėjimo faktas sukuria ikisutartinių teisinių santykių šalims specialias pareigas, tai – rūpestingumo ir atsižvelgimo į vienas kito interesus¹²⁰. Tokios pat pozicijos laikosi ir Vokietijos teismai, teigdami, kad „*civilinė atsakomybė dar iki pagrindinės sutarties sudarymo remiasi ex lege pareigomis (vok. gesetzliches Schuldverhältnis), kurios kyla jau priėmus sprendimą derėtis ir kurios įpareigoja elgtis pagal komercinės aplinkos rūpestingumo bei atsižvelgimo į vienas kito interesus standartus. Todėl šios pareigos derybų dalyviams atsiranda nepriklausomai nuo jų pačių valios*“¹²¹. Pažymėtina, kad siekiant pabrėžti derybų šalių bendradarbiavimo svarbą naujojo Nyderlandų civilinio kodekso rengėjai net buvo numatę įtraukti tokią straipsnio, susijusio su derybomis ir ikisutartiniais santykiais, redakciją: „*Derybose dalyvaujančios šalys turi pareigą atsižvelgti į protingus viena kitos interesus. Kiekviena šalis disponuoja laisve nutraukti derybas, nebent tai būtų nepriimtina dėl pagrįsto kitos šalies tikėjimo sutarties sudarymu ar atsižvelgiant į visas aplinkybes, kitų pagrindų*“¹²². Vis dėl to, vykstant diskusijoms Nyderlandų Parlamente, buvo nuspręsta nereglamentuoti šio straipsnio civiliniame kodekse, o palikti su ikisutartiniais santykiais susijusius klausimus teismų praktikai išvystyti. Šiuo metu galiojantis Nyderlandų civilinis kodeksas įsigaliojo 1992 m. sausio 1 d., kuris buvo priimtas po ilgų net nuo 1947 metų trukusių teisės mokslininkų ir teisininkų praktikų diskusijų.

Artimas derybų partnerių bendradarbiavimas sukuria šalių tarpusavio pasitikėjimą. Kaip nurodo garsus prancūzų teisininkas *R. Saleilles*, derybas charakterizuoja tiek pačių derybų šalių, tiek ir iš visuomenės saugumo ir stabilumo poreikio nulemtas pasitikėjimo siekis, todėl, pasak mokslininko,

¹¹⁹ LAURENT, A. *et al. La confiance en droit privé des contrats*. Paris: Dalloz, 2007, p. 16.

¹²⁰ LARENZ. Culpā in Contrahendo, Verkehrssicherungspflicht und „sozialer Kontakt“ (MDR 1954). In MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 70.

¹²¹ BGH (Bundesgerichtshof) 1960 m. spalio 19 d. nutartis, NJW 61.169.

¹²² HARTKAMP, A. S., TILLEMA, M. M., HEIDE, A. E. B. *International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 5. Netherlands*. London: Kluwer Law International, 2009, p. 75.

„derybos yra toks procesas, kuriame viena šalis pasikliauja kitos šalies žodžiu, siekdama tam tikros socialinės naudos“¹²³. Kai kurie autoriai pabrėžia, kad būtent pasitikėjimas yra pagrindinis veiksnys, sąlygojantis šalių pareigas dar iki sutarties sudarymo ir lemiantis šių pareigų specifinį turinį¹²⁴. Ikisutartinis pasitikėjimas yra paremtas planuojamu tam tikros sutarties sudarymu ateityje, nors kontrahentų derybų stadijoje paprastai nesieja aiškiai apibrėžti tarpusavio įsipareigojimai. Tik tokio tarp ikisutartinių santykių šalių susiklosčiusio tarpusavio bendradarbiavimo ir pasitikėjimo pagrindu gali vykti sąžiningos derybos verslo srityje. Todėl siekiant teisinės taikos užtikrinimo ikisutartinių santykių etape asmenys ir turi pareigą elgtis atsakingai.

Šveicarijos teisės doktrinoje teigiama, kad nuo to momento, kai šalys pradeda vesti tarpusavio derybas, kai jos ruošiasi sandorio sudarymui, yra sukuriamos prielaidos pasitikėjimo santykiams tarp šalių atsirasti (vok. *Vertrauensverhältnis*), kurie perkelia šiuos santykius į teisinių santykių lygmenį (vok. *Rechtsverhältnis*), pagrįstą partnerių tarpusavio apsaugos ir sąžiningumo pareigomis (vok. *Schutz und Loyalitätspflichten*)¹²⁵.

Tačiau šiandien dėl dažnai įtemptos konkurencinės kovos verslo partneriai ne visuomet gali pasikliauti kontrahentu. Todėl derybose dalyvaujančių asmenų pasitikėjimas ir pagrįstas tikėjimas sutarties sudarymu yra tos socialinės visuomeninės vertybės, kurių apsaugos turėtų būti siekiama nustatant civilinę atsakomybę dar iki pagrindinės sutarties sudarymo. Kaip nurodo Vokietijos ilgalaikė su ikisutartine atsakomybe susijusi teismų praktika, atsakomybės taikymas dar iki pagrindinės sutarties sudarymo ir kyla iš derybose dalyvaujančių šalių tarpusavio bendradarbiavimo ir kiekvienos šalies tikėjimo sutarties sudarymu¹²⁶. Taigi, ikisutartinis tikėjimas nusipelno teisinės

¹²³ SALEILLES, R. „De la responsabilité précontractuelle; à propos d’une étude nouvelle sur la matière“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1907, p. 711.

¹²⁴ KUONEN, N. *La responsabilité précontractuelle*. Genève: Schulthess Medias Juridiques SA, 2007, p. 211.

¹²⁵ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 56-57.

¹²⁶ BGH (Bundesgerichtshof) 1961 m. kovo 17 d. nutartis, NJW 1961.14.1308; BGH (Bundesgerichtshof) 1980 m. gruodžio 12 d. nutartis, NJW 1981.34.1035; BGH (Bundesgerichtshof) 1986 m. lapkričio 12 d. nutartis, BGHZ 1987.99.101.

apsaugos, nes be jos būtų sudėtinga tikėtis investicijų ir sklandžios komercinių santykių eigos¹²⁷.

Vadinasi, galima teigti, kad pasitikėjimo atmosferą ikisutartiniuose komerciniuose santykiuose, kurie savo prigimtimi pasižymi rizika ir nuožmia konkurencine civilinės apyvartos dalyvių kova, padeda išlaikyti teisinę intervencija. Reikalavimas laikytis tam tikrų teisinių įpareigojimų suteikia ikisutartinių santykių partneriams saugumo jausmą deryboms šiandieninėje visuomenėje tapus ne vien tik monumentalium sutartinio dokumento pasirašymu, o sudėtingu ir dažnai ilgai trunkančiu procesu. Be to, deryboms verslo šalys paprastai turi paskirti nemažai laiko, savo pastangų ir įvairių kitų išteklių, kurie neturi būti nesąžiningai švaistomi kitų šalių. Kaip pabrėžia vokiečių teisininkas *H. Stoll*, būtent civilinės atsakomybės nustatymas dar iki pagrindinės sutarties sudarymo yra pagrindas atsakingiems derybų dalyvių sprendimams¹²⁸, kuriuos profesionalai turi galimybę priimti tuomet, kai jų teisėti interesai yra saugomi teisinėmis priemonėmis.

(iii) *Balansavimas tarp priešingų interesų polių*

Įvertinus aukščiau nurodytus su ikisutartinės civilinės atsakomybės nustatymu siejamus tikslus, galima pastebėti, kad civilinės atsakomybės, taikomos dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, siekiai yra antagonistiniai. Iš vienos pusės, ši nauja civilinės teisės koncepcija susiduria su tikslu išsaugoti konkurencingą ir komercinėms deryboms palankią aplinką, kad būtų užtikrintas ikisutartinių teisinių santykių dalyvių interesus atitinkantis sutarties sudarymo procesas, t. y. kad derybos, kaip rizika pagrįstas komercinių santykių instrumentas, kurtų pridėtinę vertę. Ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymas komerciniuose santykiuose turi remtis ir protingumo standartais, kad pernelyg griežtų, tam

¹²⁷ BEBCHUK, L., A., OMRI, B. S. „Pre-Contractual Reliance“. In *Journal of Legal Studies*, 2001 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-01-15]. Prieiga per internetą: http://lsr.nellco.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1107&context=harvard_olin.

¹²⁸ STOLL, H. Tatbestände und Funktionen des Haftung für Culpa in Contrahendo: *Ficker a.o.*, Festschrift Ernst von Caemmerer (Tübingen 1978). In MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 70.

tikrais atvejis net moralinį atspalvį turinčių, įstatyminių nuostatų interpretavimas nepaneigtų sutarties laisvės principo sudedamosios dalies – fundamentalios derybų laisvės¹²⁹. Iš kitos pusės, tokiam rizika pagrįstam civilinio teisinio santykio etapui turėtų būti suteiktas pagrįstas teisinis saugumas, kad sukurtas šalių tarpusavio pasitikėjimas ir tikėjimas sutarties sudarymu nebūtų pažeistas, o teisėti sąžiningų šalių lūkesčiai būtų išsaugoti. Svarbu pastebėti, kad šiuolaikinės užsienio teisės mokslininkų ir ekonomistų atliktos studijos parodo, kad derybų stadijoje nors minimali suteikiama teisinė apsauga gali lemti sutarčių sudarymo skaičiaus augimą, kadangi derybų šalys labiau pasitikės ir jausis komfortabiliai net šiame su didesne rizika susijusiame civilinių teisinių santykių etape¹³⁰.

Taigi, teisine intervencija į ikisutartinių santykių stadiją turi būti siekiama užtikrinti komercinių derybų laisvės ir prigimtinio saugumo balansą. Ne veltui DCFR kūrėjai pažymi, kad toks pusiausvyros užtikrinimo siekis tarp priešingų ikisutartinių santykių teisinės apsaugos tikslų iš esmės atspindi šiuolaikinių civilinių komercinių santykių vadovaujančius principus (pranc. *principes directeurs*, angl. *underlying principles*) – laisvę, saugumą ir teisingumą (pranc. *liberté, sécurité, loyauté*, angl. *freedom, security, justice*)¹³¹. Šių vertybių balanso išsaugojimo apsauga reiškia, kad nei vienas civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams tikslas negali būti laikomas išimtinu ir turi būti taikomas sistemiškai. Šis prieštaravimas atsispindi ir ikisutartinės atsakomybės taikymo problematikoje, kuomet praktikoje ikisutartinės civilinės atsakomybės bylą nagrinėjančiam teismui yra sudėtinga priimti sprendimą ir rasti pusiausvyrą tarp tokių prieštaringų interesų. Suprantama, kad minėtų vertybių teisingos ir protingos pusiausvyros klausimas

¹²⁹ STAŠKEVIČIUS, I. „Derybos: kovos laukas ar verslo santykių valdymas“: Konferencijos medžiaga. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2006; NEDZEL, N. E. „A Comparative Study of Good Faith, Fair Dealing and Precontractual Liability“. An article of Tulane European and Civil Law Forum, 1997, [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2010-12-17]. Prieiga per internetą: <http://international.westlaw.com/result/documenttext.aspx?rp=%2fwelcome%2flaw>.

¹³⁰ BEBCHUK, L., A., OMRI, B. S. „Pre-Contractual Reliance“. In *Journal of Legal Studies*, 2001 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-01-15]. Prieiga per internetą: http://lsr.nellco.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1107&context=harvard_olin.

¹³¹ BAR, C., CLIVE, E. et al. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 37-38.

kiekvienu atveju priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių, t. y. galima kalbėti apie *ad hoc* interesų balanso nustatymą.

1.2.2.2. Ikisutartinės civilinės atsakomybės paskirtis

Ikisutartinė atsakomybė, pabrėždama tik civilinės atsakomybės taikymo ypatumus tam tikrame civilinių teisinių santykių etape – ikisutartiniuose teisiniuose santykiuose, taip pat gali būti atskleista ir per jos taikymui keliamas funkcijas. Tačiau pastebėtina, kad priešingai nei aukščiau analizuoti ikisutartinės atsakomybės nustatymui ir taikymui keliami specifiniai tikslai, civilinės atsakomybės taikymo iki pagrindinės sutarties sudarymo paskirtis neišsiskiria nuo apskritai civilinei atsakomybei nustatytų funkcijų.

Teisės mokslinėje literatūroje yra nurodomos įvairios atsakomybės funkcijos: kompensacinė (atstatomoji), stimuliavimo (organizacinė), auklėjamoji (įspėjamoji), nubaudimo, nuostolių perkėlimo (paskirstymo), pažeidėjo nepagrįsto praturtėjimo prevencijos, ekonomiškai nenaudingo elgesio išvengimo, socialinės tvarkos atstatymo funkcija ir kt.¹³² Tačiau analizuojant civilinę atsakomybę, nors jos galimų funkcijų baigtinio sąrašo pateikti negalima, pripažintina, kad šių dienų civilinių santykių sudėtingumą ir problematiką iš esmės atspinti dvi teisinės atsakomybės taikymo paskirtys – tai kompensacinė (angl. *compensation*) ir prevencinė (angl. *prevention*) funkcijos, kurios taikomos sistemiškai ir viena kitą papildo.

(i) Prevencinė funkcija

Siekiant įgyvendinti aukščiau nurodytus ikisutartinei atsakomybei keliamus tikslus, visų pirma paminėtina prevencinė arba kitaip dar vadinama prievartinė auklėjamoji ikisutartinės atsakomybės funkcija. Pagrindinė jos paskirtis yra skatinti civilinės apyvartos dalyvius laikytis įstatymų, gerbti kitų asmenų teises

¹³² KOZIOL, H. *et al. Principles of European Tort Law. Volume 5. Unification of Tort Law: Damages.* Netherlands: Kluwer Law International, 2001, p. 185-187.

ir teisėtus interesus. Taip pat ši funkcija pasireiškia kaip siekis sukliudyti galimiems pažeidimams atsirasti ateityje pasinaudojant asmens elgesio teisiniu reguliavimu. Taigi, tikimasi, kad bus atsargus tas asmuo, kuris bus atsakingas atlyginti nuostolius ateityje, o visuotinė civilinės atsakomybės taikymo galimybė bus paskatinimas visiems kitiems asmenims reguliuoti savo elgesį pagal nustatytus standartus ir normas.

Apskritai teisinėje literatūroje yra skiriamos bendros ir individualios prevencijos rūšys¹³³.

Visų pirma, ikisutartinių teisinių santykių etape auklėjamoji funkcija turėtų būti aiškinama per generalinės (bendrosios) prevencijos teoriją¹³⁴, kuri orientuojasi į siekį atbaidyti visuomenę nuo teisės pažeidimų darymo grasinant jai teisiniais apribojimais¹³⁵. Tai dar kitaip vadinama teisinių grasinimų teorija paremta nuostata, jog dauguma žmonių susilaiko nuo teisei priešingų ketinimų, nes mato, kad asmenims nesugebėjusiems to padaryti, tenka iškęsti neigiamus savo veiklos padarinius. Įdomu paminėti tai, kad kai kurių autorių nuomone prevencinė teisinės atsakomybės funkcija buvo ypatingai absoliutinama tarybinės teisės literatūroje, nurodant, jog teisinė atsakomybė atlieka ir auklėjamąją, ūkinės veiklos stimuliavimo bei signalinę funkcijas¹³⁶. Toks teisinės atsakomybės prevencinės auklėjamosios funkcijos hiperbolizavimas buvo viena iš aplinkybių, trukdžiusių teisės plėtrai, pavyzdžiui, tarybinėje teisėje nebuvo galimybės numatyti civilinės atsakomybės draudimo institutą.

Žinoma, kad civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose atveju veikia ir individualioji prevencija (individualus atgrasinimas): tikėtina, jog jeigu asmuo derybų metu savo neteisėtu veikimu arba neveikimu padarė žalos kontrahentui ir atlygino nukentėjusiajam patirtus nuostolius, jis kitą kartą

¹³³ FLEMING, J. G. *The Law of Torts*. Sydney: The Law Book Co., 1992, 8th ed., p. 11; COOKE, J. *Law of Tort*. Harlow: Longman, 2001, 5th ed., p. 12.

¹³⁴ Teisės teorijoje dar yra skiriama ir specialioji prevencija, kuria siekiama ateityje sulaikyti konkretų teisės pažeidėją nuo polinkio ir galimybės atlikti priešingus teisei veiksmus ir padaryti teisės pažeidimą. Pagrindinis šios teorijos kūrėjas yra vokiečių sociologas *Franzas von Lisztas*, su kuriuo siejama šiuolaikinė „sociologinė“ baudžiamosios teisės samprata.

¹³⁵ LASTAUSKIENĖ, G. „Baudžiamųjų teisinių sankcijų raidos sociologiniai pradai“. In *Jurisprudencija*, 2002, 26(18), p. 86.

¹³⁶ MIKELĖNAS V., *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 40; DESHAYES, O. „Refus de l'indemnisation de la perte de chance de tirer profit du contrat en cas de rupture fautive des pourparles“. In *La semaine juridique*, 2006, Nr. 30.

stengsis laikytis teisės normose nustatytų reikalavimų. Kita vertus, suprantama, kad praktikoje individualiosios prevencijos funkcija efektyviausiai pasireiškia tada, kai asmuo, kuris neteisėtais ikisutartiniais veiksmais ar neveikimu padarė žalą, yra tas pats, kuris atlygina nuostolius.

(ii) *Kompensacinė funkcija*

Nagrinėjama ikisutartinės civilinės atsakomybės funkcija, dar kitaip vadinama – teisės atkuriamąja, reiškia, kad asmuo, kuris yra atsakingas už žalą, privalo ją atlyginti, kad nukentėjusysis atsidurtų tokioje padėtyje, kurioje jis būtų, jeigu jam nebūtų buvę padaryta žalą (lot. *restitutio in integrum*)¹³⁷.

Pažymėtina, kad kompensacinės teisinės atsakomybės funkcijos reikšmė ypatingai sustiprėjo šiuolaikinėje teisėje, kai iki tol vyravusi represinė funkcija paprastai nekėlė sau tikslo atlyginti nukentėjusiajam žalą, o sutelkė savo dėmesį į teisės pažeidėjo nubaudimą, siekimą sukelti teisės pažeidėjui neigiamus, nenaudingus ir skausmingus praradimus¹³⁸. Šiandien civilinės teisės reguliuojami komerciniai santykiai yra iš esmės atlygintino arba ekvivalentinio pobūdžio. Dėl to jeigu šiuolaikinės teisinės atsakomybės tikslas yra pažeistos teisinės pusiausvyros atkūrimas, tai ir ikisutartinei atsakomybei turėtų būti akcentuojamas ne nubaudimas, kaip poveikio priemonė pažeidėjui, o nukentėjusio klausimo išsprendimas ir teisinės taikos atkūrimas. Civilinė atsakomybė skirta lygiavertiškai kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą arba nuostolius. O ikisutartinės atsakomybės taikymas turi paskirtį atstatyti nukentėjusiojo turtinio intereso sferą tuo pačiu eliminuojant nukentėjusiojo nepagrįstą praturtėjimą, jeigu toks buvo nustatytas konkrečioje faktinėje situacijoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad kompensacinė teisinės atsakomybės funkcija ypatingai atsispindi šiandieninėje Lietuvos civilinėje teisėje ir yra viena iš CK

¹³⁷ MIKELĖNAS, V. *et. al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 346-347.

¹³⁸ LASTAUSKIENĖ, G. „Baudžiamųjų teisinių sankcijų raidos sociologiniai pradai“. In *Jurisprudencija*, 2002, 26(18), p. 85.

naujovių, kuri sustiprina civilinės teisės atsitraukimą nuo socialistinės teisės tradicija grindžiamos civilinės teisės ir sustiprina aiškesnį artėjimą prie Vakarų Europos civilinės teisės tradicijų ir praktikos¹³⁹. Tai, kad šiuo metu Lietuvos teisėje pabrėžiama kompensacinė teisinės atsakomybės funkcija, matyti ir iš teismų praktikos¹⁴⁰. LAT ne kartą yra pabrėžęs, kad žalos, nepriklausomai nuo to, kam ji padaryta – asmeniui ar jo turtui, atlyginimo reglamentavimas grindžiamas visiško žalos atlyginimo principu, kurio esmė – gražinti nukentėjusį asmenį kiek tai yra įmanoma į tokią padėtį, kokia būtų jam nesant patarytus žalos, tuo tikslu atlyginant nukentėjusiajam visus jo patirtus neigiamus praradimus. Šis išaiškinimas yra taikytinas ir ikisutartinei civilinei atsakomybei¹⁴¹.

Užsienio teisės mokslinėje literatūroje nurodoma, kad civilinėje teisėje kompensacijos supratimas apima tris atlyginimo idėjas: pirma, žalos asmeniui atlyginimas gali sudaryti kompensaciją ekvivalento to, kas buvo patirta, antra, kompensacija gali būti apskaičiuota per praradimų pakaitalus, kitaip dar įvardinamus kaip „*paguoda*“ nukentėjusiajam, ir trečia, žala gali būti kompensuojama ne dėl to, kad kas nors buvo prarasta, bet įvertinus tai, kad nukentėjusysis to niekada neturėjo, palyginus su kitais asmenimis panašiose situacijose¹⁴².

Remiantis šiuo teoriniu kompensacijos formų skirstymu, galima teigti, kad civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams kompensacinė funkcija paprastai pasireiškia pirmąja forma, t. y. kaip nukentėjusio asmens patirtų praradimų ekvivalentas. Konkrečioje faktinėje situacijoje nukentėjusiam sąžiningam ikisutartinių santykių dalyviui gali būti kompensuojamos patirtos išlaidos, atlyginama tiesiogiai patirta žala

¹³⁹ MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos*. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007, p. 51.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 19 d. nutartis c. b. *R. Astilovskaja ir kt. v. J. D. Budaj*, Nr. 3K-3-763, kat. 39.2.4; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 6 d. nutartis c. b. *I. L. v. UAB „Vilniaus autobusai“*, Nr. 3K-3-38/2007, kat. 44.5.2.16 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. liepos 18 d. nutartis c. b. *E. A. v. B. P.*, Nr. 3K-3-308/2007, kat. 42.4 (S).

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6 (S).

¹⁴² ATIYAH, P. S. *Accidents, Compensation and the Law*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1978, p. 480-485.

(atlyginama pinigine išraiška žalos, kuri yra tiesioginis neteisėto derybinio veiksmo ar neteisėto ikisutartinio neveikimo rezultatas, kuris atsiranda iš karto, pažeidėjui betarpiškai veikiant tam tikrą objektą) ir kompensuojami prarasti lūkesčiai. Pastaroji nuostolių atlyginimo forma išreiškia šiandien praktikoje funkcionuojančios kompensacinės funkcijos taikymo problematiką, kuomet yra keliamas klausimas dėl negatyviųjų nuostolių atlyginimo, kuriuos dažnai sudaro praradimai, atsirandantys dėl žalos padarymo pagrindiniam objektui, kuris yra naudojamas pelnui ir pajamoms gauti.

1.2.3. Civilinei atsakomybei iki pagrindinės sutarties sudarymo taikytinas teisinis režimas

Pripažinus ikisutartinės atsakomybės taikymo galimybę daugelyje jurisdikcijų kilo diskusija dėl šios civilinės atsakomybės taikymo sąlygų ir taikytino teisinio režimo. Teisės doktrinoje buvo teigiama, kad ikisutartinė atsakomybė nėra atskira civilinės atsakomybės rūšis šalia deliktinės ir sutartinės atsakomybės, tačiau kokiomis sąlygomis turi būti remiamasi taikant civilinę atsakomybę dar iki pagrindinės sutarties sudarymo taip pat nebuvo aišku. Ne veltui kai kurie mokslininkai nurodo, kad ikisutartinė atsakomybė yra vienas iš naujausių šiuolaikinės civilinės teisės koncepcijos pavyzdžių, laviruojančių tarp sutarčių ir deliktų teisės¹⁴³. Atitinkamai teisės doktrinoje išsiskiria sutartinės ir deliktinės civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose šalininkų pozicijos. Teismų praktika šiuo klausimu taip pat yra nevienoda ir sukelia dar daugiau diskusijų bei netikrumo civilinės apyvartos dalyviams, dalyvaujantiems ilgesniame ar trumpesniame sutarčių sudarymo procese. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad nors tiek sutartinė, tiek deliktinė civilinė atsakomybė yra paremta visiško nuostolių atlyginimo principu (lot. *restitutio in integrum*) (CK 6.251 str.), ikisutartinei atsakomybei taikytino teisinio režimo taisyklių nagrinėjimas yra reikšmingas dėl to, kad nuo šio

¹⁴³ BAR, C., DROBNIG, U. *The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe*. Munich: Sellier, European Law Publishers GmbH, 2004, p. 222.

atsakymo priklauso svarbūs su ikisutartinių teisių ir teisėtų interesų gynimu susiję klausimai, tokie kaip sąlygų, kurioms esant atlyginama žala, nustatymo ypatumai, atlygintinių nuostolių ribos, ieškinio senatis, įrodinėjimo naštos paskirstymas šalims, ginčo teisiniams santykiams taikytinos teisės bei jurisdikcijos klausimas ir kt.

Lietuvos teisėje ikisutartinės atsakomybės klausimas pirmą kartą buvo pradėtas analizuoti profesoriaus V. Mikelėno dar iki naujojo CK įsigaliojimo išleistoje monografijoje „*Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*“¹⁴⁴, kurioje lyginamuoju aspektu atlikta civilinės atsakomybės analizė buvo reikšmingas atskaitos taškas vertinant atsakomybės taikymo galimybę civilinių santykių dalyviams dar iki pagrindinės sutarties sudarymo. Tuo tarpu užsienio valstybių teisės doktrinoje ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo klausimas buvo pradėtas nagrinėti anksčiau – jau XX amžiaus pradžioje. Tuo metu ir užsienio teismų praktika jau pradėjo formuoti svarbius civilinės atsakomybės taikymo esant ikisutartiniams santykiams precedentes.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiandieninė komercinė praktika dažnai peržengia vienos teritorijos ribas ir komerciniai ikisutartiniai santykiai pasižymi vienu ar kitu užsienio elementu. Todėl visų pirma yra tikslinga išanalizuoti lyginamų užsienio valstybių bei tarptautinės doktrinos ir teismų praktikos padiktuotą poziciją ir vėliau ją palyginti su besiformuojančia Lietuvos teisės doktrina ir jauna teismų praktika. Labai svarbu, kad ikisutartinei atsakomybei taikomas režimas atitiktų šiuolaikinius Lietuvos ir tarptautinius bei tam tikrais atvejais ir kitų valstybių verslo santykius. Būtent dėl to kyla daug diskusijų, koks teisinis režimas labiausiai atitinka ikisutartinės atsakomybės nustatymu keliamus tikslus ir tuo pačiu lemia civilinės atsakomybės taikymo iki pagrindinės sutarties sudarymo ribas.

¹⁴⁴ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 47-48.

1.2.3.1. Užsienio pozicijos dėl ikisutartinei atsakomybei taikytino režimo

Vieningos kontinentinės teisės sistemos šalių pozicijos dėl ikisutartinės atsakomybės teisinio režimo nebuvo nuo pat civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniams santykiams pripažinimo pradžios, nėra jos ir iki šiol.

Tarptautinėje praktikoje nei UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnio, nei PECL principų 2:301 straipsnio, nei DCFR II knygos 3:301 straipsnio komentare nėra pateikiamas tikslus atsakymas, kokios taisyklės turėtų būti taikomos sprendžiant civilinės atsakomybės klausimą dar iki pagrindinės sutarties sudarymo. O užsienio jurisdikcijose tais atvejais, kai yra nustatomi neteisėti ikisutartiniai veiksmai, ikisutartinė atsakomybė yra kvalifikuojama kaip sutartinė ar kvazisutartinė atsakomybė (pvz. Vokietijoje), deliktinė atsakomybė (pvz. Prancūzijoje) arba kaip atsakomybė už pažado nesilaikymą (angl. *promissory estoppel*) (pvz. bendrosios teisės sistemos šalyse). Nei viena iš nagrinėtų lyginamų užsienio valstybių nekvalifikuoja ikisutartinės atsakomybės kaip atskiros atsakomybės rūšies šalia deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės, t. y. *sui generis*. Pripažįstama, kad terminas „*ikisutartinė atsakomybė*“ tik pabrėžia civilinių teisinių santykių stadiją, kuri lemia tam tikrus civilinės atsakomybės taikymo specifiškumus už derybų metu padarytą teisės pažeidimą¹⁴⁵.

Bendriausia prasme, vertinant, kokios priežastys lemia skirtingą atsakomybės ikisutartiniuose santykiuose kvalifikavimą, pastebėtina, jog tradiciškai deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės taikymo galimybę sąlygoja šalis siejantys prievoliniai teisiniai santykiai¹⁴⁶. Be to, taip pat yra svarbu, ar tam tikri faktiniai tarp šalių susiklostę santykiai gali būti kvalifikuojami kaip teisinės reikšmės turintys santykiai, kurie suteiktų teisę tokius santykius pažeidus nukentėjusiai šaliai reikalauti patirtų nuostolių

¹⁴⁵ KUCHER, A. N. *Pre-Contractual Liability: Protecting the Rights of the Parties Engaged in Negotiations* [interaktyvus], 2004. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.nyulawglobal.org>.

¹⁴⁶ AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija* 2008, 10 (112), p. 57.

atlyginimo. Žinoma, yra reikšmingos ir atskirų užsienio valstybių teisinio reguliavimo tradicijos bei pats ikisutartinių teisinių santykių vertinimas, pavyzdžiui, kiek toli buvo pažengusios derybos tarp šalių, ar buvo sudaryta preliminarioji sutartis ir kt.

(i) *Deliktinės atsakomybės šalininkai*

Ikisutartinės kaip deliktinės atsakomybės šalininkų teigimu, pagal civilinėje teisėje galiojantį sutarčių laisvės principą, šalys yra laisvos pradėti derybas ir neatsako už tai, jeigu yra nepasiekiamas šalių susitarimas, t. y. šalys turi teisę ne tik nuspręsti, su kuo pradėti derybas dėl sutarties sudarymo, bet ir teisę nutraukti derybas. Remdamiesi šiuo argumentu tokios pozicijos atstovai daro išvadą, kad ikisutartinės pareigos, tokios kaip pareiga elgtis sąžiningai, yra bendrojo pobūdžio ir deliktinės, o jų nevykdymas lemia deliktinės atsakomybės taikymą, kadangi reikalavimas atlyginti nuostolius už šios pareigos pažeidimą kyla ne iš sutarties, o įstatymo¹⁴⁷.

Pažymėtina, kad jau XX amžiaus pradžioje garsus su ikisutartinių santykių nagrinėjimu susijęs prancūzų teisininkas *R. Salleiles* nurodė, kad atsakomybė už sutartinių derybų nutraukimą yra teisinė apsauga civilinės apyvartos dalyviams, siejama su valios aktu (*prac. fait de la volonté*) prisijungiant prie sutarties sudarymo, o derybose dalyvaujantys asmenys turi prisiimti šią teisinę riziką, remiantis sąžiningumu ir savanorišku kiekvieno asmens aktu¹⁴⁸. *R. Salleiles* pabrėžė, kad ikisutartinė atsakomybė tarp profesionalų nesiremia nei kaltės idėja, nei kokiu nors numanomu šalių konkludentiniu susitarimu, todėl nesant sutarties tarp šalių, teisininko nuomone, negali būti taikomos sutartinės atsakomybės taisyklės. Vadinasi, ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju, nesant tarp šalių sudaryto jokio susitarimo, yra nustatomas bendrų iš pozityviosios teisės kylančių pareigų

¹⁴⁷ AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija* 2008, 10 (112), p. 58.

¹⁴⁸ SALEILLES, R. „De la responsabilité précontractuelle; à propos d’une étude nouvelle sur la matière“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1907, p. 697.

pažeidimas ir turi būti remiamasi deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis¹⁴⁹.

Vis dėl to, deliktinės atsakomybės taisyklių taikymas ikisutartiniuose santykiuose yra ypatingai kritikuotinas priešingos pozicijos atstovų – sutartinės atsakomybės taikymo šalininkų.

(ii) *Sutartinės atsakomybės taikymo pagrindimas*

Sutartinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose šalininkai dažniausiai remiasi ikisutartinių santykių, kaip specifinių prievolių teisinių santykių, grindžiamų pasitikėjimu, pripažinimo bei sąžiningos šalies teisių apsaugos efektyvumo poreikio argumentais¹⁵⁰.

Laikantis minėtų pozicijų nurodoma, kad ikisutartinių kaip pasitikėjimo civilinių teisinių santykių atveju deliktinės atsakomybės taikymas dažnai yra nepakankamas dėl to, kad deliktinės atsakomybės taikymo sąlygos daugelyje šalių yra gana griežtos ir ne visada gali būti vertinamos kaip pakankamai veiksmingos ginant sąžiningą derybų šalį¹⁵¹. Taip pat papildoma, kad dažnai praktikoje teismai, sprenddami atsakomybės klausimą už baigiamajame ikisutartinių teisinių santykių etape padarytus pažeidimus, vadovojasi ne tik įstatymu, bet ir šalių pasirašyta preliminarąja sutartimi ar kitais ikisutartiniais dokumentais¹⁵². Taigi, tai leidžia jiems remtis sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis.

(iii) *Tarptautinė praktika*

Kaip jau buvo minėta anksčiau, užsienio valstybių praktika dėl ikisutartinei atsakomybei taikytinų taisyklių nėra vieninga.

¹⁴⁹ SALEILLES, R. „De la responsabilité précontractuelle; à propos d’une étude nouvelle sur la matière“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1907, p. 697.

¹⁵⁰ AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija* 2008, 10 (112), p. 59.

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² *Ibid.*

Vokietijoje, kurioje gimė ir buvo išvystyta šiuolaikinę ikisutartinę atsakomybę pagrindžianti doktrina – *culpa in contrahendo*, ikisutartinė atsakomybė yra taikoma visais atvejais, kai nustatoma, kad toli pažengusios derybos buvo nutrauktos be pateisinamos priežasties, ir yra remiamasi sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis (BGB 276ff str.)¹⁵³. Pagrindinės priežastys kodėl taikant *culpa in contrahendo* yra taikomos sutartinės, o ne deliktinės atsakomybės taisyklės, slypi vokiečių deliktinės teisės trūkumuose. Pagal Vokietijos deliktų teisės taisykles taip vadinamieji ekonominiai nuostoliai (angl. *pure economic loss*) nėra atlyginami, jeigu žala nebuvo padaryta tyčia ir pažeidžiant geros moralės principą, išskyrus atvejus jeigu buvo padaryta žalos ieškoviui kaip individualaus turto turėtojui (vok. *Eigentum*) arba bet kurios kitos absoliutaus pobūdžio teisės turėtojui (BGB 823.1 str. 826 str.). Todėl vadovaujantis šia deliktinės atsakomybės taisykle nesąžiningai nutrauktų derybų atveju būtų praktiškai neįmanomas arba labai sudėtingas įrodinėjimas siekiant patirtų išlaidų ar prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo, pavyzdžiui, tais atvejais, kai viena iš šalių netinkamai įvykdo ikisutartinę informavimo pareigą¹⁵⁴. Be to, vokiečių deliktų teisėje nėra ir taip vadinamos griežtos atsakomybės instituto (angl. *vicarious liability*). Taip pat svarbu paminėti, kad ieškinio senaties terminas, reikalaujant žalos atlyginimo remiantis deliktu, yra palyginus trumpas. Todėl Vokietijos teismai suformulavo ir taiko tarpusavio pasitikėjimu paremtų ikisutartinių santykių koncepciją, kuri iš esmės yra tokia pati kaip ir sutartiniuose santykiuose (vok. *vertragsähnliches Vertrauensverhältnis*). Būtent ši derybų šalių tarpusavio pasitikėjimo koncepcija leido teismams taikant *culpa in contrahendo* remtis sutartinės atsakomybės taisyklėmis¹⁵⁵. Kadangi *culpa in contrahendo* doktrina nėra tiesiogiai įtvirtinta Vokietijos civiliniame kodekse, todėl jos turinys ir taikymo sąlygos paliktos teismų praktikai ir teisės doktrinai atskleisti.

¹⁵³ BGH (Bundesgerichtshof) 1970 m. liepos 10 d. nutartis, NJW 1970.1840.

¹⁵⁴ C.f., LG München 1966 birželio 28 d. nutartis, ZMR 1966, 328. MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Contracts in General. Vol VII. Part 1. A. Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 68.

¹⁵⁵ MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Contracts in General. Vol VII. Part 1. A. Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 68.

Tuo tarpu Prancūzijoje sprendžiant su ikisutartine atsakomybe susijusius teisinius ginčus yra remiamasi tiek deliktinės, tiek ir sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis. Tai, kad pažeidus bendro pobūdžio ikisutartines teises pareigas, kylančias iš įstatymo, turėtų būti remiamasi deliktinės atsakomybės taisyklėmis, yra *communis opinio* Prancūzijoje¹⁵⁶. Šiuolaikinė Prancūzijos teismų praktika ikisutartinę atsakomybę taikydama tik tuomet, kai yra nustatomas vienos šalies kitai šaliai sukurtas teisėtas, rimtas ir numatomas pasitikėjimas (pranc. *la confiance légitime, graves et prévisible*)¹⁵⁷, vadovaujasi deliktinės atsakomybės taisyklėmis, numatytais Prancūzijos civilinio kodekso 1382 ir 1383 straipsniuose. Tačiau jeigu yra nustatoma, kad šalys dar ikisutartinių santykių stadijoje sudarė ikisutartinį dokumentą, yra remiamasi sutartinės atsakomybės taisyklėmis, nes pažeistos ar netinkamai vykdytos teisinės pareigos yra sutartinės prigimties. Pastaruoju atveju Prancūzijoje yra remiamasi sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis bet kurioms teisinėms pareigoms, kylančioms iš bet kokios rūšies ikisutartinių dokumentų, t. y. ketinimų protokolo (pranc. *lettre d'intention*), tarpusavio supratimų protokolo (pranc. *protocole d'entente*), preliminarios sutarties (pranc. *avant-contrat*) ir kt.

Nyderlanduose sprendžiant civilinės atsakomybės klausimą dar iki pagrindinės sutarties sudarymo paprastai yra remiamasi deliktinės atsakomybės taisyklėmis. Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas savo suformuotą trijų derybų stadijų doktriną grindžia delikto teorija ir bendro pobūdžio sąžiningumo principu¹⁵⁸. Ypatingai XX amžiaus paskutiniojo dešimtmečio bylose Nyderlandų teismai vadovaujasi bendroju civilinės teisės principu –

¹⁵⁶ MAZEAUD, H., MAZEAUD, L., TUNC. *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile I*. Dalloz : Paris, 1965, 6ième éd., p. 120; SCHMIDT-SZALEWSKY, J. „La période précontractuelle en droit français“. In *Revue Internationale de Droit Comparé*, 1990, No 2, p. 547; JOURDAIN, P. „Rapport Français“. In *La bonne foi*. Travaux de l'Association Henri Capitant. Paris: Editions Litec, 1992, vol. XLIII, p. 128; TERRÉ, F., SIMLER, P., LEQUETTE, Y. *Les obligations*. Paris: Dalloz, 2009, 10ième éd., p. 185.

¹⁵⁷ SCHMIDT-SZALEWSKY, J. „La sanction de la faute précontractuelle“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1974, p. 54.

¹⁵⁸ BEALE, H. *et. al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 407.

sąžiningumu¹⁵⁹. Toks tarsi trečias ikisutartinės atsakomybės taikymo sprendimo būdas daugelyje sistemų būtų nepriimtinas, nes paprastai nacionaliniai teisės aktai numato dvi civilinės atsakomybės rūšis – deliktinę ir sutartinę, o tokios naujos sąžiningumo principo taikymu paremtos atsakomybės formos įvedimas gali sukelti tik daugiau sumaišties ir neapibrėžtumo dėl jos taikymo¹⁶⁰. Tačiau teoriškai Nyderlanduose toks civilinės atsakomybės taikymas yra galimas, nes Nyderlandų civilinis kodeksas numato vieną režimą bet kokiai atsakomybės rūšiai¹⁶¹. Kita vertus, yra pabrėžiama, kad deliktinės atsakomybės taisyklės nėra vienintelės, kuriomis remiamasi ikisutartinės atsakomybės taikymo atvejais Nyderlanduose. Jeigu yra nustatoma, kad dėl vienos iš ikisutartinių santykių šalių atliktų neteisėtų veiksmų buvo nutrauktos jau toli pažengusios derybos, Nyderlandų teismai net ir nesant tarp šalių sudarytam ikisutartiniam dokumentui taiko sutartinės civilinės atsakomybės taisyklės. Taigi, ši kontinentinės teisės sistemos valstybė ikisutartiniuose santykiuose remiasi tiek deliktinės, tiek sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis ir vadovaujasi pamatiniu bendro pobūdžio sąžiningumo principu.

Tuo tarpu Šveicarijoje ilgą laiką nebuvo vieningos nuomonės, ar atsižvelgiant į ikisutartinių teisinių santykių specifiką deliktinės ar sutartinės civilinės atsakomybės taisyklės turėtų būti taikomos. Šveicarijos federalinis teismas keliose nutartyse yra nurodęs, kad sprendžiant civilinės atsakomybės taikymo klausimą dar iki pagrindinės sutarties sudarymo nei sutartinės, nei deliktinės atsakomybės taisyklės negali būti taikomos pilna apimtimi¹⁶². Tačiau tokia pozicija nesuteikė daugiau aiškumo civilinės apyvartos dalyviams, nes teismas konkrečių taikytinų taisyklių nenurodė ir iki šiol nėra išreiškęs aiškios pozicijos, ar minėtas išaiškinimas reiškia, kad ikisutartinė atsakomybė turėtų

¹⁵⁹ Nyderlandų Aukščiausias Teismas (Hoge Raad des Nederlanden) 1995 m. birželio 6 d. nutartis, NJ 1995, 705.

¹⁶⁰ BEALE, H. *et. al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 407.

¹⁶¹ BW (Burgerlijk Wetboek) (Nyderlandų civilinis kodeksas) 6:95 straipsnis „Damage to be repaired pursuant to a legal obligation to pay damages consists of loss to property, rights and interests and any other prejudice, to the extent that the law confers a right to damages therefor“. WARENDORF, H., THOMAS, R., CURRY-SUMNER, I. *The Civil Code of the Netherlands*. Bedfordshire: Kluwer Law International, 2009.

¹⁶² Šveicarijos federalinio teismo nutartis BGE 101 II 268; Šveicarijos federalinio teismo nutartis BGE 104 II 94.

būti traktuojama kaip savarankiška, t. y. *sui generis*¹⁶³. Kadangi Šveicarijos teismai, sprenddami ikisutartinės atsakomybės bylas iš esmės atsižvelgia į pažeistų ikisutartinių pareigų prigimtį ir remiasi deliktinės bei sutartinės atsakomybės taisyklėmis, po ilgų mokslinių diskusijų teisės doktrinoje yra pateikiami išaiškinimai, jog tokia teismų pozicija turi būti vertinama, kaip pripažįstanti, kad ikisutartinė atsakomybė nėra savarankiška civilinės atsakomybės rūšis. Nurodoma, jog priešingu atveju, turėtų būti konstatuota radikali naujovė šalies civilinės teisės sistemoje ir bet kuris tokio pobūdžio sprendimas (t. y. pripažinimas, kad egzistuoja ne tik dvilypė deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės sistema, bet yra taikoma ir trečioji savarankiška ikisutartinė civilinė atsakomybė) turėtų būti paliktas spęsti įstatymų leidėjui¹⁶⁴.

Atkreiptinas dėmesys, kad UNIDROIT ir PECL principai nepateikia atsakymo dėl civilinės atsakomybės už nesąžiningas derybas prigimties ir rūšies. Tai atrodo natūralu dėl to, kad šie principai nėra skirti civilinės atsakomybės klausimams. UNIDROIT principai yra savarankiška bendrosios sutarčių teisės taisyklių sistema, kuriai nėra būdingas tradicinis teisės normų sisteminimas į atskirą civilinės atsakomybės skyrių: sutarties pažeidimo (neįvykdymo) teisinės pasekmės nustatančios taisyklės yra formuluojamos daugiau pragmatiniu pagrindu sutarčių teisės ribose, o ne kaip civilinės atsakomybės institutas¹⁶⁵. Taigi, principų kūrėjai neatsako į klausimą, koks civilinės atsakomybės teisinis režimas turėtų būti taikomas ikisutartiniuose santykiuose.

Pažymėtina, kad daugelyje valstybių esant skirtingam deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės teisiniam režimui (pavyzdžiui, skirtingi senaties terminai, skirtingas netiesioginės atsakomybės traktavimas) gali lemti visiškai priešingą bylos rezultatą. Be to, civilinės atsakomybės ikisutartiniuose

¹⁶³ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 57.

¹⁶⁴ KUONEN, N. *La responsabilité précontractuelle*. Genève: Schulthess Medias Juridiques SA, 2007, p. 277.

¹⁶⁵ DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 187-188.

santykiuose kvalifikavimas turi reikšmės ir tarptautinėje privatinėje teisėje, kuomet turi būti nustatyta taikytina teisė pagal kolizines normas, kurios yra skirtingos deliktinės atsakomybės atveju ir sutartinės civilinės atsakomybės atveju. Būtent tarptautinės privatinės teisės aspektu ikisutartinės civilinės atsakomybės kvalifikavimo klausimus yra nagrinėjęs Europos Bendrijų Teisingumo Teismas (toliau – ETT). ETT, išreikšdamas apibendrintą Europos valstybių poziciją, byloje *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)*¹⁶⁶, kurioje buvo nagrinėjamas 1968 m. Briuselio konvencijos dėl bylų teisingumo teismų sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose 5 straipsnio 1 ir 3 punktų nuostatų aiškinimo klausimas, netiesiogiai pasisakė dėl civilinės atsakomybės rūšies taikymo esant ikisutartiniams santykiams. ETT nurodė, kad sprendžiant klausimus, susijusius su derybomis ir sutarties sudarymu bei galimu įstatymų pažeidimu, ypatingai reikalavimu elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, ieškovo reikalavimai taikyti ikisutartinę atsakomybę gali būti paremti deliktinėmis arba kvazideliktinėmis taisyklėmis Briuselio konvencijos dėl bylų teisingumo teismų sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose 5 straipsnio 3 punkto prasme. Todėl ETT teigia, kad jeigu ikisutartinių santykių stadijos metu šalys prisiėmė tam tikrus įsipareigojimus viena kitos atžvilgiu, tuomet civilinės atsakomybės klausimas turi būti sprendžiamas remiantis sutartinės atsakomybės taisyklėmis. Taigi, pasak teismo, sutartinio santykio egzistavimą patvirtina derybų šalių konkretus laisvanoriškai priiimtas įsipareigojimas. Atkreiptinas dėmesys, kad teismas nurodė, jog svarbu nustatyti teisinės prievolės prigimtį taikant minėtos konvencijos

¹⁶⁶ Europos Teisingumo Teismo 2002 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje C-334/00, *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)*, ECR I-07357. Šioje byloje Italijos bendrovė Italijos teisme reikalavo atlyginti nuostolius, kuriuos patyrė dėl to, kad Vokietijos bendrovė nesąžiningai nutraukė derybas dėl sutarties sudarymo. Italijos teismų jurisdikciją ieškovė grindė tuo, kad pagal 1968 m. Briuselio konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose 5(3) straipsnį byla dėl delikto gali būti iškelta žalą sukėlusio įvykio vietos valstybės teismuose. Tokiu būdu ieškovė laikė, jos ikisutartiniuose santykiuose žalos padarymas yra deliktas. Tuo tarpu Vokietijos bendrovė ginčijo Italijos teismų jurisdikciją, teigdama, kad ikisutartinės atsakomybė nėra deliktinė. Italijos teismai spręsdami jurisdikcijos klausimą kreipėsi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą, kad šis pateiktų išaiškinimą ar Briuselio konvencijos prasme bylos dėl ikisutartiniuose santykiuose padarytos žalos yra susijusios su deliktu ar su sutartimi.

straipsnį. Todėl tuo atveju, kai šalys yra sudariusios preliminarų susitarimą, ikisutartinės pareigos yra sutartinio pobūdžio ir turi būti remiamasi sutartinės atsakomybės taisyklėmis. Tačiau jeigu tokio egzistuojančio išipareigojimo, nesvarbu, sutartis sudaryta ar ne, negalima nustatyti, tokiu atveju, atsakomybė, kol sutartis nesudaryta, yra grindžiama ne sutartimi, o deliktu. Taigi, ETT tokią išvadą motyvavo tuo, kad esant ikisutartiniais santykiams tarp šalių dar nėra sudaryta sutartis, o pareiga atlyginti ikisutartiniuose santykiuose padarytą žalą kyla ne iš sutarties, o iš įstatymo, reikalaujančio elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose. Nors teismo nuomone Briuselio konvencijos 5 straipsnis tiesiogiai nereikalauja, kad tarp šalių būtų sudaryta sutartis, tačiau šis straipsnis gali būti taikomas tik tada, kai šalys savo laisva valia sukuria teisinę prievole. Įdomu pastebėti, kad šioje byloje pateiktoje Generalinio advokato išvadoje¹⁶⁷ buvo remiamasi UNIDROIT principų (1994 m. redakcijos) 2.15 straipsniu bei jo komentaru, teigiant, kad ikisutartiniuose santykiuose šalys yra įpareigosotos elgtis sąžiningai ir nesant jokios sutarties. Tačiau išvadoje nebuvo mėginama įvertinti, kokia atsakomybės rūšimi galima būtų laikyti pareigą atlyginti ikisutartiniuose santykiuose padarytus nuostolius UNIDROIT principų prasme. Svarbu priminti, kad šis ETT sprendime pateiktas išaiškinimas yra svarbus ir Lietuvai, nes minėtos konvencijos 5 straipsnio nuostatos yra perkeltos į ir Tarybos reglamentą dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo¹⁶⁸.

ETT sprendimas byloje *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)*¹⁶⁹ pateikiamas ir DCFR komentare, kuriame iš esmės yra pritariama pozicijai, jog ikisutartinių

¹⁶⁷ Generalinio advokato Geelhoed 2002 m. sausio 31 d. išvada byloje nr. C-334/00 *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)* [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <<http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=en&newform=newform&Submit=Submit&alljur=alljur&jurcdj=jurcdj&jurtpi=jurtpi&jurftp=jurftp&alldocrec=allldocrec&docj=docj&docor=docor&docop=docop&docav=docav&docsom=docsom&docinf=docinf&alldocnorec=allldocnorec&docnoj=docnoj&docnoor=docnoor&typeord=AL LTYP&allcommjo=allcommjo&affint=affint&affclose=affclose&numaff=334&ddatefs=&mdatefs=&ydatefs=&ddatefe=&mdatefe=&ydatefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=100>>.

¹⁶⁸ 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL L'2001 Nr. 12-1).

¹⁶⁹ Europos Teisingumo Teismo 2002 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje C-334/00, *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)*, ECR I-07357.

santykių stadijoje patirtų nuostolių atlyginimo klausimas būtų sprendžiamas remiantis deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis. Atsižvelgiant į tai, yra nukreipiama į DCFR VI knygos nuostatas, reglamentuojančias nesutartinę atsakomybę, kylančią iš kitam asmeniui padarytos žalos, bei nurodoma, kad ne visais atvejais gali būti paprasta nustatyti atsakomybę, todėl DCFR II knygos 3:501 straipsnyje yra įtvirtinta bendro pobūdžio teisė į nuostolių atlyginimą, kuomet yra pažeidžiamos šios knygos 3 skyriuje „Prekyba ir ikisutartinės pareigos“ įtvirtintos pareigos. Tokia tiesiogine nuostata yra siekiama palengvinti nuostolių atlyginimo išieškojimą¹⁷⁰.

Taikytinos teisės prievolėms iš *culpa in contrahendo* suregulavimas 2007 m. liepos 11 d. priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamente dėl nesutartinės prievolėms taikytinos teisės (Roma II)¹⁷¹ netiesiogiai irgi patvirtina, kad ES teisės požiūriu nukonkuravo pozicija, jog prievolės dėl žalos, kuri atsiranda iš *culpa in contrahendo*, atlyginimo yra nesutartinio pobūdžio. Pažymėtina, kad civilinės atsakomybės esant ikisutartiniais santykiams klausimas tarptautinės privatinės teisės aspektu¹⁷² yra už šio darbo nagrinėjimo objekto ribų, todėl minėto Roma II reglamento pozicija yra analizuotina tik dėl ikisutartinių prievolių prigimties klausimo. Svarstant dar Roma I¹⁷³ ir Roma II reglamentų projektus buvo diskutuojama, kuriame iš jų reglamentuoti teisės, taikytinos prievolėms, susijusioms su ikisutartiniais santykiais, klausimus, nes ES valstybėse narėse nėra vienodos pozicijos dėl žalos, atsirandančios dėl kaltų veiksmų, esant ikisutartiniais santykiams,

¹⁷⁰ BAR, C., CLIVE, E. et al. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 262.

¹⁷¹ 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma II) (OL, 2007, L199/40).

¹⁷² Atkreiptinas dėmesys, kad CK nėra įtvirtinta specialių kolizinių normų žalos atlyginimo prievolėms iš *culpa in contrahendo*. Vadinasi, šiems santykiams taikytina teisė pagal CK buvo nustatoma remiantis bendromis deliktinėms prievolėms taikytinomis normomis. Kartu tai reiškia, kad, įsigaliojus reglamentui Roma II, taikytinos teisės taisyklės taikant reglamentą yra kitokios negu pagal CK. Remiantis reglamento Roma II 12 straipsnio 1 dalies nuostatomis pagrindinė kolizinė norma yra tokia, kad nesutartiniais santykiams, atsirandantiems iš derybų prieš sudarant sutartį, neatsižvelgiant į tai, buvo faktiškai sudaryta sutartis ar ne, taikoma teisė tos valstybės, kurios teisė taikytina sutarčiai, jeigu ši būtų buvusi sudaryta.

¹⁷³ 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartiniais santykiams taikytinos teisės (Roma I) (OL, 2008, L177/6).

atlyginimo prievolės teisinės prigimties¹⁷⁴. Taikytinos teisės minimoms prievolėms sureguliuojama Roma II, o ne Roma I reglamentė lėmė derinimasis prie ETT praktikos ir aiškinant Briuselio konvencijos nuostatas, taip pat įvertinimas to, kad daugumoje ES valstybių narių yra laikomasi pozicijos, jog prievolės, atsirandančios iš *culpa in contrahendo* yra nesutartinės¹⁷⁵. Be to, Roma II reglamento konstatuojamosios dalies 30 punkte teigiama, kad šiame reglamente *culpa in contrahendo* yra savarankiška sąvoka ir neturėtų būti būtinai aiškinama pagal nacionalinę teisę. Manytina, kad tokia nuostata buvo pasirinkta siekiant rasti sprendimą dėl apskritai didelių *civil law* tradicijos valstybių ir *common law* tradicijos valstybių teisės priešingybių ikisutartinių santykių srityje. Taigi, Roma II reglamentas taikomas tik tiems nesutartiniams santykiams, kurie tiesiogiai susiję su derybomis prieš sudarant sutartį. Šie santykiai turėtų apimti informacijos suteikimo pareigos pažeidimą, nepagrįstą derybų nutraukimą (t. y. nepagrįstą pasitikėjimo sulaužymą), taip pat pareigos saugoti derybų metu patiktą konfidencialią informaciją pažeidimą. Įdomu tai, kad Roma II reglamento konstatuojamosios dalies 29 punkte nurodoma, jog *culpa in contrahendo* reglamentuojančios specialiosios taisyklės yra vienas iš atvejų, kuomet žala, sukeliama kitais veiksmais nei deliktas. Šiuo atveju norima pabrėžti, kad kalto elgesio samprata yra autonominė ir ji neaiškintina pagal paskirų valstybių narių vidaus teisę.

Darytina išvada, kad ETT ir nagrinėtos kontinentinės teisės sistemos valstybės iš esmės remiasi pažeistos ikisutartinės pareigos prigimties nustatymo principu ir atsižvelgiant į tai atitinkamai taiko deliktinės ar sutartinės civilinės atsakomybės režimą ikisutartiniuose santykiuose, išskyrus Vokietiją, kurioje *culpa in contrahendo* atvejais yra išimtinai vadovaujama sutartinės atsakomybės taisyklėmis.

¹⁷⁴ MIZARAS, V. „Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo Europos Sąjungoje rezultatas: reglamentai Roma I ir Roma II“. In *Justitia*, 2008, Nr. 4 (70), p. 23.

¹⁷⁵ *Ibid.*

1.2.3.2. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimas Lietuvoje

Kaip žinoma, Lietuvos civilinėje teisėje yra skiriamos dvi civilinės teisinės atsakomybės rūšys, tai – deliktinė ir sutartinė civilinė atsakomybė (CK 6.245 str. 2 d.). Lietuvos įstatymų leidėjas aiškiai išskiria šią dvilybę civilinės atsakomybės sistemą priklausomai nuo šalis siejančios teisinės prievolės prigimties. Kiekvienas civilinės teisės subjektas yra tos pačios visuomenės ir teisinės sistemos narys bei dalyvis, todėl reikalaujama gerbti bet kurio kito asmens teises ir teisėtus interesus, o bet kokios žalos sukėlimas kitam asmeniui gali būti pagrindas taikyti deliktinę atsakomybę (CK 6.245 str. 4 d.). Šalis siejant sutartiniams teisiniams santykiams dėl neįvykdytos ar netinkamai įvykdytos sutartinės prievolės gali būti taikoma sutartinė civilinė atsakomybė (CK 6.245 str. 3 d.).

Remiantis šiais Lietuvos civilinės teisės pagrindais, kyla klausimas dėl ikisutartinei atsakomybei taikytino režimo, nes įstatymų leidėjas nustatęs pareigą atlyginti ikisutartinių santykių metu patirtus nuostolius (CK 6.163 str. 3 d., 6.164 str. 1 d., 6.165 str. 5 d.) ikisutartiniuose santykiuose taikytinų atsakomybės taisyklių nenurodė. Atsakymą į šį klausimą atrodytų gana paprasta suformuluoti taikant įstatymų leidėjo ketinimų ir autonominio teisės aiškinimo metodus, tačiau, kaip minėta, patys UNIDROIT principai, kurie būtų pagrindinis teisės aiškinimo šaltinis, šiuo atveju nepateikia aiškių atsakymų.

Pažymėtina, kad apskritai teisės aktuose „*ikisutartinės atsakomybės*“ terminas neminimas ir yra naudojamas tik Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje¹⁷⁶. Vis dėl to, nors 2006 m. lapkričio 6 d. priimtame LAT plenarinės sesijos nutarime¹⁷⁷ teismas, „*atsižvelgdamas į preliminariosios sutarties instituto teisės klausimų reikšmingumą ir teismų praktikoje kylančias jų sprendimo problemas*“, iš esmės pasisakė dėl teisės normų, reglamentuojančių

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis Z. B. v. I. D., B. P., Nr. 3K-3-488/2010, kat. 42.4 (S).

¹⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6 (S).

ikisutartinius teisinius santykius, aiškinimo ir taikymo, tačiau nepateikė aiškios pozicijos dėl ikisutartinei civilinei atsakomybei taikytino režimo. Atitinkamai kyla klausimas, kaip civilinė atsakomybė, kuri yra taikoma dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, turėtų būti kvalifikuojama ir kokios taisyklės turėtų būti taikomos, kad nebūtų paneigta Lietuvos civilinės teisės sistema ir kad būtų įgyvendinti su ikisutartinės atsakomybės nustatymu keliami tikslai?

(i) *Teisės doktrinos pozicija*

Dar iki naujojo CK priėmimo ir įsigaliojimo profesoriaus V. Mikelėno išleistoje monografijoje „*Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*“¹⁷⁸ buvo pirmą kartą Lietuvos teisės doktrinoje pasisakyta ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo ir jos taikymo sąlygų klausimu. Nors minėtoje monografijoje ikisutartinė atsakomybė nebuvo išsamiai nagrinėta, tačiau buvo suformuota svarbi Lietuvos mokslo pozicija. Kaip nurodė profesorius, sprendžiant klausimą dėl civilinės atsakomybės rūšies, kai ikisutartinių santykių pažeidimu vienai iš šalių padaroma žala, esminiu kriterijumi turėtų būti laikomas požymis, nusakantis buvo ar nebuvo pažeistos bendro pobūdžio teisės normos, taikomos visiems teisiniams santykiams. Jeigu pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai arba pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir nedaryti savo veiksmais žalos kitam asmeniui, taikoma deliktinė atsakomybė, nes tokios pareigos, būdamos bendro pobūdžio, yra taikomos ir sutartiniams, ir nesutartiniams santykiams. O tuo atveju, kai šalys ikisutartinių santykių metu įsipareigoja atlikti tam tikrus veiksmus ar jų neatlikti viena kitos atžvilgiu, tai žala, padaryta pažeidus šiuos įsipareigojimus, turėtų būti atlyginama ne pagal deliktinės, bet pagal sutartinės atsakomybės taisyklės¹⁷⁹. Taigi, remiantis šiuo aiškinimu, ikisutartiniams santykiams be išlygų negali būti taikoma nei deliktinė, nei sutartinė atsakomybė – tam tikros civilinės atsakomybės rūšies

¹⁷⁸ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 47-48.

¹⁷⁹ *Ibid.*

taikymas priklauso nuo tarp derybų šalių susiklosčiusių santykių faktinių aplinkybių.

Įsigaliojus CK aukščiau minėta pozicija buvo pakartota ir vėlesnėje Lietuvos teisės doktrinoje¹⁸⁰, tik dar aiškiau buvo pabrėžta, kad Lietuvoje, remiantis naujuoju CK, yra skiriamos dvi civilinės atsakomybės rūšys, o ikisutartinė atsakomybė nėra laikoma trečia civilinės atsakomybės rūšimi šalia deliktinės ir sutartinės atsakomybės. Nurodoma, kad priklausomai nuo atsakomybės pagrindo, ikisutartinė atsakomybė yra taikoma remiantis deliktinės arba sutartinės atsakomybės taisyklėmis. Jeigu derybų metu už žalą atsakinga šalis pažeidė bendro pobūdžio pareigą elgtis sąžiningai arba kitas įstatymuose įtvirtintas pareigas (pvz. konfidencialumo pareigą (CK 6.164 str.), pareigą suteikti informaciją, reikšmingą sutarčiai sudaryti (CK 6.163 str. 4 d.)), tai civilinė atsakomybė už ikisutartiniuose santykiuose padarytą teisės pažeidimą bus taikoma remiantis deliktinės atsakomybės taisyklėmis, nes šalių nesiejo sutartiniai santykiai teisinės pareigos pažeidimo metu. Tačiau tuo atveju, kai šalys dar iki pagrindinės sutarties sudarymo pasiekė tam tikrus susitarimus ir, pavyzdžiui, sudarė preliminarą sutartį, tai tokių sutartinių pareigų pažeidimas duoda pagrindo taikyti sutartinės atsakomybės taisyklę¹⁸¹.

Tačiau Lietuvos teisės doktrinoje neseniai buvo pateikta ir kita, prieštaraujanti aukščiau minėtai pozicijai, teorija dėl ikisutartinės atsakomybės prigimties ir jos kvalifikavimo¹⁸². Kaip nurodo mokslininkai, ikisutartinė atsakomybė turėtų būti vertintina kaip *sui generis* t. y. savos rūšies civilinė

¹⁸⁰ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 4. Lithuania*. London: Kluwer Law International, 2004, p. 97; GEDEIKIS, M. „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“. In *Juristas*, 2006, Nr. 1, p. 18-19; MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos*. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007, p. 58; KIRŠIENĖ, J., LEONOVA, N. „Qualification of Pre-Contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses“. In *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(115), p. 236.

¹⁸¹ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 4. Lithuania*. London: Kluwer Law International, 2004, p. 97; GEDEIKIS, M. „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“. In *Juristas*, 2006, Nr. 1, p. 18-19.

¹⁸² DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 194; AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: deliktinė, sutartinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 10(112), p. 52; AMBRASIENĖ, D., KRYŽIŪTĖ, I. „Atsakomybės už preliminarosios sutarties nevykdymą problemos“. In *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(2), p. 568.

atsakomybė, kuriai be išlygų negali būti taikomos nei deliktinės, nei sutartinės atsakomybės taisyklės. Arba kitaip yra teigiama, kad tai *tertium quid* – trečia atsakomybės rūšis, kuriai būdingi tiek deliktinės, tiek sutartinės civilinės atsakomybės principai, tačiau kuriai tuo pat metu būdingi ribojimai, kurių nenustato nei viena, nei kita civilinės atsakomybės rūšis¹⁸³. Tokia išvada grindžiama tuo, kad deliktinės atsakomybės taikymas dėl griežtų įrodinėjimo standartų, ypač tais atvejais, kai sudaroma preliminarioji sutartis, kai atsakomybės apimtis nustatoma ne tik pagal įstatymą, bet ir pagal preliminariusius dokumentus, rodo, kad ikisutartinei civilinei atsakomybei taikyti deliktinės atsakomybės taisyklių nepakanka¹⁸⁴. Kai kuriais atvejais ikisutartinės atsakomybės dydis gali būti vertinamas taikant kainų skirtumo taisyklę, kuri yra sutartinės civilinės atsakomybės dalis. Tačiau nuostolių apskaičiavimui negali būti automatiškai taikomos sutartinės civilinės atsakomybės taisyklės, nes pati sutartis žlugus deryboms nėra sudaryta¹⁸⁵. Kita vertus, nurodoma, kad subalansuotas sąžiningos šalies teisių apsaugos poreikis ikisutartiniuose santykiuose negali pateisinti ir sutartinės atsakomybės, kaip visavertės atsakomybės formos, taisyklių taikymo ikisutartiniuose santykiuose galimybės. Ši pozicija pagrindžiama tuo, jog esminis požymis, lemiantis šalių santykių, kaip ikisutartinių, kvalifikavimą yra pasiklovimo santykių tarp ginčo šalių konstatavimas. Todėl atsakomybės apimtį ikisutartiniuose santykiuose riboja pasiklovimo nuostoliai¹⁸⁶. Pažymėtina, kad šis aiškinimas iš esmės atitinka aukščiau minėtas Šveicarijos mokslininkų diskusijas dėl ikisutartinės atsakomybės pripažinimo savarankiška civilinės atsakomybės rūšimi. Vis dėl to, tokia pozicija kritikuotina dėl jos neišbaigtumo ir praktinio pritaikomumo, nes, pavyzdžiui, yra neaišku, kokiomis taisyklėmis turėtų būti remiamasi sprendžiant ieškinio senaties klausimą, bylų teisingumą ir kt.

¹⁸³ AMBRASIENĖ, D., KRYŽIŪTĖ, I. „Atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą problemos“. In *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(2), p. 563.

¹⁸⁴ AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: deliktinė, sutartinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 10(112), p. 58; 60.

¹⁸⁵ DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 193.

¹⁸⁶ *Ibid.*, p. 61.

(ii) *Lietuvos teismų praktika*

Nepaisant minėtų išankstinių Lietuvos teisės mokslininkų nagrinėjimų dėl ikisutartinei atsakomybei taikytinų taisyklių 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujiesiems CK straipsniams, susijusiems su ikisutartiniais teisiniais santykiais, Lietuvos teismai pradėjo formuoti pirmuosius ikisutartinės atsakomybės taikymo precedentus.

2002 m. gruodžio 12 d. vienoje pirmųjų LAT nutarčių, susijusių su civiliniu ginču dėl preliminarosios sutarties vykdymo, *Ž. Semenejeva v. 553 GNSB ir UAB „Biveka“*¹⁸⁷ teismas pripažino, kad pažeidus sąžiningumo pareigą ir atsiradus ikisutartinei atsakomybei reikia vadovautis deliktinės atsakomybės taisyklėmis. Šioje byloje įvertinus tai, kad trišalis susitarimas dėl būsimu buto pirkimo-pardavimo turint tikslą ateityje sudaryti pirkimo-pardavimo sutartį yra preliminarus susitarimas, ieškovei žala dėl nesudarytos pagrindinės sutarties buvo priteista vadovaujantis deliktinės atsakomybės taisyklėmis. Minėtoje byloje teismas nurodė, jog *„jeigu būtų konstatuota, kad ieškovei žala buvo padaryta ikisutartiniuose santykiuose, tai sprendžiant klausimą dėl civilinės atsakomybės rūšies, taikytinos žalos, padarytos ikisutartiniuose santykiuose atlyginimui, kriterijumi reikėtų laikyti požymį, nusakantį buvo ar nebuvo pažeistos bendro pobūdžio teisės normos, taikomos visiems teisiniams santykiams. Jei pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir nedaryti savo veiksmais žalos kitam asmeniui, yra taikytina deliktinė atsakomybė, nes tai bendro pobūdžio pareigos, kurios yra taikytinos ir sutartiniams, ir nesutartiniams santykiams“*¹⁸⁸. Kaip matyti, LAT iš esmės pakartojo tuo metu buvusią vienintelę Lietuvos teisės doktrinos poziciją ir argumentaciją dėl ikisutartinės atsakomybės taikymo. Tačiau, galima pastebėti, kad teismas teisingai nurodydamas, jog pareiga elgtis sąžiningai yra bendro pobūdžio ir yra taikoma tiek sutartiniams, tiek ir nesutartiniams santykiams, vis dėl to netinkamai

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis c. b. *Ž. Semenejeva v. 553 GNSB, UAB „Biveka“*, Nr. 3K-7-1156/2002, kat. 31.4, 36.4., 47.3., 94.1., 94.2.

¹⁸⁸ *Ibid.*

įvertino, kad toje konkrečioje teismo nagrinėto civilinio ginčo faktinėje situacijoje neįvykdytos prievolės buvo sutartinės prigimties, kylančios iš trišalio susitarimo dėl būsimą buto pirkimo-pardavimo, ir turėjo būti remiamasi ne deliktinės, o sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis. Atitinkamai šis precedentas kritikuotinas dėl teismo argumentacijos nenuoseklumo.

Vėlesnė teisminių civilinių ginčų, kuriuose nevienodai buvo vertinami ieškovų reikalavimai pripažinti preliminarią sutartį pagrindine ir įpareigoti atsakovą įforminti sutartį pagal CK 6.309 straipsnį, gausa leido teigti, kad Lietuvoje sąžiningos šalies teisių apsauga nevykdant preliminaros sutarties peržengė deliktinės atsakomybės taikymo ribas ir įgijo sutartinės atsakomybės taikymo požymių: preliminariai sutarčiai pradėtos taikyti sutarčių aiškinimo taisyklės, sandorio negaliojimo pagrindai ir prievolių užtikrinimo priemonės¹⁸⁹. Tuo tarpu kai kuriuose kituose su ikisutartinės atsakomybės taikymu susijusiuose Lietuvos teismų precedentuose, tokiuose kaip 2005 m. sausio 19 d. LAT nutartis civilinėje byloje *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*¹⁹⁰, buvo nuosekliai argumentuojama dėl ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju priteistinių nuostolių, būdingų deliktinei atsakomybei. Nurodytame precedente teismas patvirtino, kad „*vykstant deryboms dėl sutarties sudarymo, pagrindinė abipusė šalių pareiga yra pareiga elgtis sąžiningai, kuri įtvirtinta CK 1.5, 6.4, 6.158 ir 6.163*

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 5 d. nutartis c. b. *P. Kučinskas v. V. Basiėnė, V. Černauskytė*, Nr. 3K-3-11/2005, kat. 42.4; 45.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 20 d. nutartis c. b. *J. Gubavičienė v. S. Krivoščenko*, Nr. 3K-3-225/2005, kat. 21.4.2.6; 45.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis c. b. *V. Leonavičius v. S. Švabauskas*, Nr. 3K-3-621/2005, kat. 36.1; 42.4; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis c. b. *J. P. v. G. J., V. J. ir T. J.*, Nr. 3K-3-124/2006, kat. 42.4; 42.11.4 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. *Ž. M. v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-511/2006, kat. 35.4; 35.5; 42.4 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. *J. M. v. UAB „PVP“*, Nr. 3K-3-522/2006, kat. 36.1; 42.4; 42.8 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c. b. *S. J. v. T. B., D. B.*, Nr. 3K-3-620/2006, kat. 42.4 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis c. b. *K. S., G. J. v. K. P. A., J. A., J. A.*, Nr. 3K-3-497/2007, kat. 42.4; 45.1; 45.6 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 17 d. nutartis c. b. *uždaroji akcinė bendrovė „Iviltra“ v. R. Z., A. Z.*, Nr. 3K-3-333/2008, kat. 42.4 (S).

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5; 42.6; 52.3.

*straipsniuose*¹⁹¹. Toliau LAT tvirtino, jog „CK 6.163 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad šalis, kuri derybų metu elgiasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai nuostolius. Taigi ši CK norma nustato civilinę atsakomybę nuostolių atlyginimo forma už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą. Todėl net ir pripažinus, kad sutartis nebuvo sudaryta, būtina įvertinti derybas nutraukusios šalies elgesį sąžiningumo principo požiūriu ir atsakyti į klausimą, derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė ar ne kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, jog sutartis tikrai bus sudaryta. Jeigu atsakymas į šį klausimą būtų teigiamas, tai nesąžininga šalis privalėtų kitai šaliai atlyginti nuostolius, kuriuos sudaro derybų metu turėtos išlaidos bei prarastos galimybės pinigine verte¹⁹². Nors šioje byloje nebuvo nagrinėta ikisutartinės atsakomybės prigimtis, tačiau LAT, pasisakydamas dėl ikisutartinių nuostolių atlyginimo, referavo į pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą ir tokiu būdu, galima teigti, kad pasisakė dėl galimybės nukentėjusiai sąžiningai ikisutartinių teisinių santykių šaliai priteisti pasitikėjimo nuostolius, kurie, remiantis užsienio ir tarptautine praktika, paprastai yra priteisiami remiantis deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis.

Taigi, pirminė Lietuvos teismų praktika iš esmės kėlė daugiau klausimų nei pateikė atsakymų dėl ikisutartinės atsakomybės teisinio režimo ir taikytinų taisyklių. Susidariusią situaciją bandė spręsti LAT civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija 2006 m. lapkričio 6 d. nagrinėjusi ginčą dėl nuostolių atlyginimo pagal preliminarią sutartį civilinėje byloje V. Š. v. A. N., A. N.¹⁹³. Teismas nurodė, jog „*ir baigiamajame ikisutartinių santykių etape – sudarant preliminariąją sutartį – dar nėra visiško tikrumo dėl to, ar bus sudaryta ir vykdoma pagrindinė sutartis, nes tai gali lemti įvairios aplinkybės*“. Kaip konstatavo minėta plenarinė LAT civilinių bylų skyriaus sesija, „*ikisutartinio dokumento pasirašymas yra rimto ketinimo sudaryti sutartį įrodymas. Taigi toks dokumentas yra ir rimtas teisinės pasekmės sukeliantis bei įpareigojantis*

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5; 42.6; 52.3.

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

dokumentas, ir jo nevykdymas yra pagrindas taikyti atsakomybę, jeigu dokumente nėra aiškiai nurodyta, kad šalis jokių tarpusavio išipareigojimų nenustato ir pasilieka sau teisę bet kada atsisakyti sudaryti pagrindinę sutartį¹⁹⁴. LAT pabrėžė, kad tokiu atveju „esminę reikšmę turėtų šalies, atsisakančios sudaryti pagrindinę sutartį, veiksmai sąžiningumo požiūriu“¹⁹⁵. Vis dėl to, tokia aukščiausio Lietuvos teismo argumentacija kritikuotina, nes nurodoma, kad preliminarios sutarties pažeidimas turėtų būti vertinamas išimtinai bendro pobūdžio sąžiningumo pareigos kontekste, nes „be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta, tai ji, kaip nesąžininga šalis, privalėtų atlyginti kitai šaliai nuostolius už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą – ne tik derybų metu turėtas išlaidas, bet ir prarastos galimybės pinigine vertę“¹⁹⁶. Todėl remiantis šia nutartimi galima daryti išvadą, kad sprendžiant ikisutartinių nuostolių atlyginimo klausimą, pagrindą civilinei atsakomybei sudaro pareigos elgtis sąžiningai pažeidimas, o ne preliminarios sutarties pažeidimas. Tokia LAT pozicija ir argumentavimas gali privesti prie išvados, kad pagal Lietuvos teisę tarp šalių sudaryta sutartis ne visada sukuria sutartinės prigimties teises ir pareigas, t. y. sutartinius santykius. Be to, LAT plenarinė sesija prie siūlymo taikyti deliktinės civilinės atsakomybės taisykles taip pat pažymėjo, jog „nustatyti ir juolab įrodyti netiesioginių nuostolių dydį yra dažnai sudėtinga“¹⁹⁷. Toks teismo pastebėjimas nurodo, jog LAT nuomone netiesioginiai nuostoliai nėra būdingi deliktinei civilinei atsakomybei ir nėra reikalinga jų įrodinėti.

Netrukus po minėto LAT civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos išaiškinimo 2006 m. lapkričio 13 d. civilinėje byloje *E. Mikutavičius v. R. Kaupas*¹⁹⁸ buvo pateikta dar kitokia LAT pozicija. Teismas nurodė, kad „pagal <...> preliminarią sutartį šalis, nesudariusi pagrindinės žemės sklypo

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

¹⁹⁵ *Ibid.*

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E. Mikutavičius v. R. Kaupas*, Nr. 3K-3-585/2006, kat. 36.1; 42.4.

pirkimo-pardavimo sutarties iki nustatyto termino pabaigos ir taip, nesant sutarties nevykdymui jokio pagrindo, pažeidusi savo sutartinius įsipareigojimus, turi kitai šaliai sumokėti netesybas baudos forma“. Kadangi netesybos yra taikomos sutartinės atsakomybės atveju (CK 6.258 str.), akivaizdu, kad šioje byloje LAT ikisutartiniams santykiams pritaikė sutartinės civilinės atsakomybės taisyklės. Taigi, iš esmės teismas rėmėsi ir sugrįžo prie jau anksčiau Lietuvos teisės doktrinos suformuotos taisyklės, kad ikisutartinei atsakomybei taikomas sąlygas lemia teisinių prievolių, kurios buvo pažeistos dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, prigimtis. Tai matyti ir iš vėlesnių Lietuvos teismų priimtų sprendimų. Pavyzdžiui, 2009 m. rugsėjo 29 d. nagrinėtoje civilinėje byloje LAT pažymėjo, kad „*už įstatyme nustatytos pareigos derėtis sąžiningai nevykdymą ar netinkamą vykdymą kylanti civilinė atsakomybė savo prigimtimi yra deliktinė (CK 6.245 straipsnio 4 dalis)*“¹⁹⁹, o 2010 m. vasario 17 d. nutartyje *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“* teismas nurodė, jog „*pripažįstama, kad preliminariu susitarimu sukuriama sutartinė prievolė CK 6.1 straipsnio prasme*“²⁰⁰. Tolesnė teismų praktika dar ne kartą pabrėžė šią savo poziciją²⁰¹. Vis dėl to, vėliau ir šios pozicijos Lietuvos teismai nuosekliai nesilaikė. Apskritai pastebėtina, kad LAT priimti sprendimai kritikuotini dėl pateikiamos argumentacijos nuoseklumo ir pagrįstumo trūkumo, o tai neabejotinai sukelia problemų formuojant ir užtikrinant vienodą Lietuvos teismų praktiką.

(iii) *Ikisutartinė atsakomybė – tai nesavarankiška civilinės atsakomybės rūšis*

Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos civilinės teisės pagrindus, ikisutartinių pareigų prigimtį, atlygintinių ikisutartinių nuostolių pobūdį, ETT poziciją ir

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis c. b. *V. P. v. V. R., A. R.*, Nr. 3K-3-363/2009, kat. 42.5 (S).

²⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*, Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S).

²⁰¹ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 3 d. nutartis c. b. *V. J. v. UAB „Lokys“*, Nr. 2A-572-324/2010, kat. 121.21., 42.4., 42.10.

užsienio valstybių praktiką galima teigti, kad ikisutartinė civilinė atsakomybė – tai nesavarankiška civilinės atsakomybės rūšis, o civilinės atsakomybės taikymą tam tikrame civilinių teisinių santykių etape – ikisutartiniuose santykiuose – pabrėžiantis institutas, kuris, atsižvelgiant į pažeistų ikisutartinių pareigų prigimtį, remiasi atitinkamai sutartinės arba deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis.

Visų pirma, ši išvada grindžiama tuo, kad Lietuvos įstatymų leidėjas išskiria aiškią dvilypę civilinės atsakomybės sistemą, pagrįsta deliktinės ir sutartinės atsakomybės taisyklėmis. Ši sistema yra paremta civilinės apyvartos dalyvių saistančių pareigų prigimtimi: sutartinė atsakomybė atsiranda pažeidus tarp šalių sudarytą sutartį, o deliktinė civilinė atsakomybė taikoma tais atvejais, kai šalių nesieja sutartiniai santykiai. Ikisutartinės atsakomybės prigimtis ir esmė yra deliktinė. Nors ir įstatymas nenumato tiesiogiai, kad pagrindinės ikisutartinės pareigos elgtis sąžiningai pažeidimas yra deliktas, tačiau atsižvelgiant į tai, kad ši bendro pobūdžio pareiga, iš kurios kildinamos ir kitos šalių ikisutartinės pareigos, yra nustatyta įstatymo pagrindu (t. y. yra statutinė) ir kad už jos pažeidimą gali būti reikalaujama atlyginti pasitikėjimo nuostolius, atsakomybę dar iki pagrindinės sutarties sudarymo sąlygoja kaip deliktinę²⁰². Taigi, taikant ikisutartinę atsakomybę turėtų būti remiamasi deliktinės atsakomybės taisyklėmis, jeigu per derybas šalis pažeidžia bendro pobūdžio pareigą elgtis sąžiningai, bet tik tuomet, jei šalys dar nėra sudariusios jokios sutarties, t. y. nėra partnerių pasirašyto ikisutartinio dokumento. Tačiau pastaroji taisyklė ikisutartinių santykių kontekste neturėtų būti suprantama tiesiogiai pagal delikto apibrėžimą, jog bendro pobūdžio pareigos elgtis sąžiningai pažeidimas turi pasireikšti žalos padarymu kitam asmeniui, su kuriuo žalą padaręs asmuo iki šiai atsirandant neturėjo jokių santykių – nagrinėjamu atveju tarp šalių iki žalos padarymo yra susiklostę tam tikri civiliniai teisiniai santykiai – derybų santykiai, tiesiog nėra tarp šalių konkretaus įsipareigojimo atlikti tam tikrus veiksmus ar jų neatlikti viena kitos

²⁰² SEFTON-GREEN, R. *et al. Mistake, Fraud and Duties to Inform in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 11-12.

atžvilgiu iki pagrindinės sutarties sudarymo. Vadinasi, iš kitos pusės, jeigu esant ikisutartiniams santykiams šalys sudarė, pavyzdžiui, preliminarią sutartį dėl sutarties sudarymo ateityje, kuri yra laikoma sutarties rūšimi, elgiantis nesažiningai ir pažeidus preliminarią sutartį, turėtų kilti sutartinė, o ne deliktinė civilinė atsakomybė. Tačiau, pažymėtina, kad ne bet kokie ikisutartiniai dokumentai turi esminės reikšmės kvalifikuojant atsakomybę kaip sutartinę – tik tie, kurie sukelia šalims teisinius padarinius (sukuria prievolinius santykius). Šiuo aspektu svarbus preliminarosios sutarties institutas, kurį įstatymų leidėjas įtvirtinęs CK 6.165 straipsnyje, pabrėžė siekį apsaugoti iš šių dar iki pagrindinės sutarties sudarymo tarp šalių susiklosčiusių santykių kylančius teisėtus lūkesčius, o lūkesčių intereso (angl. *expectation damages*) apsauga yra būdinga sutarčių teisei. Taigi, šalių valia derybų metu gali lemti tarp partnerių susiklosčiusių santykių kvalifikavimą, o tuo pačiu ir taikytinos civilinės atsakomybės rūšį. Kuri – sutartinė ar deliktinė civilinė atsakomybė bus taikoma, priklauso nuo ikisutartinio pažeidimo prigimties ir pobūdžio.

Antra, ETT, išreikšdamas apibendrintą Europos valstybių poziciją, taip pat nurodo, jog tuo atveju, kai šalys esant ikisutartiniams santykiams sudaro įpareigojančius susitarimus, nesažiningas elgesys ar kitokie veiksmai, pažeidžiantys susitarimą, nelaikomi sukeliančiais deliktinę atsakomybę, o siejami su sutarties pažeidimu. Pažymėtina, kad ETT sprendimas, kuriame teismas pasisakė dėl civilinės atsakomybės taikymo dar iki pagrindinės sutarties sudarymo taisyklių, yra aktualus ir Lietuvai, nes Briuselio konvencijos 5 straipsnio 3 punkto nuostatos perkeltos į Tarybos reglamentą dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo²⁰³. Lyginant tokią ETT poziciją su LAT pozicija, galima teigti, kad iš esmės jos yra panašios.

Trečia, kitų valstybių, kuriose gerokai anksčiau nei Lietuvoje susiformavo ir buvo pradėta taikyti ikisutartinė atsakomybė, praktika taip pat verčia suabejoti pozicija, traktuojančia ikisutartinę atsakomybę kaip

²⁰³ 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo (OL L²⁰⁰¹ Nr. 12-1).

savarankišką šalia deliktinės ir sutartinės. Antai Prancūzijoje tiek doktrina, tiek teismų praktika, sekama Vokietijos pavyzdžiu, reikalavimą elgtis sąžiningai taiko ir ikisutartiniams santykiams, o jį pažeidus – deliktinę atsakomybę. Tačiau jeigu šalys per derybas dėl sutarties sudarymo rezultatus įformina ikisutartiniame dokumente, tada laikoma, kad šalys pasiekė tam tikrą susitarimą ir su šiais santykiais susijusiai atsakomybei spręsti yra taikomos sutarčių teisės normos.

Galiausiai, atkreiptinas dėmesys, kad ikisutartinė atsakomybė neperžengia civilinės atsakomybės, kaip vienos iš žalos kompensavimo sistemos, funkcionavimo ribų ir nepasižymi savarankiškumu. Deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės taikymo specifiką lemiantys ikisutartinių santykių ypatumai neturi būti suprantami kaip pakankamas pagrindas ikisutartinę atsakomybę pripažinti savarankiška civilinės atsakomybės rūšimi. Tam tikrai civilinei atsakomybei pripažinti atskira rūšimi būtina nustatyti ne tik ją išskiriančius ypatumus, bet ir nurodyti kitas jai taikytinas normas, kaip, pavyzdžiui, ieškinio senaties klausimą, bylų teisingumą ir kt. Akivaizdu, kad civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams atveju, minėtų taisyklių trūksta. Be to, aplinkybė, kad priklausomai nuo ikisutartinių teisinių ir faktinių aplinkybių sudėties vienais atvejais taikant deliktinės atsakomybės, kitais atvejais – sutartinės civilinės atsakomybės taisykles, neleidžia ikisutartinės atsakomybės kvalifikuoti trečia civilinės atsakomybės rūšimi. Taigi, civilinė atsakomybė esant ikisutartiniams santykiams atspindi tarp šalių susiklosčiusius pažengusius civilinius teisinius santykius dar iki pagrindinės sutarties sudarymo.

Apibendrinant pasakytina, kad esant ikisutartiniams santykiams bendroji taisyklė dėl civilinės atsakomybės rūšies taikymo turėtų būti tokia: taikoma deliktinė civilinė atsakomybė, o sutartinė civilinė atsakomybė turi būti taikoma tik jeigu yra nustatytas vienos šalies laisva valia priimtas įsipareigojimas kitos šalies naudai ir šis įsipareigojimas yra neįvykdytas ar netinkamai įvykdytas. Pastarasis atvejis galėtų būti, jeigu būtų sudaryta preliminarioji šalių sutartis ar kitas panašaus pobūdžio teisiškai įpareigojantis

ikisutartinis dokumentas ir jame įtvirtintas įsipareigojimas atlikti ar neatlikti kokį nors veiksma kitos šalies naudai, tai pažeidus tokį įsipareigojimą galėtų atsirasti ir būti taikoma sutartinė civilinė atsakomybė ir esant ikisutartiniams santykiams.

1.2.4. Civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams koncepcija

Remiantis civilinės atsakomybės samprata, įtvirtinta CK 6.245 straipsnio 1 dalyje, galima teigti, kad ikisutartinės pareigos pažeidimo pagrindu atsiranda turtinė prievolė, kurios turinys yra specifinis – viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius ar sumokėti netesybas, o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius ar sumokėti netesybas. Ši prievolė atsiranda esant specifiniams pagrindams, t. y. nustačius civilinės teisės pažeidimą tam tikrame civilinių teisinių santykių etape – ikisutartinuose teisiniuose santykiuose. Ikisutartinis civilinės teisės pažeidimas – tai tam tikrų įstatyme numatytų ikisutartinių pareigų arba šalių prisiimtų vienašalių ar dvišalių įsipareigojimų, reiškiančių ikisutartines prievoles, nevykdymas ar netinkamas jų vykdymas. Kadangi atsižvelgiant į ikisutartinės pareigos prigimtį (t. y. ar pareiga nustatyta įstatymo pagrindu, ar šalių ikisutartiniu susitarimu) civilinė atsakomybė ikisutartinuose santykiuose taikoma remiantis deliktinės ir sutartinės atsakomybės taisyklėmis, yra dvi ikisutartinės atsakomybės formos – nuostolių atlyginimas ir netesybos. Vadinasi, darytina išvada, kad civilinė atsakomybė esant ikisutartiniams santykiams – tai turtinė prievolė, kurios kreditorius turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius ar sumokėti netesybas, o skolininkas privalo atlyginti kreditoriui padarytus nuostolius ar sumokėti netesybas, ir kuri atsiranda esant specifiniam pagrindui – civilinės teisės pažeidimui ikisutartinių teisinių santykių etape, o priklausomai nuo pažeistos ikisutartinės pareigos prigimties yra remiamasi deliktinės arba sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis.

Kaip buvo nustatyta šiame darbe, civilinei atsakomybei iki pagrindinės sutarties sudarymo yra keliami antagonistiniai tikslai: užtikrinti derybų laisvę ir apsaugoti šalių pasitikėjimą sutarties sudarymu. Minėtus tikslus iš esmės lemia pati ikisutartinių santykių stadija, derybų proceso kaita ir pastebimai nevienodas šalis siejančio civilinio teisinio santykio intensyvumas, t. y. ikisutartinių santykių šalys yra iš esmės artimesniuose teisiniuose santykiuose nei civiliniuose teisiniuose santykiuose su nesusijusiais trečiaisiais asmenimis, bet kita vertus, tarp šalių dar nėra susiklostę sutartiniai santykiai. Tai reiškia, kad šalių interesai ikisutartiniuose negali būti ginami tokia pačia apimtimi – mažiau pažengusiems ar mažiau formalizuotiems santykiams negali būti garantuojama tokia pati teisių bei teisėtų interesų apsauga. Atitinkamai galima teigti, kad teisinė intervencija į ikisutartinių santykių stadiją bus efektyvi tik jeigu padės užtikrinti keliamų tikslų įgyvendinimą, atsižvelgdama į derybų proceso specifiką. Tai dar labiau sustiprina poziciją, kad ikisutartinė atsakomybė neturi būti laikoma trečia civilinės atsakomybės rūšimi šalia deliktinės ir sutartinės atsakomybės, o tik skiriasi jos suteikiamos apsaugos apimtis.

Kaip ir bet kuri kita prievolė ikisutartinė atsakomybė atsiranda esant tam tikriems juridiniams faktams, jų visetui – tai vadinama ikisutartinės civilinės atsakomybės sąlygomis. Vienas juridinis faktas nėra pakankamas pagrindas atsakomybei atsirasti ir ją taikyti. Taigi, ikisutartinės atsakomybės taikymo pagrindai yra bendrosios civilinės atsakomybės sąlygos. CK reglamentuojamos civilinės teisinės atsakomybės atsiradimo sąlygos yra neteisėti veiksmai (CK 6.246 str.), priešastinis ryšys (CK 6.247 str.), kaltė (CK 6.248 str.), žala ir nuostoliai (CK 6.249 str.). Kadangi šio darbo objektu yra tik, disertacijos autorės nuomone, šių dienų Lietuvos teisėje ir praktikoje daugiausia klausimų keliantys ikisutartinės atsakomybės taikymo aspektai, toliau analizuojamos dvi civilinės atsakomybės taikymo dar iki pagrindinės sutarties sudarymo sąlygos – tai neteisėti veiksmai ir nuostoliai.

II. NETEISĖTI VEIKSMAI KAIP IKISUTARTINĖS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS PAGRINDAS

„Derybos dėl sutarties sudarymo – tai ne filantropų institutas. Kiekvienas siekia gauti kuo didesnę naudą iš būsimo sandorio sudarymo. Labai sunku nustatyti nesąžiningumo ir piktnaudžiavimo ribą, tai priklauso nuo daugelio aplinkybių. Todėl neįmanoma neteisėtų veiksmų koncepcijos uždaryti vien tik ikisutartinio sąžiningumo rėmuose.“²⁰⁴

Apskritai teisinės atsakomybės atsiradimo pagrindas yra teisės pažeidimas, sukėles neigiamas pasekmes kitai teisinio santykio šaliai. Kitaip tariant, vienai teisinio santykio šaliai turint pareigą, kurios ji neįvykdo, pareigos neįvykdymas kitai teisinio santykio šaliai sukelia neigiamas pasekmes ir ši įgyja teisę reikalauti satisfakcijos. Taigi, ir ikisutartinės civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindas bei viena iš būtinųjų taikymo sąlygų yra teisės pažeidimas. Tik šiuo atveju tai yra specifinis teisės pažeidimas – civilinės teisės pažeidimas (civilinio pobūdžio neteisėti veiksmai) ikisutartinių santykių etape.

CK 6.246 straipsnio 1 dalis reglamentuoja, jog civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas), atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas) arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Kadangi šiame darbe buvo pripažinta, kad ikisutartinė atsakomybė nėra savarankiška civilinės atsakomybės rūšis ir remiasi bendrosiomis deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis, galima teigti, kad ir civilinės atsakomybės taikymo dar iki pagrindinės sutarties sudarymo pagrindas yra neteisėti veiksmai, galintys pasireikšti tiek pasyviai (neteisėtu ikisutartiniu neveikimu), tiek ir aktyviai (neteisėtu ikisutartiniu veikimu), t. y. neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius įstatyme ar šalių sudarytame ikisutartiniame dokumente nustatytą pareigą, taip pat neleistinu būdu ar

²⁰⁴ TALLON, D. In GILIKER, P. „Pre-Contractual Liability in English and French Law“. Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 1.

neleistinomis priemonėmis įgyvendinant savo ikisutartines teises (piktnaudžiaujant ikisutartine teise).

Remiantis ikisutartinius santykius reglamentuojančių straipsnių redakcija (CK 6.163 – 6.165 str.), galima pastebėti, kad Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko pozityvų²⁰⁵ šalių ikisutartinių pareigų nustatymo būdą, numatydamas tam tikras reikalaujamo teigiamo pobūdžio, o ne draudžiamo elgesio taisykles, kurias pažeidus ir esant kitų būtinųjų sąlygų visetui yra pagrindas taikyti ikisutartinę civilinę atsakomybę: CK 6.163 straipsnio 1 dalis reikalauja, kad šalys elgtųsi sąžiningai esant ikisutartiniams santykiams, CK 6.163 straipsnio 3 dalis įtvirtina pareigą nepiktnaudžiauti derybų teise, CK 6.163 straipsnio 4 dalis numato prievolę atskleisti šalims žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti, CK 6.164 straipsnio 1 dalis reglamentuoja konfidencialumo pareigą ikisutartiniuose santykiuose, o CK 6.165 straipsnio 4 dalis įpareigoja šalis laikytis preliminarinių susitarimų. Taigi, vadovaujantis nurodytomis CK teisės normomis neteisėti veiksmai kaip ikisutartinės atsakomybės sąlyga pasireiškia aukščiau minėtų teisinių įpareigojimų pažeidimu. Vis dėl to, matyti, kad visos aukščiau minėtos pozityvioje teisėje įtvirtintos reikalaujamo ikisutartinio elgesio taisyklės yra abstrakčios, vertinamojo pobūdžio ir jų detalesnis išaiškinimas yra paliktas teismui atskleisti sprendžiant konkrečius ikisutartinės atsakomybės ginčus. Todėl siekiant ikisutartinių teisinių santykių dalyviams suteikti daugiau aiškumo dėl teisiškai leistino elgesio derybų metu yra svarbu atlikti gilesnę ikisutartinių pareigų analizę.

Svarbu paminėti, kad teisės doktrinoje pagal neteisėtus ikisutartinius veiksmus yra pateikiamas su ikisutartinės atsakomybės taikymu susijusių teisinių ginčų skirstymas į tris dideles grupes²⁰⁶. Visų pirma, tai yra tie atvejai, kai tarp šalių pagrindinė sutartis buvo sudaryta, tačiau ji yra laikoma niekine

²⁰⁵ Teisės teorijos požiūriu, teisės normose šalių pareigos gali būti įtvirtinamos dviem būdais – pozityviuoju ir negatyviuoju. Pirmuoju atveju, yra įtvirtinama pozityvi taisyklė, reikalaujanti elgtis tam tikru būdu. Tuo tarpu antruoju atveju, teisinis reguliavimas yra negatyvus, nes numatomi tam tikri draudžiami atlikti veiksmai.

²⁰⁶ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 4. Lithuania*. London: Kluwer Law International, 2004, p. 98.

dėl vienos iš šalių *culpa in contrahendo* (pvz. jeigu sandoris buvo pripažintas negaliojančiu dėl to, kad viena šalis buvo neveiksni, tai veiksioji šalis privalo atlyginti antrajai šaliai šios turėtas išlaidas, taip pat jos turto netekimą ar sužalojimą, jeigu ji žinojo arba turėjo žinoti, kad antroji šalis yra neveiksni (CK 1.84 str. 2 d., 3 d.)). Antra, tai tokios faktinės situacijos, kai derybos tarp šalių pasibaigė nesėkmingai ir sandoris nebuvo sudarytas dėl vieno iš ikisutartinių santykių dalyvių *culpa in contrahendo* (pvz. nesažiningai nutraukus toli pažengusias derybas (CK 6.163 str. 3 d.), nepagrįstai atsisakius ar vengiant sudaryti pagrindinę sutartį (CK 6.165 str. 4 d.)). Ir trečia, ikisutartinės atsakomybės taikymo bylos, kuomet nustatoma, kad derybų partneriai buvo sudarę pagrindinę sutartį, tačiau vienas iš jų patyrė žalą dėl kito partnerio *culpa in contrahendo* (pvz. reikalavimo suteikti sutarčiai sudaryti svarbią informaciją pažeidimas (CK 6.163 str. 4 d.) ar konfidencialumo pareigos pažeidimas (CK 6.164 str. 1 d.))²⁰⁷. Prie minėtos pirmos grupės bylų priskiriami tokie atvejai, kai viena iš šalių nesažiningai elgėsi ir derėjosi dėl sandorio, kuris buvo jai žinomas, kad teisine prasme bus niekinis. Pavyzdžiui, UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnio komentare pateikiamas pavyzdys, kai asmuo sudaro sandorį dėl karinės įrangos pardavimo, žinodamas, kad jis neturi ir apskritai nebus galima gauti tokiai įrangai įsigyti reikalingos licencijos. Taigi, šalis veikdama nesažiningai yra atsakinga už kitos šalies patirtas išlaidas. Tai susiję ir su valios teorijos dominavimu daugelyje kontinentinės teisės sistemos valstybių, kai sutartis laikoma negaliojančia dėl sutarties šalių valios trūkumo²⁰⁸. Tačiau svarbu paminėti, kad šiuo metu Lietuvos teismų praktikoje ir teisės moksle daugiausia problemų ir neatsakytų klausimų yra susiję su aukščiau nurodytų antrojo ir trečiojo tipo ikisutartinės atsakomybės taikymo civilinėmis bylomis ir jų šalių patirtų ikisutartinių nuostolių atlyginimo klausimais, todėl toliau bus išsamiau analizuojami būtent šie ikisutartinių santykių specifiką pabrėžiantys neteisėtų veiksmų atvejai.

²⁰⁷ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 4. Lithuania*. London: Kluwer Law International, 2004, p. 98.

²⁰⁸ BEALE, H. *et. al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2 ed., p. 419.

Prie bendrosios neteisėtų ikisutartinių veiksmų analizės dalies svarbu paminėti ir jau anksčiau šiame darbe nurodytą išvadą, kad neteisėtų veiksmų, atliktų ikisutartinių teisinių santykių metu, pagrindas yra svarbus ne tik teisės teorijai, bet ir praktikai, nes nuo neteisėtų ikisutartinių veiksmų pagrindo priklauso ikisutartinei atsakomybei taikytinos civilinės atsakomybės taisyklės, t. y. taikytinas deliktinės arba sutartinės atsakomybės teisinis režimas. Taigi, ikisutartinės pareigos savo prigimtimi gali kilti iš įstatymo arba šalių pasirašyto ikisutartinio dokumento. Jeigu šalys derybų metu sudarė ikisutartinį dokumentą ir prisiėmė tam tikrus vienašalius ar dvišalius įsipareigojimus, tai ikisutartinis civilinės teisės pažeidimas gali pasireikšti atitinkamų ikisutartiniame šalių susitarime numatytų pareigų pažeidimu. Pastaruoju atveju derybų partneriai, siekdami išvengti ateityje galimų ginčų ir interpretacijų dėl leistino ikisutartinio elgesio ribų, gali pačiame ikisutartiniame dokumente tiksliai įvardinti, kokie veiksmai ar neveikimas bus laikomas ikisutartinio pobūdžio neteisėtais veiksmais. Kitais atvejais, jeigu šalys nebuvo pasirašiusios ikisutartinio susitarimo arba jeigu buvo pažeistos prievolės, kylančios ne iš ikisutartinio dokumento, o iš pozityviosios teisės normų, svarbu analizuoti įstatyme nustatytas ikisutartines pareigas. Atitinkamai, neteisėti ikisutartiniai veiksmai, kai neteisėtumas gali pasireikšti tiek derybų pradžioje, tiek derybų eigoje, tiek ir derybų pabaigoje, gali būti išskiriami į dvi grupes: pirma, tai neteisėti veiksmai, pasireiškiantys įstatyme nustatytų ikisutartinių pareigų nevykdymu ar netinkamu jų vykdymu, kurie gali būti įvardinami viena bendra teisine kategorija – *culpa in contrahendo* (CK 6.163 str. 1 d., CK 6.163 str. 3 d., CK 6.163 str. 4 d., CK 6.164 str. 1 d.), ir antra, neteisėti veiksmai, atlikti ikisutartinių teisinių santykių stadijoje, kurių pagrindas yra preliminarosios sutarties, sudarytos tarp šalių derybų metu (CK 6.165 str. 4 d.), ar kito šalių pasirašyto teisiškai įpareigojančio ikisutartinio dokumento pažeidimas.

Tuo tarpu užsienio teisės doktrinoje paprastai yra skiriamos keturios neteisėtų veiksmų grupės kaip pagrindas ikisutartinei teisinei atsakomybei taikyti: tai – nepagrįstas praturtėjimas (angl. *unjust enrichment*), klaidingos

informacijos pateikimas (angl. *misrepresentation*), pažado nesilaikymas (angl. *specific promise*) ir bendro pobūdžio teisinių pareigų netinkamas vykdymas (angl. *general obligations*). Galima pastebėti, kad toks skirstymas yra daugiau paremtas bendrosios teisės sistemos pagrindais, tačiau minėtų institutų atitikmenis galima rasti ir kontinentinėje teisėje²⁰⁹.

Pateikti išsamų, baigtinį ikisutartinių pareigų bei, atitinkamai, neteisėtų ikisutartinių veiksmų sąrašą yra objektyviai neįmanoma. Tačiau toliau šioje disertacijoje, remiantis Lietuvos ir užsienio teismų praktika bei teisės doktrina, bus siekiama nustatyti detalesnę ikisutartinių pareigų, kurių nevykdymas ar netinkamas vykdymas gali būti pagrindas taikyti ikisutartinę civilinę atsakomybę, turinio analizę.

2.1. Pareiga elgtis sąžiningai esant ikisutartiniams santykiams

Kaip jau buvo minėta, ilgą laiką derybos buvo tradiciškai vertinamos kaip šalių prisiimtos rizikos laikotarpis ir teisė į šią sritį nesikišo. Senasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas²¹⁰, galiojęs iki 2001 m. liepos 1 d., šalių pareigų ikisutartiniuose santykiuose nereglementavo. Tačiau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir pasikeitus ekonominėms bei ideologinėms sąlygoms, ikisutartiniai santykiai tapo neatsiejama šiuolaikinės Lietuvos ekonomikos dalimi: vis didėjo sudėtingų ir didelės apimties bei vertės sudaromų sandorių skaičius, o klasikinę sutarties sudarymo schemą oferta ir akceptas papildydavo ilgesnė ar trumpesnė derybų stadija. Pastebėta, kad absoliuti ikisutartinių santykių laisvė yra nebegalima. Atitinkamai įstatymų leidėjas, reaguodamas į praktikos realijas, naujajame CK reglamentavo ikisutartinius santykius, nustatydamas tam tikras derybose dalyvaujančių šalių veikimo laisvės ribas. Viena iš jų – reikalavimas elgtis sąžiningai (CK 6.163 str. 1 d.). Vis dėl to, tik

²⁰⁹ NEDZEL, N. E. „A Comparative Study of Good Faith, Fair Dealing and Precontractual Liability“. An article of Tulane European and Civil Law Forum, 1997, [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2010-12-17]. Prieiga per internetą: <http://international.westlaw.com/result/documenttext.aspx?rp=%2fwelcome%2flaw>.

²¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964 m., Nr. 19-138.

įtvirtinti sąžiningumo pareigą teisės aktuose nepakanka. Svarbu sukurti nuoseklų šios naujos normos taikymo mechanizmą, kad viena vertus, sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose reglamentavimas užtikrintų efektyvią civilinių teisinių santykių dalyvių teisių ir teisėtų interesų apsaugą, kita vertus, kad planinę ekonomiką Lietuvoje pakeitus rinkos ekonomikai, ūkio subjektų veikimo laisvė nebūtų pernelyg suvaržyta. Taigi, kaip šios disertacijos dalies anotacijoje cituojama teisininkė *D. Tallon*, ikisutartinio sąžiningumo įpareigojimo analizė yra sudėtinga, nes šiandieninio verslo santykiuose tokios moralinės prigimties pareigos reikalauja kritiško ir protingumo kriterijus atitinkančio vertinimo²¹¹. Todėl prieš sąžiningumo pareigos turinio specifikos ikisutartiniuose santykiuose analizę svarbu nagrinėti ir sąžiningumą apskritai kaip civilinės teisės kategoriją.

2.1.1. Sąžiningumas kaip šiuolaikinės civilinės teisės kategorija

Sąžiningumas bendriausia prasme suprantamas kaip moralinė kategorija, vertybinis matas, reiškiantis dorumą, atvirumą, etiką, lojalumą, moralę ir pan.²¹² Kaip teisės kategorija, sąžiningumas (lot. *bona fides*) pirmiausia atsirado romėnų teisėje²¹³. Sąžiningumas to meto juristų buvo pripažįstamas, kaip vienas iš teisės pradmenų, kurio tikslaus turinio net nebuvo stengiamasi pateikti, kadangi romėnai sąžiningumą intuityviai laikė pagrindu, ant kurio buvo kuriama visa teisės sistema ir juo argumentavo konkrečių teisinių situacijų sprendimus²¹⁴. Vėliau viduramžiais sąžiningumas buvo absorbuotas platesnio turinio kategorijos – teisingumas (lot. *aequitas*)²¹⁵. *Aequitas* taikymas buvo būdingas pirklių tarpusavio santykiams, todėl sąžiningumas tapo vienu iš pagrindinių *lex mercatoria* principų. Šiandien sąžiningumo principas, šalia

²¹¹ TALLON, D. In GILIKER, P. „*Pre-Contractual Liability in English and French Law*“. Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 1.

²¹² GARNER, B. A., *et al. Black's Law Dictionary*. 2004, 8th ed. p. 713.

²¹³ ZIMMERMANN, R., WHITTAKER, S. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 16.

²¹⁴ JONAITIS, M. *Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005, p. 30.

²¹⁵ ZIMMERMANN, R., WHITTAKER, S. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 17.

teisingumo ir šalių bendradarbiavimo reikalavimo, yra pripažįstamas vienu iš pagrindinių civilinių teisinių santykių veikimo elementų²¹⁶.

Atkreiptinas dėmesys, kad daugelio jurisdikcijų, tarp jų ir Lietuvos, teisės aktuose sąžiningumo principas įtvirtintas naudojant ne tik sąžiningumo (angl. *good faith*, pranc. *bonne foi*), bet ir sąžiningos dalykinės praktikos sąvokas (angl. *fair dealing*)²¹⁷. Taip pat ir UNIDROIT principų 1.7 straipsnis nustato, jog kiekviena sutarties šalis turi veikti laikydamasi sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos reikalavimų. Atitinkama nuostata pakartojama PECL principų 1:201 straipsnyje, DCFR I knygos 1:103 bei CESL 2 straipsniuose. Teisės doktrinoje nurodoma, kad sąžininga dalykinė praktika reiškia sąžiningumą versle, laikymąsi tiek bendrųjų elgesio standartų, taikomų bet kuriam žmogui, tiek specifinių elgesio standartų, susiklosčiusių tam tikroje verslo srityje²¹⁸. Sąžiningumas taip pat reikalauja kitos šalies interesų paisymu pagrįsto elgesio (CESL 2 str. (b) p.). Taigi, sąžiningai dalykinei praktikai, keliami tam tikri papildomi sąžiningo elgesio standartai. Šiame darbe toliau bus naudojama vieninga sąžiningumo sąvoka, kurios turinio nagrinėjimas esant ikisutartiniams santykiams tarp verslo subjektų apims ne tik bendrų elgesio, bet ir specifinių elgesio standartų verslo srityje, analizę.

Teisės doktrinoje nurodoma, kad sąžiningumas kaip vertybinis žmogaus elgesio matas praktikoje nustatomas pagal du kriterijus – objektyvųjį ir subjektyvųjį²¹⁹. Šiai teisės doktrinos pozicijai pritaria ir Lietuvos teismų praktika. Teismai pabrėžia, jog siekiant nustatyti, ar asmuo yra sąžiningas, būtina taikyti abu kriterijus (objektyvųjį ir subjektyvųjį), t. y. asmuo bus

²¹⁶ BAR, C., CLIVE, E. et al. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 53.

²¹⁷ BEATSON, J., FRIEDMANN, D. *Good Faith and Contract Law*. Oxford: Clarendon Press, 1995, p. 26.

²¹⁸ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 197-198; GARNER, B. A., et al. *Black's Law Dictionary*. 2004, 8th ed. p. 633; LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 113.

²¹⁹ Kai kurios valstybės, pavyzdžiui, Vokietija, pabrėždama objektyvaus ir subjektyvaus sąžiningumo skirtingumą teisės aktuose vartoja nevienodas sąvokas. Vokietijoje teisės aktuose subjektyvus sąžiningumas vadinamas „*guter Glaube*“, o objektyvaus sąžiningumo kategorijai atskirti vartojama „*Treu und Glaube*“ sąvoka. HARTKAMP, A. et al. *Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, p. 471.

sąžiningas tik jeigu jis ne tik nežinojo, bet ir negalėjo ir neturėjo žinoti tam tikrų aplinkybių, ir svarbu nustatyti, ar asmuo tinkamai įvykdė savo pareigą išsiaiškinti tam tikras aplinkybes²²⁰. Todėl sąžiningumas reikalauja atidumo, rūpestingumo, šalių kooperavimosi, viena kitos informavimo, atsižvelgimo į teisėtus ir pagrįstus kitos šalies interesus.

Taigi, sąžiningumas objektyviau požiūriu yra toks žmogaus elgesys, kuris atitinka protingumo ir teisingumo principų reikalavimus. Sąžiningas yra toks asmuo, kuris veikia rūpestingai ir teisingai, t. y. taip, kaip adekvačioje situacijoje elgtųsi *bonus pater familias*²²¹. Objektyviau požiūriu asmuo yra sąžiningas ar ne, nustatoma analizuojant atsakymą į klausimą, ar asmuo turėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad objektyvusis sąžiningumas reiškia asmens elgesio atitikimą kriterijams, nustatytiems moralės, teisės, nerašytoms žmonių bendravimo taisyklėms, tradicijoms ir pan.

Tuo tarpu sąžiningumas subjektyviau požiūriu nusako asmens psichikos būklę konkrečioje situacijoje, analizuojant atsakymą į klausimą, ar asmuo galėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti, atsižvelgiant į jo amžių, išsimokslinimą, išprusimą, gyvenimo patirtį, faktines bylos aplinkybes ir kt. Vadinasi, subjektyvus sąžiningumas reiškia faktinį sąžiningumą, spręstiną pagal subjektyvius gebėjimus ir galimybes konkrečioje situacijoje²²². Žinojimas turėtų būti suprantamas kaip asmens įsitikinimas, supratimas, susiformuojantis turimų tam tikrų duomenų pagrindu. Ar asmeniui informaciniai duomenys gali būti prieinami, priklauso nuo konkrečios faktinės situacijos ir aplinkybių²²³. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad „*turėjimas žinoti*“ turi būti suprantamas kaip šalies pareiga veikti aktyviai,

²²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 8 d. nutartis c. b. *A. Rimkevičius v. R. Rimkevičienė*, Nr. 3K-3-509/2000, kat. 42; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. rugsėjo 18 d. nutartis c. b. *J. Černijenko v. V. Remeikienė, A. Stolevičius*, Nr. 3K-3-827/2000, kat. 37; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. *VI Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K.*, Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1, 45.4(S).

²²¹ MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 77.

²²² MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 193.

²²³ NORKŪNAS, A. „Sąžiningumo principo įgyvendinimas“. In *Jurisprudencija*, 2003, T 42(34), p. 5-7.

įpareigojimas konkrečioje situacijoje imtis priemonių ir išnaudoti galimybes reikalingai informacijai gauti bei būti aktyviu civilinių teisinių santykių dalyviu. Taigi, remiantis subjektyvaus sąžiningumo kriterijaus aiškinimu, asmuo ikisutartinių santykių etape bus laikomas sąžiningu, jeigu buvo aktyvus ir padarė viską, ką atitinkamomis aplinkybėmis buvo galima padaryti siekiant išvengti nuostolių derybų metu (t. y. šalis turėjo ir privalėjo žinoti, kad dėl jos elgesio kita šalis patirs nuostolių).

Garsaus JAV teisės profesorius *R.S. Summers* nuomone sąžiningumo sąvoka (angl. *good faith*) yra vienas iš tų žodžių junginių, kurie neturi fiksuoto ir aiškaus turinio, todėl profesorius siūlo sąžiningumo turinį nustatyti netiesiogiai – per jo antonimą – nesąžiningumą (angl. *bad faith*)²²⁴. Sprendžiant, ką reiškia sąžiningumas, reikia konkrečiu atveju nustatyti, koks būtų elgesys, kurį teisėjas pasmerktų vadovaudamasis moralės ir teisės kategorijomis. Tuomet gautą atsakymą reformulavus į jo antonimą, nustatomas sąžiningumo turinys. Pavyzdžiui, jeigu nesąžiningumas yra piktnaudžiavimas derybine padėtimi reikalaujant padidinti sandorio kainą, tai sąžiningumas reiškia nepiktnaudžiavimą derybine padėtimi, arba jeigu nesąžininga yra nuslėpti parduodamos prekės defektus, tai sąžiningumas reikalauja atskleisti kitai šaliai visus esminius faktus, darančius įtaką jos apsisprendimui²²⁵. Pastebėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje nustatant sąžiningumo turinį konkrečiu atveju taip pat dažnai taikomas šis metodas – sąžiningumo turinį apibrėžiant per jo antonimą. Taigi, nepaisant to, kad bendrosios ir kontinentinės teisės sistemose sąžiningumo taikymo apimtis skiriasi, iš esmės sąžiningumas suprantamas, aiškinamas ir nustatomas vienodai²²⁶.

Galima teigti, kad sąžiningumas yra civilinių teisinių santykių formavimo pagrindas ir pagrindinis subjektinių teisių įgyvendinimo principas, kurio turinys skirtingais sutartinių santykių etapais yra nevienodas ir priklauso

²²⁴ HOUH, E. M. S. *The Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel?* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.law.utah.edu>.

²²⁵ *Ibid.*

²²⁶ BALČIKONIS, R. „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“. In *Jurisprudencija*, 2003, T. 41(33), p. 174.

nuo konkrečios faktinės situacijos. Taip pat darytina išvada, kad sąžiningumo turinio nustatymas turi savo procedūrą – modelį, kuris visais atvejais yra vienodas: turi būti vertinamas asmens elgesys objektyvaus ir subjektyvaus sąžiningumo kriterijų požiūriu, vadovaujantis moralės, protingumo, teisingumo, teisės kategorijomis arba šių kategorijų antonimais.

Visi šie aukščiau minėti sąžiningumo turinio elementai ir jo nustatymo modeliai yra būdingi ir ikisutartinio sąžiningumo pareigai, tačiau jai būdingi ir tam tikri specifiniai reikalavimai, nulemti pačių ikisutartinių teisinių santykių ypatumų.

2.1.2. Ikisutartinio sąžiningumo pareiga

Šiuo metu ne tik Lietuvos, bet ir tarptautiniai dokumentai bei daugelio valstybių teisės aktai nustato ar jų teismų praktika pripažįsta, kad pagrindinė šalių laisvę ikisutartiniuose santykiuose ribojanti pareiga yra sąžiningumo²²⁷. Tačiau pareigos elgtis sąžiningai turinys ir taikymas įvairiose jurisdikcijose skiriasi.

2.1.2.1. Sąžiningumo reikalavimas Lietuvoje ir kontinentinės teisės sistemos šalyse

Kontinentinės teisės sistemos valstybėse sąžiningumas yra bendro pobūdžio reikalavimas, taikomas tiek sutartiniams, tiek ir ikisutartiniams santykiams. Istorškai didelę įtaką reikalavimo elgtis sąžiningai iki pagrindinės sutarties sudarymo išplėtojimui kontinentinės teisės šalyse turėjo 1861 m. R. Ihering suformuluota *culpa in contrahendo* doktrina, kurios esmę atskleidžia teiginys, kad šalių pareiga elgtis sąžiningai egzistuoja nuo pat teisinių santykių pradžios, t. y. nuo ikisutartinių santykių, ir bet koks kaltas šalies veiksmas yra laikomas

²²⁷ LAMBERTERIE, I. *et al. Les principes du droit europeen du contrat. L'execution, l'inexecution et ses suites*. Paris: Sagim a Courtry, 1997, p. 52; *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 9.

pagrindu taikyti atsakomybę²²⁸. Buvo nurodoma, jog būtų neteisinga, kad nesąžininga derybų šalis išvengtų atsakomybės, nes ikisutartiniai santykiai yra viena iš civilinių teisinių santykių rūšių, kurie taip pat yra teisiškai reikšmingi ir jų dalyviams sukelia tam tikras teises pasekmes. Taigi, nuspręsta taikyti sąžiningo elgesio reikalavimą, naudojamą kaip elgesio norma *per se*, įpareigojančia šalis veikti rūpestingai ir teisingai²²⁹. Žinoma, apskritai sąžiningo elgesio reikalavimas yra perimtas iš romėnų teisės, bet jo išlikimui kontinentinės teisės sistemos valstybių reguliavime didelės įtakos turėjo tai, kad šių šalių mąstytojų, tokių kaip jau ne kartą minėtas *R. Ihering*, teisinės idėjos buvo įtakotos ir kanonų teisės, kuri rėmėsi moralinėmis kategorijomis²³⁰. Tam tikra prasme sąžiningo elgesio reikalavimas pabrėžia moralines vertybes ir išreiškia griežtesnį požiūrį į laisvės koncepciją. Todėl galima teigti, kad pripažinus, jog derybos nėra neatsakingas jų dalyvių teisinių santykių etapas, sąžiningumo prievolės nustatymu yra atkreipiamas dėmesys į diskretiško elgesio vertinimo viršenybę prieš formalias taisykles.

Šiandien kontinentinės teisės sistemos šalyse pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose yra įtvirtinta tiesiogiai pozityviosios teisės normose (pvz. Lietuvoje CK 6.163 str. 1 d., Vokietijoje BGB 311 str. 2 d.) arba pripažįstama *extra legem*, t. y. teisės doktrinos ir teismų praktikos būdu (pvz. Nyderlanduose, Prancūzijoje).

CK 6.163 straipsnio 1 dalis nustato, kad „šalys privalo elgtis sąžiningai ir esant ikisutartiniams santykiams“. Svarbu pažymėti, kad teisės teorijoje nurodoma, jog teisinė pareiga yra teisės normoje numatytas teisinių santykių dalyvio privalomo elgesio matas, kurio vykdymo ribos numatytos teisės normoje²³¹. Todėl galima teigti, kad šalys savo laisvę ikisutartiniuose santykiuose bei derybų metu gali įgyvendinti tik tiek, kiek tai nepažeidžia

²²⁸ CARTWRIGHT J., HESSELINK M., *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 32-33.

²²⁹ KUONEN, N. *La responsabilité précontractuelle*. Genève: Schulthess Medias Juridiques SA, 2007, p. 442.

²³⁰ HARTKAMP, A. *et al. Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, p. 369; LUECKE, H. K. „Good Faith and Contractual Performance“. In *Essays on Contract Law*, 2007, No 155, p. 170.

²³¹ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 318; VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 215.

reikalavimo elgtis sąžiningai, t. y. derybų metu šalių elgesiui taikomi reikalavimai grindžiami bendros pareigos elgtis sąžiningai maksima²³². Sąžiningumo pareigą įtvirtinančios teisės normos yra imperatyvios: CK 6.158 straipsnio 2 dalis nurodo, jog šalys tarpusavio susitarimu sąžiningumo pareigos negali nei pakeisti, nei panaikinti, nei apriboti bet kurioje sutartinių (t. y. ir ikisutartinių) santykių stadijoje. Kadangi CK straipsniai, reglamentuojantys ikisutartinius santykius, parengti pagal pripažintus tarptautinės privatinės teisės principus, tai UNIDROIT principų 1.7 ir 2.1.15 straipsniai bei PECL principų 1:201 ir DCFR II knygos 3:301 straipsniai įtvirtina atitinkamai tokias pačias ikisutartinio sąžiningumo normas. Šio principo visuotinumą pripažino ir Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinis arbitražo teismas viename iš savo sprendimų, taip pat pabrėždamas UNIDROIT principų išreiškiamą apibendrintą kontinentinės teisės sistemos valstybių poziciją²³³.

Kaip jau buvo nurodyta, ne visos kontinentinės teisės sistemos valstybės sąžiningumo pareigą ikisutartiniuose santykiuose įtvirtina teisės aktuose. Daugelis šalių šį įpareigojimą pripažįsta ir jį taiko teismų praktikos suformuotų taisyklių pagrindu. Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad nuo to momento, kai šalys pradeda derybas, jos įžengia į teisės saugomą zoną, t. y. teisinius santykius, kurioje pagrindinė vadovaujanti jų elgesio norma yra sąžiningumas²³⁴. Prancūzijos teismai taip pat yra suformavę nemažai precedentų dėl šio reikalavimo taikymo ikisutartiniuose santykiuose ir jo turinio specifikos derybų stadijoje²³⁵. Viename iš precedentų, susijusių su ikisutartinės atsakomybės taikymu, Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog *„jau nuo pradinės derybų stadijos, kai šalys tik veda pirmąsias diskusijas dėl būsimo sandorio ir analizuoja joms palankiausias sandorio*

²³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 20 d. nutartis c. b. R. U. v. D. D., Nr. 3K-3-61/2012 (S), kat. 21.1; 42.4.

²³³ Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinio arbitražo teismo, 1996 m. rugėjo 4 d. nutartis, Nr. 8540 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-02-06]. Prieiga per internetą: <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=2&do=case&id=644&step=FullText>.

²³⁴ Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo (Hoge Raad des Nederlanden) 1957 m. lapkričio 15 d. nutartis *Baris v. Riezenkamp*, *Nederlandse Jurisprudentie* 1958, 67.

²³⁵ JOURDAIN, P. Rapport français. In *La bonne foi*. Travaux de l'Association Henri Capitant. Paris: Editions Litec, 1992, vol. XLIII, p. 131.

*struktūrą, šalys turi pareigą elgtis sąžiningai ir teisingai vienas kitos atžvilgiu. Šios pareigos yra siejamos ne su planuojamu sandorio sudarymu, o su pripažintomis derybinio elgesio normomis*²³⁶. Beje, Prancūzijoje jau kurį laiką yra diskutuojama ir svarstoma, kad remiantis profesoriaus *Catala* parengtu projektu²³⁷, pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose turėtų būti nustatyta ir Prancūzijos civiliniame kodekse. Šiuo metu taip vadinamas „*Avant-projet Catala*“²³⁸ numato tokią Prancūzijos civilinio kodekso 1104 straipsnio redakciją: „šalys yra laisvos pradėti, tęsti ir nutraukti derybas, tačiau jos turi laikytis sąžiningumo pareigos“.

Atkreiptinas dėmesys, jog net ir nustatčius reikalavimą elgtis sąžiningai iki pagrindinės sutarties sudarymo teisės aktuose, jo turinys yra atskleidžiamas teisės doktrinos ir teismų praktikos vertinant konkrečios situacijos faktines aplinkybes. Todėl užsienio teisės doktrinoje sąžiningumą įtvirtinančios normos dažnai dar vadinamos atviromis (angl. *open norms*), nes tikslios sąžiningumo definicijos pateikti objektyviai neįmanoma ir jo turinys geriausiai gali būti atskleistas tik tame kontekste, kuriame jis veikia²³⁹. Taip pat ir CK komentare nurodoma, kad sąžiningumo turinys sąmoningai nebuvo atskleistas²⁴⁰. Jis kiekvienu konkrečiu atveju priklauso nuo faktinių aplinkybių. Todėl sąžiningumo turinys gali būti nustatytas tik teisės doktrinos ir konkretizuotas teismų praktikos, vertinančios civilinių santykių dalyvių elgesį sąžiningumo principo požiūriu konkrečios situacijos faktinių aplinkybių visumoje.

Svarbu paminėti, kad būtent dėl minėto sąžiningumo kaip teisinės kategorijos neapibrėžtumo kai kurie teisės mokslininkai abejoja, ar sąžiningumo reikalavimo taikymas dar iki pagrindinės sutarties sudarymo suteiks civilinės apyvartos dalyviams daugiau saugumo. Sąžiningumo principo vieta šiuolaikinėje civilinėje teisėje buvo kritikuota dėl jam suteiktos tarsi

²³⁶ Cour d'appel de Pau 1969 m. sausio 14 d. nutartis, D.S. 1969.J.716.

²³⁷ BEALE, H. et al. *Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 374.

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ POWERS, P. L. *Defining the Undefinable: Good Faith and the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-08-17]. Prieiga per internetą: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/powers.html>.

²⁴⁰ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 75.

dieviškosios reikšmės, t. y. dėl to, jog remiantis šia bendro pobūdžio koncepcija yra siekiama išspręsti bet kurią civilinės teisės problemą. Be to, kai kurie autoriai teigia, kad „yra didelė rizika dėl bet kokio perdėto entuziazmo ir chaotiško nevieningo sąžiningumo koncepcijos aiškinimo ikisutartiniuose santykiuose. Bet kokia teisinė intervencija, prisidengianti po sąžiningumo koncepcijos vardu, turėtų rasti ribas pernelyg nepažeidžiančias fundamentalios asmenų autonomijos laisvės“²⁴¹. Todėl teisės doktrinoje buvo siūlymų, kad ikisutartiniuose santykiuose būtų remiamasi bendrąja civilinę atsakomybę numatančia norma, pagal kurią asmeniui atsakomybė kyla pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai²⁴². Tačiau svarbu pabrėžti, kad sąžiningumo imperatyvo įtvirtinimas iki sutarties sudarymo buvo pasirinktas atsižvelgus į kontraversiškas įvairių valstybių pozicijas ir išanalizavus, jog konkrečių ikisutartinių šalių pareigų baigtinio sąrašo nustatyti objektyviai neįmanoma dėl pačiai derybų stadijai būdingų ypatumų, bet tuo pačiu pripažinus, jog visiška derybų šalių laisvė yra negalima. Sąžiningumas yra vertybinis žmogaus elgesio matas, nustatomas pagal du kriterijus – objektyvųjį bei subjektyvųjį, ir būtent šie jo vertinimo elementai suteikia apibrėžtumo civilinių teisinių santykių dalyviams. Lietuvos teismų praktika taip pat pabrėžia šiuos sąžiningumo imperatyvo elementus, reikalaujančius šalių rūpestingumo, kooperavimosi ir atsižvelgimo į teisėtus bei pagrįstus kontrahento interesus. Todėl turėtų būti pripažįstama, kad sąžiningumo pareigos nustatymas ikisutartinių santykių stadijoje suteikia civilinių santykių dalyviams stabilumo efektą, reikalingą optimaliam derybų vedimui. Taigi, galima teigti, kad ikisutartinių veiksmų teisėtumą apibrėžiant sąžiningumo imperatyvu yra sukuriama pasitikėjimo santykiai tarp šalių, bet tuo pačiu nėra visiškai panaikinamas deryboms būdingas nestabilumas, be kurio derybos tiesiog negalėtų būti laikomos derybomis.

²⁴¹ MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 67.

²⁴² KUONEN, N. *La responsabilité précontractuelle*. Genève: Schulthess Medias Juridiques SA, 2007, p. 428.

2.1.2.2. Sąžiningumo pareiga bendrosios teisės sistemos valstybėse

Vyraujančiai kontinentinės teisės pozicijai prieštarauja bendrosios teisės sistemos valstybės, kuriose reikalavimas elgtis sąžiningai tradiciškai taikomas tik kai vykdoma sutartis, todėl tiek teismų praktika, tiek teisės doktrina šiose šalyse pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose nepripažįsta. Teigiama, kad bendrosios teisės sistema leidžia absoliučią šalių laisvę derėtis bei spręsti, sudaryti sutartį, ar ne, tęsti derybas, ar jas bet kada nutraukti. Šalis, kuri pradeda derybas siekdama gauti naudą iš sutarties, prisiima riziką dėl visų praradimų, kuriuos ji gali patirti, jei kita šalis nesutiks sudaryti sutarties ir nutrauks derybas. Ši rizika yra vertinama kaip bendrosios išlaidos, kurias šalis kompensuoja iš sėkmingai pasibaigusių derybų²⁴³. Tokio požiūrio laikomasi dėl to, kad atsakomybės už derybų nutraukimą ir sutarties nesudarymą nustatymas galėtų šalis skatinti apskritai nepradėti derybų, o iš kitos pusės – partnerį leistų versti sudaryti ne iki galo suderėtą sutartį grasinant atsakomybę už sutarties nesudarymą²⁴⁴. Dėl šių priežasčių bendrosios teisės sistemoje nėra pripažįstama bendroji pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose.

Tai pagrindžia garsus Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų precedentas *Walford and Others v. Miles and Another*²⁴⁵, kuriame Lordų Rūmai ne tik patvirtino, kad Didžiosios Britanijos teisė nepripažįsta sutarties dėl derybų eigos ir sutarties sudarymo ateityje, bet ir konstatavo, kad ikisutartiniuose santykiuose netaikoma bendro pobūdžio pareiga elgtis sąžiningai. Sprendime nurodoma, jog „*pareiga elgtis sąžiningai derybose dėl sutarties sudarymo yra lygiai tokia pat netinkama praktikoje, kaip ir nesuderinama su derybų šalių pozicija. Šalys turi teisę bet kada nutraukti vykstančias derybas ir nesvarbu dėl kokios priežasties tai padarytų. Dėl to nėra pareigos tęsti derybų tol, kol*

²⁴³ FARNSWORTH, E. A. *Contracts*. New York: Aspen Publishers, 2004, 4th ed., p. 190.

²⁴⁴ *Ibid.*, p. 199.

²⁴⁵ Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1993 m. sausio 23 d., *Walford and Others v. Miles and Another* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.international.westlaw.com>>; CARTWRIGHT, J. *Misrepresentation, Mistake and Non-disclosure*. London: Sweet and Maxwell, 2007, p. 538.

atsiras objektyvios priežastys iš jų pasitraukti.“ Šis sprendimas atspindi bendrosios teisės valstybėse stiprią rizikos teorijos įtaką, kurios pagrindą sudaro teiginys, jog šalys derasi kiekvienos jų sąskaita ir rizika, todėl turi teisę laisvai derėtis ir netrukdomai nutraukti derybas dėl sutarties²⁴⁶. Tai iliustruoja Didžiosios Britanijos teismo sprendimo byloje *William Lacey (Hounslow) Ltd v. Davis* ištrauka, nurodanti, kad „*derybas šalys turi vertinti kaip lažybas, kurių kainos dalį sudaro jų verslo pridėtinės išlaidos, kurias šalys tikisi atgauti iš ateityje sudaryto sandorio pelno.*“²⁴⁷ O sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose nepripažįsta, įvardindami ją kaip „*tyrą širdį ir tuščią galvą*“ (angl. *pure heart and empty head*)²⁴⁸, kuri nedera su ypatingai XIX amžiuje sustiprėjusiomis liberalizmo idėjomis ir hyperaktyvia Didžiosios Britanijos prekybine pasaulėžiūra.

Vis dėl to, nors minėta teismų praktika patvirtina bendrosios teisės sistemos šalių tradicinę poziciją netaikyti sąžiningumo pareigos ikisutartinių santykių stadijoje, tačiau galima pastebėti, jog XX amžiaus pabaigoje šiose valstybėse apie sąžiningumą iki sutarties sudarymo pradėta kalbėti atsargiau ir nebe taip kategoriškai.

Visų pirma, tokią išvadą galima daryti atsižvelgiant į tai, kad bendrosios teisės valstybių teismai, sprenddami ginčus dėl tarp šalių susiklosčiusių ikisutartinių santykių, priimtus sprendimus pradėjo argumentuoti remiantis sąžiningo elgesio kriterijumi²⁴⁹. Pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos precedente *Carter v. Boehm* lordas *Mansfield* nurodė, kad „*derybų metu šalis turi atskleisti kitai šaliai neiprastus faktus (angl. unusual facts), kurie jai buvo žinomi, bet nežinomi kitai šaliai. Sąžiningumas draudžia kitai šaliai slėpti faktus, kuriuos*

²⁴⁶ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 59.

²⁴⁷ Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1957, *William Lacey (Hounslow) Ltd v. Davis*. Cituota pagal: KOTTENHAGEN, R. J. P. Freedom of Contract to Forcing Parties into Agreement: the Consequences of Breaking Negotiations in Different Legal Systems. In *IUS Gentium* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-02-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.international.westlaw.com>>.

²⁴⁸ Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1801 m., *Lawson v. Weston*. Cituota pagal: BANAKAS, S. „Liability for Contractual Negotiations in English Law: Looking for the Litmus Test“. In *InDret*, Vol 1, 2009, p. 6 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-04-03]. Prieiga per internetą: <http://www.raco.cat/index.php/InDret/article/viewFile/124354/172327>.

²⁴⁹ HARTKAMP, A. *et al. Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, p. 371.

tik ji asmeniškai žino²⁵⁰. Vėliau šis precedentas tapo pagrindu nustatyti *caveat emptor* taisyklės išimtį konkrečioms sutarčių rūšims²⁵¹. Kitoje 1988 m. nagrinėtoje byloje *Interfoto Picture Library Ltd v. Stiletto Visual Programmes Ltd.*²⁵² teigiama, kad „Didžiosios Britanijos teisė nepasmerkė savęs neapibrėžto principo (t. y. sąžiningumo) taikymui ikisutartiniuose santykiuose, tačiau pasirinko kitą kelią, kaip išspręsti nesąžiningumo klausimą. Didžiosios Britanijos kompetentingų institucijų tendencija – analizuoti šalių ir susitarimo prigimtį, nustatyti, ką šalys viena kitai įsipareigojo, bei nuspręsti, ar būtų sąžininga įpareigoti šalis laikytis tam tikro elgesio iki sutarties sudarymo.“²⁵³ Taigi, pasitelkiant vienokią ar kitokią teisinę techniką yra nustatomos tam tikros elgesio ribos, kurių ikisutartiniuose santykiuose šalys negali peržengti.

Kad bendrosios teisės valstybės priartėja prie sąžiningumo principo taikymo ikisutartiniuose santykiuose patvirtina ir vėlesnė teismų praktika. 2002 m. Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų nagrinėtoje byloje *Director General of Fair Trading v. First National Bank*²⁵⁴ nurodyta, kad „Didžiosios Britanijos teisėje sąžiningumo (angl. *good faith*) neįtvirtinimas nereiškia nesąžiningumo (angl. *dishonesty*) nepripažinimo, o veikiau pabrėžia kontinentinės civilinės teisės sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos (angl. *fair and open dealing*) koncepcijos netaikymą.“ Tai, kai kurių autorių nuomone, patvirtina, kad Lordų Rūmai sąžiningumą aiškina kaip objektyvią kategoriją, remdamiesi protingumu ir teisingumu²⁵⁵. Nes, pavyzdžiui, 1995 m. Didžiosios Britanijos apeliacinio teismo nagrinėtoje civilinėje byloje

²⁵⁰ Cituota pagal: ATIYAH, P. S. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1979, p. 168.

²⁵¹ Plačiau *caveat emptor* taisyklė analizuojama šio darbo 2.5.2.2 dalyje.

²⁵² Cit. pgl.: GOSWAMI, R. *The Principle of Good Faith in English Contract Law: Walford v. Miles Revisited* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.indlaw.com/publicdata/articles/article214.pdf>>.

²⁵³ HARTKAMP, A. *et al. Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, p. 371.

²⁵⁴ GOSWAMI, R. *The Principle of Good Faith in English Contract Law: Walford v. Miles Revisited* interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.indlaw.com/publicdata/articles/article214.pdf>>.

²⁵⁵ *Ibid.*

*Philips International BV v. British Sky Broadcasting Ltd*²⁵⁶, teismas, sprenddamas ginčą tarp šalių dėl ilgai trukusių derybų kontroliniam akcijų paketui televizijos rinkoje įsigyti nutraukimo, analizavo tikruosius šalių ketinimus ir daugiausiai rėmėsi teisingumo (angl. *equity*) principu²⁵⁷. Kaip jau minėta, viduramžiais teisingumas (lot. *aequitas*) absorbavo sąžiningumo principą. Todėl yra nuomonių, kad platus teisingumo principo taikymas teismų praktikoje ir šios koncepcijos išvystymas Didžiosios Britanijos teisėje parodo, kad bendrosios teisės šalių teisė yra labiau įtakota Romėnų teisės tradicijos nei šių šalių atstovai tai neigia²⁵⁸. Dėl to, taikant teisingumo principą ikisutartiniuose santykiuose, veikia ir sąžiningumas, nes teisingumo principo turinys aiškinamas per sąžiningumo reikalavimą²⁵⁹.

Įdomu tai, kad dar 1766 m. minėtas lordas *Mansfield* kalbėjo apie galimybę taikyti sąžiningumo principą deryboms ir sudarytoms sutartims²⁶⁰. Tačiau tuo metu tokios į anglų teisės reformas vedančios diskusijos buvo užslopintos pragmatizmo, nuspėjamumo ir tikrumo idėjų kaip teisei gyvuoti esmingai svarbių vertybių. Vis dėl to, XXI amžiuje ir kai kurie anglų teisės doktrinos atstovai pripažino, kad „*teisėja visiško tikrumo elementas buvo iliuzija, o sąžiningumo reikalavimas įsiliejo į nusistovėjusių teisinių koncepcijų sistemą*“²⁶¹.

Antra, diskusijas apie sąžiningumo principo pripažinimą Didžiojoje Britanijoje sąlygojo *acquis communautaire* įgyvendinimas nacionaliniuose teisės aktuose. Pavyzdžiui, įgyvendinant įvairias Europos Sąjungos (toliau –

²⁵⁶ GOSWAMI, R. The Principle of Good Faith in English Contract Law: *Walford v. Miles* Revisited [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.indlaw.com/publicdata/articles/article214.pdf>>.

²⁵⁷ HARTKAMP, A. *et al. Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004, p. 369.

²⁵⁸ *Ibid.*

²⁵⁹ BALČIKONIS, R. „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“. In *Jurisprudencija*, 2003, T. 41(33), p. 165.

²⁶⁰ Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1766 m., *Carter v. Boehm*. Cituota pagal: BANAKAS, S. „Liability for Contractual Negotiations in English Law: Looking for the Litmus Test“. In *InDret*, Vol 1, 2009 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-04-03]. Prieiga per internetą: <http://www.raco.cat/index.php/InDret/article/viewFile/124354/172327>.

²⁶¹ BANAKAS, S. „Liability for Contractual Negotiations in English Law: Looking for the Litmus Test“. In *InDret*, Vol 1, 2009, p. 5 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-04-03]. Prieiga per internetą: <http://www.raco.cat/index.php/InDret/article/viewFile/124354/172327>.

ES) direktyvas vartotojų teisių apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose²⁶² buvo įtvirtinta pareiga atskleisti informaciją esant ikisutartiniams santykiams. Taip pat ES direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse²⁶³ nuostatų įgyvendinimas kituose Didžiosios Britanijos nacionaliniuose teisės aktuose²⁶⁴. Žinoma, toks argumentavimas gali būti kritikuotinas, nes ES teisės normų įgyvendinimas Didžiosios Britanijos teisėje dar nereiškia visiško sąžiningumo principo ikisutartiniuose santykiuose pripažinimo ir tai turėtų būti vertinama kaip bet kurios kitos ES valstybės narės nuoseklus įsipareigojimų vykdymas.

Trečia, bendrosios teisės praktikoje pradedama suvokti, kad sąžiningumo pareigos taikymas ikisutartiniuose santykiuose yra privalumas, o ne su praktika nesuderinamas reikalavimas, kaip teigiama *Walford and Others v. Miles and Another* precedente. Tai pagrindžia XX amžiuje išvystyta sutarčių teisės ekonominė teorija, teigianti, kad kiekvienas asmuo, derėdamasis dėl tam tikro sandorio, visų pirma siekia patenkinti savo ekonominius poreikius ir sutartį vertina kaip ekonomiškai naudingą institutą²⁶⁵. Todėl nors iš vienos pusės, sutarčių teisės ekonomikos teorija naudojama rizikos teorijai pagrįsti, tačiau iš kitos pusės, civilinių teisinių santykių dalyviai siekia, kad jų kontrahentai laikytųsi sąžiningumo reikalavimo, nes sudėtingi ekonominiai santykiai ir konkurencija tarp verslo subjektų sąlygoja vis ilgesnes derybas, kurioms dėl kitos šalies nesąžiningumo pasibaigus nesėkmingai, sąžininga šalis gali patirti didelių nuostolių ir nepagrįstai pralaimėti konkurencinę kovą.

²⁶² 1973 Sąžiningos prekybos įstatymas (angl. *Fair Trading Act*), 1974 Vartotojų kreditavimo įstatymas (angl. *Consumer Credit Act*), 1978 Vartotojų saugos įstatymą (angl. *Consumer Safety Act*) ir kt. Cituojama pagal: MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 133.

²⁶³ 1993 m. balandžio 5 d. Europos Sąjungos Ministrų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OL, 1993, L 095, p. 0029–0034).

²⁶⁴ BANAKAS, S. „Liability for Contractual Negotiations in English Law: Looking for the Litmus Test“. In *InDret*, Vol 1, 2009 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-04-03]. Prieiga per internetą: <http://www.raco.cat/index.php/InDret/article/viewFile/124354/172327>. The Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1994 (Statutory Instruments number 3159 of 1994); Consumer Protection: the Unfair terms in Consumer Contracts Regulations 1999 (Statutory instruments, 22/07/1999, No 2083. SG(99)A/11410) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-01]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:71993L0013:EN:NOT#FIELD_UK>.

²⁶⁵ POSNER, A. „Economic Analysis of Contract Law after Three Decades: Success or Failure?“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.law.uchicago.edu/Lawecon/WkngPprs_126-150/146.EAP.Contract%20Law.pdf>.

Apibendrinant darytina išvada, kad nors bendrosios teisės atstovai tradiciškai neigia sąžiningumo pareigos taikymą ikisutartiniuose santykiuose, bet analizuoti pavyzdžiai patvirtina, jog savo esme bendroji teisė priartėjo prie reikalavimo elgtis sąžiningai taikymo ne tik sutarties vykdymo, bet ir ikisutartinių santykių stadijoje. Tačiau tol, kol aiškiai sąžiningumo pareiga iki pagrindinės sutarties sudarymo bendrosios teisės valstybėse nėra pripažinta, tai tais atvejais, kai tarp šalių susiklosčiusiems ikisutartiniams santykiams taikoma bendrosios teisės valstybės teisė, civilinių santykių subjektai, siekdami užtikrinti sąžiningą derybų procesą, turėtų sudaryti šalis įpareigojantį susitarimą derėtis sąžiningai.

2.1.3. Ikisutartinio sąžiningumo turinys

LAT ne kartą yra pabrėžęs, kad ikisutartiniuose santykiuose pagrindinė abipusė šalių pareiga yra imperatyvaus pobūdžio pareiga elgtis sąžiningai, o jeigu derybose viena iš šalių elgėsi nesąžiningai ir sutartis nebuvo sudaryta dėl šios nesąžiningų veiksmų, nesąžiningai šaliai gali būti taikoma civilinė atsakomybė²⁶⁶. Jau viename iš pirmųjų su ikisutartine atsakomybe susijusių precedentų LAT nurodė, jog „*ikisutartiniuose santykiuose šalys privalo būti sąžiningos, kitaip privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius*“²⁶⁷. Vėliau teismas šią poziciją papildė, teigdamas, kad „*sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose apima keletą svarbių pareigų. Pirma, šaliai draudžiama vesti derybas, jeigu ji apskritai neketina sudaryti sutarties. Antra, nors ir nėra šalių*

²⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 8 d. nutartis c. b. *bankrutuojanti UAB „Dabelsa“ v. UAB „Žibai“*, Nr. 3K-3-1040/2003, kat. 19.1, 37.2, 47.1, 94.5; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 10 d. nutartis c. b. *L.B. v. Valstybės įmonė „Valstybės turto fondas“*, Nr. 3K-7-470/2006, kat. 42.1, 45.12; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V.Š. v. A.N., A.N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 26 d. nutartis c. b. *Č. S. v. E. M., D. L., A. P.*, Nr. 3K-3-299/2009, kat. 21.3; 42.5 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *E. Č.Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*, Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4; 114.9.3.2 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 22 d. nutartis c. b. *UAB „Autovygređa“ v. UAB „Baltik vairas“*, Nr. 3K-3-279/2010, kat. 36.1; 42.4 (S).

²⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 8 d. nutartis c. b. *bankrutuojanti UAB „Dabelsa“ v. UAB „Žibai“*, Nr. 3K-3-1040/2003, kat. 19.1, 37.2, 47.1, 94.5 (S).

*pareigos sudaryti sutartį, tačiau sąžiningumas reikalauja, kad toli pažengusios derybos nebūtų nutrauktos be pakankamos priežasties*²⁶⁸. Vėlesnė Lietuvos teismų praktika iš esmės pakartodavo šį išaiškinimą, bet detaliau sąžiningumo pareigos turinio ikisutartiniuose santykiuose neatskleidė.

Kaip pažymima tarptautinėje teisės doktrinoje²⁶⁹, išanalizavus verslo praktikoje dažniausiai pasitaikančius ikisutartinio nesąžiningumo atvejus, yra galima išskirti tokius pareigos elgtis sąžiningai dar iki pagrindinės sutarties sudarymo turinio elementus: (i) sąžiningas pasitraukimas iš vykstančių derybų (angl. *breaking off negotiations in good faith*) ar pagrįstas atsisakymas toliau derėtis (angl. *reasonable refusal to negotiate*), (ii) sąžininga derybinė taktika (angl. *proper negotiations' tactics*), pavyzdžiui, šio reikalavimo pažeidimu yra laikomas nepagrįstas derybų proceso vilkinimas, neprotingų ir su būsimu sandorio sudarymu nesusijusių derybinių sąlygų kėlimas, (iii) protingų derybinių pasiūlymų teikimas (angl. *reasonable proposals*), (iv) sandorio sudarymui reikšmingos informacijos atskleidimas (angl. *disclosure*), (v) sąžiningas paralelinių derybų vedimas (angl. *parallel negotiating with others*), (vi) tik pagrįstas atsisakymas sudaryti sutartį (angl. *reasonable renegeing*)²⁷⁰.

Pastebėtina, kad iš esmės daugelis aukščiau nurodytų užsienio teisės doktrinos suformuotų ikisutartinio sąžiningumo turiniui būdingų specifinių elementų yra nustatyti ir CK: CK 6.163 str. 3 d. reikalauja nepiktnaudžiauti derybų teise ir derėtis tik turint tikslą sudaryti sutartį, CK 6.163 str. 4 d. įtvirtina pareigą suteikti informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti, CK 6.165 str. 4 d. įpareigoja sąžiningai vykdyti preliminarius susitarimus. Taigi, galima teigti, kad naujojo CK su ikisutartiniais santykiais susijusių straipsnių redakcija yra pažangi ir atspindi ilgalaikę užsienio valstybių bei tarptautinę praktiką. Kai kurie kiti aukščiau nurodyti, bet CK neįtvirtinti, ikisutartinio sąžiningumo turinio elementai (pvz. neteisėto

²⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

²⁶⁹ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 26.

²⁷⁰ *Ibid.*

spaudimo draudimas)²⁷¹ vėliau buvo pastebėti Lietuvos teisės doktrinoje. Profesorius V. Mikelėnas²⁷² nurodo, kad sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose apima: (i) draudimą vesti derybas neįgaliotam asmeniui; (ii) pareigą informuoti apie reikšmingas sutarčiai sudaryti aplinkybes ir draudimą tokias aplinkybes nutylėti; (iii) draudimą slėpti savo tikrąjį statusą ar juridinio asmens pavadinimą arba derėtis prisidengiant svetimu vardu; (iv) draudimą be pakankamo pagrindo nutraukti derybas, kai kita šalis jau tikisi, kad sutartis bus sudaryta; (v) draudimą nepagrįstai ginčyti ar nevykdyti preliminarių susitarimų; (vi) draudimą naudoti prievartą, grasinimus, ekonominį spaudimą ir kitas neteisėtas priemones derybų metu; (vii) draudimą vilkinti derybas; (viii) draudimą pradėti derybas neturint rimtų ketinimų sudaryti sutartį; (ix) draudimą derėtis iš karto su keliais asmenimis dėl tos pačios sutarties jų apie tai neinformuojant; (ix) draudimą atskleisti ar naudoti iš kitos šalies gautą derybų metu konfidencialią informaciją.

Analizuojant aukščiau minėtas sudedamąsias pareigos elgtis sąžiningai kai yra ikisutartiniai santykiai turinio detales galima pažymėti, kad apskritai kiekviena ikisutartinių santykių šalis tikisi, jog bus atsižvelgta į jos pagrįstą tikėjimą sutarties sudarymu. Tačiau sąžiningumo pareiga iki pagrindinės sutarties sudarymo neturėtų būti aiškinama kaip reikalaujanti išimtinio derėjimosi (angl. *exclusive bargaining*), derėjimosi tik tam tikrą būtinai ilgą laikotarpį ir įpareigojantį atskleisti visą ir bet kokią su būsimu sandoriu susijusią informaciją. Ikisutartinis sąžiningumas taip pat negali apsaugoti nei vienos šalies nuo sąžiningo ir pagrįsto derybų nutraukimo ar, pavyzdžiui, derybų nutraukimo dėl esminių pasikeitusių aplinkybių, tačiau, žinoma, tokie sutarties laisvės principo ribojimai gali būti nustatyti pačių šalių laisvai pasirašytame ikisutartiniame dokumente.

Todėl darytina išvada, kad bendriausia prasme sąžiningo elgesio reikalavimas ikisutartiniuose santykiuose įpareigoja šalis laikytis trijų elgesio

²⁷¹ GEDEIKIS, M. „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“. In *Juristas*, 2006, Nr. 1, p. 17-25.

²⁷² MIKELĖNAS, V. „Sutarčių teisės normų taikymas teismų praktikoje“. 139 – tojo seminaro medžiaga. Vilnius: UAB „Mokesčių srautas“, 2006.

normų. Visų pirma, kad šalis realiai derėtusi ir nekeltų neprotintų bei su pagrindinio sandorio sudarymu nesusijusių sąlygų. Antra, kad tinkamai ir laiku atskleistų paralelinių derybų vedimą ir sudarytų galimybes konkuruoti su trečiojo asmens pateiktu pasiūlymu. Trečia, tam tikrais atvejais tęsti pradėtas derybas iki tol, kol šalys protingai neras bendro kompromiso, t. y. iki taip vadinamos aklavietės situacijos, arba nebus kitų teisiškai pakankamai pagrįstų pagrindų nutraukti derybas. Kadangi Lietuvos teisės doktrina ir teismų praktika detaliau šių reikalavimų turinio neatskleidžia, aukščiau minėtos ikisutartinio elgesio normos išsamiau analizuojamos kitose šios disertacijos dalyse siekiant, kad sąžiningumo standartas palaipsniui taptų apibrėžtų elgesio taisyklių visuma.

Tuo pačiu yra svarbu atkreipti dėmesį, kad civilinėje teisėje asmens sąžiningumas preziumuojamas. Todėl esant minėtai taisyklei, ir derybų šalių sąžiningumas turėtų būti preziumuojamas. Tai reiškia, kad praktikoje vertinant asmens elgesį ikisutartinių santykių stadijoje neturi būti nustatomas ar įrodytas sąžiningumas, atvirkščiai – ieškovas turi įrodyti partnerio nesąžiningumą, taip teismui nustatant ir paneigiant sąžiningumo prezumpciją.

2.2. Reikalavimas derėtis tik turint tikslą sudaryti sutartį

CK 6.163 straipsnis reglamentuoja šalių pareigas ikisutartiniuose santykiuose. Šio straipsnio 3 dalis nustato, jog „*laikoma, kad derybos pradedamos ir deramasi nesąžiningai, kai derybų šalis neturi tikslo sudaryti sutartį*“. Lietuvos teismų praktika taip pat numato, kad sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose draudžia vesti derybas, jeigu šalis apskritai neketina sudaryti sutarties²⁷³. Todėl teigtina, kad vienas iš pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose turinio elementų yra draudimas pradėti derybas neturint rimtų ketinimų sudaryti sutartį. Toks pats sąžiningumo ikisutartiniuose santykiuose kriterijus įtvirtintas UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnio 3 dalyje, PECL principų

²⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

2:301 straipsnio 3 dalyje bei DCFR II knygos 3:301 straipsnio 4 dalyje, taip pat šis įpareigojimas *extra legem* būdu pripažįstamas ir lyginamose užsienio jurisdikcijose²⁷⁴. Taigi, teisinė pareiga derėtis tik turint tikslą sudaryti sutartį, nurodoma Lietuvos įstatymų leidėjo ir Lietuvos teismų praktikos, atspindi daugelio civilizuotų pasaulio valstybių teisės tradicijas ir absorbuoja tarptautinės privatinės teisės principus.

Atkreiptinas dėmesys, kad CK 6.163 straipsnio 3 dalies norma numato, jog nesąžiningu elgesiu laikomas ir derybų pradėjimas, ir tolesnis derėjimasis neturint tikslo sudaryti sutartį. Vadinasi, kai derybas inicijuojanti šalis pakviečia kitą šalį tartis dėl sutarties sudarymo, pastaroji turi pagrįstą pagrindą tikėti, kad partneris laikosi sąžiningumo pareigos ir jo ketinimai yra rimti. Pažymėtina, kad civilinių teisinių santykių šalys disponuoja laisve derėtis ir turi teisę pradėti derybas net jei nėra tikros, ar sutartis tikrai bus sudaryta²⁷⁵. Tačiau sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, kad nepaisant tokio deryboms būdingo neaiškumo sėkminga jų baigtimi verslo partneriai į ikisutartinius santykius žengtų tik su rimtais siekiais pasirašyti sandorį. Be to, svarbu ne tik pradėti, bet ir tęsti derybas tik turint rimtus ketinimus sudaryti sandorį²⁷⁶. Priešingu atveju tokių betikslių derybų pradėjimas (t. y. kai šalis pradeda derybas žinodama, kad nesudarys sutarties su ta derybų šalimi) ar betikslių derybų tęsimas (pvz., kai šaliai yra žinoma, kad ji dėl tam tikrų ikisutartinių santykių metu naujai paaiškėjusių aplinkybių nesudarys sutarties su partneriu, tačiau nepaisydama pastarojo interesų tęsia derybas²⁷⁷) gali būti traktuojamas kaip partnerio apgaudinėjimas. Kaip pavyzdys gali būti pateikiama viena Vokietijos teismų nagrinėta su ikisutartine atsakomybe susijusi civilinė byla, kurioje buvo pripažinta, kad ta derybų šalis, kuri pradėjo derybas, žinodama, jog neturės galimybių patenkinti kitos šalies interesų ir

²⁷⁴ HONDIUS, E. H. *Precontractual Liability. Reports to the XIIIth Congress International Academy of Comparative Law. Montreal, Canada, 18-24 August 1990*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991, p. 16-17.

²⁷⁵ BAR, C., CLIVE, E. *et al. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 246.

²⁷⁶ *Ibid.*, p. 247.

²⁷⁷ BUSCH, D. *et al. The Principles of European Contract Law and Dutch Law*. Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 129.

neatitiks kitos šalies keliamų reikalavimų, negalėdama pateikti būtinų papildomo užtikrinimo priemonių, derybas tęsė nesąžiningai ir yra atsakinga už kitos šalies patirtas išlaidas²⁷⁸.

Taigi, jeigu šalis derybas pradeda turėdama tikslą sudaryti sutartį, tačiau vėliau dėl kokių nors priežasčių šalys nesusitaria ar vienos iš šalių pateikti pasiūlymai kitos derybų pusės netenkina, arba vienai iš šalių yra žinoma, kad sutarties sudarymas su partneriu yra neįgyvendinamas tikslas, ir šalis nebeturi tikslo toliau derėtis dėl sutarties, sąžiningumas reikalauja nedelsiant informuoti kitą šalį apie tokį sprendimą²⁷⁹. Priešingu atveju, derybas tęsianti šalis bus laikoma pažeidžianti sąžiningą verslo praktiką ir privalės atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Tokios derybų partnerio informavimo pozicijos laikosi Nyderlandų²⁸⁰, Šveicarijos, Vokietijos²⁸¹ teismai sprenddami su ikisutartine atsakomybe susijusius ginčus. Prancūzijos teismų praktika taip pat yra suformavusi taisyklę, kad „*sąžiningumo reikalavimas yra pažeidžiamas, jeigu ikisutartinių santykių šalis tęsia derybas po to, kai prarado ketinimus sudaryti sutartį*“²⁸².

Siekiant nustatyti, ar šalis turi tikslą sudaryti sutartį, kiekvienu konkrečiu atveju iš esmės turi būti analizuojama tarp šalių susiklosčiusių ikisutartinių santykių faktinių aplinkybių visuma. Nors pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose yra viena iš Lietuvos civilinės teisės naujovių įtvirtintų CK 6.163 straipsnyje, tačiau jau yra galima išskirti tam tikras teisės doktrinos ir teismų suformuotas taisykles, kuriomis remiantis galima nustatyti, ar derybos vedamos sąžiningai, t. y. turint tikslą sudaryti sutartį.

²⁷⁸ RGZ (Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen) 1934 m. sausio 19 d. nutartis, 143, 219. In BEALE, H. *et al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2 ed., p. 377.

²⁷⁹ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 192.

²⁸⁰ Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo (Hoge Raad des Nederlanden) 1982 m. birželio 18 d. nutartis *Plas v. Valburg*, NJ 1983, 723.

²⁸¹ BAR, C., CLIVE, E. *et al. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 251.

²⁸² Cour de Cassation, Chambre commerciale 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis *Alain Manoukian v. Stuck, Les Complices*, Bull. Civ. IV No 186.

Lietuvos teisės doktrina yra suformavusi taisyklę, jog jeigu ofertoje nustatoma, kad ji yra neatšaukiama, tai kitai šaliai tai yra pakankamas pagrindas tikėti, kad kontrahentas turi rimtą ketinimą ir tikslą sudaryti sutartį. Tuo tarpu, jeigu oferentas nustato neprotingą terminą akceptui pateikti, tai vertinama kaip derybų vedimas neturint tikslo sudaryti sutartį (CK 6.174 str. 1 d.). Pavyzdžiui, pardavėjas nustato labai trumpą terminą ofertai akceptuoti, nors žino, kad per tokį trumpą laikotarpį tai yra neįmanoma²⁸³. Užsienio valstybių doktrinoje papildomai nurodoma, kad nustatant, ar tikslas sudaryti sutartį yra ar, kad jo nėra, ar kad jis tęsiant derybas po tam tikro laiko išnyko, turi būti vertinama tarp šalių susiklosčiusių santykių aplinkybių visuma: ofertos ir akcepto pateikimas, šalių pasirašyti ikisutartiniai dokumentai, žodiniai ir rašytiniai šalių pareiškimai, tarpusavio susirašinėjimas ir pan.²⁸⁴

Be minėtų teisės doktrinos taisyklių Lietuvos teismų praktikoje pripažįstama, kad ikisutartinio dokumento pasirašymas yra rimto ketinimo sudaryti sutartį įrodymas²⁸⁵. Taip pat teismų praktika nurodo, kad gali būti pripažinta, jog šalis pradėjo ir tęsė derybas iš tikrųjų neturėdama tikslo sudaryti sutartį, jeigu nustatoma, kad vos tik nutraukus derybas, ta šalis, kurios iniciatyva derybos buvo nutrauktos, greitai sudaro analogišką sudėtingą sutartį su trečiąja šalimi, t. y. nustatomas lygiagrečių derybų vedimas su trečiuoju asmeniu, rodančios, kad derybų su pirmąją šalimi metu tikslo sudaryti sutartį nebuvo, išskyrus atvejus, kai paralelinės derybos vedamos sąžiningai²⁸⁶.

Atkreiptinas dėmesys, kad ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo atveju yra nesvarbu, dėl kokių priežasčių nebuvo ar išnyko tikslas sudaryti sutartį – svarbu nustatyti ir įrodyti patį jo nebuvimo ar išnykimo faktą.

²⁸³ GEDEIKIS, M. „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“. In *Juristas*, 2006, nr.1, p. 20.

²⁸⁴ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 60; LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 190.

²⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V.Š. v. A.N., A.N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S); Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartis c. b. *E.A. v. B.P.*, Nr. 2A-52/2007.

²⁸⁶ Paralelinių derybų vedimas ir jų vertinimas sąžiningumo principo požiūriu analizuojamas disertacijos 2.4 dalyje.

Vis dėl to, neturėtų būti pamiršta, kad derybos – tai ne filantropų institutas ir kiekviena šalis turi nekvestionuojamą teisę siekti kuo daugiau naudos iš būsimo sandorio sudarymo. Todėl reikalavimas derėtis tik turint tikslą sudaryti sutartį neturėtų būti pagrįstas vien tik civilinių teisinių santykių dalyvių elgesio vertinimu sąžiningumo principo požiūriu, bet ir ekonomine derybų proceso analize. Ilgai trunkančios derybos šalims dažnai brangiai kainuoja, jos konsultuojasi su įvairių sričių specialistais, rengia ikisutartinių dokumentų bei sutarčių projektus, atlieka įvairius parengiamuosius veiksmus, būtinus sandoriui sudaryti, tiria rinkos sąlygas, kuriose jos veikia, ir pan. Todėl nors ikisutartinių santykių dalyviai žino, jog negali būti tikri, kad susitarimas tikrai bus pasiektas, jie investuoja, tikėdamiesi, kad ateityje sudaryta sutartis atpirks deryboms paskirtą laiką ir investicijas²⁸⁷. Žinoma, vien tik vienos iš šalių atliekamos investicijos ikisutartinių santykių metu negali būti pagrindas taikyti kitai šaliai atsakomybę. Tačiau pastebėtina, kad ypatingai verslo subjektai, veikiantys ir konkuruojantys tam tikroje rinkoje, dėl ilgesnių ar trumpesnių derybų su nesąžininga šalimi, kuri net neketina sudaryti sutarties, gali nepagrįstai pralaimėti konkurencinę kovą ir atitinkamai dėl to patirti didelius nuostolius.

Kad praktikoje dažniausiu pretekstu pradėti derybas iš tikrųjų neturint tikslo sudaryti sutartį yra šalies siekis tokiu būdu nesąžiningai laimėti konkurencinę kovą atitinkamoje rinkoje, parodo ir UNIDROIT principų komentare pateikiamas pavyzdys: A sužino apie B ketinimą parduoti savo restoraną, tačiau nepaisant to, kad A neketina pirkti B restorano, A įsitraukia į ilgas derybas su B vien tik dėl to, kad B neparduotų savo restorano C, kuris yra A konkurentas; vėliau, kai C nusiperka kitą restoraną, A nutraukia derybas su B²⁸⁸. UNIDROIT komentatoriai nurodo, kad tokiu atveju sąžininga derybų šalis turi teisę į nuostolių atlyginimą. Siekis bet kokiais būdais nugalėti aršioje konkurencinėje rinkoje kaip vienas iš betikslių ir nesąžiningų derybų vedimo

²⁸⁷ GROSSKOPF, O., BARAK, M. Regulating Contract Formation: Pre-contractual Reliance, Sunk Costs and Market Structure [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-05-10], p. 17. Prieiga per internetą: http://www.law.northwestern.edu/news/fall05/TelAviv_Grosskopf.pdf.

²⁸⁸ UNIDROIT *Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 60.

motyvų yra ne kartą nagrinėtas užsienio valstybių teismų praktikoje, kurioje nustatyta, kad ne tik tikslas sukliudyti sudaryti sandorį su konkurentais skatina pradėti derybas iš tiesų neturint rimtų ketinimų pasirašyti pagrindinės sutarties, bet dažnai ir tikslas tokiu nesąžiningu būdu gauti iš konkuruojančioje rinkoje veikiančio partnerio svarbią komercinę informaciją²⁸⁹. Kita vertus, pastebėtina, kad praktikoje nukentėjusieji šaliai gali būti labai sudėtinga įrodyti kaltosios derybų šalies siekį jai pakenkti dėl konkurencinių motyvų. Todėl, pavyzdžiui, Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad taikant ikisutartinę atsakomybę nėra būtina įrodyti kaltos šalies siekio pakenkti kitai derybų šaliai, o pakanka nustatyti jos piktnaudžiavimą derybų teise²⁹⁰. Ši piktnaudžiavimo fundamentalios sutarties laisvės elementu – derybų laisve – koncepcija gali būti vienas iš pagrindų sprendžiant dėl civilinės apyvartos dalyvio turėjimo tikslo sudaryti sutartį.

Analizuojant šio pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose turinio elemento (t. y. reikalavimo derėtis tik turint tikslą sudaryti sutartį) vertinimą bendrosios teisės sistemos šalyse, svarbu priminti, kad šiose valstybėse tradiciškai sąžiningumo principas ikisutartiniuose santykiuose netaikomas. Be to, jose stipri rizikos teorijos įtaka, teigianti, kad šalys turi teisę laisvai derėtis ir netrukdomai nutraukti derybas dėl sutarties, nes deramasi kiekvienos jų sąskaita ir rizika.²⁹¹ Dėl to, bendrosios teisės valstybėse sutarties sudarymo interesas nėra išvedamas iš šalių bendro pobūdžio sąžiningumo pareigos. Atsakomybė už derybų pradėjimą ar tęsimą be tikslo sudaryti sutartį yra grindžiama apgaulės doktrina (angl. *fraud*)²⁹², preziumuojant, jog derybas pradedanti šalis patvirtina, jog turi rimtų ketinimų sudaryti sutartį ir jei toks

²⁸⁹ HONDIUS, E. H. *Precontractual Liability. Reports to the XIIIth Congress International Academy of Comparative Law. Montreal, Canada, 18-24 August 1990*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991, p. 16-17.

²⁹⁰ Cour d'Appel de Pau 1969 m. sausio 14 d. nutartis, D.S. 1969.J.716; Cour de Cassation, 3^{ieme} Chambre commerciale 1972 m. spalio 3 d. nutartis *Monoprix*, Bull. Civ. III, 491; Cour de Cassation, 1^{iere} Chambre commerciale, 1976 m. balandžio 12 d. nutartis, Bull. Civ. I, 122.

²⁹¹ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 59.

²⁹² FARNSWORTH, E. A. *Contracts*. New York: Aspen Publishers, 2004, 4th ed., p. 194-195; BAR, C., CLIVE, E. *et al. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 247.

šalies pareiškimas būna apgaulingas (angl. *misrepresentation*) ar nesilaiko duotų pažadų (angl. *breach of promises*), tai jai gali kilti atsakomybė.

Tačiau, kaip jau buvo minėta, bendrosios teisės valstybių teismai, sprenddami ginčus dėl santykių, susiklosčiusių tarp šalių iki pagrindinės sutarties sudarymo, labai priartėjo prie reikalavimo elgtis sąžiningai taikymo ikisutartiniuose santykiuose. Todėl nagrinėjant bendrosios teisės valstybių teismų precedentus galima pastebėti, kad taikant apgaulės kaip vieno iš laisvės nevaržomai elgtis derybų metu piktnaudžiavimo institutą²⁹³, labai priartėjama prie kontinentinės teisės sistemos pripažįstamo reikalavimo derėtis tik turint tikslą sudaryti sutartį. Tokią poziciją patvirtina JAV teismo sprendimas byloje *Markov v. ABC Transfer & Storage Co.*²⁹⁴, kurioje nustatyta, kad sandėlių savininkas lygiagrečiai derėjosi su dviem suinteresuotais asmenimis: su jų nuomininku – dėl sandėlių nuomos sutarties pratęsimo, ir su pirkėju – dėl sandėlių pardavimo. Likus kelioms savaitėms iki nuomos sutarties pabaigos, sandėliai buvo parduoti ir naujasis jų savininkas pareikalavo jų nuomininkų išsikelti. Teismas patenkino nuomininko ieškinį dėl nuostolių atlyginimo, nurodydamas, kad sandėlių savininkas, derėdamasis dėl nuomos sutarties pratęsimo ir žadėdamas ją pratęsti, elgėsi apgaulingai. Jis visai neketino pratęsti sutarties, nes nuo pat derybų pradžios turėjo kitą tikslą – parduoti sandėlius. Teismas iš buvusio sandėlių savininko priteisė visas nuomininko dėl skubaus išsikėlimo iš sandėlių ir prekių perkėlimo į kitą sandėlį patirtas išlaidas, taip pat persikėlimo laikotarpiu nuomininko negautas pajamas. Atkreiptinas dėmesys, kad šis JAV teismo precedentas praktikoje taikomas ne tik tada, kai šalis pradeda derybas neturėdama rimto ketinimo sudaryti sutartį, bet ir tada kai iš pradžių ji ketina sudaryti sutartį, bet vėliau šį ketinimą pakeičia, tačiau apie tai kitai šaliai nepraneša ir derasi toliau²⁹⁵.

²⁹³ Pažymėtina, kad JAV pripažįstama, jog tam tikrais atvejais viena šalis gali piktnaudžiauti laisve nesivaržydama elgtis per derybas (veikimo laisvė – sutarties laisvės principo pagrindas). Todėl piktnaudžiavimas sutarties laisvės principu gali pasireikšti labai įvairiai. Dažniausiai jis pasireiškia trejopai: nepagrįstu praturtėjimu, apgaule ir ikisutartinio įsipareigojimo nevykdymu.

²⁹⁴ Cituojama pagal: FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 19.

²⁹⁵ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 139.

Apibendrinant darytina išvada, kad sąžiningumo pareiga esant ikisutartiniams santykiams reikalauja, jog šalys ne tik pradėtų, bet ir tęstų derybas tik turėdamos rimtus ketinimus sudaryti sutartį. Jeigu derybų metu tikslas sudaryti sutartį išnyko, tai šalis bus pripažįstama sąžininga, jei nedelsdama praneš kitai šaliai apie sprendimą nutraukti derybas. Lietuvos ir kontinentinės teisės sistemos teismų praktika ir teisės doktrina yra suformavusi tam tikras taisykles, kuriomis remiantis praktikoje galima vadovautis nustatant, ar kontrahentas turi tikslą sudaryti sutartį. Tačiau konkrečioje situacijoje vertinant, ar tikslas sudaryti sutartį yra, turi būti analizuojama tarp šalių susiklosčiusių santykių faktinių aplinkybių visuma. Taip pat darytina išvada, kad nors bendrosios teisės sistemos šalys tradiciškai nenustato reikalavimo derėtis tik turint tikslą sudaryti sutartį, tačiau teismų praktika rodo, kad taikant apgaulės institutą nesąžiningoms ikisutartinių santykių šalims, praktiškai yra draudžiama piktnaudžiauti kitos šalies pasitikėjimu ir derėtis neturint rimtų ketinimų sudaryti sutartį.

2.3. Reikalavimas nenutraukti toli pažengusių derybų be pateisinamų priežasčių

Kitas teismų praktikos²⁹⁶ ir teisės doktrinos²⁹⁷ suformuotas pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose turinio elementas – draudimas nepagrįstai nutraukti toli pažengusias derybas, kai viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis tikrai bus sudaryta. Šio reikalavimo nagrinėjimas yra glaudžiai susijęs su fundamentalia teise laisvai derėtis.

²⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 5 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 2A-161/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 10 d. nutartis c. b. *L.B. v. Valstybės įmonė „Valstybės turto fondas“*, Nr. 3K-7-470/2006, kat. 42.1, 45.12(S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V.Š. v. A.N., A.N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

²⁹⁷ MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 207; FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217.

2.3.1. *Laisvė derėtis ir nutraukti derybas*

Sutarties laisvės principas yra vienas pagrindinių civilinės teisės principų, įtvirtintų pamatiniame Lietuvos teisės akte – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje²⁹⁸, kurios 46 straipsnio 1 dalyje nurodoma, jog šiuo principu yra grindžiamas Lietuvos ūkis, asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva. Sutarčių sudarymo laisvė, vertinama kaip konstitucinio lygmens garantija, – tai laisvas jos šalių valios reiškimas, siekiant sudaryti sutartį, tai yra teisė savarankiškai, kartu su kontrahentu spręsti sutarties turinio klausimus, nepažeidžiant imperatyviųjų įstatymo reikalavimų, nevaržant kitų asmenų teisių ir laisvių²⁹⁹.

Sutarties laisvės principas taip pat yra vienas iš svarbiausių tarptautinėje prekyboje. UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnio 1 dalyje, PECL principų 2:301 straipsnio 1 dalyje, DCFR II knygos 3:301 straipsnio 1 dalyje ir CESL 1 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad šalys turi teisę laisvai derėtis ir neatsako už tai, jog nepasiekiamas šalių susitarimas. Vadovaujantis šiomis tarptautinės teisės vienodinimo dokumentų nuostatomis, atitinkama sutarties laisvės principą bei derybų laisvę užtikrinanti norma buvo nustatyta ir Lietuvos naujojo CK 6.163 straipsnio 2 dalyje, kurioje teigiama, kad „šalys turi teisę laisvai pradėti derybas bei derėtis ir neatsako už tai, kad nepasiekiamas šalių susitarimas“. LAT papildė, teigdamas, jog „ši įstatymo nuostata reiškia, kad jeigu derybų metu šalys vis dėlto nepasiekia susitarimo ar vienai šaliai nepriimtinos kitos šalies siūlomos sąlygos, negalima versti šalies tęsti derybas, jeigu ši nenori derėtis, ar taikyti jai atsakomybę už tai, kad sutartis nebuvo sudaryta.“³⁰⁰

Sutarties laisvės principas yra pripažįstamas ir lyginamose užsienio jurisdikcijose.

²⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1992 m., Nr. 33-1014.

²⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 2/96.

³⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V.Š. v. A.N., A.N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

Vienas iš sutarties laisvės principo, be kurio nebūtų įmanoma privačia nuosavybe grindžiama rinkos ekonomika, elementų yra šalių teisė laisvai nuspręsti su kuo pradėti derybas dėl sandorio sudarymo, teisė laisvai derėtis ir nutraukti derybas. Šie minėti derybų laisvės elementai, patvirtinantys civilinių teisinių santykių dalyviams suteikiamą teisę apskritai nesiderėti, teisę laisvai derėtis ir teisę laisvai nutraukti jau vykstančias derybas, yra neatsiejamos sutarties laisvės principo turinio dalys. Laisvė nutraukti derybas tuo pačiu reiškia, kad niekas negali būti verčiamas derėtis ir sudaryti sutartį³⁰¹. Šios Lietuvos įstatymuose įtvirtintos derybų laisvės apsaugos užtikrinimas teisinėmis priemonėmis yra labai svarbus rinkos sąlygomis pagrįstai šalies ekonomikai. Jeigu verslo subjektas rizikuotų būti atsakingu už tai, kad nepasiekiamas susitarimas su jo kontrahentu, tai neabejotinai ribotų civilinę apyvartą ir asmenų laisvę derėtis bei sudaryti sandorius. Taigi, praktikoje derybos gali būti laisvai nutraukiamos tiek pačių partnerių bendru sutarimu, tiek ir nuo ikisutartinių santykių šalių nepriklausančių objektyvių priežasčių. Pažymėtina, kad kai kuriose užsienio jurisdikcijose sutarties laisvė aiškinama labai plačiai. Teigiama, kad ji apima ir laisvę atsisakyti sudaryti sutartį bet kuriuo derybų momentu. Yra net speciali taip vadinamoji derybų laisvės doktrina³⁰². Pagal ją, bet kuri šalis iki pat sutarties sudarymo momento gali laisvai atsisakyti toliau derėtis ir sudaryti sutartį ir jokios atsakomybės už tai neatsiranda. Tiesa, šis aiškinimas yra nepopuliarus.

Šiuolaikinėje visuomenėje pripažįstama, kad sutarties laisvės principo taikymas nėra absoliutus ir yra nustatytos tam tikros ribos. Lietuvos Respublikos Konstitucija taip pat neabsoliutina sutarties laisvės, 28 straipsnyje nustatydamą, jog žmogus, naudodamasis savo laisvėmis, privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Todėl ir laisvė derėtis bei laisvė nutraukti derybas, būdamos sutarties laisvės principo sudedamąja dalimi, yra ribojamos šalims nustatytais

³⁰¹ GEDEIKIS, M. „Sutarties laisvės principas ikisutartiniuose santykiuose“. [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta: 2006-09-24]. Prieiga per internetą: http://www.gscentras.lt/straipsniai/sutarties_laisves_principas/htm.

³⁰² MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 124.

ikisutartinėmis pareigomis ir, atitinkamai, ikisutartinės atsakomybės taikymu už šių teisinių pareigų pažeidimą. Kaip nurodoma Prancūzijos teisės doktrinoje, ikisutartinės atsakomybės taikymas už derybų nutraukimą yra pateisinamas dėl paties kalto asmens piktnaudžiavimo jam suteikta derybų laisve³⁰³. Taip pat ir Prancūzijos teismų praktika patvirtina, kad ne konstatuotas pačių derybų nutraukimo faktas lemia civilinės atsakomybės taikymą dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, bet nustatyti faktai, kad viena iš šalių piktnaudžiavo derybų laisve³⁰⁴. Taigi, galima tik pritarti ir patvirtinti, kad civilinės atsakomybės taikymas nesąžiningo derybų nutraukimo atveju turėtų būti vertintinas ne kaip atsakomybės pritaikymas už patį derybų nutraukimo faktą, nes tokiu atveju reikštų, jog asmenys yra verčiami prievarta sudarinėti sutartis. Ikisutartinė atsakomybė kyla už fundamentaliu teisingumo požiūriu nepateisinamą ir nesąžiningą vieno iš derybų partnerio naudojimąsi derybų laisve ir nepagrįstai sukurtą bei sugriautą tikėjimą kitai sąžiningai šaliai, kad sutartis bus sudaryta. Kaip nurodo prancūzų civilistas *G. Viney*, „*šiuolaikinėje visuomenėje laisvė nutraukti derybas nebėra bendrasis principas, kuris kaip taisyklė plačia apimtimi naudojamas ikisutartiniuose santykiuose, o veikiau – išimtis*“³⁰⁵. Vadinasi, galima daryti išvadą, kad ikisutartinės atsakomybės taikymas tam tikrais derybų nutraukimo atvejais neturėtų būti laikytinas sutarties laisvės principo išimtimi, o šiuolaikinės visuomenės būtinybe.

Atkreiptinas dėmesys, kad vertinant iš istorinės perspektyvos, šalys buvo laisvos pasitraukti iš ikisutartinių santykių etapo iki tol, kol oferta nėra akceptuota³⁰⁶. Tai buvo siejama su vienu iš būtinųjų ofertos požymių, kad oferta turi išreikšti oferento ketinimą būti sutarties saistomam. Taigi, iš pasiūlymo turinio turi būti aišku, kad sutartis bus sudaryta, jeigu siūlymas bus akceptuotas, kadangi oferta yra pakankamai apibūdinta ir oferentas nekelia

³⁰³ MALAURIE, P., AYNES, L., STOFFEL-MUNCK, P. *Les obligations*. Paris: Répertoire Defrénois, 2009, 4^{ieme} ed., p. 464; GHESTIN, J. *La formation du contrat*. Paris: LGDJ, 1993, 3^{ieme} ed., p. 329.

³⁰⁴ Cour de Cassation, 1^{iere} Chambre commerciale, 1977 m. sausio 19 d. nutartis, D. 1977, 593; Cour de Cassation, Chambre commerciale 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis *Alain Manoukian v. Stuck, Les Complices*, Bull. Civ. IV No 186.

³⁰⁵ VINEY, G. *et al. Traité de Droit Civil. Introduction à la responsabilité*. Paris: L.G.D.J., 2008, 3^{ieme} ed., p. 551.

³⁰⁶ MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 64.

papildomų sąlygų. Tačiau šiuo metu, kai vis daugiau ir daugiau sutarčių yra sudaromos ilgų derybų pasėkoje ir kai šalys ilgai derina bei tariasi dėl būsimo sandorio sąlygų, iš esmės yra sudėtinga remtis klasikiniu ofertos ir akcepto modeliu. Todėl šiandien teisės aktuose nustatytos ar teismų praktikos pripažintos šalių ikisutartinės pareigos bei civilinės atsakomybės nustatymas už jų pažeidimą gali būti traktuojami kaip laisvą pasitraukimą iš derybų ribojantys veiksniai.

Pažymėtina, kad Didžiojoje Britanijoje šalys ir šiandien yra laisvos nutraukti derybas. Tačiau teismų praktika³⁰⁷ yra suformavusi šios bendros taisyklės išimtis, kuomet šalis sieja tam tikri specialūs ryšiai arba deramasi dėl nekilnojamojo turto nuomos ar dėl vienos iš šalių klaidinančio pareiškimo (angl. *negligent misstatement*) kita šalis būna įtikinta, jog sutartis tikrai bus sudaryta bei dėl tokio pasitikėjimo patiria nuostolių, gali būti taikoma atsakomybė nuostolių atlyginimo forma³⁰⁸. Tačiau kitoje bendrosios teisės tradicijos valstybėje – JAV, laikomasi panašaus požiūrio kaip ir daugelyje Europos teisinių sistemų³⁰⁹.

2.3.2. Ikisutartinė civilinė atsakomybė už derybų nutraukimą

Kaip jau buvo nurodyta, teismų praktikos³¹⁰ ir teisės doktrinos³¹¹ yra suformuota taisyklė, jog nors ir nėra šalių pareigos sudaryti sutartį, tačiau

³⁰⁷ Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1964, *Hedley Byrne & Co. Ltd. v. Heller & Partners Ltd.*; Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1979, *Box v. Midland Bank Ltd.* Cituota pagal: BAR, C., CLIVE, E. *et al. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition.* Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 252.

³⁰⁸ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II.* Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 191-193.

³⁰⁹ BEALE, H. *et al. Cases, Materials and Text on Contract Law.* Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 273.

³¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 5 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 2A-161/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 10 d. nutartis c. b. *L.B. v. Valstybės įmonė „Valstybės turto fondas“*, Nr. 3K-7-470/2006, kat. 42.1, 45.12(S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V.Š. v. A.N., A.N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

³¹¹ MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė.* Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 207; FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and

sąžiningumas reikalauja, kad toli pažengusios derybos nebūtų nutrauktos be pakankamos priežasties. Draudimas nutraukti toli pažengusias derybas paaškinamas tuo, kad tokiose toli pažengusiose derybose viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis tikrai bus sudaryta. Iš šio sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose turinio elemento apibrėžimo darytina išvada, kad nustatant, ar šalies elgesys dar iki pagrindinės sutarties sudarymo nepažeidžia minėto draudimo, turi būti nagrinėjami du aspektai: pirma, ar derybos dėl sutarties sudarymo buvo toli pažengusios, ir antra, ar derybas viena iš šalių nutraukė pagrįstai. Iš atliktos lyginamų užsienio valstybių praktikos analizės pastebėta, kad sprendžiant atsakomybės klausimą derybų nutraukimo atvejais yra remiamasi iš esmės tokiais pačiais dviem pagrindiniais kriterijais: pirma, ar derybos tarp šalių buvo pasiekusios tokią stadiją, kai viena iš šalių galėjo protingai tikėtis sutarties sudarymo, ir antra, ar derybų nutraukimo priežastys teisiniu požiūriu yra pateisinamos ir adekvačios (angl. *adequate reason, sufficient reason*). Taigi, nustatius, kad derybų pagrindu šalis siejo ikisutartiniai teisiniai santykiai ir sutartis nebuvo sudaryta, būtina įvertinti jau pasibaigusią derybų pažangą ir atsakyti į klausimą, ar jos buvo nutrauktos dėl pakankamos priežasties. Jeigu atsakymas į pastarąjį klausimą būtų neigiamas, tai nesąžininga ikisutartinių santykių šalis privalėtų kitai šaliai atlyginti jos patirtus nuostolius. Iš kitos pusės, galima teigti, kad jei nustatoma, kad derybos buvo tik pradinėje stadijoje ir nebuvo pažengusios, šalys yra laisvos pasitraukti iš derybų dėl bet kokių priežasčių.

2.3.2.1. Toli pažengusios derybos: vertinimo kriterijai

Vertinant, ar derybos dėl tam tikros sutarties sudarymo yra toli pažengusios, bendriausia prasme turi būti atsižvelgiama į faktinių aplinkybių visumą, susijusią su tarp šalių susiklosčiusiais ikisutartiniais santykiais. Tačiau iš

Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*. 1987, Nr. 217.

atliktos jurisprudencijos ir Lietuvos bei lyginamų užsienio valstybių su ikisutartine atsakomybe susijusios civilinių bylų analizės pastebėta, kad konstatuojant, ar derybos tarp šalių buvo toli pažengusios, gali būti reikšmingos šios faktinės aplinkybės: derybų trukmė, derybų stadija, derybinio proceso intensyvumas, šalių pasiekti susitarimai dėl būsimo sandorio ir pasirašyti ikisutartiniai dokumentai bei sukurtas teisėtas ir pagrįstas ikisutartinis tikėjimas, kad sutartis bus sudaryta³¹².

(i) *Derybų trukmė*

Analizuojant toli pažengusių derybų nustatymo kriterijus užsienio doktrinoje dažnai nurodoma, kad norint nustatyti, ar derybos yra toli pažengę, turėtų būti vertinamas laikotarpis, per kurį šalys vedė tarpusavio derybas. Teisės profesorius *E. A. Farnsworth* teigia, kad derybų proceso trukmė yra teisiškai reikšmingas faktas, nes kontrahento tikėjimas dėl sutarties sudarymo sukuriama ir sustiprinama per tam tikrą laiko tarpą. Todėl kuo ilgiau tęsiasi derybos, tuo priešinga šalis turi rimtesnę pagrindą tikėti kitos šalies ketinimais sudaryti sutartį, ir atitinkamai, kuo ilgiau trunka derybos, tuo derybas nutraukusiai šaliai iš esmės yra sudėtingiau pateisinti jos pasitraukimą³¹³.

Iš kitos pusės, derybų trukmė ne visada parodo, ar derybos tarp šalių buvo toli pažengusios. Praktikoje derybos gali trukti savaitę, mėnesį ar net kelerius metus – tai priklauso nuo sutarties dalyko, vertės, šalių, derybų aktyvumo bei daugelio kitų aplinkybių. Tam tikrais atvejais šalys esminius susitarimus dėl būsimo sandorio gali pasiekti ir per labai trumpą laiką, pavyzdžiui, kelias dienas ar net kelias valandas. Todėl, kaip nurodoma Prancūzijos³¹⁴, Vokietijos³¹⁵ ir Šveicarijos³¹⁶ teismų praktikoje, civilinė

³¹² LECOURT, A. „Rupture brutale de pourparlers: manquement aux règles de bonne foi dans les relations commerciales“. In *La Semaine Juridique*, 2003, No 42, p. 1830.

³¹³ FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217.

³¹⁴ Cour de Cassation, 1^{iere} Chambre civil 1998 m. sausio 6 d. nutartis *Poleval v. Sandoz*, In JCP 1998 II 10066; VIOLET, F. „Rupture de manière délibérée et de mauvaise foi de pourparlers“. In *La Semaine Juridique*, 2001, No 6-7, p. 10470.

³¹⁵ BGH (Bundesgerichtshof) 1962 m. gegužės 17 d. nutartis, BB 1962.816.

atsakomybė nagrinėjamu pagrindu negali kilti ikisutartiniuose teisiniuose santykiuose vien įrodžius tai, kad derybos tarp šalių laiko prasme truko ilgai, nes net ir ilgai trunkančių derybų atveju šalys vis dar disponuoja teise laisvai nutraukti derybas. Be to, net ir ilgai trunkant ikisutartiniams santykiams derybos gali būti nesėkmingos ir šalims gali nepavykti pasiekti susitarimų. Todėl ir Nyderlandų teismai pažymi, kad vien tas faktas, jog, pavyzdžiui, partneriai derėjosi tris metus negali lemti derybų pripažinimo toli pažengusiomis³¹⁷. Be to, net ir ta faktinė aplinkybė, kad derybų terminas buvo pratęstas, negali lemti ikisutartinės atsakomybės taikymo derybų nutraukimo atveju³¹⁸.

Taigi, galima teigti, kad derybų trukmė yra teisiškai reikšmingas, bet nėra lemiamas kriterijus vertinant, ar derybos buvo toli pažengusios. Taip pat darytina išvada, jog koks konkrečiai laikotarpis būtų pagrindas pripažinti derybas toli pažengusiomis, doktrinoje nustatyti objektyviai neįmanoma, ir ši aplinkybė, kaip ir kitos, turi būti vertinamos kiekvienu konkrečiu atveju kitų ikisutartinių santykių faktinių aplinkybių kontekste.

(ii) *Derybų stadija*

Nustatyti, ar derybos tarp šalių buvo toli pažengusios, taip pat galima remiantis teisės doktrinoje ir teismų praktikoje išskiriamų derybų stadijų analize³¹⁹. Jeigu nustatoma, kad derybos buvo tik pradiniam etape, kuriame šalys iš esmės tik susipažįsta ir apsikeičia pasiūlymais, tai bet kuri šalis turi teisę nutraukti derybas ir jokios prievolės atlyginti viena kitai nuostolius neatsiranda. Bet jeigu pripažįstama, kad derybos jau peržengė į antrąjį etapą, kai šalys pasiekia principinę susitarimą dėl visų būtinųjų būsimo pagrindinio sandorio sąlygų, tai gali būti pagrindas pripažinti, kad derybos buvo toli pažengusios.

³¹⁶ Šveicarijos federalinio teismo BGE 2001 m. spalio 21 d. nutartis, No 4C 152/2001 (SemJud 2002 I, 164ff).

³¹⁷ Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo (Hoge Raad des Nederlanden) 1996 m. birželio 14 d. nutartis, NJ 1997, 481.

³¹⁸ BGH (Bundesgerichtshof) 1967 m. liepos 14 d. nutartis, NJW 1967.2162.

³¹⁹ Žr. 1.1.1.4 šio darbo dalį, kurioje plačiau analizuojamos derybų stadijos.

Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas žymioje civilinėje byloje *Plas v. Valburg* nurodė, kad „*derybos dėl sutarties sudarymo gali pasiekti tokią stadiją, kurioje jau vien pats derybų nutraukimo faktas gali būti vertinamas kaip prieštaraujantis sąžiningumo ir protingumo kriterijams, nes šalys, atsižvelgdamos į visas faktines aplinkybes, jau protingai gali tikėtis, kad sutartis vienomis ar kitomis sąlygomis tarp šalių bus sudaryta.*“³²⁰ Todėl nuo antrosios derybų stadijos atsiranda šalių pareiga tęsti derybas, o norint jas sąžiningai nutraukti, priežastys turi būti svarios³²¹. Tuo tarpu, jeigu derybos yra jau trečiame – baigiamajame etape, kuriame šalys tarpusavyje susitarė visais esminiais būsimos sutarties klausimais ir sutarties pasirašymas laikomas tik formalia procedūra, tai pasitraukti iš šių derybų šalis gali tik dėl svarbių pateisinamų priežasčių, nes kaip Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas šioje byloje konstatavo – baigiamojoje derybų fazėje priešinga šalis jau gali pagrįstai manyti, kad derybos baigsis sutarties pasirašymu³²².

Pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktika ar teisės doktrina derybų etapų neišskiria kaip šiam ikisutartinės atsakomybės taikymo pagrindui reikšmingo fakto. Tačiau remiantis užsienio valstybių patirtimi galima teigti, kad derybų etapo nustatymas gali būti svarbus konstatuojant derybas toli pažengusiomis.

(iii) *Ikisutartiniai dokumentai ir šalių pasiekti susitarimai dėl būsimos sandorio*

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, susijusią su civilinės atsakomybės taikymu dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, pastebėtina, kad vienas iš derybų pažangos nustatymo pagrindų gali būti šalių pasiekti susitarimai dėl būsimos sandorio sąlygų bei šalių sudaryti ikisutartiniai dokumentai³²³. LAT yra

³²⁰ Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo (Hoge Raad des Nederlanden) 1982 m. birželio 18 d. nutartis *Plas v. Valburg*, NJ 1983, 723.

³²¹ *Ibid.*

³²² *Ibid.*

³²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

nurodęs, kad preliminarioji sutartis yra „*rimtas teisinės pasekmes sukeliantis bei įpareigojantis dokumentas*“³²⁴. Taigi, galima teigti, kad preliminarus sandoris, kaip šalių derybas patvirtinantis ir jų rezultatus įrodantis ikisutartinis dokumentas, dažniausiai atspindi faktą, kad šalys yra perėjusios į paskutinę ikisutartinių santykių stadiją.

Tarptautinėje praktikoje galioja prezumpcija, jog ikisutartinio dokumento pasirašymas yra rimto ketinimo sudaryti sutartį įrodymas³²⁵. Tokia pozicija grindžiama tuo, kad būtent ikisutartiniuose dokumentuose fiksuojami šalių pasiekti susitarimai. Todėl jeigu yra susitariama dėl esminių būsimo sandorio sąlygų, tai dažniausiai galima daryti išvadą, kad derybos yra pažengę į priekį³²⁶. Be to, pasirašius, pavyzdžiui, preliminariąją sutartį, viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis bus sudaryta. Vadinasi, derybos tarp verslo partnerių yra pakankamai toli pažengę į priekį³²⁷.

Nors nei UNIDROIT principuose, nei PECL principuose preliminarios sutarties institutas ar kitos rūšies ikisutartinių dokumentų sudarymas nėra tiesiogiai įtvirtintas, tačiau UNIDROIT principų komentare nurodoma, jog „*po derybų šalys pasirašo ikisutartinius dokumentus – preliminariąsias sutartis, kuriose nurodo sutarties sąlygas ir išreiškia ketinimą vėliau sudaryti pagrindinę sutartį*“³²⁸. Atitinkamai UNIDROIT principų komentatoriai nurodo, kad šalių ikisutartinių teisinių santykių metu pasiekti susitarimai gali būti vienas iš pagrindų konstatuojant, kad disponuojamos absoliučios derybų laisvės riba buvo pasiekta ir šalių derybos negalėjo būti nutrauktos be svarbios pateisinamos priežasties. Tokios pozicijos laikosi ir lyginamų jurisdikcijų teismai.

³²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6 (S).

³²⁵ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 50.

³²⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartis c. b. *E. A. v. B. P.*, Nr. 2A-52/2007.

³²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 22 d. nutartis c. b. *uždaroji akcinė bendrovė „Autovygređa“ v. uždaroji akcinė bendrovė „Baltik vairs“*, Nr. 3K-3-279/2010, kat. 36.1; 42.4 (S).

³²⁸ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 46.

Pavyzdžiui, dar 1969 m. Vokietijoje nagrinėtoje ikisutartinės atsakomybės civilinėje byloje, buvo nustatyta, kad derybas viena iš šalių nutraukė tada, kai šalys jau buvo susitarusios dėl pagrindinių būsimos sutarties sąlygų, t. y. šalims priėmus principinį susitarimą, todėl patirta žala buvo atlyginta nukentėjusiai šaliai vadovaujantis tuo, kad derybų nutraukimui nebuvo jokio pateisinamo rimto pagrindo (vok. *ohne triftigen Grund*), o remiantis faktinėmis aplinkybėmis nukentėjusios šalies tikėjimas, kad sutartis bus sudaryta buvo pagrįstas ir sukeltas kitos šalies derybų metu atliktais veiksmais³²⁹. Vėliau Vokietijos teismai šią savo poziciją dar patikslino, nurodydami, kad pripažįstant derybas toli pažengusiomis yra svarbu nustatyti ne tik taip vadinamą principinį šalių susitarimą dėl būsimos sandorio sudarymo, bet ir konstatuoti, kad tarp derybų šalių buvo konsensusas dėl visų būtinųjų sutarties sąlygų.

Pastaroji taisyklė buvo suformuluota garsiaame Vokietijos precedente, žinomame kaip „*laikraščių byla*“³³⁰. Ši byla buvo susijusi su vienos laikraščių bendrovės įsigijimu. Buvo nustatyta, jog šalys derybų pradžioje susitarė, kad pardavėjas pateiks detalų pasiūlymą dėl bendrovės pardavimo, o pirkėjas iš anksto informavo, kad jo sprendimas dėl bendrovės įsigijimo turės būti patvirtintas motininės šveicarų bendrovės, gavus minėtą detalų pardavimo pasiūlymą. 1986 m. kovo 3 d. buvo pateiktas detalus bendrovės pardavimo pasiūlymas, parengtas iš esmės pagal pirkėjo advokatų paruoštą pirminį pagrindinės sutarties projektą. 1986 m. balandžio 7 d. pirkėjo motininė bendrovė priėmė sprendimą patvirtinti sandorį dėl laikraščių kompanijos įsigijimo pagal detaliajame pasiūlyme nurodytas sąlygas. 1986 m. balandžio 11 d. pirkėjo advokatai parengė patikslintą pagrindinės sutarties projektą ir pateikė jį pardavėjui svarstyti. Atsižvelgiant į toliau vykusias derybas, advokatai parengė dar kelis patikslintus pagrindinės sutarties projektus. Galiausiai šalys pasiekė susitarimą dėl esminių būsimos sandorio sąlygų. Remiantis šiuo susitarimu pirkėjo advokatai pateikė Berlyno konkurencijos

³²⁹ BGH (Bundesgerichtshof) 1969 m. vasario 6 d. nutartis, LM BGB 276 (Fa) No 28.

³³⁰ BGH (Bundesgerichtshof) 1989 m. gegužės 5 d. nutartis, ZR 4.88.

tarybai dokumentus, reikalingus gauti sutikimą dėl sandorio sudarymo. Tačiau po dešimties dienų pardavėjas netikėtai informavo pirkėją, kad nebėra suinteresuotas bendrovės pardavimu. Atsižvelgiant į tai, pirkėjas pateikė ieškinį dėl derybų metu patirtų nuostolių atlyginimo ir advokatų bei finansinių patarėjų honorarų, kelionių išlaidų ir su sandorio sudarymu susijusių sumokėtų rinkliavų kompensavimo.

Vokietijos Aukščiausiasis teismas priėmė sprendimą palankų atsakovui – pardavėjui. Teismas pabrėžė, kad 1986 m. kovo 3 d. pateiktas detalus pasiūlymas nebuvo oferta, nes nebuvo būtinųjų ofertos elementų, t. y. nebuvo visų esminių įmonės pardavimo sandorio sąlygų ir neišreiškė pardavėjo ketinimo būti saistomam akcepto atveju. Kaip nurodė teismas, ikisutartinė atsakomybė kyla tik tuo atveju, jeigu viena iš šalių pagrįstai sukuria kitai šaliai tikėtiną, kad sutartis tarp šalių bus sudaryta, ir remiantis tokiu šalių tarpusavio pasitikėjimu dėl pagrindinio sandorio šalys atitinkamai veikia ikisutartinių santykių stadijoje. Tuo tarpu šioje byloje minėtas detalusis pasiūlymas tik nurodė kai kurias esmines, bet ne visas būtinas, būsimo sandorio sąlygas ir buvo pardavėjo pateiktas pirkėjui siekiant jo motininei bendrovei priimti sprendimą dėl dalyvavimo tolesnėse derybose. Be to, teismas pažymėjo, kad ikisutartinės atsakomybės taikymui ieškovas turėjo įrodyti, kad buvo tvirtas atsakovo ketinimas užbaigti sandorį. Todėl šiuo atveju šalių pasiekti tam tikri susitarimai dėl esminių būsimo sandorio sąlygų buvo nepakankami reikalavimui dėl nuostolių atlyginimo patenkinti³³¹.

Lietuvos teismai laikosi panašios pozicijos, kad derybų pažangos nustatymo kriterijumi gali būti šalių susitarimas dėl esminių būsimo sandorio sąlygų³³². Tačiau analizuojant minėtos „*laikraščių bylos*“ fabulą galutinis Vokietijos teismo sprendimas gali būti kritikuotinas, nes matyti, kad šioje byloje net ir neegzistuojant derybų partnerių susitarimui dėl visų būtinųjų pagrindinės sutarties sąlygų, derybų pažanga turėjo būti konstatuota atsižvelgiant į kitas faktines aplinkybes, lėmusias derybų parėjimą iš pradinės į

³³¹ BGH (Bundesgerichtshof) 1989 m. gegužės 5 d. nutartis, ZR 4.88.

³³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

labiau pažengusią stadiją (pvz. pagrindinio sandorio sudarymo parengiamuosius darbus arba tai, jog buvo įteiktas pranešimas kompetentingai konkurencijos tarybai). Todėl pastebėjus, kad būtinųjų būsimo sandorio sąlygų pagrindas ne visuomet yra pakankamas siekiant nustatyti derybų pažangą ir užtikrinti teisingumą ikisutartinių teisinių santykių metu, užsienio ir Lietuvos teismų praktikoje buvo įvestas naujas toli pažengusių derybų vertinimo kriterijus – ikisutartinio pasitikėjimo sukėlimas derybų kontrahentui.

(iv) *Tikėjimas sutarties sudarymu*

LAT nurodo, jog jei šalis savo elgesiu derybų metu sukūrė kitai šaliai pagrįstą tikėjimą, kad sutartis bus sudaryta, tai derybos gali būti kvalifikuojamos toli pažengusiomis³³³. Lyginamų užsienio valstybių teismai pabrėžia, kad civilinės apyvartos dalyviai turi būti atsakingi už teisėto tikėjimo (angl. *legitimate belief*, pranc. *croyance légitime*) būsimo sandorio sudarymu sukėlimą³³⁴. Tačiau kaip turėtų būti vertinama ši jurisprudencijoje ir teismų sprendimuose vartojama „*ikisutartinio tikėjimo*“ koncepcija?

Visų pirma, pastebėtina, kad komercinio pobūdžio, verslo derybose dalyvaujančios šalies tikėjimas būsimo sandorio sudarymu neturėtų būti suprantamas ta pačia prasme ir vertinamas tokia pačia apimtimi, kaip šalis siejantis tikėjimas sutartiniuose santykiuose. Tai lemia su derybomis neatsiejama ir šalių prisiimama būsimo sandorio sudarymo rizika bei šalių valios autonomijos ir sutarčių laisvės principo dominavimas ikisutartiniuose santykiuose. Ikisutartinis pasitikėjimas yra paremtas tik planuojamu tam tikros sutarties sudarymu ateityje ir kontrahentų paprastai nesieja aiškiai apibrėžti tarpusavio įsipareigojimai. Pastebėtina, kad ikisutartinių santykių metu civilinės apyvartos dalyvius sieja ne toks intensyvus teisinis ryšys, kaip

³³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

³³⁴ BGH (Bundesgerichtshof) 1970 m. liepos 10 d. nutartis, NJW 1970.1840; BGH (Bundesgerichtshof) 1987 m. rugsėjo 21 d. nutartis, ZIP 1988.88, WM 1988.163; Tribunal de Paris 1998 m. spalio 16 d. nutartis, JurisData No 024108; Cour de Cassation, Chambre commerciale 1992 m. kovo 31 d. nutartis, Bull. Civ. IV No 145.

sutartinių santykių atveju, tačiau intensyvesnis palyginimus su situacija, kai derybos tarp šalių nevyksta ir egzistuoja tik bendro pobūdžio pareigos. Todėl ne veltui užsienio mokslininkai ikisutartinį tikėjimą dažnai aiškina kaip silpnesnį už tą, kuris sieja sutartinių teisinių santykių dalyvius³³⁵. Vokietijos teismų praktikoje nurodoma, kad vykstant deryboms kiekviena šalis turi pareigą atsižvelgti į kitos šalies protingus ir teisėtus interesus, o ši pareiga kyla iš ikisutartinių partnerių tarpusavio pasitikėjimo, kuris yra artimas pasitikėjimo santykiams, susiklostantiems tarp sutartinių santykių stadijos dalyvių, tačiau šiame etape jis yra susilpninamas dėl verslo deryboms būdingo rizikos efekto³³⁶. Be to, pažymėtina, kad praktikoje, kilus ginčui tarp profesionalų, yra sudėtinga įrodyti ikisutartinio tikėjimo faktą ne tik dėl jiems keliamo didesnio rūpestingumo pareigos laipsnio, bet ir dėl to, kad jie dažnai derybose dalyvauja kartu su savo patarėjais teisininkais, kurie suprasdami bet kokių derybinių pareiškimų svarbą, atidžiai vertina ir kontroliuoja savo klientų elgesį derybų metu.

Atkreiptinas dėmesys, kad derybos toli pažengusiomis negali būti vertinamos vien tik remiantis faktu, kad viena iš šalių tikėjo sutarties sudarymu. Praktikoje gali susiklostyti tokių faktinių situacijų, kai civilinių santykių subjektas klaidingai vertina realią situaciją ir nepagrįstai tiki sėkminga derybų pabaiga. Todėl Nyderlandų, Prancūzijos, Vokietijos, taip pat ir Lietuvos teismų praktikoje nurodoma, kad ikisutartinis tikėjimas turi būti teisėtas ir pagrįstas³³⁷. Taigi, tik teisėtas ir pagrįstas sąžiningos derybų šalies tikėjimas būsimo sandorio sudarymu gali būti ginamas teisinėmis priemonėmis.

Pavyzdžiui, 1954 m. Vokietijoje nagrinėtoje ikisutartinės atsakomybės byloje teismas suformulavo taisyklę, jog civilinė atsakomybė gali būti taikoma tada, kai derybų metu šaliai buvo sukeltas pagrįstas tikėjimas, jog ilgalaikė

³³⁵ CARTWRIGHT J., HESSELINK M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 454.

³³⁶ BGH (Bundesgerichtshof) 1970 m. liepos 10 d. nutartis, NJW 1970.1840.

³³⁷ SCHMIDT-SZALEWSKY, J. *Négociation et conclusion de contrats*. Paris: Dalloz, 1982, p. 117; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V.Š. v. A.N., A.N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

sutartis tarp šalių bus sudaryta, o tuo vadovaudamasi, ji atliko tam tikrus veiksmus bei patyrė tam tikras išlaidas dar iki pagrindinės sutarties sudarymo³³⁸. Kaip klasikinis tokio pagrįstai sukkelto ikisutartinio tikėjimo būsimos sutarties sudarymu praktinis pavyzdys dažnai yra derybų metu vienos šalies pateikiami aiškūs patvirtinimai jos partneriui, kad sandoris bus sudarytas ir užbaigtas tam tikrą konkrečią datą³³⁹. Tačiau ikisutartinė atsakomybė neturėtų kilti vien tik dėl to, kad vienai iš derybų šalių buvo žinoma, jog kita šalis atlieka tam tikras išlaidas, susijusias su būsimu sandoriu. Pastaruoju atveju atsakomybė dėl patirtų išlaidų gali kilti tik tuomet, jeigu šalis savo ankstesniais derybų metu atliktais veiksmais neteisėtai (vok. *shuldhalf*) sukėlė ar davė pagrindo kitai šaliai tikėtis, kad sutartis tarp šalių bus sudaryta³⁴⁰. Vis dėl to, turi būti objektyvus pagrindas tikėti būsimos sutarties sudarymu.

Yra jurisdikcijų, kuriose siekiama nustatyti veiksmus, kurie būtų laikomi teisėtu pagrindu tikėti sandorio sudarymu. Pavyzdžiui, nurodoma, kad objektyviai ikisutartinis tikėjimas sutarties sudarymu negali būti laikomas pagrįstu, jeigu derybų partneriai net nėra susitarę dėl esminių sutarties sąlygų³⁴¹. Tačiau net ir pastaruoju atveju egzistuoja didelis ikisutartinio tikėjimo pagrįstumo aiškinimo spektras, paprastai priklausantis nuo atitinkamose jurisdikcijose pripažįstamų ikisutartinės atsakomybės taikymo ribų ir ekonominės rizikos naštos paskirstymo tarp šalių derybų metu. Pavyzdžiui, Prancūzijoje sutinkama, kad šalys prisiima visą su sandorio sudarymu susijusią riziką tik iki tam tikros derybų ribos (t. y. toli pažengusių derybų), o derybų laisvė gali būti ribojama tik kraštutiniais atvejais, kada viena šalis turėjo pagrindą tikėti, kad sutarties sudarymas jau ranka pasiekiamas ir trūksta tik formalus sutarties pasirašymo³⁴². Nyderlandų teisės doktrina tvirtina, kad šalių derybinis elgesys neturėtų būti aiškinamas pragmatiškai, o ikisutartinių teisinių santykių šalies pasitikėjimas yra laikytinas pagrįstu, jeigu

³³⁸ BGH (Bundesgerichtshof) 1954 m. kovo 16 d. nutartis, LM BGB 276 (Fa) No 3.

³³⁹ BGH (Bundesgerichtshof) 1980 m. vasario 2 d. nutartis, NJW 1980.1683.

³⁴⁰ BGH (Bundesgerichtshof) 1962 m. gegužės 17 d. nutartis, BB 1962.816.

³⁴¹ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 204.

³⁴² PUTMAN, E. *La formalion des créances*. Aix-en-Provence: Dalloz, 1987, p. 72; FAGES, B. „Rupture brutale de pourparlers avancés“. In *La Semaine Juridique*, 1998, No 18-29.

tenkinamos dvi sąlygos: pirma, šalys susitarė dėl esminių būsimo sandorio sąlygų, ir antra, vienos iš derybų šalių tikėjimas sėkmingu sandorio pasirašymu turi būti numatomas kitai šaliai, pavyzdžiui, jei yra žinoma, kad kontrahentas atliko tokius veiksmus ir patyrė tokias derybų išlaidas, kurios pateisinamos tik pasirašius pagrindinę sutartį ir jau ruošiantis ją vykdyti³⁴³. Nyderlandų teismų praktika papildoma, numatant, kad pasitikėjimas yra pagrįstas, jeigu jis yra objektyvus visų faktinių ikisutartinių aplinkybių kontekste³⁴⁴.

Kaip nurodoma UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnio 2 dalies, numatančios, kad nesąžiningai derybas nutraukusi šalis yra atsakinga už kitos šalies patirtus nuostolius, komentare, prasidėjus derybų procesui, nepriklausomai nuo to, ar oferta jau buvo pateikta ar ne, šalys nebedisponuoja visiška laisve nutraukti derybas. Derybos negali būti nutraukiamos staiga ir be teisiniu požiūriu pateisinamos priežasties, o nuo kurio momento absoliučios derybų laisvės riba yra pasiekama, priklauso nuo faktinių ikisutartinių santykių aplinkybių, ypač nuo to, ar buvo sukurtas pagrindas tikėti sutarties sudarymu³⁴⁵.

Iš atliktos užsienio valstybių praktikos analizės galima daryti išvadą, kad sprendžiant ikisutartinio pasitikėjimo klausimą, visų pirma nebus pakankama tik nustatyti vienos derybų šalies tikėjimą sutarties sudarymu – yra svarbus aiškus šalies pasiklojimas sutarties sudarymo faktu ir atitinkamas jos veikimas (pvz. Vokietijoje netgi reikalaujama nustatyti, kad sutarties sudarymo faktas nukentėjusiai šaliai buvo neabejotinas)³⁴⁶. Pažymėtina, kad periodas, kurio metu šalis pasiklojė sutarties sudarymu, nėra neribotas laiko prasme, nes iš kiekvienos šalies yra reikalaujama veikti sąžiningai ir rūpestingai, todėl ji turi per protingą laiko tarpą nurodyti kitai šaliai savo intencijas dėl sutarties sudarymo. Antra, ikisutartinis pasitikėjimas turi būti pagrįstas realiomis faktinėmis ikisutartinėmis aplinkybėmis. Trečia, ikisutartinis pasitikėjimas turi

³⁴³ CARTWRIGHT J., HESSELINK M., *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 163.

³⁴⁴ HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1982 m. birželio 18 d. nutartis *Plas v. Valburg*, NJ 1983, 723.

³⁴⁵ VOGENAUER, S., KLEINHEISTERKAMP, J. *Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. New York: Oxford University Press, 2009.

³⁴⁶ BEALE, H. *et. al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 413.

būti sukeltas kitos šalies veiksmų ar neveikimo, pavyzdžiui, aiškiai išreiškiant, kad kitos šalies pozicija jai yra atmestina³⁴⁷, ar prašant pateikti detalesnį pasiūlymą, kuris reikalauja daugiau išlaidų nei yra įprasta pradinėje derybų stadijoje toje verslo srityje³⁴⁸, arba pakviečiant pradėti vykdyti tam tikrus būsimo sandorio veiksmus, neišspėjant apie galimybę, kad pagrindinis sandoris gali būti nesudarytas³⁴⁹.

Tuo tarpu analizuojant Lietuvos praktiką pastebima, kad teismai neteisėtus ikisutartinius veiksmus kvalifikuoja remiantis derybų metu sukurto ikisutartinio pasitikėjimo koncepcija, atsižvelgdami ne tik į tai, kokią reikšmę atitinkamoms faktinėms aplinkybėms suteikia kiekviena derybų šalis, bet ir kokią prasmę joms adekvačioje situacijoje suteiktų protingas, apdairus ir rūpestingas asmuo³⁵⁰. Todėl vertinant ikisutartinį tikėjimą turi būti nustatomas objektyvus pagrindas jam atsirasti: svarbu nagrinėti partnerių pasiektus susitarimus dėl esminių sandorio sąlygų, ikisutartinius dokumentus, derybų trukmę, jų intensyvumą, sandorio sudarymui svarbios informacijos atskleidimo faktą, kontrahentų pareikštus įsipareigojimus, raginimus atlikti tam tikrus parengiamuosius sandorio sudarymui veiksmus ir kt. Atkreiptinas dėmesys, kad LAT yra nurodęs, jog preliminarai sutartis, kaip šalių derybas patvirtinantis ir jų rezultatus įrodantis ikisutartinis dokumentas, dažniausiai atspindi faktą, kad šalys yra perėjusios į paskutinę ikisutartinių santykių stadiją³⁵¹. Vis dėl to, vėliau toje pačioje nutartyje šis teiginys buvo savotiškai apribotas teismui numačius, kad nukentėjusi šalis gali reikalauti nuostolių atlyginimo tik tuo atveju, jeigu „šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta“. Vadinas, galima daryti išvadą,

³⁴⁷ BAG (Bundesarbeitsgericht) 1963 m. birželio 7 d. nutartis, NJW 1963, 1843.

³⁴⁸ LANDO, O. „Denmark“. In HONDIUS, E. H. *Precontractual Liability. Reports to the XIIIth Congress International Academy of Comparative Law. Montreal, Canada, 18-24 August 1990*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991, p. 121.

³⁴⁹ BGHZ (Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Zivilsachen) 1978 m. birželio 8 d. nutartis, NJW 71, 386.

³⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 27 d. nutartis c. b. A. J. ir kt. v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“, Nr. 3K-3-40/2009, kat. 42.4 (S); Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 10 d. nutartis c. b. S. J. v. T. B. ir D. B., Nr. 2A-140/2009, kat. 42.4; 44.2.

³⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6 (S).

kad net preliminarios sutarties sudarymas teismui nėra pakankamas ir savaiminis įrodymas, kad šalys buvo įsitikinusios pagrindinės sutarties sudarymu. Tokia LAT pozicija iš esmės yra kvestionuotina, kadangi preliminarią sutartį sudariusios šalys įsipareigoja sudaryti pagrindinę sutartį, todėl tik aiškiai išreikštas apribojimas pačioje preliminarioje sutartyje galėtų sumažinti šalių įsitikinimą, kad sutartis bus tikrai sudaryta.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, teigtina, kad derybų šalių tarpusavio santykių, atliktų veiksmų ir ikisutartinių santykių metu susiklosčiusių faktinių aplinkybių visuma gali lemti ikisutartinio pasitikėjimo pripažinimą teisiškai pagrįstu.

2.3.2.2. Pateisinamos priežastys nutraukti toli pažengusias derybas

Analizuojant antrąjį draudimo nutraukti toli pažengusias derybas be pakankamos priežasties elementą, svarbu pažymėti, kad apskritai šalys turi teisę laisvai derėtis ir neatsako už tai, kad susitarimas nebuvo pasiektas (CK 6.163 str. 2 d., UNIDROIT principų 2.1.15 str. 1 d.). Tai yra vienas iš esminių sutarties laisvės principo elementų, pagal kurį negalima versti šalies derėtis ar tęsti derybas prieš jos valią, ar taikyti jai atsakomybę už tai, kad sutartis nebuvo sudaryta. Todėl visų ikisutartinių santykių metu šalys, priimdamos bet kokius sprendimus, turi jaustis laisvos, tarp jų ir priimant sprendimą nutraukti derybas. Vienintelis reikalavimas, kurio privaloma laikytis – tai elgtis sąžiningai³⁵². O ikisutartinio sąžiningumo reikalavimas yra pažeidžiamas, jeigu derybos tarp šalių yra toli pažengę ir jos nutraukiamos vienašališkai, staiga ir be teisėtos priežasties³⁵³.

Iliustruojant nagrinėjamą reikalavimą galima pristatyti vieną iš su ikisutartine atsakomybe ir derybų nutraukimu susijusių Prancūzijos precedentų

³⁵² MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 207.

³⁵³ Cour de Cassation, Chambre commerciale 1997 m. balandžio 22 d. nutartis, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1997.651.

taip vadinamą „Hydrotile mašinų“ bylą³⁵⁴. Bylos fabula: 1966 m. balandį statybų bendrovė „Gerteis“ pradėjo derybas dėl tam tikrų specialių vamzdinių statybai skirtų mašinų įsigijimo su kompanija „Vilber-Lourmat“, kuri turėjo išimtinę šių mašinų pardavimo ir distribucijos teisę Prancūzijos teritorijoje. Šios specialios mašinos buvo gaminamos amerikiečių bendrovės „Hydrotile Machinery Co“. Po „Gerteis“ bendrovės atstovų kelionės į JAV, kurios metu buvo stebimas mašinų gaminimo procesas, „Gerteis“ paprašė „Vilber-Lourmat“ pateikti daugiau informacijos apie mašinas, siekiant jiems pasirinkti, kurių mašinų modelį pirkti. Tačiau „Vilber-Lourmat“ į šį paklausimą neatsakė. „Gerteis“ bendrovė netrukus sužinojo, kad amerikiečių gamintojas buvo atsiuntęs „Vilber-Lourmat“ tikslius paskaičiavimus ir mašinų specifiką nurodančius dokumentus, skirtus „Gerteis“, tačiau „Vilber-Lourmat“ jų nepersiuntė. Neužilgo „Vilber-Lourmat“ pardavė „Hydrotile“ mašinas konkurencinei „Gerteis“ bendrovei „Les Tuyaux Centrifugés“ ir pagal sudarytą sutartį įsipareigojo neparduoti Prancūzijos teritorijoje tokio tipo mašinų 42 mėnesius nuo mašinų pristatymo dienos „Les Tuyaux Centrifugés“ bendrovei. Dėl šių „Vilber-Lourmat“ veiksmų „Gerteis“ kreipėsi į teismą ir reikalavo patirtų nuostolių atlyginimo. Kasacinės instancijos teismas, pabrėždamas tai, kad tarp ginčo šalių derybos jau buvo pažengę į priekį, vienašališkas derybų nutraukimas buvo staigus ir uždelstas, amerikiečių bendrovės atsiųstuose skaičiavimuose buvo detalai nurodytos parduodamos mašinos, jų kainos ir savybės, taip pat ir apmokėjimo būdai, atsakovui buvo žinoma, kad ieškovas patyrė didelių su derybomis susijusių išlaidų, bet ilgą laiką jam nesuteikė aiškumo dėl jo statuso, vis dėl to „Vilber-Lourmat“ sąmoningai nepersiuntė paskutiniųjų dokumentų „Gerteis“ ir tokiems veiksmais nebuvo nustatytos jokios pateisinamos priežastys, konstatavo vienašališką, staigų ir nepateisinamą toli pažengusių derybų nutraukimą (pranc. *sans cause légitime, brutalement, unilatéralement*). Taigi, teismas konstatavo, kad buvo pažeistas sąžiningumo principas komerciniuose santykiuose, o nukentėjusioji šalis nepagrįstai patyrė nuostolius. Ieškovui buvo priteistas nuostolių atlyginimas iš

³⁵⁴ Cour de Cassation, Chambre commerciale 1972 m. kovo 20 d. nutartis, Bull. Civ. 1972, IV, 93.

atsakovo už piktnaudžiavimą nutraukiant derybas (pranc. *rupture des pourparlers abusive*).

Sąžiningumo imperatyvas ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, jog šalys bendradarbiautų ir dėtų visas pastangas, kad susitarimas būtų pasiektas. Tai reiškia, kad deryboms pažengus į priekį, sąžininga šalis turi siūlyti savo sąlygas, atsižvelgdama ne tik į savo, bet ir į kitos šalies interesus, jas modifikuoti arba pateikti naujus siūlymus, kad būtų pasiektas kompromisinis ir abiemis pusėms priimtinas sprendimas. Taigi, sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, kad partneriai nenutrauktų toli pažengusių derybų vienašališkai ir nepagrįstai, t. y. be teisiniu požiūriu pakankamai pateisinamos priežasties³⁵⁵. Priešingu atveju, kaip nurodo ilgalaikė Vokietijos teismų praktika, kaltoji šalis turės atlyginti sąžiningos šalies patirtus nuostolius, kadangi nuo to momento, kai viena iš derybų šalių savo veiksmais sudarė pagrindą ir sukūrė kitai šaliai tikėjimą, kad sutartis bus sudaryta, derybos gali būti nutraukiamos tik dėl pateisinamos priežasties³⁵⁶. Vokietijos teismai ne viename precedente pripažino, kad tik tai ta šalis, dėl kurios kaltų veiksmų kitai šaliai buvo sukurtas pasitikėjimas, kad sutartis tikrai bus sudaryta, ir kuri nutraukė derybas be pateisinamos priežasties (vok. *ohne triftigen Grund*), yra atsakinga remiantis *culpa in contrahendo* doktrina³⁵⁷. Vokietijos teisės doktrina patikslina, kad šis pakankamas pagrindas pasitraukti iš jau pažengusių derybų turėtų būti nustatytas toks, kuris atsižvelgiant į visas aplinkybes ir remiantis sąžiningumo, protingumo bei teisingumo standartais atleistų šalį nuo įpareigojimo toliau derėtis dėl sutarties sudarymo³⁵⁸. Be to, yra svarbu, kad šalis, sužinojusi apie tokias priežastis ir jos pasitraukimą iš derybų, nedelsiant informuotų savo partnerį, nes priešingu atveju bus laikoma, kad derybos buvo

³⁵⁵ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 26.

³⁵⁶ BGH (Bundesgerichtshof) 1969 m. vasario 6 d. nutartis, LM BGB 276 (Fa) No 28; BGH (Bundesgerichtshof) 1970 m. liepos 10 d. nutartis, NJW 1970.1840.

³⁵⁷ BGH (Bundesgerichtshof) 1987 m. rugsėjo 21 d. nutartis, ZIP 1988.88, WM 1988.163.

³⁵⁸ STOLL. *Tatbestände und Funktionen des Haftung für Culpa in Contrahendo: Ficker a.o., Festschrift Ernst von Caemmerer (Tübingen 1978)*. In MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 69.

tęsimos nesažiningai ir neatsižvelgiant į priešingos šalies interesus³⁵⁹. Panašios pozicijos laikosi ir Prancūzijos teismai, kurie kiekvieną kartą sprenddami su ikisutartine atsakomybe susijusias derybų nutraukimo bylas, reikalauja, kad iš derybų pasitraukusi šalis pateiktų tokio pasitraukimo teisėtas priežastis (pranc. *motif légitime*), o jau tada visų bylos faktinių aplinkybių kontekste vertina, ar teisiniu požiūriu tokios priežastys gali pateisinti toli pažengusių derybų nesėkmingą baigtį³⁶⁰.

Taip pat yra svarbu paminėti, kad net ir esant teisiškai pateisinamam pagrindui nutraukti toli pažengusias derybas, ikisutartinių santykių šalis pasitraukti iš derybų turi tinkamai, t. y. ji turi pareigą nedelsti ir iš karto kaip įmanoma greičiau informuoti kitą šalį apie derybų pabaigą³⁶¹. Žinoma, gali kilti klausimas, kada turėtų būti įgyvendinama ši informavimo pareiga. Iš vienos pusės, užsienio teisės doktrinos atstovai aiškina, kad tam tikrais atvejais vien tik pakankamos priežasties nutraukti derybas atsiradimas dar gali iš karto nenulemti nesėkmingos derybų baigties ir gali būti protinga tęsti bendradarbiavimą su partneriu iki tol, kol šalis yra tikra, kad derybos nepasibaigs sutarties sudarymu³⁶². Tačiau iš kitos pusės, manytina, kad remiantis ikisutartinio sąžiningumo pareigos turiniu, informavimo pareiga turi būti įgyvendinama nedelsiant, kai tik tampa žinomos bet kokios aplinkybės, kurios gali būti kliūtis partneriams sudaryti pagrindinę sutartį.

Be to, atkreiptinas dėmesys į Nyderlandų Aukščiausiojo Teismo suformuotą taisyklę, kad sprendžiant, ar šalis, kuri nutraukė derybas, yra atsakinga už jos partnerio patirtus ikisutartinius nuostolius, turi būti visais atvejais atsižvelgiama ne tik į nukentėjusios, bet ir derybas nutraukusios šalies interesus³⁶³. Abiejų civilinių teisinių santykių dalyvių interesų atsižvelgimo

³⁵⁹ BGH (Bundesgerichtshof) 1989 m. vasario 22 d. nutartis, NJW-RR 1989, 627.

³⁶⁰ Cour de Cassation, Chambre commerciale 1994 m. vasario 22 d. nutartis, In Revue Trimestrielle de Droit Civil, 1994, 849; Cour de Cassation, Chambre commerciale 1997 m. sausio 7 d. nutartis, D, 1998, J 45; Cour de Cassation, Chambre Commerciale 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis, No 02-101157.

³⁶¹ FLUME. Rechtsgeschäft und Privatautonomie (Karlsruhe 1960). In MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 69.

³⁶² CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 320.

³⁶³ HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1996 m. birželio 14 d., NJ 1997, 481.

formulė yra girtina ir, tikėtina, kad veiksminga siekiant praktikoje nustatyti teisingą ikisutartinės atsakomybės taikymą už derybų metu padarytus teisės pažeidimus. Tuo tarpu Lietuvos teismai abiejų derybų šalių interesų vertinimo principą nurodo tik sprendžiant nuostolių atlyginimo bei apskaičiavimo klausimą. Vis dėl to, atsižvelgimas į abiejų derybų partnerių pozicijas analizuojant ikisutartinio neteisėtumo sąlygos aspektus gali prisidėti prie teisingo sprendimo suradimo toli pažengusių derybų nutraukimo bylose. Todėl rekomenduotina, kad minėta lyginamos užsienio jurisdikcijos patirtis būtų taikoma ir Lietuvoje.

Atitinkamai toliau yra svarbu analizuoti, kokios priežastys sprendžiant ginčus dėl derybų nutraukimo ir teismui taikant bendrąjį sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principų testą turėtų būti pripažįstamos pateisinamos ir pakankamos toli pažengusių verslo derybų nutraukimo atveju.

(i) *Objektyvios priežastys*

Visų pirma, teisine prasme toli pažengusių derybų nutraukimas bus pateisinamas, jeigu priežastys bus objektyvios. Kaip numato Lietuvos teismų praktika, „jeigu derybas šalis nutraukė dėl to, kad negali sudaryti sutarties dėl objektyvių, nuo jos valios nepriklausančių priežasčių, nėra pagrindo jai taikyti civilinę atsakomybę“³⁶⁴.

Aiškinant lingvistiškai žodis „objektyvus“ reiškia nepriklausantis nuo sąmonės, bešališkas, be išankstinio nusistatymo, atitinkantis tikrovę³⁶⁵. Todėl priežastys, pateisinančios toli pažengusių derybų nutraukimą, gali būti tokios ikisutartinių santykių metu susiklosčiusios aplinkybės, kurias įvertinus sąžiningumo principo požiūriu ir atsižvelgus į tarp šalių susiklosčiusius civilinius teisinius santykius gali būti laikomos nuo derybų partnerių valios nepriklausančiomis.

³⁶⁴ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužes 3 d. nutartis c. b. V. J. v. UAB „Lokys“, Nr. 2A-572-324/2010, kat. 121.21., 42.4., 42.10.

³⁶⁵ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 460.

Jau XX amžiaus pradžioje prancūzų teisininkas *R. Saleilles* pastebėjo, kad viena iš aukščiau nurodytus kriterijus atitinkančių aplinkybių ir pasitraukimą iš pažengusių derybų pateisinančių priežasčių yra nenugalima jėga (lot. *force majeure*)³⁶⁶. Apskritai civilinėje teisėje *force majeure* yra laikomos tokios aplinkybės, kurių šalis negali kontroliuoti bei protingai numatyti ir negali užkirsti kelio šių aplinkybių atsiradimui³⁶⁷. Tuo tarpu nenugalima jėga derybų etape turėtų būti pripažįstami tokie įvykiai ir veiksmai, kuriems būdingi šie požymiai: (i) derybų metu atsiranda tokios aplinkybės, kurių nebuvo ikisutartinių teisinių santykių pradžioje ir kurių atsiradimo šalis negalėjo protingai numatyti; (ii) dėl ikisutartinių santykių etape atsiradusių aplinkybių objektyviai neįmanoma toliau tęsti derybų arba objektyviai neįmanoma šalims sudaryti pagrindinės sutarties; (iii) derybas nutraukusi šalis tų aplinkybių negalėjo kontroliuoti ar negalėjo joms užkirsti kelio, t. y. jos atsirado be šalies kaltės ir valios; ir taip pat (iv) derybas nutraukusi šalis nebuvo prisiėmusi tokių aplinkybių atsiradimo rizikos³⁶⁸. Atkreiptinas dėmesys, jog *force majeure* gali būti pripažįstami tik tokie įvykiai ir veiksmai, kuriems būdingi visi keturi minėti kriterijai.

Taip pat remiantis aukščiau šioje dalyje nurodytu semantiniu žodžio „objektyvus“ aiškinimu, pakankamos priežastys toli pažengusioms deryboms nutraukti turėtų būti pripažįstamos ir iš esmės pasikeitusios aplinkybės, kurios nepriklauso nuo šalių valios, o besąlygiškas derybų tęsimas reikštų sąžiningumo principo ir šalių interesų pusiausvyros principinį pažeidimą. Tai patvirtina ilgalaikė lyginamų užsienio valstybių teismų praktika, nurodanti, jog tam tikrų aplinkybių pasikeitimas derybų stadijoje, nepriklausomai nuo šalių valios, gali pateisinti toli pažengusių derybų nutraukimą³⁶⁹. Pavyzdžiui, Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas pripažįsta, kad tokia neigiamai pasikeitusi ekonominė situacija kaip recesija turėtų būti vertinama kaip esminių

³⁶⁶ SALEILLES, R. „De la responsabilité précontractuelle; à propos d’une étude nouvelle sur la matière“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1907, p. 735-736.

³⁶⁷ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 284.

³⁶⁸ *Ibid.*

³⁶⁹ HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1996 m. birželio 14 d., NJ 1997, 481.

aplinkybių pasikeitimas³⁷⁰. Taip pat Prancūzijos teisės doktrinoje nurodoma, kad deryboms vykstant laiko prasme ilgai, teisiniu požiūriu pateisinama priežastimi gali būti bendrasis ekonomikos nuosmukis – recesija, kai derėtasis sandoris tampa nebeaktuali ir nebepatraukli verslo subjektui³⁷¹. Prancūzijos teismų praktika papildoma, tvirtindama, kad toks ekonominis reiškinys kaip recesija neturi būti vertinama tik kaip vienos iš šalių atidumo ir sąžiningo rūpestingumo pareiga, bet kaip galimybė abiem derybų profesionalams numatyti tokią ekonominio ciklo fazę³⁷². Vis dėl to, nors ir recesija neturi *force majeure* būdingų būtinųjų sąlygų, tačiau turėtų būti laikoma objektyvia priežastimi nutraukti derybas. Atsižvelgiant į tai, užsienio teismai konstatuoja, kad recesija yra visada galima ilgai trunkančių komercinių ikisutartinių teisinių santykių atveju, todėl iš derybų pasitraukiant dėl šios priežasties, neturėtų būti vertinamas toks pasitraukimas kaip nesąžiningas³⁷³.

Lietuvos teismų praktika ir teisės doktrina nepateikia pozicijos dėl to, kokios iš esmės pasikeitusios derybinės aplinkybės galėtų būti pripažintinos kaip objektyvios ir pateisinančios toli pažengusių derybų nutraukimą. Disertacijos autorės nuomone tokios aplinkybės kaip ekonominis nuosmukis, recesija ar ekonominė krizė neturėtų būti pripažįstamos pateisinančiomis priežastimis pabaigti toli pažengusias derybas. Svarbu pažymėti, kad komerciniai ikisutartiniai santykiai yra vieni iš civilinių teisinių santykių, kuriems būdingi tam tikri ypatumai, nulemti pačios šios teisinių santykių stadijos ir joje veikiančių komercinės civilinės apyvartos dalyvių, kuriems taikomi didesni rūpestingumo standartai ir kurie veikia prisiimdami su savo vykdoma veikla susijusią riziką. Verslininkai, būdami atitinkamos savo srities profesionalais, nors ir negali kontroliuoti tokių globalių procesų kaip, pavyzdžiui, ekonominė krizė, tačiau jie suvokdami ekonomikos ciklus turėtų

³⁷⁰ HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1996 m. birželio 14 d., NJ 1997, 481.

³⁷¹ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 201.

³⁷² Tribunal de Paris 1996 m. gruodžio 4 d. nutartis, JurisData No 024388.

³⁷³ Tribunal de Rennes 1998 m. lapkričio 3 d. nutartis, JurisData No 049142; Cour de Cassation, Chambre commerciale 1997 m. balandžio 22 d. nutartis, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1997.651. KOTTENHAGEN, R. J. P. „Freedom of Contract to Forcing Parties into Agreement: the Consequences of Breaking Negotiations in Different Legal Systems“. In *IUS Gentium* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2009-10-17], p. 22. Prieiga per internetą: <http://www.international.westlaw.com>.

protingai numatyti tokias galimas situacijas ir prisiimti jų riziką. Taigi, minėti pasikartojantys ekonominiai veiksniai neturi būti vertinami kaip objektyvi priežastis analizuojamu atveju pasitraukti iš toli pažengusių komercinio pobūdžio derybų.

Tačiau galima pritarti Vokietijos teisės doktrinai, teigiančiai, kad vienas iš pakankamai akivaizdžių pagrįsto pagrindo nutraukti toli pažengusias derybas praktikoje pavyzdžių yra pagrindinių ir sandoriui sudaryti reikalingų aplinkybių išnykimas (vok. *Bundesgerichtshof*)³⁷⁴. Todėl tokiais atvejais Vokietijos teismai taiko sutarties nevykdymo atvejų analogiją dėl iš esmės pasikeitusių sutartinių prievolių pusiausvyros ar pasikeitusių nenumatytų aplinkybių (vok. *Wegfall des Geschäftsgrundlage*), remiantis objektyvioms priežastims nustatyti taikytiniais kriterijais³⁷⁵.

Pažymėtina, kad tais atvejais, kai ikisutartinių santykių šalys yra verslo subjektai, profesionalai, tai objektyvios priežasties kartelė neturėtų būti vertinama griežtai ir pernelyg aukštai pakelta, ne tik dėl ekonominių priežasčių, skatinančių konkurenciją ir laisvos rinkos ekonomiką, bet ir dėl to, kad šalių dar nesieja sutartiniai santykiai (t. y. jie yra teisiniu požiūriu mažiau intensyvesniuose tarpusavio santykiuose), o verslininkai veikia savo paties rizika. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog tuomet, kai abi derybų šalys yra profesionalai, ikisutartinė atsakomybė derybų nutraukimo atvejais turėtų būti taikoma tik išimtiniais atvejais, nes derybų sėkmė yra dalis derybų išlaidų ir joms tenkančios rizikos, kurią jie turėtų įskaičiuoti į būsimo sandorio kainą. Kaip jau ne kartą buvo minėta, Lietuvoje tiek teisės doktrina, tiek teismų praktika nurodo, kad ikisutartinių santykių stadija savo prigimtimi yra rizikinga. Todėl vadovaujantis tarp šalių dar iki pagrindinės sutarties susiklosčiusių civilinių teisinių santykių ypatumais turėtų būti atkreiptas dėmesys į tai, kad jei ikisutartinių santykių dalyviai bus lengvai pripažįstami pažeidę sąžiningumo pareigą derybų metu, tai gali kelti didelę grėsmę

³⁷⁴ NIRK. Culpā in Contrahendo – Eine geglückte richterliche Rechtsfortbildung – Quo Vadis?: Hefermehl a.o., Festschrift Philo Möhring, In München 1975. In MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008, p. 69.

³⁷⁵ *Ibid.*

ekonominei laisvei. Todėl darytina išvada, kad ikisutartinės atsakomybės bylų nagrinėjimo atvejais turi būti nustatytas pakankamai akivaizdus verslo derybų nutraukimo priežasčių neobjektyvumas.

(ii) *Naudingesnis trečiosios šalies pasiūlymas*

Dar viena praktikoje ikisutartinių santykių dalyvių dažnai pateikiama pasitraukimo iš toli pažengusių derybų pasiteisinimo priežastis – iš trečiosios šalies gautas naudingesnis su būsimu sandoriu susijęs pasiūlymas. Tačiau Lietuvos teismų praktika šį iš esmės pažengusių komercinių derybų nutraukimo pagrindą vertina griežtai sąžiningumo principo požiūriu ir jo nepripažįsta pateisinančiu. Pavyzdžiui, šioje disertacijoje ne kartą minėtame LAT precedente *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*³⁷⁶ nurodyta, jog nebus pripažįstama, kad toli pažengusios derybos buvo nutrauktos sąžiningai, jeigu iš derybų proceso šalis pasitraukė dėl iš trečiosios šalies gauto pelningesnio pasiūlymo. Taip pat Lietuvos apeliacinis teismas yra nurodęs, kad šalys turi nekvestionuojamą teisę sudarinėti sandorius maksimaliai sau naudingomis sąlygomis, tačiau tai negali pažeisti kitų asmenų teisių bei teisėtų interesų, dėl to atsisakiusi sudaryti sutartį turi atlyginti kitos šalies dėl to turėtus nuostolius³⁷⁷.

Ekonomiškai naudingesnio ar pelningesnio pasiūlymo gavimą kaip nepagrįstą priežastį pasitraukti iš toli pažengusių derybų pripažįsta daugelio kontinentinės teisės valstybių teismų praktika ir teisės doktrina³⁷⁸.

Prancūzijos teisės doktrinoje nurodoma, kad pakankamomis priežastimis toli pažengusioms deryboms nutraukti paprastai pripažįstamos bet kurios protingumo kriterijus atitinkančios priežastys, tarp jų ir geresnio pasiūlymo gavimas iš trečiosios šalies, bet, kaip teigia mokslininkas

³⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

³⁷⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartis c. b. *E. A. v. B. P.*, Nr. 2A-52/2007.

³⁷⁸ ZIMMERMANN, R., WHITTAKER, S. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 237-257.

R. Salleilles, „derybų nutraukimas gali būti pateisinamas dėl komercinių ekonominių interesų tik jeigu nustatoma, kad derybos tarp partnerių nebuvo toli pažengusios“³⁷⁹. Teisininko nuomone, jeigu derybų metu šalis gauna naudingesnį pasiūlymą iš trečiosios šalies, tai ji turėtų būti laikoma sąžininga, jei ji suteikė galimybę savo derybų kontrahentui konkuruoti su naujai gautu pasiūlymu, pavyzdžiui, atskleidus pagrindines naudingesnio pasiūlymo sąlygas, pirmoji derybų šalis nepateikė tokio pat pasiūlymo, tuomet ji turi teisę nutraukti derybas su tuo pirmuoju kontrahentu. Tačiau R. Saleilles nurodo, kad neturėtų būti laikomas sąžiningu derybų nutraukimas dėl priežasčių, kurios susijusios su išskirtinėmis trečiojo asmens savybėmis, pavyzdžiui, didesnė patirtis tam tikrame sektoriuje ar efektyvesnis įmonės valdymo modelis, nes pastaraisiais atvejais tai nėra ekonominio skirtumo klausimas (pranc. *différence économique*), bet daugiau susiję su asmeninėmis trečiojo asmens savybėmis, o rėmimasis tokiomis charakteristikomis iš esmės prieštarauja pačiam pradiniam apsisprendimui pradėti derybas, žinant ar turint galimybę sužinoti partnerių savybes ir jų pozicijas rinkoje³⁸⁰.

Panaši pozicija pabrėžiama ir Nyderlandų³⁸¹, Šveicarijos³⁸² bei Vokietijos³⁸³ teismų praktikoje, kurioje nurodoma, kad derybų kontrahentas turi nuolat kontaktuoti su partneriu, informuoti ir perspėti jį apie bet kokias iškilusias arba numatomas kaip ateityje galinčias iškilti kliūtis, kurios gali sutrukdyti sudaryti sandorį, tarp jų ir, išlaikant konfidencialumo reikalavimus, konkurentų lygiagrečiai pateikiamus pelningesnius pasiūlymus.

Žymiausias Nyderlandų precedentas, susijęs su trečiosios šalies naudingesniu pasiūlymu – civilinė byla *Plas v. Valburg*³⁸⁴. Šioje byloje buvo sprendžiamas ginčas, kuomet 1974 m. birželį Valburg savivaldybės taryba nusprendė pradėti miesto uždaro baseino statybas ir šioms statyboms skirti

³⁷⁹ SALEILLES, R. „De la responsabilité précontractuelle; à propos d’une étude nouvelle sur la matière“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1907, p. 718.

³⁸⁰ *Ibid.*, p. 718-719.

³⁸¹ CARTWRIGHT J., HESSELINK M., *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 165.

³⁸² *Ibid.*, p. 227.

³⁸³ BGH (Bundesgerichtshof) 1989 m. liepos 1 d. nutartis, WM 1989.685; BGH (Bundesgerichtshof) 1996 m. sausio 14 d. nutartis, NJW 1996.1884;

³⁸⁴ HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1982 m. birželio 18 d. nutartis *Plas v. Valburg*, NJ 1983, 723.

1 312 000 guldenų. Bendrovė „Plas“ pateikė savo pasiūlymą. Kartu buvo pateikti dar trijų statybų bendrovių pasiūlymai. Savivaldybės taryba pareikalavo, kad „Plas“ ir dar vienas iš kitų trijų kandidatų pakoreguotų savo planus ir pateiktų naujus siūlymus, kartu nurodant darbų kainą. 1974 m. gruodžio mėnesį „Plas“ pateikė pakoreguotą pasiūlymą ir nurodė planuojamą statybos darbų kainą 1 300 000 guldenų. Sausio mėnesį įvykusiame savivaldybės tarybos posėdyje buvo nuspręsta, kad „Plas“ pateikto pasiūlymo kaina yra mažiausia, kad jų pateiktas planas yra tinkamas ir kad savivaldybė turėtų priimti jų siūlymą. Kitame miesto savivaldybės posėdyje, kurio darbotvarkėje net nebuvo numatytas su baseino statybomis susijęs klausimas, vienas tarybos narys pranešė, jog kita bendrovė „Arns BV“ planuoja pastatyti baseiną 156 000 guldenų mažesne kaina nei „Plas“ ir pateikė tarybai tai patvirtinančius dokumentus. 1975 m. kovo mėnesį Valburg taryba nusprendė patvirtinti „Arns BV“ planą baseino statybai. „Plas“ bendrovė padavė ieškinį teismine tvarka ir reikalavimo sutarties vykdymo natūrą, o jeigu teismas atmestų šį jo prašymą – reikalavo nuostolių atlyginimo. Pirmos instancijos teismas patenkino „Plas“ ieškinį, tačiau apeliacine tvarka jis buvo panaikintas. Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas kasacinį skundą patenkino „Plas“ bendrovės naudai. Teismas nurodė, kad deryboms pasiekus tokią pažangią stadiją betkoks derybų nutraukimas iš esmės negali atitikti sąžiningo elgesio reikalavimų, nes jau yra pagrįstas pagrindas tikėti sutarties sudarymu. Tokioje stadijoje derybų nutraukimas dėl iš trečiosios šalies gauto naudingesnio pasiūlymo yra nepateisinamas ir sąžininga šalis turi teisę į patirtų nuostolių atlyginimą³⁸⁵.

Šiandieninės rinkos kontekste, iš vienos pusės, tokia pozicija gali būti vertinama, kaip ginanti sąžiningos derybų šalies teisėtus interesus, kai ji jau turi rimtą pagrindą tikėtis, kad sutartis tikrai bus sudaryta. Taip pat šiuo atveju pareiga elgtis sąžiningai ikisutartinių santykių šalis veikia prevenciškai, kad asmenys derybose dalyvautų motyvuotai ir nedarytų žalos kitų interesams.

³⁸⁵ HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1982 m. birželio 18 d. nutartis *Plas v. Valburg*, NJ 1983, 723.

Tačiau iš kitos pusės, nurodymas, jog pelningesnis sandoris nėra pateisinama priežastis toli pažengusioms deryboms nutraukti, vertinamas kaip griežtas ir, ekonominės sutarčių teisės teorijos atstovų nuomone, nepateisinamas. Kiekvienas pirmiausia siekia patenkinti savo ekonominius poreikius ir nori sudaryti sutartį sau maksimaliai naudingomis sąlygomis, todėl neprotinga atsisakyti pelningesnio pasiūlymo³⁸⁶. Kaip ne kartą yra pabrėžęs ekonomikos teisės mokyklos atstovas R. A. Posner, „iš nei vieno profesionalo neturi būti reikalaujama derybose elgtis altruistiškai ar būti „geru berniuku“, turi būti suteikta teisė pasinaudoti įgytu pranašumu prieš konkurentą, o naudingo pasiūlymo atsisakymas vien dėl tokių moralinių kategorijų, kaip sąžiningumas, verslo požiūriu yra tiesiog nepateisinamas pralaimėjimas“³⁸⁷.

Vis dėl to, tokiam požiūriui kontinentinės teisės doktrinoje dažnai prieštaraujama, nurodant, kad pasitraukimas iš jau toli pažengusių derybų dėl geresnio trečiosios šalies pasiūlymo yra daugiau nei akivaizdus nesąžiningumo pavyzdys³⁸⁸. Čia svarbu paminėti ir teisės profesorius E. A. Farnsworth poziciją, kad protingumo ir teisingumo principai bei šalių bendradarbiavimo pareiga reikalauja, kad jei vykstant deryboms yra gaunamas naudingesnis pasiūlymas iš trečiosios šalies, tai apie tai turi būti pranešta kontrahentui, nes kitaip jis negali konkuruoti su naujai pateiktu pasiūlymu. Be to, nurodoma, kad jei derybos yra toli pažengę į priekį ir šalis jas nutraukia dėl trečiosios šalies gauto pasiūlymo, net neinformavus pirmosios šalies ir nesuteikus jai galimybės konkuruoti su pateiktu pasiūlymu, pakeičiant ar papildant savo siūlymą, tai pirmoji šalis turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo³⁸⁹.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje, siekiant užtikrinti civilinės apyvartos stabilumą, sąžiningumo imperatyvas dominuoja prieš ekonominiu

³⁸⁶ KOSTRITSKY, J. P. „Reshaping the Precontractual Liability Debate Beyond Short Run Economics“. In *Utah Law Review*, 1997, No 58, p. 325; GROSSKOPF, O., BARAK, M. „Regulating Contract Formation: Pre-contractual Reliance, Sunk Costs and Market Structure“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-05-10], p. 44. Prieiga per internetą: http://www.law.northwestern.edu/news/fall05/TelAviv_Grosskopf.pdf.

³⁸⁷ POSNER R. A. „Let Us Never Blame a Contract Breaker“. In *Michigan Law Review*, 2009, No 107, p. 1358.

³⁸⁸ KNAPP, „Enforcing the Contract to Bargain“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-10-17], p. 652. Prieiga per internetą: <http://www.international.westlaw.com>.

³⁸⁹ FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217, p. 217.

požiūriu paremtus argumentus, numatant, kad naudingesnio sandorio pasiūlymas pripažįstamas teisiškai nepakankama priežastimi nutraukti jau toli pažengusias derybas. Kita vertus, Lietuvos teismai nedetalizuoja, kokiomis aplinkybėmis ir sąlygoms esant trečiosios šalies geresnis pasiūlymas, gautas komercinių ikisutartinių teisinių stadijoje, pateisintų pasitraukimą iš derybų. Todėl siekiant civilinės apyvartos dalyviams suteikti daugiau aiškumo, rekomenduotina, kad būtų nustatyta, jog atsižvelgiant į ikisutartinių teisinių santykių ypatumus, derybų nutraukimas dėl iš trečiosios šalies gauto naudingesnio pasiūlymo būtų pateisinamas sąžiningumo principo požiūriu tik iki tol, kol derybos tarp šalių nėra toli pažengusios. Priešingu atveju, sąžiningumo pareiga iki sutarties sudarymo reikalauja, kad derybos nebūtų vienašališkai nutrauktos ir būtų suteiktos realios ir protingumo kriterijus atitinkančios sąlygos konkuruoti su trečiosios šalies pasiūlymu, t. y. tik su sąlyga, kad pasiūlymo didesnė nauda nėra siejama su asmeninėmis ir išskirtinėmis trečiojo asmens savybėmis.

(iii) *Kitos pateisinamos priežastys*

Ikisutartinės atsakomybės byla nagrinėjantis kompetentingas teismas, įvertinęs visas faktines su toli pažengusių derybų nutraukimu susijusias aplinkybes, gali nuspręsti, kad ir kitos priežastys, be aukščiau jau analizuotų, teisiniu požiūriu yra pakankamos ir pateisinamos, o iš derybų pasitraukusi šalis gali būti laikoma sąžininga – tai yra teismo diskrecijos teisė.

Lietuvos ir lyginamų užsienio jurisdikcijų teismų praktikoje bei teisės doktrinoje dažnai nurodomas dar vienas pateisinamas pagrindas nutraukti toli pažengusias derybas – tai nesąžiningas derybų partnerio elgesys. Pavyzdžiui, LAT yra nurodęs, kad neprotingų su derybomis susijusių terminų nustatytas gali būti pripažįstamas kaip pažeidžiantis sąžiningumo pareigą dar iki sutarties sudarymo. LAT byloje *L. B. v. VĮ Valstybės turto fondas*³⁹⁰ konstatavo, kad

³⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 10 d. nutartis c. b. *L. B. v. Valstybės įmonė „Valstybės turto fondas“*, Nr. 3K-7-470/2006, kat. 42.1, 45.12.

atsakovas nepagrįstai nutraukė toli pažengusias derybas su ieškovu dėl akcijų įsigijimo: ieškovas jau buvo pripažintas akcijų paketo privatizavimo konkurso laimėtoju, šalys ilgai ir aktyviai derino sutarties projektą, o derybas atsakovas nutraukė dėl to, kad per nustatytą dešimties dienų terminą ieškovas neatvyko parafuoti sutarties. LAT nurodė, kad „atsakovas, nustatydamas dešimties dienų terminą, elgėsi nepagrįstai ir nesąžiningai, šiuo atveju nurodytas terminas nebuvo protingas ir nesudarė sąlygų ieškovui tinkamai atvykti ir parafuoti sutarties projekto, juolab, kad ieškovas manė, jog dėl sutarties projekto iki galo nėra susitarta.“ Teismas pabrėžė, kad „atsakovas, būdamas sąžiningas privalėjo visiškai įsitikinti, dėl kokių klausimų ieškovas dar nori derėtis. Tik tiksliai žinodama aiškiai išreikštą ieškovo ketinimą atsisakyti toliau derėtis, viešo konkurso komisija jį privalėjo įforminti derybų protokole, kuriame būtų nurodytos konkrečios derybų pabaigos data ir priežastys.“³⁹¹ Atsižvelgiant į tai, galima sutikti su LAT pozicija, kad „dėl neteisėtų atsakovo veiksmų derybos dėl sutarties projekto nutrauktos ir ieškovas pašalintas iš šių derybų be pakankamos priežasties (nesuderinus mokėjimo tvarkos). Tokiu atsakovo elgesiu buvo sugriautas ieškovo pagrįstas pasitikėjimas ir įsitikinimas, jo teisėti lūkesčiai, kad sutartis bus sudaryta. Iš byloje nustatytų faktinių aplinkybių galima spręsti, kad atsakovo neteisėti veiksmai yra nepagrįsti ir nesąžiningi.“³⁹² Taigi, LAT pripažįsta, jog sąžiningumo pareiga esant ikisutartiniams santykiams reikalauja, kad šalys, atsižvelgdamos į protingumo ir teisingumo principus, dėtų visas įmanomas pastangas, kad deryboms toli pažengus susitarimas tarp šalių būtų pasiektas, o derybų metu vienos šalies nustatytų neprotintų terminų pažeidimas, negali būti laikomas teisiškai pakankama priežastimi šį terminą nustačiusiai šaliai pasitraukti iš derybų.

Prancūzijos teisės mokslininkai papildomai nurodo, jog deryboms toli pažengus į priekį per objektyviai trumpą laiko tarpą ir iš jų pasitraukusio profesionalo argumentavimas, kad sandorio kaina jam yra per didelė, neturėtų būti pripažintas kaip sąžiningas ir pateisinantis. Nurodoma, jog sandorio kaina

³⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 10 d. nutartis c. b. L. B. v. Valstybės įmonė „Valstybės turto fondas“, Nr. 3K-7-470/2006, kat. 42.1, 45.12.

³⁹² Ibid.

yra viena iš esminių bet kurios sutarties rūšies sąlyga, todėl konstatavus, kad derybos buvo toli pažengusios į priekį, taip pat yra galima preziumuoti, kad partneriai jau iš esmės buvo susitarę dėl principinės sandorio kainos ir net iš derybų nusprendusi pasitraukti šalis jau buvo sutikusi su šia sąlyga³⁹³.

Žinoma, praktikoje nesąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose gali pasireikšti labai įvairiai, pavyzdžiui, nesąžiningų, netikėtų ir protingumo kriterijais nepateisinamų sąlygų kėlimas derybų kontrahentui ar vienos šalies teiginiai dėl nesuderinamų kultūrinių skirtumų tarp partnerių, išskyrus atvejus, kai derybos vyksta trumpą laiką ir tai turi esminės reikšmės sandorio sąlygoms³⁹⁴ ar dėl sandorio specifikos kultūrinis subjektų atitikmuo yra labai svarbus (pvz. įmonių susijungimo atveju)³⁹⁵. Tačiau bendriausia prasme ikisutartinis nesąžiningumas gali pasireikšti bet kurios ikisutartinių teisinių santykių šalims taikomos pareigos pažeidimu, kurių turinys detaliau nagrinėjamas šioje disertacijos dalyje.

Atsižvelgiant į tai, kas buvo išdėstyta, darytina išvada, kad sprendžiant klausimą, ar toli pažengusios derybos buvo nutrauktos vienos iš šalių dėl pateisinamos priežasties, turi būti vertinama visų faktinių aplinkybių visuma. Tačiau visais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į derybas nutraukusios šalies interesus.

2.4. Reikalavimas vesti tik sąžiningas lygiagrečias derybas

Bendriausia prasme lygiagrečios derybos (angl. *parallel negotiations*, pranc. *pourparlers paralleles*) yra suprantamos kaip derėjimasis su keliais asmenimis tuo pačiu metu dėl tos pačios sutarties sudarymo³⁹⁶. Apskritai paralelinių derybų vedimas yra teisėtas veiksmas ir neprieštarauja reikalavimui

³⁹³ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 202.

³⁹⁴ MOUSSERON, P. „Conduite de négociations contractuelles et responsabilité civile délictuelle“. In *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*, 1998, No 51 (2), p. 253.

³⁹⁵ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 228.

³⁹⁶ DESHAYES, O. „Refus de l'indemnisation de la perte de chance de tirer profit du contrat en cas de rupture fautive des pourparlers“. In *La semaine juridique*, 2006, Nr. 30, p. 1509-1512.

elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose. Netgi priešingai, galima teigti, kad šiuolaikinėje verslo aplinkoje lygiagrečios derybos yra įprastos praktikoje ir labai paplitęs reiškinys bei vertinamas kaip būtinas laisvos ir konkurencingos rinkos elementas, norint palyginti skirtingus pasiūlymus ir išsirinkti pati naudingiausią variantą³⁹⁷. Todėl paralelinių derybų vedimas pats savaime nelemia ikisutartinės atsakomybės taikymo ir ši teisė išplaukia iš fundamentalaus sutarties laisvės principo ir derybų teisės turinio.

Tačiau kaip ir bet kurie kiti ikisutartinių santykių dalyvių veiksmai, lygiagrečios derybos turi būti vedamos tokiu būdu, kad neprieštarautų sąžiningo elgesio reikalavimams. Sąžiningumo pareiga dar iki pagrindinės sutarties sudarymo nedraudžia derėtis iš karto su keliais asmenimis. Bet tam, kad paralelinės derybos būtų pripažintos sąžiningomis, jos turi atitikti tam tikras teisės doktrinos ir teismų praktikos nustatytas sąlygas. Todėl pastebėtina, kad neteisėtumas vedant derybas dėl tos pačios sutarties sudarymo iš karto su keliais asmenimis paprastai pasireiškia tik netinkamu tokių derybų teisės įgyvendinimu³⁹⁸.

2.4.1. Užsienio valstybių patirtis ir vertinimas

Užsienio šalių teisinėje literatūroje ir teismų praktikoje vieningai nurodoma, kad paralelinių derybų vedimas nėra neteisėtas ikisutartinis veiksmas *per se*³⁹⁹. Yra bendrai pabrėžiama, kad profesionalui nepriklausomai nuo jo veiklos srities turėtų būti žinoma, kad jis veikia laisvoje rinkoje, kuri pagrįsta konkurencija. Todėl Prancūzijos teismų praktika⁴⁰⁰ tvirtai teigia, kad civilinė atsakomybė negali kilti vien dėl derėjimosi su keliais asmenimis tuo pačiu

³⁹⁷ BEALE, H. *et. al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 379.

³⁹⁸ TOURNEAU, P. *et al. Droit de la responsabilité et des contrats*. Paris: Dalloz, 2008, 7ième éd., p. 304.

³⁹⁹ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 138.

⁴⁰⁰ Cour de Cassation, Chambre Commerciale 1992 m. gruodžio 15 d. nutartis, RJDA 1993, No 296; Cour de Cassation, 2ième Chambre Civil 1997 m. birželio 4 d. nutartis, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1997, 92; Cour de Cassation, Chambre commerciale 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis, JCP 2004, No 738.

metu ir dėl tos pačios sutarties sudarymo, žinoma, jeigu lygiagrečių derybų vedimu nėra atliekami kito pobūdžio neteisėti ikisutartiniai veiksmai kaip, pavyzdžiui, derėjimasis neturint rimtų ketinimų sudaryti sutartį. Vokietijos civilinės teisės atstovai taip pat tvirtina, kad specialieji santykiai (vok. *Sonderrechtsverhältnis*), kurie sieja derybų dalyvius įstatymo pagrindu (vok. *gesetzliches Schuldverhältnis*), neįpareigoja šalių susilaikyti nuo trečiųjų asmenų pasiūlymų ir nesiderėti paraleliai, nes priešingu atveju būtų kliudoma veikti rinkos ekonomika pagrįstiems verslo dėsniams⁴⁰¹. Šveicarijos teismų praktika laikosi panašios pozicijos, teigdama, kad verslininkai, būdami savo srities profesionalai, turi protingai tikėtis ir numatyti, kad jų partneris gali svarstyti ir kitų asmenų pasiūlymus bei variantus⁴⁰².

Užsienio teisės mokslininkai papildoma, nurodydami, kad sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, jog tuo atveju, kai vyksta paralelinės derybos su keliais potencialiais partneriais, kad nei vienam iš jų nebūtų sukuriama tokia faktinė situacija, kad jie tikėtusi jog derybos vyksta išimtinai tik su juo, t. y. kad kiekvienam kontrahentui būtų žinoma, jog jis yra tik vienas iš galimų partnerių, kuris deryboms vykstant sėkmingai gali būti pasirinktas sudaryti pagrindinę sutartį⁴⁰³. Vadinasi, yra svarbus tinkamas ir neuždelstas lygiagrečių derybų atskleidimas. Todėl yra pripažįstama, kad sąžiningų lygiagrečių derybų reikalavimas yra pažeidžiamas, jeigu sėkmingai vykstant visiems partneriams tinkamai atskleistoms paralelinėms deryboms, pasirinkus vieną konkrečią šalį pagrindinei sutarčiai sudaryti, kiti partneriai apie tokį sprendimą nėra iš karto tinkamai informuojami⁴⁰⁴. Tokia nuostata išplaukia ir iš ankščiau šiame darbe analizuoto reikalavimo derėtis tik turint tikslą sudaryti sutartį, kadangi jau priėmus sprendimą sutartį sudaryti su vienu konkrečiu kontrahentu, tikslas sudaryti sutartį su kitais išnyksta, todėl

⁴⁰¹ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 123.

⁴⁰² Šveicarijos federalinio teismo nutartis BGE 104 II 94.

⁴⁰³ HONDIUS, E. H. *Precontractual Liability. Reports to the XIIIth Congress International Academy of Comparative Law. Montreal, Canada, 18-24 August 1990*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991, p. 17.

⁴⁰⁴ BEALE, H. *et. al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 380.

nedelsiant visi apie tokį sprendimą turi būti informuojami. Be to, tinkamas pranešimas apie kitas derybose dalyvaujančias šalis sudaro sąlygas ir užtikrina galimybes konkuruoti su kitų asmenų pateiktais pasiūlymais – tai yra svarbi sąžiningos konkurencijos tarp verslo subjektų dalis⁴⁰⁵.

Analizuota Vokietijos praktika teigia, kad tuomet, kai derybos vyksta tarp profesionalų, šalys neturi pareigos informuoti savo kontrahentą apie vykstančias paralelines derybas nuo pat tokių derybų pradžios⁴⁰⁶. Kaip nurodoma, turi būti leidžiama veikti pačiai rinkai ir laisvai konkurencijai. Taip pat ir Nyderlandų praktikoje nėra nustatytos lygiagrečių derybų informavimo pareigos⁴⁰⁷. Tačiau pabrėžiama, kad tokia laisvė egzistuoja iki tam tikros ribos, t. y. iki tol, kol toks lygiagretus derėjimasis išlieka sąžiningu visų derybų partnerių atžvilgiu. Vadinasi, asmuo, derėdamasis su keliais potencialiais partneriais, turi būti labai rūpestingas bei atidus ir tik, pavyzdžiui, suvokdamas iš visų faktinių aplinkybių, kad vienas iš kontrahentų jau gali pagrįstai tikėtis išimtinio derėjimosi ar derybos jau pažengė taip toli, kad jos galės būti nutrauktos tik su pateisinama priežastimi, turi informavimo pareigą ir nedelsiant pranešti apie tai kitai šaliai.

Didelio visuomenės ir teisininkų dėmesio susilaukė su paralelinėmis derybomis susijusi civilinė byla, nagrinėta aukščiausioje Prancūzijos teismų instancijoje *A. Manoukian v. Stuck, Les Complices*⁴⁰⁸. Bylos fabula: 1997 m. pavasarį žymus aukštosios mados dizaineris Alain Manoukian ir kiti fiziniai asmenys [X], kurie buvo „Stuck“ drabužių kompanijos akcininkai, vedė derybas dėl viso šių asmenų valdomo „Stuck“ kompanijos akcijų paketo perleidimo A. Manoukian. Po kelių susitikimų, intensyvaus pasiūlymų pasikeitimo ir ilgo šalių tarpusavio susirašinėjimo, pagrindinės akcijų pirkimo - pardavimo sutarties projektas buvo baigtas rengti tik 1997 m. rugsėjo mėnesio pabaigoje. Po šio sutarties projekto šalys dar kartą vedė derybas ir nusprendė

⁴⁰⁵ FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217.

⁴⁰⁶ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 123.

⁴⁰⁷ *Ibid.*, p. 128.

⁴⁰⁸ Cour de Cassation, Chambre commerciale 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis *Alain Manoukian v. Stuck, Les Complices*, Bull. Civ. IV No 186.

atlikti tam tikrus pagrindinės sutarties projekto pakeitimus, kurie buvo baigti rengti 1997 m. spalį. Vis dėl to, šalys ir toliau vedė derybas dėl tam tikrų specifinių akcijų perleidimo klausimų. Todėl A. Manoukian pasiūlė, kad dar vienas naujas pagrindinės sutarties projektas bus baigtas rengti iki 1997 m. lapkričio 15 d. Į šį pasiūlymą [X] nieko neatsakė, bet A. Manoukian 1997 m. lapkričio 13 d. jiems pateikė pakoreguotą sutarties projektą. Tačiau 1997 m. lapkričio 24 d. A. Manoukian sužinojo, kad [X] 1997 m. lapkričio 10 d. suteikė galimybę konkuruojančiai drabužių kompanijai „Les Complices“ įsigyti visą „Stuck“ bendrovės akcijų paketą. Atsižvelgiant į tai, A. Manoukian kaltino, kad „Stuck“ ir „Les Complices“ turi būti atsakinga už nutrūkusias derybas.

Apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad [X] buvo atsakingi už A. Manoukian patirtus ikisutartinius nuostolius ir priteisė jo naudai 400 000 frankų, kuriuos sudarė derybų metu patirtos išlaidos ir pinigų suma, kurią A. Manoukian išleido su planuojamo sandorio sudarymo susijusiems rinkos tyrimams atlikti. Kasacinis teismas iš esmės pritarė apeliacinio teismo sprendimui ir nurodė, kad šiuo atveju dėl nutrūkusių derybų buvo atsakingi tik [X], o „Les Complices“ bendrovė negali būti pripažinta nesąžininga ir atsakinga už A. Manoukian patirtus nuostolius vien dėl to, kad jai buvo žinoma, jog paraleliai vyksta derybos tarp A. Manoukian ir [X] dėl „Stuck“ kompanijos akcijų įsigijimo ir kad šios derybos jau buvo toli pažengusios priekį. Teismas pabrėžė, kad sąžiningumo ir tinkamo informavimo pareiga apie tai, kad vyksta derybos su keliais potencialiais pirkėjais, buvo „Stuck“ bendrovės atžvilgiu⁴⁰⁹. Remiantis šiuo precedentu vėlesnė Prancūzijos teismų praktika suformulavo reikalavimą, kad sąžiningumo principo laikymasis paralelinių derybų metu reiškia, jog derėjimasis su kelias potencialiais partneriais neturi vesti vieno ar kelių iš jų iki tokios situacijos, kai jie turės pagrįstą pagrindą tikėtis, kad pagrindinė sutartis bus sudaryta su juo, ir tik vėliau jis yra informuojamas, kad pagrindinio sandorio pasirašymas su trečiuoju partneriu jau įvyko.

⁴⁰⁹ Cour de Cassation, Chambre commerciale 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis *Alain Manoukian v. Stuck, Les Complices*, Bull. Civ. IV No 186.

Atsižvelgiant į tai, praktikoje civilinių teisinių santykių dalyviai, siekdami užsitikrinti, kad derybos dėl tos pačios sutarties sudarymo nebus vedamos su trečiaisiais asmenimis ir ypač su jų konkurentais, dažnai derybų pradžioje pasirašo ketinimų protokolą ar kitos rūšies ikisutartinį dokumentą, kuriame įsipareigoja tam tikrą laiką ar ikisutartinio dokumento galiojimo laikotarpį be išankstinio raštiško kitos šalies sutikimo neinicijuoti ir nevykdyti derybų su jokia trečiaja šalimi dėl to paties sandorio sudarymo arba numato, kad šalis turi nedelsdama informuoti priešingą šalį, jeigu gauna iš trečiosios šalies pasiūlymą dėl tos pačios pagrindinės sutarties pasirašymo⁴¹⁰. Todėl Prancūzijos teismų praktika patvirtina, jog jeigu šalis nori, kad derybų partneris derėtųsi išimtinai tik su ja, tuomet šalys dėl išimtinių derybų sąlygų turi susitarti iš anksto⁴¹¹.

Kadangi bendrosios teisės valstybėse tradiciškai sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose nepripažįstama, tai derybų šalys turi teisę tuo pačiu metu derėtis su keliais partneriais ir nusprendus sudaryti sutartį su kuriuo nors vienu, nutraukti derybas su kitais asmenimis. Todėl derybas nutraukusiai šaliai jokių teisinių padarinių neatsiranda, nes šiose šalyse kontinentinei teisei būdinga *culpa in contrahendo* doktrina nepripažįstama⁴¹². Taigi, bendrosios teisės sistemos valstybių civilinių teisinių santykių dalyviai turi teisę laisvai derėtis su keliais asmenimis tuo pačiu metu dėl tos pačios sutarties sudarymo.

Svarbu paminėti, kad, pavyzdžiui, JAV paralelinės derybos yra įprastos praktikoje ir pripažįstamos svarbia konkurencijos tarp verslo subjektų dalimi. JAV teisės profesorius *E. A. Farnsworth* nurodo, jog protingumas ir šalių kooperavimo – bendradarbiavimo pareiga reikalauja, kad jeigu vykstant deryboms su viena šalimi, gaunamas pasiūlymas iš trečiosios šalies, tai apie tai turi būti pranešta priešingai šaliai, nes kitaip ji negalės konkuruoti su naujai pateiktu pasiūlymu. Be to, *E. A. Farnsworth* nurodo, kad jeigu derybos yra

⁴¹⁰ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 27.

⁴¹¹ Cour d'Appel de Versailles 1992 m. kovo 5 d. nutartis *A French, a British and a Belgian Company*, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1992, 753.

⁴¹² MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 128.

pažengę į priekį ir šalis jas nutraukia dėl trečiosios šalies gauto pasiūlymo, net neinformavus pirmosios šalies ir nesuteikus jai galimybės konkuruoti su pateiktu pasiūlymu, pakeičiant ar papildant savo siūlymą, tai pirmoji šalis turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo⁴¹³. Todėl darytina išvada, kad tam tikros paralelinių derybų ribos yra nustatytos ir bendrosios teisės sistemos valstybėse.

Kita vertus, bendrosios teisės šalyse išskirtinės derybos tik su viena šalimi (angl. *exclusive negotiations*) taip pat pripažįstamos ir taikomos praktikoje. Tokiais atvejais šalys nori, kad dėl tam tikro joms svarbaus sandorio būtų deramasi išimtinai tik su ja. Todėl ir gali būti sudaromi šalis įpareigojantys ikisutartiniai dokumentai, nustatantys šalių pareigą tam tikrą laiką tarpą nesiderėti su trečiaisiais asmenimis dėl tos pačios sutarties⁴¹⁴. Atkreiptinas dėmesys, kad JAV teismai pripažįsta, jog esant ikisutartiniams santykiams galimi susitarimai nesiderėti dėl sutarties sudarymo su kitais asmenimis, nepaisant to, buvo ar nebuvo numatytas tokio susitarimo galiojimo terminas⁴¹⁵. Manoma, kad esant tokiam susitarimui šalys per protingą laiką negali pradėti derybų su kitais asmenimis dėl tokios pačios sutarties sudarymo⁴¹⁶. Teismas remdamasis kitos šalies ieškiniu gali uždrausti susitarimą pažeidusiai šaliai derėtis su kitais asmenimis arba iš susitarimą pažeidusios šalies priteisti kitos šalies patirtus nuostolius, remiantis vienu iš piktnaudžiavimo sutarties laisvės principo institutų – ikisutartinio įsipareigojimo nevykdymu. Taigi, galima teigti, kad nors bendrosios teisės valstybėse šalys turi teisę laisvai derėtis su keliais partneriais vienu metu, tačiau sudėtinga konkurencinė kova tarp verslo subjektų lemia, jog šių šalių praktikoje taip pat dažnai sudaromi išskirtinių derybų susitarimai, kuriuos pripažįsta ir teismų praktika.

⁴¹³ FARNSWORTH, E. A. Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations. In *Columbia Law Review* [interaktyvus]. 1987, nr. 217 [žiūrėta 2006-06-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.international.westlaw.com>>.

⁴¹⁴ FONTAINE, M. *et al.* *Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 27.

⁴¹⁵ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 140.

⁴¹⁶ *Ibid.*

2.4.2. Lygiagrečios derybos Lietuvoje

Lietuvos teisės doktrinoje nurodoma, kad lygiagrečių derybų vedimas pripažįstamas sąžiningu, jeigu yra tenkinamos dvi sąlygos. Visų pirma, pradėjus derybas su trečiaisiais asmenimis būtina iš karto apie tai informuoti kitą šalį (t. y. yra draudžiama derėtis iš karto su keliais asmenimis dėl tos pačios sutarties sudarymo apie tai jų neinformuojant ir yra atitinkamai reikalaujama, kad paralelinių derybų faktas būtų atskleistas ir žinomas jų dalyviams)⁴¹⁷. Antra, turi būti siekiama sudaryti sutartį bent su vienu iš lygiagrečių derybų partnerių, todėl yra svarbus tikslo sudaryti sutartį nustatymas, kad derybos nebūtų vedamos vien tik tam, kad būtų pakenkta konkurentams ar dėl kitų nesąžiningų paskatų neturint tikslo sudaryti sutarties bent su vienu iš derybų partnerių⁴¹⁸. Pažymėtina, kad kitų kontinentinės teisės sistemos šalių teismų praktika ir doktrina nustato panašias sąžiningų paralelinių derybų vedimo sąlygas⁴¹⁹.

Taigi, jeigu yra tenkinamos abi aukščiau minėtos sąlygos, tai paralelines derybas vedantis asmuo nepažeis sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose. Atsižvelgiant į tai, praktikoje sąžiningi civilinių santykių dalyviai, veddami derybas su viena šalimi ir gavę trečiosios šalies jį dominantį pasiūlymą arba norėdami savo iniciatyva pateikti trečiajai šaliai siūlymą derėtis dėl tos pačios sutarties sudarymo, turėtų remtis aukščiau nurodytomis teisės doktrinos taisyklėmis ir nedelsiant informuoti apie tai kitą šalį bei siekti sudaryti sutartį bent su vienu iš derybų partnerių. Toks reikalavimas gali būti išvedamas ir iš bendro pobūdžio šalių bendradarbiavimo arba kooperavimosi pareigos.

Lietuvos teismai nėra suformulavę taisyklių, kada lygiagrečias derybas vedančios šalys gali būti pripažįstamos nepažeidžiančiomis sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad

⁴¹⁷ MIKELĖNAS, V. „Sutarčių teisės normų taikymas teismų praktikoje“. 139 – tojo seminaro medžiaga. Vilnius: UAB „Mokesčių srautas“, 2006.

⁴¹⁸ GEDEIKIS, M. „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“. In *Juristas*, 2006, nr. 1, p. 21.

⁴¹⁹ *Ibid.*

apskritai Lietuvos teismų praktikoje yra buvę nustatytų tokių faktinių bylos aplinkybių, kai šalis ilgai derėjusis su viena šalimi, po kurio laiko derybas nutraukdavo ir greitai sudarydavo analogišką sutartį su trečiuoju asmeniu⁴²⁰. Toks šalies elgesys ikisutartiniuose santykiuose galėtų būti analizuojamas šioje darbo dalyje nagrinėjamu sąžiningumo pareigos turinio elemento aspektu, t. y. ar šalis vedama derybas su pirmąja šalimi buvo sąžininga ir nevedė neatskleistų lygiagrečių derybų dėl tos pačios sutarties sudarymo su kitais asmenimis. Tačiau praktikoje nukentėjusi sąžininga derybų šalis paprastai pasirenka įrodinėti mažiau sudėtingą sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose elementą. Pažymėtina, kad tokia pati tendencija pastebima ne tik Lietuvos teismų praktikoje, bet ir kitose kontinentinės teisės šalyse. Pavyzdžiui, Vokietijoje, kurioje nepaisant to, kad ypatingai išplėtotą *culpa in contrahendo* doktrina, teismai, būdami taip pat apriboti šalių pasirinktu įrodinėti sąžiningumo pareigos elemento pažeidimu, nepasisako dėl sąžiningų lygiagrečių derybų vedimo sąlygų⁴²¹.

Apibendrinant darytina išvada, kad Lietuvos ir kitų kontinentinės teisės valstybių praktika ir doktrina rodo, jog lygiagrečių derybų vedimas nepažeis sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose tik tuo atveju, jeigu apie tai bus nedelsiant informuotas kontrahentas ir bent su viena iš šalių bus siekiama sudaryti sutartį. Tačiau praktikoje civilinių teisinių santykių dalyviai dažnai suinteresuoti, kad būtų deramasi išimtinai tik su jais. Todėl gali būti sudaromi ikisutartiniai dokumentai, įpareigojantys be išankstinio kitos šalies sutikimo neinicijuoti derybų su trečiaisiais asmenimis.

⁴²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 5 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 2A-161/2005.

⁴²¹ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 43.

2.5. Reikalavimas atskleisti reikšmingą informaciją

Pareiga atskleisti informaciją buvo žinoma jau romėnų teisėje, kuri nustatė pardavėjo pareigą informuoti pirkėją apie parduodamo daikto trūkumus, o kad ši pareiga yra teisinė, o ne moralinė, patvirtino *Ciceronas*, *Gajus* ir *Ulpianas*⁴²². Dabar šią pareigą nustato daugelio kontinentinės teisės valstybių pozityvioji teisė arba teismai, išplėtoję šią pareigą, remiantis bendro pobūdžio reikalavimu elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose.

Lietuvoje informavimo pareigą iki sutarties sudarymo reglamentuoja CK 6.163 straipsnio 4 dalis, numatanti, kad „šalys privalo atskleisti viena kitai joms žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti“. Pažymėtina, kad istoriškai toks bendro pobūdžio reikalavimas atskleisti reikšmingą informaciją yra naujas Lietuvos civilinėje teisėje. 1964 m. Civiliniame kodekse nebuvo nuostatų, įtvirtinančių bendro pobūdžio pareigą atskleisti informaciją ikisutartinių santykių etape, o įstatymuose nustatyta informacijos teikimo pareiga buvo taikoma tik tada, kai viena civilinių teisinių santykių šalis buvo vartotojas. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos prekybos įstatymo 44 straipsnio 1 dalis draudė prekybos dalyvių veiksmus, kurie klaidina pirkėjus⁴²³, o Lietuvos Respublikos 1994 m. lapkričio 10 d. vartotojų teisių gynimo įstatymo 2 straipsnis įtvirtino vartotojo teisę gauti informaciją apie prekes, paslaugas ir savo kaip vartotojo teisių įgyvendinimo ir atkūrimo tvarką⁴²⁴.

2.5.1. Pareigos atskleisti informaciją turinys

Kaip jau buvo nurodyta, Lietuvos įstatymų leidėjas nustatė reikalavimą šalims ikisutartiniuose santykiuose atskleisti joms žinomą informaciją, reikšmingą

⁴²² MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 142.

⁴²³ Lietuvos Respublikos prekybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Žin., 1995 m., Nr. 10-204.

⁴²⁴ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Žin., 1994 m., Nr. 94-1833.

sandorio sudarymui. Tačiau šios bendro pobūdžio pareigos turinys teisės normose nedetalizuotas.

Visų pirma, lingvistiškai analizuojant CK 6.163 straipsnio 4 dalies redakciją pastebėtina, kad nagrinėjamo reikalavimo pagrindą sudaro įpareigojimas ikisutartinių santykių metu atskleisti tokias aplinkybes, kurios padėtų kitai derybų šaliai apsispręsti sudaryti sutartį ar ne. Tačiau kaip nustatyti, kokia informacija turėtų būti laikoma reikšminga derybų kontrahentui, kad ją atskleidus jis būtų sandorį sudaręs vienomis ar kitomis sąlygomis arba apskritai nebūtų sudaręs sutarties?

Teisės doktrinoje pripažįstama, jog tai, kokią informaciją šalis privalo suteikti kitai derybų šaliai priklauso nuo sutarties rūšies, sutarties dalyko, šalių, jų tarpusavio santykių ir kitų aplinkybių⁴²⁵. Pavyzdžiui, viena informacija yra svarbi sudarant draudimo sutartį, kita – medicinos paslaugų sutartį, dar kitokia – akcijų pirkimo pardavimo sutartį. Atsižvelgiant į tai, tam tikrais atvejais įstatymų leidėjas konkretizuoja šios bendros informavimo pareigos turinį. Pavyzdžiui, CK 6.645 straipsnio 1 dalis nustato, kad rangovas iki sutarties sudarymo turi suteikti užsakovui visą reikiamą informaciją, susijusią su darbu atlikimu, taip pat informaciją apie darbui atlikti būtinas medžiagas bei darbui atlikti reikalingą laiką. Kai kuriais atvejais atskiras įstatymas gali specialiai nurodyti, kokią informaciją viena šalis privalo atskleisti kitai šaliai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 78 straipsnis nustato draudėjui suteikiamą informaciją⁴²⁶. Todėl konkrečiu atveju vertinant, ar tam tikra informacija yra svarbi ar ne suteikti kitai derybų šaliai, turi būti atsižvelgiama į sandorio rūšį.

Tačiau teisės normomis neįmanoma sureguliuoti kiekvienos situacijos ir nurodyti, kokią informaciją konkrečiu atveju reikia ir yra svarbu pateikti kitai derybų šaliai. Todėl sistemiškai analizuojant Lietuvos teisės aktus galima daryti išvadą, kad visais atvejais sąžiningumo pareiga reikalauja, jog

⁴²⁵ BEALE, H. *et al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, p. 511.

⁴²⁶ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Žin., 2003 m., Nr. 94-4246.

ikisutartinių santykių metu suteikiama informacija būtų teisinga, išsami, tiksli, aiški ir neklaidinanti kitos šalies⁴²⁷. Tokie patys atskleidžiamos informacijos kriterijai nustatyti ir kitose valstybėse. Pavyzdžiui, Prancūzijos teismų praktikoje reikalaujama, kad informacija, kurią derybų metu viena šalis turi atskleisti kitai šaliai, būtų išsami ir teisinga, t. y. padėtų kitai derybų šaliai apsispręsti sudaryti ar ne sutartį, o neišsami informacija dažniausiai pripažįstama ir neteisinga⁴²⁸.

Nustatant pareigos atskleisti informaciją iki sutarties sudarymo turinį turėtų būti atkreipiamas dėmesys ir į ikisutartinių santykių šalis, kadangi, kaip minėta, šios pareigos turinys ir apimtis taip pat priklauso nuo derybų šalių teisinio statuso. Jeigu ikisutartinių santykių šalis yra vartotojas, pareiga atskleisti informaciją yra didesnė, nes vartotojas nėra profesionalas ir kai kurių svarbių detalių jis neprivalo ir objektyviai negali žinoti⁴²⁹. Tačiau šios disertacijos analizė apsiriboja tik komercinių derybų aspektu.

Lietuvos teisės doktrina ir teismų praktika nustato, kad jeigu abi sutarties šalys yra verslininkai ar juridiniai asmenys, užsiimantys tam tikra komercine veikla, pareiga atskleisti informaciją yra taikoma žemesniu laipsniu (lyginant su situacija, kai viena šalimi yra vartotojas), nes šalys, užsiimančios ekonomine veikla, yra laikomos profesionalais ir veikia savo paties rizika, t. y. prisiima pareigą pasirūpinti jiems svarbiais sutarties aspektais⁴³⁰. Taigi, profesionalai vertinami taikant aukštesnius pareigos elgtis rūpestingai standartus. LAT pažymi, jog juridiniai asmenys, užsiimantys ekonomine veikla, turi aukštesnio laipsnio pareigą elgtis rūpestingai komerciniuose santykiuose⁴³¹. Teismas taip pat nurodo, kad „profesinei veiklai taikomi griežtesni reikalavimai. Asmenų veikiančių šioje (profesinės veiklos) sferoje,

⁴²⁷ GEDEIKIS, M. „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“. In *Juristas*, 2006, Nr. 1, p. 22.

⁴²⁸ MUSY, A. M. *Disclosure of Information in the Pre-contractual Bargaining. A Comparative Analysis*, [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-02-08]. Prieiga per internetą: <http://www.jus.unitn.it/cardozo/Review/Contract/Musy-1995/musy1.htm>;

⁴²⁹ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 208.

⁴³⁰ *Ibid.*

⁴³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario 20 d. nutartis c. b. *Ž. Šapalas v. AB „Lietuvos taupomasis bankas“*, Nr. 3K-3-390/2002, kat. 39.2.1; 39.2.3; 39.3; 60; 94.2.

*kruopštumo ir apdairumo laipsnis turėtų būti didesnis nei kitose sferose.*⁴³²

Todėl šalis, užsiimdama profesine veikla, turi pareigą domėtis ir elgtis rūpestingai ne tik vykdant sutartis, bet ir dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, t. y. ir ikisutartiniuose santykiuose.

Pažymėtina, kad bendrosios pareigos atskleisti svarbią informaciją sutarčiai sudaryti pažeidimas gali pasireikšti dvejopai: pirma, svarbių aplinkybių nutylėjimu, ir antra, melagingos informacijos pateikimu, t. y. klaidingų žinių pranešimu⁴³³.

Sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose draudžia nutylėti sutarties sudarymui svarbią informaciją⁴³⁴. Praktikoje informavimo pareigos turinio vertinimas yra kompliktuotas tokiais atvejais, kai jos pažeidimas pasireiškia svarbių aplinkybių nuslėpimu, nes iš esmės sudėtinga spręsti, kokia informacija konkrečioje situacijoje buvo svarbi šaliai priimant sprendimą dėl sutarties sudarymo. Lietuvos pozityvioji teisė ir tarptautinė praktika numato, jog svarbios informacijos nutylėjimas yra pripažįstamas apgaule, kuris skirtingai nei melagingos bei žinomai neteisingos ir tikrovės neatitinkančios informacijos pateikimas pasireiškia ne aktyviais, o pasyviais veiksmais⁴³⁵. CK 1.91 straipsnio 5 dalis nurodo, jog apgaule gali būti sandorio šalies tylėjimas, t. y. aplinkybių, kurias žinodama šalis nebūtų sudariusi sandorio, nuslėpimas, jeigu vadovaujantis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais, tos aplinkybės turėjo būti atskleistos kitai šaliai. Atitinkamai UNIDROIT principų 3.8 straipsnis nustato, kad apgaulė yra ne tik apgaulingi kitos šalies pareiškimai žodžiu ar veiksmais, bet ir nesąžiningas faktų nuslėpimas, kuriuos vadovaujantis protingais komercinės veiklos standartais reikia pranešti kitai šaliai. Toks pats pasyvios apgaulės turinys įtvirtintas ir

⁴³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario 20 d. nutartis c. b. Ž. Šapalas v. AB „Lietuvos taupomasis bankas“, Nr. 3K-3-390/2002, kat. 39.2.1; 39.2.3; 39.3; 60; 94.2.

⁴³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 28 d. nutartis c. b. UAB „Ūkio banko investicinė grupė“ v. G. Brencius, Nr. 3K-3-614/2005, kat. 21.4.2.7.

⁴³⁴ MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 166.

⁴³⁵ CARTWRIGHT, J. *Misrepresentation, Mistake and Non-Disclosure*. London: Sweet and Maxwell, 2007, p. 538; MIKELĖNAS V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 203.

PECL principų 4.107 straipsnyje. Lietuvos teisės doktrina papildo, jog apgaulė yra tada, kai asmuo pats neteisingai suvokia savo sudaromo sandorio esmę, aplinkybes, t. y. yra valios trūkumas, o kita šalis, žinodama tai ir naudodamasi suklydimu, sudaro sandorį⁴³⁶. Lietuvos teismų praktikoje pabrėžiama, kad apgaulė gali pasireikšti tik tyčia ir tam, kad sandoris būtų pripažintas negaliojančiu kaip sudarytas dėl apgaulės, būtina nustatyti tyčinius veiksmus, kurie gali pasireikšti tiek tylėjimu, tiek aktyviais veiksmais⁴³⁷. UNIDROIT principų komentatoriai taip pat nurodo, kad ikisutartinių santykių šalis bus laikoma nesąžininga – nutylėjusi sutarties sudarymui reikšmingą informaciją – tik jeigu sąmoningai ji taip pasyviai elgėsi⁴³⁸.

Atsižvelgiant į tai, kad pareiga elgtis sąžiningai yra bendro pobūdžio teisinė pareiga taikoma ne tik sutartiniams, bet ir ikisutartiniams santykiams (CK 6.163 str. 1 d.), o informacijos pateikimo reikalavimas yra pripažįstamas kaip vienas iš minėtos ikisutartinės sąžiningumo pareigos turinio elementų⁴³⁹, darytina išvada, kad nustatant, ar šalis pažeidė reikalavimą elgtis sąžiningai ir nuslėpė reikšmingą informaciją, turi būti taikomi abu sąžiningumo kriterijai, t. y. subjektyvus ir objektyvus. Vadinasi, reikia nustatyti, ar asmuo atsižvelgiant į visas aplinkybes žinojo ir galėjo žinoti, kad nutyli svarbią informaciją. Jeigu nustatoma, kad informacijos neatskleidusi šalis iš tikrųjų žinojo arba atsižvelgiant į visas aplinkybes ir protingumo, teisingumo, sąžiningumo principus, turėjo žinoti, kad jos nutylėta informacija buvo reikšminga kitos šalies apsisprendimui sudaryti sutartį, ir ji žinodama tokias aplinkybes sutarties nebūtų sudariusi arba būtų sudariusi iš esmės kitomis sąlygomis, tai tokios informacijos neatskleidusi šalis pripažįstama pažeidusi reikalavimą elgtis sąžiningai ikisutartinių santykių stadijoje. Taip pat svarbu pažymėti, kad Lietuvos ir kitų kontinentinės teisės sistemos valstybių praktikoje pabrėžiama, jog sudėtingiausia yra nustatyti, ar tikrai neatskleista

⁴³⁶ MIKELĖNAS V. *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 202-203.

⁴³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis c. b. I. Š. firma „InSpe“ v. UAB „Folis“, Nr. 3K-3-640/2006, kat. 21.4.2.7 (S).

⁴³⁸ UNIDROIT *Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 104.

⁴³⁹ *Ibid.*, p. 254.

informacija buvo tokia reikšminga, kad ją atskleidus kita šalis būtų sandorį sudariusi visai kitomis sąlygomis arba apskritai nebūtų sudariusi sutarties. Tačiau pripažįstama, kad tai, kokios informacijos šalis privalo nenutylėti kitai šaliai, priklauso nuo sutarties rūšies, sutarties dalyko, šalių, jų tarpusavio santykių ir kitų aplinkybių.

Atkreiptinas dėmesys ir į kitas lyginamų užsienio valstybių praktikoje suformuotas reikšmingas taisykles, susijusias su ikisutartine informavimo pareiga. Pavyzdžiui, Prancūzijos teismų praktika nurodo, jog pareiga atskleisti informaciją iki sutarties sudarymo reikalauja, kad šalis atsakytų į kitos šalies pateiktus klausimus, susijusius su būsimu sandoriu, tačiau derybų šalis turi teisę nesuteikti svarbios informacijos, kai ši informacija turi ekonominę vertę⁴⁴⁰. Yra laikoma, kad informacija neturi ekonominės vertės, jeigu ji neprisideda prie geresnio ribotų išteklių naudojimo (pvz., kai informacija įgyjama prieš pat jai tampant vieša), kai gaunant tokią informaciją buvo patirtos nemažos išlaidos (pvz., buvo atliekami specialūs moksliniai tyrimai)⁴⁴¹ arba kai ši informacija yra viešai visiems asmenims prieinama (pvz., nėra pareigos juridiniam asmeniui atskleisti derybų metu kitai šaliai informaciją apie tai, kad jam yra pradėtos bankroto procedūros)⁴⁴². Tačiau Prancūzijos teismai nurodo ir minėtų atvejų taikymo išimtis, numatant, kad informacijos surinkimas ir perdavimas gali būti privalomas pačių derybų šalių valia pagal sutarties sąlygas, kai sutarčiai sudaryti svarbios informacijos kaina yra įtraukta į bendrą sandorio kainą⁴⁴³. Tai visiškai suprantama, nes ir pagal CK 1.97 straipsnio nuostatas informacija yra vienas iš civilinių teisių objektų, todėl ji gali turėti ekonominę vertę.

Kontinentinės teisės sistemos valstybių teismų praktikoje taip pat yra suformuota kita taisyklė: tais atvejais, kai šaliai yra žinoma, jog kita šalis remiasi klaidingais faktais, sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose

⁴⁴⁰ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 71.

⁴⁴¹ *Ibid.*

⁴⁴² BEALE, H. *et al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, p. 519.

⁴⁴³ GEDEIKIS, M. „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“. In *Juristas*, 2006, Nr. 1, p. 22.

reikalauja, kad į tai būtų atkreiptas derybų partnerio dėmesys, išskyrus atvejus, jeigu pastarajai šaliai galėjo būti žinomas tokių faktų klaidingumas, jei ji būti veikusi atidžiai, protingai ir rūpestingai⁴⁴⁴. Pavyzdžiui, vienoje byloje Prancūzijos kasacinis teismas pripažino, kad bankas pažeidė ikisutartinę sąžiningumo pareigą ir buvo atsakingas už informacijos pareigos pažeidimą, nes jam buvo žinoma, kad skolininkas iš esmės neprotingai pervertina aplinkybes ir realiai neadekvačiai supranta situaciją, o ši situacija nebuvo žinoma skolininko garantui⁴⁴⁵. Tokios minėtos užsienio jurisdikcijų suformuotos taisyklės suteikia civilinės apyvartos dalyviams daugiau teisinio aiškumo dėl informavimo pareigos taikymo dar iki pagrindinės sutarties sudarymo.

Svarbu paminėti, kad su analizuojamo reikalavimo derybų metu atskleisti kitai šaliai informaciją, reikšmingą sutarčiai sudaryti, tinkamo įgyvendinimo problematika susiję ir tai, kad teisės aktai nenustato kada ši pareiga turi būti vykdoma. Tačiau pastebėtina, kad laiko momento nenurodo ne tik Lietuvos, bet ir kitų kontinentinės teisės valstybių teisės normos⁴⁴⁶. Žinoma, objektyviai svarbios informacijos atskleidimo momentą nustatyti yra neįmanoma, nes tai priklauso nuo kiekvienos konkrečios situacijos faktinių aplinkybių. Tačiau siekiant civilinės apyvartos dalyviams suteikti daugiau aiškumo dėl tinkamo informavimo pareigos įgyvendinimo ribų, manytina, kad šalys turėtų vadovautis teisės doktrinoje ir teismų praktikoje išskiriamomis derybų stadijomis⁴⁴⁷. Todėl atsižvelgiant į tai, kad CK 6.163 straipsnio 4 dalyje reikalaujama atskleisti informaciją, kuri yra svarbi priimant sprendimą sutarčiai sudaryti, galima teigti, kad reikšmingiausia informacija turėtų būti pateikiama kontrahentui ne vėliau kaip antrojoje derybų stadijoje, kai tarp šalių paprastai pasiekiamas principinis susitarimas dėl būsimo sandorio sąlygų.

⁴⁴⁴ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 71.

⁴⁴⁵ Cour de Cassation, 1^{iere} Chambre civil 2003 m. kovo 13 d. nutartis, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 2003.700.

⁴⁴⁶ MUSY, A. M. *The Good Faith Principle in Contract Law and the Precontractual Duty to Disclose: Comparative Analysis of New Differences in Legal Cultures*, 2000, [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-02-06]. Prieiga per internetą: <http://www.icer.it/docs/wp2000/Musy192000.pdf>.

⁴⁴⁷ Žr. plačiau apie derybų stadijas 1.1.1.4 disertacijos dalyje.

Taigi, įvertinus Lietuvos teismų praktiką ir doktriną, darytina išvada, kad nustatant, ar derybų metu tam tikra informacija yra svarbi šaliai apsispręsti dėl sandorio sudarymo, turi būti atsižvelgiama į konkrečios situacijos faktines aplinkybes, vertinama sutarties rūšis, dalykas, šalių teisinis statusas bei vadovaujama bendraisiais civilinės teisės principais – protingumu, teisingumu ir sąžiningumu (CK 1.5 str.). Be to, yra rekomenduotina, kad Lietuvoje būtų pripažinta, jog ikisutartinių santykių metu reikšminga sandorio sudarymui informacija turi būti pateikiama ne vėliau kaip antrojoje derybų stadijoje, o informacija turi atitikti teisingumo, išsamumo, tikslumo, aiškumo ir kitos šalies neklaidinimo kriterijus. Tačiau taip pat turi būti suteikiama teisė komercinių derybų metu nesuteikti svarbios informacijos, jeigu ji turi ekonominę vertę.

2.5.2. Pareigos atskleisti informaciją taikymas užsienio šalių praktikoje

Kadangi tiek teismų praktika, tiek teisės doktrina nurodo, jog reikalavimas atskleisti informaciją yra sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose turinio elementas⁴⁴⁸, o bendrosios teisės šalys tradiciškai sąžiningumo pareigos iki sutarties sudarymo nepripažįsta, tai pareigos atskleisti informaciją laipsnis ir jos santykis su kitos šalies rūpestingumo pareiga aiškinamas skirtingai kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybėse.

2.5.2.1. Tarptautinė ir lyginamų kontinentinės teisės valstybių pozicija

Kontinentinės teisės šalyse reikalavimas atskleisti derybų metu kitai šaliai reikšmingą informaciją sutarčiai sudaryti yra arba įtvirtintas nacionalinės teisės normose, arba taikomas teismų praktikoje, išplėtojusioje reikalavimą elgtis

⁴⁴⁸ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 254.

sąžiningai dar iki sutarties sudarymo. Svarbu atkreipti dėmesį, kad daugelio valstybių praktika nurodo, jog sąžiningumo pareiga taip pat reikalauja, kad šalys ikisutartinių santykių stadijoje bendradarbiautų. Todėl tais atvejais, kai abi šalys yra profesionalai, siekiama užtikrinti jų interesų pusiausvyrą ir pripažįstama, kad derybų metu abi šalys turėtų būti rūpestingos ir aktyvios.

Visų pirma, atkreiptinas dėmesys į tarptautinius privatinės teisės unifikuojančius dokumentus. PECL principų 4:107 straipsnio 3 dalis ir DCFR II knygos 7:205 straipsnio 3 dalis įtvirtina keturias aplinkybes, kurios konkrečioje situacijoje turi būti vertinamos nustatant, ar sąžiningumo pareiga derybų metu reikalauja atskleisti informaciją. Nurodoma, kad turi būti vertinama: visų pirma, šalies kompetencija atitinkamoje srityje; antra, tokios informacijos gavimo kaina; trečia, turi būti vertinama, ar atsižvelgiant į protingumo principą, kita šalis galėtų gauti tokią informaciją; ir ketvirta, svarbu atsižvelgti į tokios informacijos svarbą ir reikšmę kitai šaliai. Įvertinus visas šias aplinkybes, galima teigti, kad minėta PECL principų norma ne tik patvirtina siekį užtikrinti abiejų derybų šalių interesų pusiausvyrą, bet ir parodo, kad nustatant, ar sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose reikalauja atskleisti tam tikrą svarbią informaciją, turi būti atsižvelgiama ir į ekonominius aspektus. Taip pat svarbu paminėti, kad PECL principų komentatoriai nurodo, jog aukščiau minėtų aplinkybių sąrašas nėra baigtinis. Pavyzdžiui, CESL 23 straipsnio 2 dalyje be aukščiau minėtų keturių aplinkybių papildomai įtvirtinta, kad yra svarbu atsižvelgti į pačios informacijos prigimtį ir pobūdį bei geros komercijos praktiką (angl. *good commercial practice*) atitinkamoje srityje. Taigi, matyti, jog kiekvienu konkrečiu atveju turi būti vertinama ir tarp šalių susiklosčiusių santykių faktinių aplinkybių visuma.

Prancūzijoje teismai taip pat vadovaujasi abiejų derybų šalių interesų balanso principu⁴⁴⁹, kuris yra labai artimas bendrosios teisės valstybėse išvystytai ekonominio efektyvumo teorijai. Prancūzijos teismų praktikoje nurodoma, jog vykstant deryboms tarp verslininkų bei juridinių asmenų

⁴⁴⁹ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 71.

kiekviena šalis turi būti rūpestinga ir aktyviai domėtis jai svarbiais būsimos sutarties aspektais⁴⁵⁰. Kita vertus, Prancūzijoje yra pripažįstama sąžiningumo pareiga komerciniuose ikisutartiniuose santykiuose ir jos taikymo ribos yra plačios. Todėl teisininkas *J. Ghestin* Prancūzijos teisės doktrinos ir teismų praktikos poziciją dėl pareigos atkleisti informaciją ir rūpestingumo reikalavimo santykio apibendrina taip: „<...> šalis, kuriai buvo žinoma ar (atsižvelgiant į tai, kad ji gali būti kvalifikuojama kaip profesionalas) turėjo būti žinoma, kad tam tikri faktai, kuriuos ji žino, yra esminiai kitai šaliai, ji yra įpareigota informuoti tą kitą šalį apie tokius faktus, jeigu ta šalis negalėjo sužinoti tokių faktų pati arba jeigu, atsižvelgiant į sutarties prigimtį, šalių padėtį, kitų jai žinomų asmenų ar kitos derybų šalies suteiktos informacijos netikslumą ar neteisingumą, ji protingai galėjo pasitikėti kita šalimi, jog ji suteiks jai tokią informaciją“⁴⁵¹. Taigi, pripažįstama, kad egzistuoja tam tikros profesionalų informavimo pareigos ribos ir pabrėžiama, kad papratai verslo derybų metu šalis sieja aktyvi abipusė pareiga: iš vienos pusės, pareiga informuoti apie reikšmingas sandorio sudarymui aplinkybes, ir, iš kitos pusės, pareiga pačiam domėtis svarbiais sutarčiai sudaryti faktais⁴⁵².

Svarbu paminėti, kad nepaisant sąžiningumo pareigos ir reikalavimo atskleisti informaciją ikisutartiniuose santykiuose pripažinimo minėtoje kontinentinės teisės valstybėje, kai kurių lyginamų šalių teismų praktika rodo, jog atsižvelgiant į sandorių specifiką tam tikrais atvejais kai abi šalys yra verslininkai pareiga domėtis yra viršesnė už pareigą atskleisti informaciją. Pavyzdžiui, Nyderlandų teisminė praktika patvirtina pareigos domėtis pirmumą prieš pareigą atskleisti informaciją įmonių pirkimo - pardavimo atvejais: pripažįstama, kad atsakomybė už nuostolius, patirtus dėl neatskleistos informacijos, tenka pačiam pirkėjui, kuris nesugebėjo elgtis rūpestingai. Garsi precedentinė byla, susijusi su minėta Nyderlandų teismų pozicija, yra

⁴⁵⁰ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 71.

⁴⁵¹ GHESTIN, J. „La responsabilité délictuelle pour rupture abusive des pourparlers“. In *La Semaine Juridique*, 2007, No 20-21, p. 155.

⁴⁵² SCHMIDT-SZALEWSKY, J. „La période précontractuelle en droit français“. In *Revue Internationale de Droit Comparé*, 1990, No 2, p. 553; POULET, O. *Savoir négocier ses contrats*. Paris: Delmas encyclopédie, 2007, p. 89.

*Hoeg Catharijne*⁴⁵³, kurioje nustatyta, kad sutartimi buvo perduotas pagrindinis bendrovės turtas ir išipareigojimai, susiję su didelės apimties vieno prekybos paviljono statyba, bet po perdavimo paaiškėjo, kad įmonė turėjo sudariusi dvi didelės vertės paskolų sutartis su Utrechto miesto taryba dėl infrastruktūros aplink paviljoną vystymo, apie kurias pirkėjas nežinojo. Informacija apie šias paskolas nebuvo atskleista pirkėjui derybų metu, jos taip pat nebuvo ir balanso ataskaitoje, kurią perdavimui paruošė pardavėjas. Pirkėjas pasitelkė vieną iš pirkimo - pardavimo sutarties apdraudimo punktų, kuris buvo paremtas vienu iš galutiniame sutarties variante pardavėjo duotų pareiškimų, kad buvo atskleista visa esminė informacija, reikšminga sutarčiai sudaryti. Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas, sprendamas šią bylą, konstatavo, kad, atsižvelgiant į nustatytas faktines aplinkybes, pirkėjo pareiga patikrinti informaciją buvo viršesnė už pardavėjo pareigą atskleisti informaciją. Toliau teismas detalizavo, į kokias aplinkybes šiuo atveju reikia atsižvelgti – tai sandorio dydis, pirkėjo teisinio audito komandos kompetencija (angl. *the expertise of the due diligence team of the buyer*) ir pardavėjo nekompetentingumas. Teisininkas *E. Visser* pateikdamas šio teismo sprendimo komentarus⁴⁵⁴ nurodė, kad Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas atsižvelgė į tai, jog buvo panaudota iš užsienio valstybių atėjusi teisinio audito (angl. *due diligence*) praktika ir pripažino atsakomybės perkėlimą, kuomet pirkėjas nuodugniai patikrina numatytą pirkti bendrovę. Kai pirkėjas atlieka numatytos pirkti bendrovės teisinį auditą (kur jam paprastai padeda daug profesionalių patarėjų), tikėtina, kad jis atras visas su numatyta pirkti bendrove susijusias problemas. Atitinkamai pirkėjas turi prisiimti reikiamą atsakomybę, atsižvelgdamas į visus klausimus, kurie buvo aptikti derybų metu, ir spręsti juos pasinaudojant pagrindinės sutarties nuostatomis. Tuo atveju, kai pirkėjas neaptiko jokių problemų, yra laikoma, kad jis galėjo jas aptikti. Todėl galima daryti išvadą, kad bet kokios užslėptos problemos yra priskiriamos pirkėjo rizikai, kadangi jis prisiėmė didesnę

⁴⁵³ HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1995 m. gruodžio 22 d. nutartis *ABP v. FGH*, NJ 1996, 300.

⁴⁵⁴ VISSER, E. *Two Concepts Affected by European Legal Integration – More to come?* Paper to be presented at the Fifth Benelux – Scandinavian Conference on Legal Theory: European Legal Integration and Analytical Legal Theory, Maastricht, 2002, p. 15-16.

atsakomybę atlikdamas teisinį auditą. Dėl šios priežasties toks pirkėjas negali taip lengvai laikyti pardavėjo atsakingu už tai, kad jis pats aplaidžiai, nerūpestingai ar neteisingai įvertino numatytą pirkti bendrovę. Taigi, ši *Hoeg Catharijne* byla parodė, kad esant tam tikroms aplinkybėms net gali būti sudėtinga pripažinti pardavėją nesąžiningu ir atitinkamai atsakingu remiantis sutartyje išreikštu patvirtinimu, kurį davė pats pardavėjas.

Apibendrinant galima teigti, kad nagrinėtos kontinentinės teisės valstybės pripažįsta, jog turi būti užtikrinta derybų šalių interesų pusiausvyra: viena šalis turi pareigą atskleisti svarbią informaciją, o kita šalis turi būti rūpestinga ir domėtis jai svarbiomis sandorio aplinkybėmis. Taip pat darytina išvada, kad šios valstybės pagrįstai vertindamos pareigą atskleisti informaciją ekonominiu aspektu, pripažįsta, jog tam tikrų sandorių sudarymo atvejais (pvz., bendrovės įsigijimo) kitos šalies pareigai domėtis gali būti teikiamas prioritetas.

2.5.2.2. Pareigos taikymas bendrosios teisės valstybėse

Bendrosios teisės sistemos valstybės, nenustatančios ikisutartinių santykių dalyvių pareigos elgtis sąžiningai, taip pat nenumato bendro pobūdžio pareigos atskleisti informaciją (angl. *duty to disclose*). Atitinkamai jų praktikoje pripažįstama, jog tais atvejais, kai šalys yra verslininkai, juridiniai asmenys, tai vienos šalies pareiga domėtis yra viršesnė už kitos šalies pareigą atskleisti informaciją ir nurodoma, kad visa rizika, susijusi su nepatikrinama sandorio informacija, tenka pačiai šaliai⁴⁵⁵.

Šiai bendrosios teisės šalių pozicijai didelę įtaką turi „*caveat emptor*“ taisyklės pripažinimas, atspindintis individualizmo pakilimą XIX amžiuje⁴⁵⁶. Reikia pabrėžti, kad formuluotė „*caveat emptor*“ reiškia „*pirkėjas žino*“ (angl. *buyer beware*), o tai būtent ir nurodo šalies pareigą pačiai pasirūpinti

⁴⁵⁵ CARTWRIGHT, J. *Misrepresentation, Mistake and Non-disclosure*. London: Sweet and Maxwell, 2007, p. 535.

⁴⁵⁶ ATIYAH, P. S. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1979, p. 464.

savo interesais ir jai svarbiais sutarties aspektais⁴⁵⁷. *Caveat emptor* taisyklė buvo suformuota Didžiosios Britanijos teismo precedente *Smith v. Hughes*⁴⁵⁸, kuriame išskirta aktyvi ir pasyvi apgaulė, t. y., jeigu pirkėjas turėjo galimybę asmeniškai apžiūrėti perkamą prekę ir įsitikinti jos savybėmis, tai pardavėjo nutylėjimas apie tam tikrus prekės trūkumus nelaikomas apgaule. Todėl Didžiosios Britanijos teismai nuosekliai taikydami šią taisyklę, pabrėžia *caveat emptor* principo dominavimą pareigos atskleisti informaciją atžvilgiu. Pripažįstama, kad neskaitant išskirtinių atvejų, kuomet tylėjimas prilygsta priešiškam teisei elgesiui, nėra bendros pareigos atskleisti informaciją, kuri galėtų įtakoti kitos šalies apsisprendimą sudaryti sutartį⁴⁵⁹. Todėl bendrosios teisės sistemos doktrina pripažįsta, kad pareiga atskleisti informaciją, kaip tokia, neegzistuoja ir pirmenybė teikiama principui *caveat emptor*.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad *caveat emptor* taisyklė taikoma ne tik pirkimo - pardavimo, bet ir kitų sudaromų sutarčių atžvilgiu⁴⁶⁰. Didžiosios Britanijos teisės profesorė *G. H. Treitel* nurodo, kad „pagal bendrąją taisyklę, asmuo, kuris ruošiasi sudaryti sutartį, nėra įpareigotas atskleisti esminius faktus, kurie yra žinomi jam, bet nežinomi kitai šaliai. Kartais gali atrodyti, kad ši taisyklė (t. y. *caveat emptor*) labai griežta, bet jeigu bendra pareiga atskleisti informaciją egzistuoja, būtų sudėtinga tiksliai pasakyti, kas ir kada privalo būti atskleista tam tikru konkrečiu atveju“⁴⁶¹.

Caveat emptor principas taip pat pripažįstamas ir yra taikomas JAV. Tačiau JAV didelę įtaką turi sutarčių teisės, o tuo pačiu ir pareigos atskleisti informaciją ikisutartiniuose santykiuose, vertinimas ekonominiu aspektu⁴⁶². Todėl pabrėždami, kad informacija yra prekė, galinti būti nuosavybės teisės objektu, nurodo, jog tais atvejais, kai šalis svarbią sutarčiai sudaryti

⁴⁵⁷ REK, H. „Pre-contractual Good Faith and Breaking off Negotiations. Duty to Disclose v. Duty to Investigate the Target”. In *International Law Office. Corporate Finance* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2006-09-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.internationallawoffice.com>>.

⁴⁵⁸ Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1871, *Smith v. Hughes*. Cituota pagal: ATIYAH, P. S. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1979, p. 468.

⁴⁵⁹ FIFOOT, C., FURMSTON. *Law of Contract*. Butterworths: London, Dublin, Edinburgh, 1991.

⁴⁶⁰ ATIYAH, P. S. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1979, p. 467.

⁴⁶¹ TREITEL, G. H. *The Law of Contract*. London: Steven & Sons, 1987.

⁴⁶² MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 141.

informaciją gavo nemokamai, pavyzdžiui, atsitiktinai, tai šalies turtinių interesų nepažeistų įpareigojimas atskleisti ją kitai šaliai⁴⁶³, bet reikalauti paskelbti gautą už atlyginimą informaciją būtų neteisinga⁴⁶⁴.

JAV teisės doktrinoje egzistuoja ir priešinga pozicija, tvirtinanti, kad ekonominiai argumentai negali nustelbti moralinių reikalavimų⁴⁶⁵. Todėl ginčų dėl informacijos atskleidimo sprendimas vien ekonominiais kriterijais prieštarautų moralei, o tuo pačiu ir pagrindiniam sutarčių teisės principui – sąžiningumui (angl. *fair dealing*)⁴⁶⁶. Taigi, ši pozicija patvirtina teiginį, kad bendrosios teisės sistemos doktrina priartėja prie sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose taikymo.

Kita vertus, pažymėtina, kad bendrosios teisės valstybėse *caveat emptor* taisyklės taikymas nėra absoliutus ir yra pripažįstamos jos išimtys. Tiek JAV, tiek Didžiosios Britanijos teisės doktrina ir teismų praktika nurodo numanomų sąlygų (angl. *implied terms*) institutą kaip vieną iš *caveat emptor* išimčių (pvz., pripažįstama, kad pardavėjas garantuoja parduodamos prekės kokybę, kai ji naudojama pagal tikslią paskirtį, nors tokia sąlyga sutartyje specialiai nenumatyta)⁴⁶⁷. Kita *caveat emptor* išimtis siejama su aktyviais šalies veiksmais, kai ji tvirtina, kad egzistuoja tam tikri faktai, nors ir žino, kad jų nėra, o vėliau kai kita šalis patikėjusi tais tvirtinimais sudaro sutartį, paaiškėja tvirtinimą buvus melagingą⁴⁶⁸. Taip pat *caveat emptor* taisyklė netaikoma ir reikalaujama atskleisti informaciją atsižvelgiant į konkrečias sutarčių rūšis (tai tarpusavio pasitikėjimo sutartys) ir į pasitikėjimu pagrįstus santykius (pavyzdžiui, akcijų pirkimo - pardavimo sutartis nėra įtraukta į šią sutarčių

⁴⁶³ MUSY, A. M. Disclosure of Information in the Pre-contractual Bargaining. A Comparative Analysis [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.jus.unitn.it/cardozo/Review/Contract/Musy-1995/musy1.htm>>.

⁴⁶⁴ KRONMAN, A. T., POSNER, R. A. *The Economics of Contract Law*. Boston, Toronto: Little, Brown and Co., 1979, p. 114-121.

⁴⁶⁵ BARRY, N. The Obligation to Disclose Information. English Report. *Contract Law Today*, p. 185-186. Cituota pagal: MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 142.

⁴⁶⁶ *Ibid.*

⁴⁶⁷ PALMIERI, N. W. "Good Faith Disclosures Required during Precontractual Negotiations". In *Seton Hall Law Review* [interaktyvus]. 1993, nr. 70, p. 72-209 [žiūrėta 2006-10-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.international.westlaw.com>>.

⁴⁶⁸ CARTWRIGHT, J. *Misrepresentation, Mistake and Non-disclosure*. London: Sweet and Maxwell, 2007, p. 22.

grupei, kadangi priimtina, kad paprastai draudimo, partnerystės ir šeimyninius santykius reguliuojančios sutartys yra laikomos *uberrimae fidei* sutartimis). Čia svarbu pabrėžti, kad tarptautinėje prekyboje apskritai akcijų pirkimo - pardavimo sutartis pripažįstama specifine, todėl pagal JAV įstatymus įsigyjant bendrovės akcijas kruopščiai patikrinti bendrovę yra pirkėjo pareiga, nes pripažįstama, kad rizika dėl bet kokių trūkumų tenka jam⁴⁶⁹.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad pagal bendrosios teisės sistemos valstybių teisę ir praktiką, išskyrus tam tikras išimtis, šalies pareiga ikisutartiniuose santykiuose elgtis rūpestingai ir domėtis jai svarbiomis sandoriui sudaryti aplinkybėmis yra viršesnė už kitos šalies pareigą atskleisti informaciją. Taip pat galima teigti, kad *caveat emptor* taisyklės išimčių pripažinimas bendrosios teisės valstybių praktikoje patvirtina šiame darbe nurodytą poziciją, kad tam tikrais atvejais šios valstybės priartėja prie sąžiningumo pareigos taikymo ikisutartiniuose santykiuose.

2.5.3. Lietuvos praktika

Kaip jau buvo nurodyta, Lietuvos pozityvioji teisė įtvirtina bendro pobūdžio reikalavimą atskleisti derybų metu kitai šaliai reikšmingą informaciją sutarčiai sudaryti (CK 6.163 str. 4 d.). Tačiau Lietuvos praktikoje taip pat reikalaujama, kad tai atvejais, kai abi šalys yra profesionalai, jos sandorio sudarymo metu elgtųsi pagal aukštesnius rūpestingumo standartus⁴⁷⁰. Todėl kyla klausimas, kaip minėti didesnio rūpestingumo kriterijai lemia ikisutartinės informavimo pareigos taikymo ribas komerciniuose teisiniuose santykiuose?

LAT nagrinėtoje civilinėje byloje *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R. G. K* nurodė, jog „teismų praktikoje yra suformuluota, kad sudarant kiekvieną sandorį turto įgijėjas yra

⁴⁶⁹ RITTMEISTER, M. „The Management’s Board’s permission to disclose Due Diligence Information Before a Corporate Acquisition in consideration of the Impact of the Act to Improve the Protection of Investors”. In *6 German Law Journal* [interaktyvus]. 2005, nr. 2 [žiūrėta 2007-03-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=576>>.

⁴⁷⁰ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 198.

*suinteresuotas neturėti problemų dėl įgyjamo turto, siekia apsisaugoti, kad jis nebūtų išreikalaujamas. Tai reiškia, kad turto įgijėjas taip pat yra suinteresuotas civilinių teisinių santykių stabilumu. Protingu ir apdairiu, tai reiškia – sąžiningu, gali būti laikomas tas įgijėjas, kuris jam prieinamomis priemonėmis pasidomėjo ar sandorį ketinantis sudaryti asmuo neturi kreditorių ir ar sudarant sandorį nebus pažeisti jų interesai. Tai daroma iš dalies jo paties interesais, todėl iš turto įgijėjo pagal sandorį gali būti reikalaujama domėtis kita sandorio šalimi ir jos turtine padėtimi, kiek normaliai reikia sudaryti sandoriui, nepažeidžiant įstatymų. Vadinasi, tai pripažintina jo pareiga.*⁴⁷¹ Taigi, LAT patvirtino, jog turto įgyjėjas turi būti aktyvus, rūpestingas ir domėtis jam svarbiomis aplinkybėmis, o tam tikrais atvejais prisiimti visą riziką, kylančią iš sutarties.

Analizuojant negausią Lietuvos teismų praktiką dėl pareigos atskleisti informaciją sudarant komercinio pobūdžio sutartis galima pastebėti, kad Lietuvos teismai pagrįstai vertina šalių elgesį sąžiningumo principo požiūriu ne tik atsižvelgiant į šalies statusą, bet ir sandorio rūšį bei dalyką. Paprastai pripažįstama, kad toks sandoris kaip bendrovės įsigijimas perkant akcijų paketą yra rizikingas, todėl pirkėjas, būdamas profesionalas, turi tą riziką protingai įvertinti. Pavyzdžiui, LAPT nagrinėtoje byloje *UAB „Šilutės rajono vaistinės“ v. Šilutės rajono savivaldybė*⁴⁷² ieškovas prašė teismo priteisti iš atsakovo nuostolių atlyginimą dėl to, kad įsigijus 100 procentų vaistinės akcijų, jis tikėjosi gauti pelną iš vaistinės veiklos, bet po įsigijimo paaiškėjus, kad pardavėjo pateiktuose buhalterinės apskaitos dokumentuose buvo įtraukti vaistai, kurių galiojimo terminas jau buvo pasibaigęs, jis pelno negavo. Todėl ieškovas reikalavo pripažinti atsakovo veiksmus neteisėtais, nes jam nebuvo atskleista visa reikšminga ir tikrovę atitinkanti informacija apie bendrovę. Nors LAPT pirmą kartą nagrinėdamas bylą konstatavo, kad *„negalima nesutikti su ieškovo teiginiu, kad įsigydamas bendrovės akcijas, pagal pateiktus įmonės*

⁴⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R. G. K.*, Nr. 3K-3-17/2006, kat. 31.6.1; 37.7 (S).

⁴⁷² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Šilutės rajono vaistinės“ v. Šilutės rajono savivaldybė*, Nr. 2A-133/2004, kat. 39.2.4.

*buhalterinės apskaitos dokumentus jis turėjo pakankamai pagrindo manyti, kad įsigyja pelningos įmonės akcijas ir gaus dividendus*⁴⁷³, tačiau pirmos instancijos teismui iš naujo ištyrus faktines bylos aplinkybes, LApT pabrėžė, jog nėra pagrindo tenkinti ieškovo ieškinį, nes jis prieš vaistinės privatizavimą turėjo realią galimybę susipažinti su visais įmonės dokumentais, kuriuose buvo nurodytas ne tik paskirstytinas pelnas, bet ir prekės, kurių terminas buvo pasibaigęs. Taigi, teismas konstatavo, kad atsakovo veikla nebuvo neteisėta, o pirkėjas, nesusipažinęs su visais bendrovės dokumentais, nebuvo rūpestingas ir apdairus, todėl prisiėmė visą su tuo susijusią riziką.

Svarbu pažymėti, jog kitoje civilinėje byloje *UAB „Ūkio banko investicinė grupė“ v. G. Brencius*⁴⁷⁴, LApT nurodė, kad *„protingas ir apdairus pirkėjas turi pats kaip galima išsamiau ir nuodugniau išanalizuoti įmonės, kurios akcijas jis perka, padėtį, verslo perspektyvas, galimybes gauti pelną ir pan. Pirkėjo pozicija, kai jis neatidžiai ištiria minėtas aplinkybes ir įsigyja akcijas bendrovės, kuri, pavyzdžiui, vėliau bankrutuoja, vertintina ne kaip jo apgaulė dėl esminių sandorio sudarymo aplinkybių, o tik kaip paties neapdairumas, neatidumas, nepamatuota rizika sudarant sandorį dėl specifinio turto – akcijų pirkimo“*. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad teismai formuoja taisyklę, jog tokiuose specifiniuose sandoriuose, kaip akcijų pirkimas – pardavimas, pirkėjas, neatlikęs išsamaus perkamos bendrovės patikrinimo, rizikuoja, kad savo teisių vėliau jis negalės apginti nei reikalaujamas iš pardavėjo nuostolių atlyginimo, nei bandydamas sutartį pripažinti negaliojančia. Taip pat darytina išvada, kad tokiais atvejais tam tikros informacijos neatskleidusi šalis nebus laikoma nesąžininga.

Byloje *I. Š. firma „InSpe“ v. UAB „Folis“*⁴⁷⁵ LAT taip pat pabrėžė, kad *„esant sutarties laisvei ir asmenų lygiateisiškumui, kiekvienas asmuo privalo rūpintis savo teisėmis ir interesais. Prieš atlikdamas bet kokią veiksmą asmuo*

⁴⁷³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Šilutės rajono vaistinės“ v. Šilutės rajono savivaldybė*, Nr. 2A-133/2004, kat. 39.2.4.

⁴⁷⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ūkio banko investicinė grupė“ v. G. Brencius*, Nr. 2A-200/2005, kat. 22.3.2, 45.12.

⁴⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis c. b. *I. Š. firma „InSpe“ v. UAB „Folis“*, Nr. 3K-3-640/2006, kat. 21.4.2.7 (S).

turi apsvarstyti galimus to veiksmo teisinius padarinius.“ Toliau teismas, nagrinėdamas ieškovo prašymą pripažinti spaudos sistemos pirkimo - pardavimo sutartį negaliojančia, nes ieškovas pastebėjo, kad buvo parduotas nenaujas spaudos sistemos aparatas, nurodė, jog atsižvelgiant į tai, kad „*ieškovas turėjo realią galimybę ir teisę prieš priimdamas daiktą jį visapusiškai patikrinti*“, bei vertinant tą aplinkybę, kad „*ieškovo įmonė yra įregistruota 1991 m. ir viena iš pagrindinių jos veiklos rūšių yra spausdinimas ir su tuo susijusi paslaugų veikla. Teismas padarė išvadą, kad ieškovas turėjo galimybių ir patirties, jog įvertintų perkamą daiktą pagal sutartį ir pagal perdavimo aktą*“. Taigi, teismas pripažino, kad ieškovas, būdamas profesionalas turėjo rūpestingumo pareigą, kurios nepaisydamas, jis prisiėmė iš sandorio kylančią riziką. Taip pat svarbu paminėti, kad teismas nurodė, jog atsižvelgiant į tai, kad turto priėmimo - perdavimo aktą, kuriame buvo klaidingai nurodyti spaudos sistemų aparato metai, pasirašė abi šalys, tai „*atsakomybę už netiksliai nurodytus sistemos pagaminimo metus turi lygiomis dalimis prisiimti tiek turto perdavėjas, tiek turto priėmėjas, nes sutartimi nebuvo aptarti prekės pagaminimo metai*“. Vadinasi, pagrįstai teigiama, jog tais atvejais, kai abi derybų šalys yra profesionalai, sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose reikalauja užtikrinti šalių interesų pusiausvyrą.

Kitoje LAT nagrinėtoje byloje AB „*Molesta*“ v. AB „*Spauda*“⁴⁷⁶ buvo nustatyta, jog ieškovui laimėjus atsakovo skelbtą aukcioną dėl maitinimo patalpų pardavimo, paaiškėjo, kad parduodamų patalpų plotas yra didesnis nei, kad pardavėjas aukciono sąlygose buvo nurodęs. Tačiau ieškovas, atsakovui vengiant sudaryti sutartį, sumokėjo proporcingai didesniam plotui visą kainą į notaro deponicinę sąskaitą ir reikalavo teismo pripažinti sutartį sudaryta. Tuo tarpu atsakovas ginčijo, kad buvo visiškai nepagrįstai perkelta jam atsakomybė už neteisingą patalpų ploto nustatymą. LAT, sprenddamas šią bylą, nurodė, kad tai, jog „*ieškovas prieš aukcioną apžiūrėjo ginčo patalpas ir žinojo jų faktinį plotą, prieštarauja logikai – jeigu atsakovas, būdamas šių patalpų savininkas,*

⁴⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartis c. b. AB „*Molesta*“ v. AB „*Spauda*“, Nr. 3K-3-501/2006, kat. 42.5; 45.10 (S).

neabejojo dėl kadastrinių matavimų byloje nurodyto ginčo patalpų ploto atitikties faktiniam plotui, kol pats Registrų centras neaptiko ankstesnių savo kadastrinių matavimų klaidos, tai ieškovas juolab neturėjo pagrindo suabejoti dėl faktinio šių patalpų ploto, vien apžiūrėjęs patalpas prieš aukcioną. Kartu teisėjų kolegija pažymi, kad byla nagrinėję teismai padarė pagrįstą išvadą, jog neigiamos paaiškėjusių ginčo patalpų ploto skirtumų pasekmės ieškovo ir atsakovo santykiuose tenka ginčo patalpų pardavėjui, t. y. atsakovui, nes jis, būdamas pakankamai apdairus ir rūpestingas šių patalpų savininkas, ketindamas jas parduoti, galėjo ir turėjo žinoti tikslų jų plotą.“ Taigi, LAT patvirtino, kad ne tik pirkėjas, bet ir pardavėjas ikisutartinių santykių etape turi būti apdairus ir rūpestingas sudarydamas sutartis.

Iš atliktos Lietuvos teismų praktikos analizės galima daryti išvadą, jog sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, kad derybų metu abi šalys būtų aktyvios: iš vienos pusės, nustatyta, kad reikšmingą sutarčiai sudaryti informaciją žinanti šalis ją atskleistų kitai šaliai, bet, iš kitos pusės, taip pat pripažįstama, kad abi ikisutartinių santykių šalys, būdamos profesionalės, turi būti rūpestingos ir apdairios. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad Lietuvoje pirmenybė teikiama ikisutartinių santykių šalių – profesionalių – interesų pusiausvyrai. Vadinasi, neturėtų būti pamirštas sąžiningumo principo sąlygotas komercinių derybų šalių interesų balansas. Tačiau netinkamas informacijos atskleidimas, vertinant konkrečiu atveju visų faktinių aplinkybių kontekste, gali būti laikomas ikisutartinės civilinės atsakomybės atsiradimo prielaida, nes, pavyzdžiui, tam tikro sandorio rūšis gali lemti ikisutartinės pareigos atskleisti informaciją pirmenybę prieš šalies rūpestingumo reikalavimą.

2.6. Konfidencialumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose

Bendriausia prasme derybose dalyvaujančios šalys konfidencialumo pareigos neturi. Tačiau verslo pasaulyje informacija yra turtas, neretai tampantis ir paklausia preke. Derybų metu gali būti tokių situacijų, kuomet svarbu atskleisti

kitai šaliai ne tik informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti, bet ir papildomą informaciją, pavyzdžiui, susijusią su tam tikromis techninėmis sutarties objekto savybėmis, kurios gali būti labai svarbios kontrahentui apsisprendžiant sudaryti sutartį ar ne. Jeigu tokia minėta informacija yra apsaugota, pavyzdžiui, patentu, ikisutartinių santykių šalis gali jaustis saugi, nes bet koks patentinės teisės pažeidimas sąlygotų atsakomybės taikymą kitai šaliai. Tačiau jeigu deryboms svarbi informacija nėra užtikrinta tokiomis išimtinėmis teisėmis, tai derybų dalyviai paprastai yra suinteresuoti ją apsaugoti kitais būdais, nes komercinių teisinių santykių praktikoje derybos dažnai yra vedamos tarp konkurentų, o tai sąlygoja civilinių teisinių santykių dalyvių siekį apsaugoti svarbią informaciją nuo neteisėto panaudojimo ir nesąžiningo konkurencinės kovos pralaimėjimo. Pažymėtina, kad apskritai nėra bendro pobūdžio konfidencialumo pareigos: ši pareiga atsiranda arba dėl to, kad pačios šalys tam tikrą suteikiamą informaciją įvardina kaip konfidencialią, arba dėl to, kad ši prievolė egzistuoja priklausomai nuo atskleidžiamos informacijos pobūdžio ar pačių šalių padėties⁴⁷⁷.

Vienas iš svarbios informacijos teisinių apsaugos instrumentų yra konfidencialumo susitarimas. Šalys gali sudaryti atskirą konfidencialumo sutartį arba konfidencialumo įsipareigojimo sąlygą numatyti ketinimų protokole ar kitame ikisutartiniame dokumente. Tam tikrais atvejais konfidencialumo įsipareigojimas gali būti numatytas tik vienai derybų šaliai, jį įforminant ne sutartimi, o vienašaliu pasižadėjimu⁴⁷⁸. Nepaisant to, kokių būdu šalys įtvirtina konfidencialumo įsipareigojimą, paprastai yra tiksliai apibrėžiama, kas yra laikoma konfidencialia informacija, nustatomi jos naudojimo apribojimai, informacijos saugojimo tvarka ir pan. Be to, šalys dažnai numato, kad konfidenciali informacija ar jos dalis gali būti atskleista tretiesiems asmenims arba pavišinta tik gavus kitos šalies sutikimą (siekiant išvengti ginčų, ar sutikimas buvo duotas, ar ne, paprastai susitariama, kad

⁴⁷⁷ BUSCH, D. *et al. The Principles of European Contract Law and Dutch Law*. Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 132.

⁴⁷⁸ PIETRAFESA, G. A. „The Importance of Confidentiality Agreements and Letters of Intent“, In *New Jersey Lawyer* [interaktyvus]. 2002, nr 20 [žiūrėta 2006-06-21]. Prieiga per internetą: <http://www.international.westlaw.com>.

sutikimas turi būti rašytinės formos)⁴⁷⁹. Taip pat atsižvelgiant į tai, kad nuostolių, kuriuos asmuo patiria dėl kitos šalies konfidencialumo įsipareigojimo pažeidimo, dydį praktikoje yra sudėtinga įrodyti⁴⁸⁰, šalys gali aiškiai apibrėžti konfidencialumo įsipareigojimo pažeidimo atvejus ir nustatyti netesybas už šio įsipareigojimo pažeidimą. Praktikoje tokios nuostatos padeda šalims užtikrinti konfidencialumo reikalavimo laikymąsi⁴⁸¹. Atsižvelgiant į visus aukščiau minėtus konfidencialumo sutarties privalumus, praktikoje dažnai šis dokumentas yra pirmasis ir labai svarbus ikisutartinis dokumentas, kuris sudaromas tarp verslo partnerių dar prieš pradėdant derybas dėl sandorio sudarymo.

Derybų šalims ikisutartinių santykių stadijoje nesudarius konfidencialumo sutarties ir nesant išimtinių informacijos apsaugos teisių, bendriausia prasme derybų šalys neturi konfidencialumo pareigos. Taigi, pažymėtina, kad galioja bendra taisyklė, jog ikisutartiniuose santykiuose šalių apsikeista informacija gali būti ir atskleista, ir naudojama, kadangi preziumuojama, kad derybų metu gauta informacija nėra konfidenciali⁴⁸². Tokia išvada darytina iš konfidencialumo pareigą reglamentuojančių teisės normų formuluočių, nes jose nenurodoma, kad ikisutartinių santykių šalis visais atvejais yra įpareigota nenaudoti derybose atskleistos informacijos.

DCFR II knygos 3:302 straipsnio 2 dalis pateikia konfidencialios informacijos apibrėžimą ikisutartinių santykių kontekste: „<...> „konfidenciali informacija“ reiškia informaciją, kurią pagal jos prigimtį ar jos gavimo aplinkybes, tokią informaciją gavęs žmogus žino ar protingai gali tikėtis, kad žino, jog ji yra konfidenciali kitai šaliai“.

Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad tokiais atvejais, kai viena šalis aiškiai pareiškia kitai šaliai, kad derybų metu pateikiama informacija yra

⁴⁷⁹ Sutarčių žinynas. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2007, p. 2.

⁴⁸⁰ SEEGAL, J. F. „Minimization of Pre-closing Risk in Private Company Acquisitions“. In *Corporate Law and Practice Course Handbook Series* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007–03–11]. Prieiga per internetą: <http://www.international.westlaw.com>.

⁴⁸¹ GUTTERMAN, A. S. „Confidentiality/ Nondisclosure Agreement“. In *Business Transactions Solutions* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2007–03–11]. Prieiga per internetą: <http://www.international.westlaw.com>.

⁴⁸² UNIDROIT *Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 62.

konfidenciali, tai tokią informaciją sutinkanti priimti šalis netiesiogiai išreiškia savo sutikimą jam suteikiamą informaciją traktuoti kaip konfidencialią. Todėl jeigu tokia informacija vėliau yra atskleidžiama arba naudojama saviems tikslams, tai, kaip nurodoma UNIDROIT principų 2.1.16 straipsnio, reglamentuojančio konfidencialumo pareigą ikisutartiniuose santykiuose, komentare, gali reikšti sutarties pažeidimą ir civilinės atsakomybės taikymą⁴⁸³.

Vis dėl to, atsižvelgiant į tam tikras tarp derybų šalių susiklosčiusias faktines aplinkybes ikisutartinės informacijos atskleidimas arba naudojimas savo tikslams gali reikšti sąžiningumo pareigos pažeidimą. Kitaip tariant, ikisutartinė sąžiningumo pareiga gali reikšti reikalavimą, jog derybų metu gauta informacija būtų traktuojama kaip konfidenciali. Daugelyje kontinentinės teisės sistemos valstybių toks reikalavimas yra paremtas pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose⁴⁸⁴. Tuo tarpu Lietuvoje ne tik teisės doktrina pripažįsta, kad vienas iš sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose elementų, glaudžiai susijusių su pareiga atskleisti informaciją, yra konfidencialumo reikalavimas⁴⁸⁵, bet ir įtvirtintas pozityviojoje teisėje. Šio reikalavimo turinį nustato CK 6.164 straipsnio 1 dalies nuostatos, numatančios, jog *„jeigu viena šalis derybų metu suteikia kitai šaliai konfidencialią informaciją, tai kita šalis, sužinojusi ar gavusi šią informaciją, privalo jos neatskleisti ar nenaudoti savo tikslams neteisėtu būdu nepaisant to, ar sutartis sudaryta, ar ne“*. Atitinkamai tokia pati norma įtvirtinta UNIDROIT principų 2.1.16 straipsnyje, PECL principų 2:302 normoje ir DCFR II knygos 3:302 straipsnio 1 dalyje.

Konfidencialumo reikalavimą ikisutartiniuose santykiuose pripažįsta tiek kontinentinės, tiek bendrosios teisės sistemos valstybių teisė, tačiau skiriasi jo taikymo taisyklės⁴⁸⁶. Pavyzdžiui Prancūzijoje konfidencialumo pareigos pažeidimas vertinamas kaip deliktas – bendro pobūdžio pareigos

⁴⁸³ BEALE, H. *et al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 425.

⁴⁸⁴ *Ibid.*, p. 426.

⁴⁸⁵ MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 209.

⁴⁸⁶ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 194.

elgtis sąžiningai pažeidimas. Vokietijoje konfidencialumo reikalavimas kildinamas iš rūpestingumo pareigos (angl. *duty of care*) derybų stadijoje⁴⁸⁷. Tuo tarpu Didžiojoje Britanijoje teismai, taikydami plataus turinio teisingumo principą (angl. *principle of equity*), reikalauja, kad šalis, gavusi konfidencialią informaciją, neįgytų nesąžiningo pranašumo prieš šią informaciją suteikusia šalį⁴⁸⁸. Tai patvirtina Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų sprendimas byloje *Seager v. Copydex Ltd.*, kurioje teismas priteisė nuostolių atlyginimą pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisyklės dėl to, kad viena šalis neteisėtai panaudojo derybose kitos šalies jai suteiktą informaciją apie gamybos technologijas⁴⁸⁹. Nyderlanduose ikisutartinė konfidencialumo pareiga atskirai teisės aktuose nėra reglamentuota, tačiau, kaip nurodo teismų praktika, ši pareiga yra pripažįstama kaip išvestinė ikisutartinė pareiga iš bendro pobūdžio pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose ir reikalavimo atsižvelgti į kitos derybų šalies interesus⁴⁹⁰. Šveicarijoje taip pat ikisutartinė konfidencialumo pareiga yra aiškinama kaip ikisutartinės sąžiningumo pareigos turinio sudedamoji dalis, pagal kurią derybų partneris neturi teisės atskleisti jam suteiktos informacijos ar naudoti informaciją netinkamai savo tikslams⁴⁹¹. Tuo tarpu Vokietijoje ikisutartinė konfidencialumo pareiga yra aiškinama per taip vadinamą specialųjį santykį (vok. *Sonderrechtsverhältnis*), kuris įstatymo pagrindu šalis sieja derybų metu (vok. *gesetzliches Schuldverhältnis*) ir kurio pagrindu yra reikalaujama, kad šalis iš kitos šalies derybų metu gautą informaciją traktuotų kaip konfidencialią ir kad nenaudotų tokios informacijos, pažeidžiant kitos šalies interesus, o šias ikisutartines pareigas pažeidusi šalis yra atsakinga pagal *culpa in contrahendo* taisyklės⁴⁹².

⁴⁸⁷ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 194.

⁴⁸⁸ *Ibid.*, p. 195.

⁴⁸⁹ Cituota pagal: MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 130.

⁴⁹⁰ HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1957 m. lapkričio 15 d. nutartis *Baris v. Riezenkamp*, *Nederlandse Jurisprudentie* 1958, 67.

⁴⁹¹ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 359.

⁴⁹² HUET, J., DUPUIS-TOUBOUL, F. „Violation de la confidentialité des négociations“. In *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*, 1990, p. 239.

Taigi, kokiomis aplinkybėmis egzistuoja ikisutartinė konfidencialumo pareiga?

Tam tikrais atvejais informacijos konfidencialumas gali būti aiškus ir neabejotinas net nenurodžius, kad ji yra konfidenciali⁴⁹³. Tai gali lemti sutarties pobūdį, suteikiamos informacijos prigimtį arba pačių šalių padėtį, pavyzdžiui, jeigu derybų partneriai ar trečioji šalis, kuriai atskleidžiama informacija, yra konkurentai arba potencialiai gali konkuruoti tam tikroje bendroje rinkoje, arba vienos iš šalies profesinės veiklos ypatumai (pvz., advokato, auditoriaus ir pan.).

Konfidencialia informacija taip pat laikoma komercinė informacija, vadinama komercine paslaptimi. Komercine paslaptimi pripažįstama informacija, kuri turi tikrą arba potencialią komercinę (gamybinę) vertę dėl to, kad jos nežino tretieji asmenys ir ji negali būti laisvai prieinama dėl savininko ar kito asmens, kuriam savininkas ją yra patikėjęs, protingų pastangų išsaugoti jos slaptumą (CK 1.116 str. 1 d.). Teismų praktika pabrėžia, kad komercine paslaptimi gali būti pripažinta konkreti informacija, atitinkanti šiuos požymius: visų pirma, informacija turi būti nevieša, antra, informacija yra saugoma, ir trečia, informacija turi komercinę vertę⁴⁹⁴. Remiantis šiais kriterijais komercine paslaptimi gali būti tik tokia informacija, kuri neprivaloma viešai skelbti, nėra žinoma tretiesiems asmenims ir ją pagal įstatymą nedraudžiama pripažinti komercine paslaptimi, kurią savininkas saugo protingomis pastangomis ir kuri turi komercinę vertę arba jos praradimas būtų komerciškai žalingas⁴⁹⁵. Tokia potencialia konfidencialia informacija ikisutartiniuose santykiuose yra laikoma: finansinė, techninė informacija, *know-how*, komercinė strategija, informacija apie klientus ir tiekėjus, bendrovių balansas, detalesnis už tą, kuris privalomai pateikiamas viešiesiems registrams; audito ataskaita, teisinio patikrinimo išvada ir pan.

⁴⁹³ MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 209.

⁴⁹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *UAB „Baldu rojus“ v. G.O.*, Nr. 2A-166/2006.

⁴⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartis c. b. *G. Z. v. AB „Parex bankas“*, Nr. 3K-3-499/2006, kat. 15.3.2; 22.8 (S).

Konfidencialia informacija gali būti ir tokia informacija, kai tai aiškiai nurodo viena derybų šalis kitai šaliai⁴⁹⁶, taip pat bet kokio pobūdžio nevieša informacija, pavyzdžiui, techninė, finansinė, technologinė informacija ir pan.⁴⁹⁷ Todėl atsižvelgiant į tai, kad informacija gali turėti didelę ekonominę vertę, konfidencialumo pareigos pažeidimas sąžiningai derybų šaliai gali sąlygoti didelių nuostolių atsiradimą.

Atkreiptinas dėmesys, kad nors įvairiose valstybėse sąžiningumo pareigos turinys ir taikymo apimtis skiriasi⁴⁹⁸, o konfidencialumo pareiga taikoma remiantis skirtingomis taisyklėmis⁴⁹⁹, bet konfidencialumo reikalavimo turinys aiškinamas vienodai – derybų metu gauta konfidenciali informacija negali būti nei atskleista tretiesiems asmenims, nei naudojama neteisėtu būdu savo tikslams. Tai lemia pačios konfidencialios informacijos slaptumo, neviešumo ir neskelbtinumo pobūdis⁵⁰⁰. Taigi, CK 6.164 straipsnio 1 dalis nurodo du atvejus, kaip gali būti pažeidžiama ikisutartinė konfidencialumo pareiga: pirma, derybų metu gauta konfidenciali informacija yra atskleidžiama tretiesiems asmenims (t. y. viešas tokios informacijos atskleidimas), ir antra, tokios informacijos naudojimas savo tikslams neteisėtu būdu (t. y. naudojimas konfidencialios informacijos kitiems tikslas, negu tiems, dėl kurių ji buvo atskleista, ir kurie suteiktų atitinkamai šaliai pranašumą ar kitokią materialinę arba nematerialinę naudą dėl atitinkamos konfidencialios informacijos turėjimo ar žinojimo, pavyzdžiui, konfidenciali informacija, kuri atskleidžiama informacijos gavėjui derybų dėl informacijos teikėjo verslo įsigijimo bei dėl to atliekamo teisinio patikrinimo metu neturėtų būti naudojama informacija gavėjo versle, konkuruojant su informacijos teikėju⁵⁰¹).

⁴⁹⁶ *Sutarčių žinynas*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2007, p. 2.

⁴⁹⁷ OMMESLAGHE, P. „Rapport Général“. In *La bonne foi*. Travaux de l'Association Henri Capitant. Paris: Editions Litec, 1992, vol. XLIII, p. 40.

⁴⁹⁸ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 194.

⁴⁹⁹ Pavyzdžiui, Prancūzijoje konfidencialumo pareigos pažeidimas vertinamas kaip deliktas – bendro pobūdžio pareigos elgtis sąžiningai pažeidimas, o Vokietijoje konfidencialumo reikalavimas kildinamas iš rūpestingumo pareigos (angl. *duty of care*) derybų stadijoje.

⁵⁰⁰ Aiškinant lingvistiškai žodis „konfidencialus“ reiškia slaptas, neskelbtinas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidykla, 2000.

⁵⁰¹ *Bendrovių valdymas*: žinynas. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2006, p. 3 (3.5); BERTRAM, D., COOKE, D. J., *Due Diligence: a Practical Guide*. London: Financial Times, 2006, p. 44.

Konfidenciali informacija nepriklausomai nuo jos pateikimo derybų metu formos (raštu, žodžiu, elektroniniu ar vaizdiniu būdu) negali būti atskleista jokiai trečiajai šaliai ar naudojama neteisėtai saviems tikslams nei tiesiogiai, nei netiesiogiai. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad verslo praktikoje ikisutartinių santykių dalyviais dažnai tampa ne tik pačios derybų šalys, bet ir tam tikros trečiosios šalys (pvz., patarėjai teisiniais ir finansiniais klausimais, tam tikros rinkos ekspertai, marketingo specialistai ir kt.), derybų partneriai gali iš anksto susitarti, kad jos turi teisę atskleisti konfidencialią informaciją tokioms trečiosioms šalims, kurios bus susaistytos atitinkamais profesionaliais konfidencialumo įsipareigojimais. Taip pat tais atvejais, kai derybų šalimi yra juridinis asmuo, paprastai derybų partneriai susitaria, kad šalys turės teisę atskleisti konfidencialią informaciją tiems savo darbuotojams, kurie, atitinkamos šalies nuožiūra, turėtų susipažinti su tokia konfidencialia informacija. Konfidenciali informacija minėtiems asmenims turėtų būti atskleidžiama tokiu būdu, kuris užtikrintų, jog trečiosioms šalims būtų atskleista tik minimali būtinos konfidencialios informacijos dalis ir kad trečioji šalis, kuriai atskleidžiama tokia informacija, būtų informuojama apie konfidencialų tokios informacijos pobūdį. Žinoma, svarbu priminti, kad ikisutartinės konfidencialumo pareigos pažeidimu nebus laikomi tie atvejai, kuomet konfidencialios informacijos atskleidimas šaliai buvo privalomas pagal įstatymus.

Teisės aktai nenurodo, kokį laiko tarpą konfidenciali informacija privalo būti saugoma ir negali būti naudojama savo tikslams. Todėl jeigu šalys ar informaciją atskleidusi šalis konfidencialios informacijos saugojimo termino nenustatė, tai pripažįstama, kad ši pareiga yra neterminuota⁵⁰². Be to, atkreiptinas dėmesys, kad konfidencialumo reikalavimas yra taikomas nepaisant to, ar pagrindinė sutartis tarp ikisutartinių santykių šalių buvo sudaryta, ar ne (CK 6.164 str. 1 d., UNIDROIT principų 2.1.16 str., PECL principų 2:302 str., DCFR II knygos 3:302 str. 1 d.).

⁵⁰² MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 209.

Apibendrinant darytina išvada, kad konfidencialumo reikalavimo pripažinimas tiek nagrinėtose kontinentinės teisės sistemos šalyse, tiek ir Lietuvoje yra svarbus sąžiningos ikisutartinių santykių šalies teisių ir teisėtų interesų užtikrinimui. Kita vertus, atsižvelgiant į atskleidžiamos informacijos svarbą ir vertę verslo santykiuose bei galimų ginčų sprendimo sudėtingumą, derybų šalims rekomenduotina sudaryti konfidencialumo įsipareigojimo susitarimus ir aiškiai apibrėžti konfidencialios informacijos naudojimo tvarką bei nustatyti netesybas už ikisutartinio konfidencialumo įsipareigojimo pažeidimą.

2.7. Reikalavimas vykdyti preliminarinius susitarimus

Derybų dalyviai, siekdami apsaugoti savo interesus ir suteikti savo prigimtini rizikingai ikisutartinių teisinių santykių stadijai tam tikro apibrėžtumo, gali sudaryti ikisutartinius dokumentus. Šiuo atveju šalys disponuoja sutarties laisvės principu, kuris ikisutartiniuose santykiuose gali pasireikšti labai įvairiomis formomis. Todėl ir jų sudaromi dokumentai dar iki sutarties sudarymo pasižymi įvairove. Vis dėl to, galima pastebėti, kad visi teisiškai įpareigojantys ikisutartiniai dokumentai praktikoje paprastai yra arba susiję su derybų eiga, arba numatantys pagrindinės sutarties sudarymo sąlygas. Tačiau nepaisant to, kokios rūšies ikisutartinis dokumentas yra sudaromas derybų stadijoje, sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, kad šalys vykdytų savo prisiimtus ikisutartinius įsipareigojimus.

Dažniausiai derybų praktikoje šalių sudaromas ikisutartinis dokumentas – preliminarioji sutartis. Preliminariąja sutartimi laikomas šalių susitarimas, pagal kurį jame aptartomis sąlygomis šalys įsipareigoja ateityje sudaryti kitą – pagrindinę – sutartį (CK 6.165 str. 1 d.)⁵⁰³. Taigi, preliminariosios sutarties

⁵⁰³ Teismų praktika ir teisės doktrina pripažįsta, jog preliminarioji sutartis yra atskira sutarties rūšis, kuriai būdingi šie bruožai: visų pirma, preliminarąja sutartimi laikomas tik aiškus šalių susitarimas sudaryti ateityje kitą pagrindinę sutartį, taip pat yra privalomas šalių veiksnumas; antra, preliminarioji sutartis – tai šalių susitarimas dėl esminių pagrindinės sutarties sąlygų; trečia, pareiga sudaryti pagrindinę sutartį negali egzistuoti amžinai, nes kitaip būtų varžoma sutarties šalių laisvė ir tai ypatingai prieštarautų verslo interesams, todėl preliminarioje sutartyje šalys turi nurodyti terminą

objektas yra ne turtas, veiksmų rezultatas ar pan., dėl kurių įgijimo susitaria sutarties šalys, bet kitos sutarties sudarymas ateityje. Jeigu šalys derybų metu sudaro preliminarias sutartis⁵⁰⁴ dėl tam tikro sandorio sudarymo ateityje, tai sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, kad šalys vykdytų prisiimtus įsipareigojimus⁵⁰⁵. Šį reikalavimą įtvirtina CK 6.165 straipsnio, reglamentuojančio preliminariosios sutarties institutą, 4 dalis, nustatanti, jog „jeigu preliminarįją sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti pagrindinę sutartį, tai ji privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius“. Jeigu pagrindinės sutarties sudarymo terminas nenustatytas preliminarioje sutartyje, tuomet pagrindinė sutartis turi būti sudaryta per metus nuo preliminarios sutarties sudarymo (CK 6.165 str. 3 d.).

Tai, kad preliminariosios sutarties nevykdymas yra viena iš nesąžiningo elgesio ikisutartiniuose santykiuose pasireiškimo formų, ne kartą patvirtino ir Lietuvos teismų praktika. Pavyzdžiui, byloje *UAB „Club Baltica“ v. UAB „Alkesta“*⁵⁰⁶ LAT nurodė, kad šalies nepagrįstas atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį reiškia teisinės pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose pažeidimą. Taip pat LAT nutartyje *S. A. v. UAB „Beržolė“*⁵⁰⁷ pabrėžė, jog „iš preliminariosios sutarties atsiranda prievolė sudaryti kitą – pagrindinę – sutartį, šios prievolės nevykdymas, t. y. nepagrįstas vengimas ar nepagrįstas atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį, yra preliminariosios

pagrindinei sutarčiai sudaryti (prireikus šalys šį terminą gali pratęsti, o tuo atveju, kai šalys preliminarioje sutartyje nenustato termino pagrindinei sutarčiai sudaryti, tai šalys privalo pagrindinę sutartį sudaryti per vienerius metus nuo preliminariosios sutarties sudarymo dienos); Ketvirta, preliminarioji sutartis sudaroma paprasta rašytine forma, o šio reikalavimo nesilaikymas sutartį daro negaliojančia. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V.Š. v. A.N., A.N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S); DAMBRAUSKAS, E. Preliminarioji sutartis – sutartis dėl sutarties. *Juristas*, 2004, nr. 4, p. 14; MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 210.

⁵⁰⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad ikisutartinių santykių etape šalys gali sudaryti įvairius teisiškai įpareigojančius ikisutartinius dokumentus, tačiau atsižvelgiant į tai, kad praktikoje daugiausiai ginčų kyla dėl preliminarinių sutarčių nevykdymo, toliau šioje darbo dalyje bus naudojama apibendrinta „preliminariosios sutarties“ sąvoka.

⁵⁰⁵ MIKELĖNAS, V. „Sutarčių teisės normų taikymas teismų praktikoje“. 139 – ojo seminaro medžiaga. Vilnius: UAB „Mokesčių srautas“, 2006.

⁵⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis c. b. *UAB „Club Baltica“ v. UAB „Alkesta“*, Nr. 3K-3-79/2005, kat. 42.4, 44.5.2.17.

⁵⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis c. b. *S. A. v. UAB „Beržolė“*, Nr. 3K-3-441/2006, kat. 42.4 (S).

*sutarties pažeidimas; tokiais atvejais nukentėjusios šalies interesai ginami jai atlyginant nuostolius (CK 6.165 straipsnio 4 dalis). Taip teisiškai užtikrinamas tam tikras šalių tarpusavio santykių teisinis apibrėžtumas, sutarties šalių interesų apsauga. Teisinės pareigos elgtis sąžiningai pažeidimas yra pagrindas taikyti preliminariosios sutarties šaliai civilinę atsakomybę*⁵⁰⁸. Todėl atsižvelgiant į CK 6.165 straipsnio 4 dalies konstrukciją bei minėtą teismų praktikos poziciją, darytina išvada, kad nesąžiningas elgesys ikisutartiniuose santykiuose kaip iki pagrindinės sutarties sudarymo šalių pasirašytų dokumentų nevykdymas (t. y. neteisėti ikisutartiniai veiksmai) gali pasireikšti ikisutartiniame dokumente numatytų įsipareigojimų nevykdymu ar netinkamų jų vykdymu, o konkrečiai preliminariosios sutarties sudarymo atveju – gali pasireikšti dviem būdais: pirma, nepagrįstu vengimu sudaryti pagrindinę sutartį, ir antra, nepagrįstu atsisakymu sudaryti pagrindinę sutartį⁵⁰⁹.

2.7.1. Nepagrįstas vengimas ar atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį

Naudojant lingvistinį tyrimo metodą „vengimas sudaryti pagrindinę sutartį“ gali būti paaiškinamas kaip pasyviais veiksmais pasireiškiantis vienos iš preliminariosios sutarties šalių neveiklumas, abejingumas, pasyvumas ar neargumentuotas išsisukinėjimas sudaryti pagrindinę sutartį⁵¹⁰. Nepagrįstu vengimu sudaryti pagrindinę sutartį taip pat galima laikyti ir netikslios ar net melagingos informacijos, kuri reikalinga sutarčiai sudaryti, pateikimą ir kitus atvejus, kurie rodo, kad kontrahentas neketina sudaryti pagrindinės sutarties, bet tuo pačiu ir nevykdo preliminariosios sutarties, laukdamas, kol sueis preliminarioje sutartyje numatytas terminas arba jam nesant nustatytam

⁵⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis c. b. S. A. v. UAB „Beržolė“, Nr. 3K-3-441/2006, kat. 42.4 (S).

⁵⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 31 d. nutartis c. b. UAB „Otega“ v. BAB „Ekranas“, UAB „Baklis“, Nr. 3K-3-81/2011, kat. 35.3.6; 42.4; 44.5.1; 42.10 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. L. O. v. L. K., AB DnB Nord bankas, Nr. 3K-3-166/2011, kat. 21.4.2.7; 42.4 (S).

⁵¹⁰ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 921.

sutartyje – kol sueis įstatyme numatytas terminas pagrindinei sutarčiai sudaryti⁵¹¹. Pavyzdžiui, LAT vienos šalies nesikreipimą į nekilnojamojo turto registrą dėl pirkimo - pardavimo sutarčiai registruoti reikalingo pažymėjimo įvertino kaip nepagrįstą vengimą vykdyti preliminarią sutartimi prisiimtus įsipareigojimus⁵¹². Tuo tarpu asmens „atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį“ paprastai pasireiškia aktyviais veiksmais – aiškiu preliminariosios sutarties šalies pareiškimu, jog nevykdys pagal preliminarią sutartį prisiimtų įsipareigojimų arba nesutikimu atlikti tam tikrų veiksmų, būtinų pagrindinei sutarčiai sudaryti ir pan.⁵¹³ Vis dėl to, neteisėtų ikisutartinių veiksmų išskyrimas bei vertinimas pagal šias aukščiau minėtas kategorijas (t. y. kaip vengimas ar kaip atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį) yra reikšmingas tik teoriniu moksliniu lygmeniu, nes praktikoje civilinė atsakomybė esant ikisutartiniams santykiams pagal šiuos analizuotus neteisėtus ikisutartinius veiksmus nediferencijuojama (CK 6.165 str. 4 d.).

Svarbu atkreipti dėmesį, kad Lietuvos teisės doktrina⁵¹⁴ ir teismų praktika⁵¹⁵ nustato, jog pagal CK 6.165 straipsnio 4 dalį tik nepagrįstas vengimas ar atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį yra pagrindas atlyginti nuostolius dėl preliminariosios sutarties pažeidimo. Tokia išvada taip pat darytina vertinant šalių elgesį derybų metu sąžiningumo principo požiūriu. Pagrindinę sutartį vengiančios ar atsisakančios sudaryti šalies elgesys nepažeis sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose tik tuo atveju, jeigu pagrindinė sutartis nebus sudaryta dėl objektyvių – nuo šalies nepriklausomų, svarbių, bešališkų, atitinkančių tikrovę ir pateisinamų – ar kitų teisiniu požiūriu pateisinančių priežasčių⁵¹⁶. Šiuo atveju vertinant priežasčių pagrįstumo

⁵¹¹ SELELIONYTĖ, S. „Preliminarioji sutartis: nevykdymo pasėkmės“ [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.verslobanga.lt/lt/patark.full/4346ac277560a>.

⁵¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 6 d. nutartis c. b. A. Šiška v. labdaros ir paramos fondas „Teen challenge“, Nr. 3K-3-325/2005, kat. 42.4, 116.1.

⁵¹³ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 921.

⁵¹⁴ GEDEIKIS, M. „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“. In *Juristas*, 2006, nr. 1, p. 24.

⁵¹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. liepos 17 d. nutartis c. b. UAB „Lidl“ v. V. T., B. T., Nr. 2A-244/2006.

⁵¹⁶ Pažymėtina, kad CK 6.401 straipsnio, reglamentuojančio būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutartį, 2 dalies 1 punkte nustatyta, jog pirkėjas turi teisę per dešimt dienų nuo sutarties

klausimą gali būti remiamasi šios disertacijos 2.3.2.2 dalyje atlikta toli pažengusių derybų nutraukimo atveju pateikiamų teisėtų ir pagrįstų priežasčių analize. Iš esmės, ar preliminariosios sutarties šalis nepagrįstai vengė ar atsisakė sudaryti pagrindinę sutartį ir elgėsi nesąžiningai yra fakto klausimas, kurį ginčo atveju sprendžia pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai, ištyrę ir įvertinę įrodymus apie teisiškai reikšmingas faktines aplinkybes⁵¹⁷. Vis dėl to, galima išskirti kelias teismų ir teisės doktrinos suformuotas taisykles, kuriomis vadovaujantis nustatoma, ar preliminarioji sutartis nevykdoma pagrįstai.

Lietuvos teismų praktika nurodo, jog atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį, motyvuojant tuo, kad per preliminariojoje sutartyje pagrindinei sutarčiai sudaryti nustatytą terminą padidėjo sutarties dalyko rinkos vertė ar kaina, negali būti pripažinta pagrįstu pagrindu atsisakyti vykdyti pagal preliminarą sutartį prisiimtus įsipareigojimus. Tai ne kartą konstatavo LAT, nagrinėdamas ginčus dėl preliminariosios sutarties pažeidimo⁵¹⁸. Šią LAT suformuotą taisyklę, kad ikisutartinio dokumento pasirašymas yra rimto ketinimo sudaryti sutartį įrodymas, o naudingesnės sandorio sąlygos nėra pagrįstas pagrindas nevykdyti preliminariojoje sutartyje prisiimtų įsipareigojimų, patvirtina LApT nutartis byloje *E. A. v. B. P.*⁵¹⁹ LApT

sudarymo dienos atsisakyti preliminariosios sutarties. Sistemškai aiškinant CK normas, darytina išvada, kad pirkėjas turi teisę per dešimt dienų nuo preliminariosios sutarties sudarymo dienos atsisakyti jos net be pateisinamų priežasčių. Tačiau ši CK 6.401 straipsnio 2 dalies 1 punkte numatyta teisė nepagrįstai atsisakyti preliminarios sutarties šiame darbe neanalizuojama, nes šio darbo objektu nėra sąžiningumo pareigos turinys vartojimo sutarčių atžvilgiu. Tuo tarpu, vertinant tai, kad pagal CK 6.401 straipsnio 1 dalį preliminariosios sutarties šalimi – pirkėju gali būti tik fizinis asmuo, kuriam suteikta teisė atsisakyti preliminarios sutarties, o pardavėjas, kuriuo pagal CK 6.401 straipsnio 1 dalį gali būti tik juridinis asmuo, neturi tokios atsisakymo teisės, darytina išvada, kad ši sutartis iš esmės pripažįstama vartojimo sutartimi (pvz.: teisė atsisakyti sutarties taip pat nustatyta esant vartojimo pirkimo – pardavimo (CK 6.357 str. 6 d., 6.367 str., 6.370 str.), vartojimo nuomos (CK 6.505 str. 3 d.), vartojimo rangos (CK 6.673 str.) sutartyse). GEDEIKIS, M., BLIUVAITĖ, S. „Preliminarioji sutartis“. In *Justitia*, 2005, Nr. 4 (58), p. 64; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis c. b. *V. Maniušienė v. UAB „Progresyvos investicijos“, UAB „Hanza lizingas“*, Nr. 3K-3451/2004, kat. 19.3, 37.8, 40.6.

⁵¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis c. b. *S. A. v. UAB „Beržolė“*, Nr. 3K-3-441/2006, kat. 42.4 (S).

⁵¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 20 d. nutartis c. b. *J. Gudavičienė v. S. Krivoščenko*, Nr. 3K-3-225/2005, kat. 21.4.2.6, 45.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E. Mikutavičius v. R. Kaupas*, Nr. 3K-3-585/2006, kat. 36.1, 42.4.

⁵¹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartis c. b. *E. A. v. B. P.*, Nr. 2A-52/2007.

sprendamas šį ginčą dėl vengimo ir atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį visų pirma nurodė, kad šalys turi neginčijamą teisę nesutikti su kitos šalies siūlomomis pagrindinės sutarties sąlygomis, nes vienas iš pagrindinių principų yra sutarties laisvės principas, numatantis, kad niekas negali priversti asmens sudaryti kokį nors sandorį prieš jo valią. Teismas taip pat pabrėžė, jog „preliminariosios sutarties sudarymas yra rimtas teisinės pasekmės bei įsipareigojimus sukeliantis dokumentas. Šalis gali atsisakyti sudaryti pagrindinį sandorį, tačiau ji tai turi daryti sąžiningai ir dėl tikrai svarbių priežasčių“. Be to, LAPT konstatavo, kad šalys turi „nekvestionuojamą teisę sudarinėti sandorius maksimaliai sau naudingomis sąlygomis, tačiau tai negali pažeisti kitų asmenų teisių bei teisėtų interesų. Dėl to atsisakiusi vykdyti preliminarią sutartį, šalis turi atlyginti kitos šalies dėl to turėtus nuostolius“⁵²⁰.

Atkreiptinas dėmesys, kad praktikoje būtent kainų pokyčiai rinkoje dažnai lemia ne tik atsisakymą ar vengimą sudaryti pagrindinę sutartį, bet ir nepagrįstą preliminariosios sutarties ginčijimą teismuose. Paprastai teismai nustato, kad šalys, siekdamos sudaryti joms naudingesnį sandorį, nesąžiningai tvirtina, kad preliminariosios sutarties sudarymo metu iš esmės suklydo dėl kainos. Tai patvirtina LAT nutartis byloje *E. Mikutavičius v. R. Kaupas*⁵²¹, kurioje teismas nurodė, jog „šalies, teigiančios, kad ji suklydo, elgesį būtina vertinti atsižvelgiant į apdairaus, atidaus žmogaus elgesį tokiomis pačiomis aplinkybėmis. Atsižvelgdami į atsakovo R. Kaupo aukštąjį išsilavinimą, amžių, teismai pagrįstai sprendė, kad atsakovas negalėjo suklysti dėl preliminarinioje sutartyje nurodytos žemės sklypo kainos. Šioje sutartyje kainos dydis žodžiais įrašytas paties atsakovo ranka. Tai rodo, kad atsakovas turėjo suvokti, už kokią kainą jis įsipareigoja parduoti žemės sklypą. Atsakovo nurodyta aplinkybė, kad jis sutiko žemesne, nei vidutinės rinkos kainos, kaina parduoti žemės sklypą, vertintina ne kaip atsakovo suklydimas, o kaip neatidumas ir patyrimo stoka žemės sandoriuose. Sandorio sudarymas šaliai komerciškai nenaudinga kaina

⁵²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartis c. b. *E. A. v. B. P.*, Nr. 2A-52/2007.

⁵²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E. Mikutavičius v. R. Kaupas*, Nr. 3K-3-585/2006, kat. 36.1; 42.4.

*nėra pagrindas tokiai šaliai reikalauti pripažinti sandorį negaliojančiu*⁵²². Taigi, teismas ne tik konstatavo, kad preliminarioji sutartis nebuvo sudaryta dėl esminio suklydimo, bet dar kartą pabrėžė, kad komerciškai nenaudinga kaina nėra pagrindas šaliai reikalauti pripažinti preliminarią sutartį negaliojančia.

Todėl analizuojant reikalavimo vykdyti prisiimtus ikisutartinius įsipareigojimus turinį taip pat svarbu paminėti, kad teisės doktrina nurodo, jog sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose draudžia ne tik nepagrįstai nevykdyti preliminarių sutarčių, bet ir jas nepagrįstai ginčyti⁵²³. Tai aiškinama siekiu teisiškai užtikrinti šalių tarpusavio santykių teisinį apibrėžtumą, stabilumą bei sutarties šalių interesų apsaugą, kad derybų procesas nebūtų nepagrįstai vilkinamas.

Pažymėtina, kad teisinėje mokslinėje literatūroje taip pat yra suformuluota taisyklė, leidžianti nustatyti, kada šalis gali būti laikoma be pakankamo pagrindo nevykdanti ikisutartinių santykių metu sudaryto preliminarus susitarimo. Teisės doktrina pripažįsta, jog jei viena šalis atsisako sudaryti pagrindinę sutartį dėl kitos šalies kaltės, pavyzdžiui, jeigu sudarant preliminarią sutartį buvo pateikta tikrovės neatitinkanti informacija, tai nėra pagrindo konstatuoti, kad atsisakymas vykdyti pagal preliminarią sutartį prisiimtus įsipareigojimus buvo nepagrįstas⁵²⁴. Taigi, pateisinama priežastimi atsisakyti sudaryti pagrindinę sutartį teisės doktrinoje pripažįstamas nesąžiningas kitos šalies elgesys. Šią teisės doktrinos poziciją patvirtina ir LAT praktika. Nutartyje *UAB „Club Baltica“ v. UAB „Alkesta“*⁵²⁵ teismas konstatavo, kad byloje nebuvo nustatyta jokių objektyvių aplinkybių, pašalinančių atsakovo kaltę dėl atsisakymo sudaryti pagrindinę pastatų ir žemės sklypo pirkimo – pardavimo sutartį. LAT nurodė, kad nustačius, jog *„ikisutartinėse derybose šalys suderina, kokie pastatai ir už kokią kainą bus parduoti, koks žemės sklypas numatomas perleisti naudotis prie pastatų ir*

⁵²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E. Mikutavičius v. R. Kaupas*, Nr. 3K-3-585/2006, kat. 36.1; 42.4.

⁵²³ MIKELĖNAS, V. „Sutarčių teisės normų taikymas teismų praktikoje“. 139 – tojo seminaro medžiaga. Vilnius: UAB „Mokesčių srautas“, 2006.

⁵²⁴ DAMBRAUSKAS, E. „Preliminarioji sutartis – sutartis dėl sutarties“. In *Juristas*, 2004, nr. 4, p. 16.

⁵²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis c. b. *UAB „Club Baltica“ v. UAB „Alkesta“*, Nr. 3K-3-79/2005, kat. 42.4; 44.5.2.17.

pasirašo numatomo perleisti naudotis sklypo schemą, bet pardavėjas rengia žemės sklypo dokumentus iš esmės nukrypdamas nuo suderintos schemos ir vėliau atsisako sudaryti pirkimo – pardavimo sutartį, tai toks elgesys vykdamas derybas ir rengiantis sudaryti sutartis pagrįstai vertintinas kaip neatitinkantis sąžiningumo reikalavimų⁵²⁶. Todėl atsižvelgiant į šią LAT nutartį, galima pritarti, kad jei viena ikisutartinių santykių šalis sąmoningai kryptingai nevykdo preliminariosios sutarties įsipareigojimų, tai toks šalies elgesys yra pagrindas pripažinti šalį nesąžiningai vengiančia sudaryti pagrindinę sutartį.

Kita vertus, Lietuvos teismų praktika taip pat formuoja taisykles, kada ikisutartinių santykių dalyviai neturėtų būti laikomi be teisinio pagrindo vengiantys ar atsisakantys vykdyti prisiimtus preliminarinius įsipareigojimus. Pavyzdžiui, nurodoma, jog tais atvejais, kai nepasibaigus preliminarioje sutartyje numatytam pagrindinės sutarties sudarymo terminui vienai šaliai yra iškeliamas bankroto byla ir įsiteisėjus teismo nutarčiai iškelti bankroto byla draudimas vykdyti finansines prievoles apriboja įmonės galimybės vykdyti sutartinius įsipareigojimus, t. y. preliminarįją sutartį, nėra pagrindo konstatuoti, kad ši šalis nepagrįstai atsisakė sudaryti pagrindinę sutartį⁵²⁷. Taip pat, pavyzdžiui, LAT patvirtina, kad tais atvejais, kai viena iš šalių atsisako sudaryti pagrindinę sutartį dėl abiejų sutarties šalių preliminarioje sutartyje sulygotos sąlygos nebuvimo (t. y. dėl to, kad objektyviai nebuvo galima įvykdyti preliminariojoje sutartyje nustatytos pareigos), tai nėra viena sutarties šalis neturi atsakyti už tai, jog nesudaryta pagrindinė sutartis⁵²⁸, pavyzdžiui, dėl to, kad preliminarioje sutartyje nustatytu laiku nebuvo gautas valstybinės institucijos leidimas dėl žemės paskirties pakeitimo, kai šalis, kuriai buvo nustatyta ši pareiga, elgėsi sąžiningai ir ėmėsi visų nuo jos priklausomų ir būtinų žemės paskirčiai pakeisti veiksmų⁵²⁹.

⁵²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis c. b. *UAB „Club Baltica“ v. UAB „Alkesta“*, Nr. 3K-3-79/2005, kat. 42.4; 44.5.2.17.

⁵²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. *bankrutuojanti akcinė bendrovė „Big City LT“ v. D. J., D. M.*, Nr. 2A-701/2012, kat. 35.3.6; 42.4; 42.10; 43.2; 44.5.1 (S).

⁵²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 28 d. nutartis c. b. *Uždaroji akcinė bendrovė „Trevena“ v. Ž. V.*, Nr. 3K-3-129/2011, kat. 42.4 (S).

⁵²⁹ *Ibid.*

Apibendrinant, darytina išvada, kad tai, ar preliminariosios sutarties šalis nepagrįstai vengė ar atsisakė sudaryti pagrindinę sutartį ir elgėsi nesąžiningai yra fakto klausimas, kurį konkrečiau ginčo atveju sprendžia pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai, ištyrę ir įvertinę įrodymus apie teisiškai reikšmingas faktines aplinkybes. Tačiau šiame darbe analizuoti teisės doktrinos ir teismų praktikos nepagrįsto vengimo ir atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį pagrindai, pavyzdžiui, rinkos kainų pasikeitimas, rodo, kad Lietuvos teisės doktrina ir teismų praktika pakankamai nuosekliai formuoja griežtas preliminarių sutarčių šalių sąžiningo elgesio vertinimo taisykles.

Atsižvelgiant į tai, kas buvo nustatyta šioje II-joje darbo dalyje, galima daryti išvadą, kad komerciniai ikisutartiniai santykiai yra vieni iš civilinių teisinių santykių, kuriems būdingi tam tikri ypatumai, nulemti pačios šios teisinių santykių stadijos ir joje veikiančių komercinės civilinės apyvartos dalyvių, kuriems taikomi didesni rūpestingumo standartai ir kurie veikia prisiimdami su savo vykdoma veikla susijusią riziką. Tais atvejais, kai ikisutartinių santykių šalys yra verslo subjektai, profesionalai, tai sąžiningumo pareigos kartelė neturi būti pernelyg aukštai pakelta ne tik dėl ekonominių priežasčių, skatinančių konkurenciją ir laisvos rinkos ekonomiką, bet ir dėl to, kad šalių dar nesieja sutartiniai santykiai (t. y. jie yra teisiniu požiūriu mažiau intensyvesniuose tarpusavio santykiuose) ir verslininkai veikia savo paties rizika. Todėl tais atvejais, kai abi derybų šalys yra profesionalai, ikisutartinė atsakomybė derybų nutraukimo atvejais turi būti taikoma tik išimtiniais atvejais, kadangi verslo derybų sėkmė yra dalis derybų išlaidų ir joms tenkančios rizikos, kurią jie turėtų įskaičiuoti į būsimą sandorio kainą. Be to, nustatyta, kad antroji derybų stadija turėtų būti pripažinta teisiškai reikšmingu faktu, lemiančiu civilinės atsakomybės taikymo esant ikisutartiniams santykiams apimtį: deryboms toli pažengus į priekį šalys turi teisę pasitraukti tik dėl objektyvių ar kitų pakankamai pateisinamų priežasčių, ir iš kitos pusės – jei nustatoma, kad derybos buvo tik pradinėje stadijoje, šalys yra laisvos pasitraukti iš derybų dėl bet kokių priežasčių.

III. IKISUTARTINIAI NUOSTOLIAI

„Ikisutartinė atsakomybė – vienas iš naujų teisinės koncepcijos pavyzdžių, laviruojančių tarp sutarčių ir deliktų teisės.“⁵³⁰

Šalys pradėdamos derybas paprastai tikisi, kad anksčiau ar vėliau pagrindinis sandoris bus sudarytas, o išlaidos, kurias jos patyrė ikisutartinių teisinių santykių metu, bus atlygintos iš ateityje gauto pelno. Atsižvelgiant į tai, civilinės apyvartos dalyviai dažnai jau ikisutartinių santykių stadijoje konsultuojasi su teisinių, finansinių ar kitų sričių specialistais, investuoja į būsimam projektui įgyvendinti reikalingų priemonių kūrimą bei įsigijimą. Vis dėl to, tais atvejais, kai derybos nesibaigia pagrindinės sutarties pasirašymu, o vienos iš šalių ikisutartinius veiksmus yra pagrindas pripažinti kaip neteisėtus, kyla ikisutartinių santykių metu patirtų išlaidų ir nuostolių atlyginimo klausimas. Taigi, koks yra teisės į ikisutartinių nuostolių atlyginimą turinys? Deja, šiandien tik belieka pritarti kompetentingam teisės profesoriui *O. Deshayes*⁵³¹, kad tikslų atsakymą pateikti į šį klausimą yra sudėtinga.

CK 6.163 straipsnio 3 dalis numato, jog *„šalis, kuri pradeda derybas dėl sutarties sudarymo ar derasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius“*. CK 6.164 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad konfidencialumo pareigą iki sutarties sudarymo pažeidusi šalis privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. CK 6.165 straipsnio 4 dalis taip pat nurodo, jog tais atvejais, kai *„preliminariąją sutartį sudariusi šalis nepagrįstai vengia ar atsisako sudaryti pagrindinę sutartį, ji privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius“*. Iš šių ikisutartinius teisinius santykius reglamentuojančių teisės normų redakcijos matyti, kad CK nustato teisę į nuostolių, patirtų ikisutartinių santykių metu, atlyginimą, tačiau šios teisės turinio nedetalizuoja.

⁵³⁰ BAR, C., DROBNIG, U. *The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe*. Munich: Sellier, European Law Publishers GmbH, 2004, p. 222.

⁵³¹ DESHAYES, O. „Le dommage precontractuel“. In *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*, 2004, p. 187

Svarbu priminti, kad CK 6.245 straipsnio 1 dalis civilinę atsakomybę apibrėžia, kaip turtinę prievolę, „*kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)*“⁵³². CK 6.263 straipsnio 2 dalis įtvirtina, kad žalą, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymų numatytais atvejais – ir neturtinę žalą privalo visiškai atlyginti atsakingas asmuo. Tai reiškia, kad Lietuvos civilinės teisės normos iš esmės nenustato ribojimų, kokios rūšies nuostoliai gali būti atlyginami nukentėjusiai šaliai. Bendriausia prasme nuostoliai yra pinigine žalos išraiška (CK 6.249 str. 1 d.). Žala yra būtinas civilinės atsakomybės pagrindas – nesant žalos civilinės atsakomybės teisinis santykis yra neįmanomas. CK 6.249 straipsnio 1 dalis nustato, kad žala gali būti tiek asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (t. y. tiesioginiai nuostoliai), tiek ir negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų (t. y. netiesioginiai nuostoliai). Šių aukščiau nurodytų nuostatų pagrindu yra atlyginami ir tiesioginiai nuostoliai, ir negautos pajamos. Be to, pažymėtina, kad pagrindinė civilinės atsakomybės, o tuo pačiu ir civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams, funkcija yra kompensacinė. Todėl remiantis sisteminiu metodu šalis, nukentėjusi nuo nesąžiningų kitos ikisutartinių santykių šalies veiksmų, visų pirma vadovautųsi nuostolių atlyginimo integralumo arba visiško nuostolių atlyginimo principu (lot. *restitutio in integrum*, pranc. *principe de reparation integrale*), įtvirtintu CK 6.251 straipsnyje, pagal kurį *per se* visi sąžiningos nukentėjusios šalies patirti nuostoliai turi būti atlyginti. Kita vertus, pažymėtina, kad turto samprata žalos atlyginimo požiūriu ir turto, kaip nuosavybės teisės objekto, skiriasi. Jeigu civilinės teisės doktrinoje turtas, kaip nuosavybės teisės objektas, yra suprantamas kaip faktiškai asmeniui priklausančių daiktų, pinigų, vertybinių popierių, turtinių teisių visuma, tai žalos atlyginimo požiūriu į turto sampratą patenka ir tai, ko buvo tikimasi gauti ateityje, jeigu nebūtų buvę pažeistos nukentėjusiojo teisės⁵³².

⁵³² MIZARAS, V. *Civiliniai autorių teisių gynimo būdai*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus

Šio darbo analizės tikslais yra reikšmingas civilinės teisės moksle ir teismų praktikoje pateikiamas patirtų nuostolių skirstymas į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginiai nuostoliai pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį yra apibrėžiami kaip žalingų pasėkmių tiesiogiai nulemtos ir dėl to būtinos išlaidos nuostoliui pašalinti, t. y. dėl teisės pažeidimo patirta žala, kuri paprastai yra apibūdinama kaip turimo turto sumažėjimas ar sutrukdytas būsimam turto padidėjimui (pvz., turtiniai praradimai, priežiūros išlaidos ir kt.)⁵³³. Tiesioginiai nuostoliai, dar kitaip vadinami realiaisiais, atsiranda dėl tiesioginio poveikio ir pasireiškia turto sugadinimu arba turtinių vertybių sunaikinimu. Tuo tarpu netiesioginiai nuostoliai teisės doktrinoje įvardinami kaip tam tikrų materialinių vertybių negavimas (negauta nauda) arba dėl neteisėtų veiksmų patiriamos išlaidos arba turto sumažėjimas – praradimai, atsirandantys dėl žalos padarymo pagrindiniam objektui, kuris yra naudojamas pelnui gauti (negautos pajamos). Toks žalos skirstymas jau buvo žinomas romėnų teisėje, kurioje buvo išskiriamas turto sumažėjimas (lot. *damnum emergens*) ir negautos pajamos (lot. *lucrum cessans*). LAT nurodo, kad „turto sumažėjimas arba negautos pajamos yra kreditoriaus numatytos ir realiai tikėtinos gauti sumos, kurių jis negavo dėl neteisėtų skolininko veiksmų arba dėl tokių veiksmų prarasta nauda“⁵³⁴. Teismų praktikoje yra nurodoma, kad sprendžiant, ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos arba patirtos išlaidos ir turto sumažėjimas, turi būti analizuojama, ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto, ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai ir ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų⁵³⁵. Vis dėl to, atkreiptinas dėmesys, kad tokiu būdu nuostoliai yra aiškinami sutarčių teisėje ir taikomi pagrindinės sutarties pažeidimo atveju. Ikisutartiniai santykiai yra specifiški: pagal CK 6.163 straipsnio 2 dalį šalys yra laisvos derėtis ir neatsako už tai, kad nepasiekiamas susitarimas, taigi, net ir baigiamajame ikisutartinių

universitetas, 2002, p. 45.

⁵³³ AMBRASIENĖ, D. *et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2006, 3 leid., p. 192.

⁵³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4., 45.1., 45.6(S).

⁵³⁵ *Ibid.*

santykių etape – sudarant preliminarią sutartį – dar nėra visiško tikrumo dėl to, ar bus sudaryta ir vykdoma pagrindinė sutartis, nes tai gali lemti įvairios aplinkybės. Tačiau, nekvestionuotina, kad nustačius neteisėtus ikisutartinius veiksmus ir esant kitų būtinų ikisutartinės atsakomybės taikymo sąlygų visetui, nukentėjusiai sąžiningai šaliai turi būti atlyginama tiesioginė žala. Bet kyla klausimas, ar ikisutartiniai nuostoliai gali būti aiškinami taip pat kaip ir aukščiau minėti nuostoliai, išieškomi pagrindinės sutarties pažeidimo atveju, ir ikisutartinių teisinių santykių šalis gali reikalauti atlyginti ne tik tiesioginius, bet ir netiesioginius nuostolius, patirtus dėl derybų kontrahento nesąžiningumo ar kitokio pobūdžio neteisėtų ikisutartinių veiksmų?

Kita vertus, be analizuotų tiesioginių ir netiesioginių nuostolių išskyrimo, lyginamuoju aspektu taip pat yra svarbus užsienio teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pateikiamas nuostolių skirstymas į pasitikėjimo arba kitaip vadinamus negatyvius nuostolius (angl. *reliance interest, negative interest*) bei tikėtinius arba pozityvius nuostolius (angl. *expectation damages, positive interest*)⁵³⁶. Šio išskyrimo esmė yra susijusi su saugomo intereso prigimtimi. Teigiama, kad sutarčių teisė saugo pozityvius nuostolius, o deliktų – negatyvius. Pozityvieji nuostoliai išreiškia sutrukdytą asmens turtui padidėti, todėl sąžininga nukentėjusioji šalis gali reikalauti kompensuoti negautą naudą, kurią ji būtų gavusi, jeigu sutartis būtų sudaryta, t. y. siekiama užtikrinti pažadų vykdymą arba tai, ko šalis negavo pagal sutartį. Iš čia kyla esminė sutarčių teisėje nukentėjusios šalies teisių gynimo priemonė – reikalavimas įvykdyti sutartį natūra arba reikalavimas ekvivalentaus nuostolių atlyginimo, kuris būtų lygus lauktam rezultatui⁵³⁷. Tuo tarpu negatyviųjų nuostolių atveju yra nustatomas asmens turto sumažėjimas ir tikimasi, kad asmens padėtis nepablogės, todėl siekiama asmenį grąžinti į *status quo*, t. y. padėti iki teisių pažeidimo, ir remiamasi nuostata, kad šaliai reikia kompensuoti tai, ką ji prarado. Šie interesai – pozityvusis ir negatyvusis –

⁵³⁶ KIRŠIENĖ, J., LEONOVA, N. „Qualification of Pre-contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses“. In *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(115), p. 221 - 246.

⁵³⁷ AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 10 (112), p. 52-63.

atspindi dvi skirtingas funkcijas: sutarčių teise siekiama užtikrinti pažadų vykdymą ir taip padėti šaliai gauti siekiamą naudą, o deliktų teise – siekiama išlaikyti *status quo* ir atlyginti nuostolius. Kitaip tariant, sutarčių teise siekiama per mainus padidinti asmeninę gerovę, o deliktų teise siekiama išlaikyti esamą asmens gerovę⁵³⁸.

Taip pat neturėtų būti pamiršta, kad kiekvienu atveju, kai civilinė atsakomybė reiškia nuostolių atlyginimą, ypatingai svarbią reikšmę turi teisingas vienos iš atsakomybės sąlygų – priežastinio ryšio – nustatymas. Vadovaujantis CK 6.247 straipsniu, gali būti atlyginami tik tie nuostoliai, kurie pagal tų nuostolių, taip pat civilinės atsakomybės prigimtį yra prievolę pažeidusio asmens veiksmų ar neveikimo padarinys, t. y. kurių atsiradimo konkrečiu atveju pakankama priežastis buvo būtent šio asmens elgesys. Taigi, konkrečiu atveju turi būti nustatytas teisinis ir faktinis priežastinis ryšys, o ieškovas turi įrodyti, kad jo patirti ikisutartiniai nuostoliai yra neabejotinai nulemti nesąžiningos derybų šalies veiksmų ar neveikimo. Kita vertus, DCFR komentare pastebima, kad atsižvelgiant į ikisutartinių pareigų nustatymui keliamus tikslus, neturėtų būti paprastai laikoma, kad įprastinis ir protingumo standartus atitinkantis asmens, kuris patiria ikisutartinius nuostolius, elgesys nutraukia priežastingumo grandinę⁵³⁹. Todėl teismas konkrečiu atveju vertindamas teisės į ikisutartinių nuostolių atlyginimą turinį, turi remtis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais, bei atsižvelgti į ikisutartinių pareigų pažeidimo sudėtingumą ir abiejų derybose dalyvavusių šalių elgesį.

3.1. Teisės į ikisutartinių nuostolių atlyginimą turinys

Lietuvos teisės doktrinoje ikisutartinių nuostolių koncepcija paprastai yra aiškinama kaip žalos, patirtos dėl neteisėtų ikisutartinių veiksmų, piniginei išraiška, apskaičiuojama remiantis deliktinės arba sutartinės civilinės

⁵³⁸ AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 10 (112), p. 52-63.

⁵³⁹ BAR, C., CLIVE, E. et al. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 262.

atsakomybės taisyklėmis⁵⁴⁰. Tuo tarpu užsienio valstybių mokslininkai, analizuodami teisės į ikisutartinių nuostolių atlyginimo turinį, remiasi *culpa in contrahendo* doktrina ir nurodo, kad ikisutartinę sąžiningumo pareigą pažeidusi šalis turi prievolę kompensuoti kitos derybų šalies patirtus nuostolius, lygius jos sugriautam ikisutartiniam pasitikėjimui (angl. *amount equal to the breach of the aggrieved party's reliance*)⁵⁴¹.

3.1.1. Ikisutartinių nuostolių kompensavimo apimtis

Nors nuo pat naujojo CK įsigaliojimo pradžios Lietuvos įstatymų leidėjas *expressis verbis* įtvirtino teisę į nuostolių, patirtų ikisutartinių teisinių santykių metu, atlyginimą ir nukentėjusiai ikisutartinių santykių šaliai leido reikalauti nuostolių niekaip neribojant priteistinių nuostolių pobūdžio, tačiau nacionalinėje teisės doktrinoje CK 6.163 – 6.165 straipsnių normos buvo aiškinamos kitaip. Būtent teisinėje mokslinėje literatūroje buvo įtvirtinta griežta taisyklė, jog minėtuose CK straipsniuose vartojama nuostolių samprata turi būti aiškinama tik kaip nukentėjusios šalies derantis turėtos išlaidos (pvz.: transporto išlaidos, advokato honoraras, dokumentacijos parengimo išlaidos ir pan.), taip pat kitos išlaidos, kurias šalis patiria dėl to, kad nesudaroma sutartis⁵⁴². Buvo nurodyta, kad šiais atvejais į nuostolius neįskaitomos negautos pajamos, t. y. tos, kurias nukentėjusi šalis būtų gavusi sudariusi sutartį⁵⁴³. Negautas pelnas nėra atlyginamas ne tik dėl to, kad praktikoje būtų sudėtinga įrodyti, kiek sąžininga derybų šalis būtų gavusi, jeigu sandoris būtų sudarytas, bet ir dėl to, kad trūksta tikrumo ir apibrėžtumo elemento šioje civilinių teisinių santykių stadijoje, kurio paprastai yra reikalaujama negautoms pajamoms pagrįsti. Tokios pačios nuostatos buvo

⁵⁴⁰ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 4. Lithuania*. London: Kluwer Law International, 2004, p. 100.

⁵⁴¹ KESSLER, F., FINE, E. „*Culpa in Contrahendo, Bargaining in Good Faith, and Freedom of Contract: a Comparative Study*“. In *Harvard Law Review*, 1964, No. 77:401.

⁵⁴² MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šešta knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 208; 211.

⁵⁴³ *Ibid.*

pakartotos ir kituose nacionalinės teisės doktrinos šaltiniuose⁵⁴⁴. Vadovaujantis tokiu išaiškinimu, nukentėjusioji ikisutartinių teisinių santykių šalis galėjo reikalauti tik tiesioginių nuostolių atlyginimo.

Tokia koncepcija iš esmės susiaurinio galimybę sąžiningai derybose nukentėjusiai šaliai gauti adekvačią gynybą per civilinės atsakomybės institutą. O turint omenyje tai, kad sutarties laisvės principas, kaip jis yra suprantamas derybų praktikoje ir vyraujančioje teisės doktrinoje, draudžia reikalauti sutartį įgyventi natūra, ikisutartinė apsauga iš tiesų tapo minimali ir praktiškai susiaurinta iki derybinių išlaidų atlyginimo nesažiningo derybų nutraukimo atveju arba netesybų reikalavimo nepagrįstai atsisakius ar vengiant sudaryti pagrindinę sutartį pagal preliminarųjį susitarimą, kadangi praktikoje tiesioginiai nuostoliai (t. y. patirtos išlaidos) dažniausiai būna mažesni nei šalių nustatytos netesybos⁵⁴⁵. Kad tokia situacija buvo neadekvati aiškiai rodė ir Lietuvos teismų praktikoje susiformavusi tendencija ieškoti kitų nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies apsaugos būdų, sukuriant prieštaringai vertinamus precedentes. Pavyzdžiui, pradėjus taikyti preliminariosios sutarties perkvalifikavimo į pagrindinę sutartį taisyklę arba tiek, kiek taikomas CK 6.401 straipsnis, apskritai atsisakant sutarčių laisvės principo pardavėjo atžvilgiu⁵⁴⁶. Pastebėtina, kad daugiausia tokia praktika susiformavo kaip tik dėl to, jog teismai susidūrė su situacija, kad ikisutartinės civilinės atsakomybės institutas negalėjo adekvačiai apginti sąžiningos nukentėjusios šalies.

Kaip jau minėta, įsigaliojus ir pradėjus taikyti ikisutartinius santykius reglamentuojančias CK normas Lietuvos teisės doktrinoje vyravo nuomonė, kad civilinės atsakomybės institutas ikisutartiniuose santykiuose turi būti

⁵⁴⁴ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 4. Lithuania*. London: Kluwer Law International, 2004, p. 100.

⁵⁴⁵ SMALIUKAS, A., PACENKAITĖ, V. „Ikisutartinių santykių taikymo ir aiškinimo naujovės Lietuvos teismų praktikoje“. In *Juristas*, 2006, Nr. 12, p. 6.

⁵⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartyje c. b. *V. Maniušienė v. UAB „Progresyvos investicijos“*, Nr. 3K-3-451/2004, kat. 19.3; 37.8; 40.6, konstatuota, kad preliminarinė sutartis buvo sudaryta pagal specifinę normą – CK 6.401 str. Ši norma numato papildomą apsaugą pirkėjui – fiziniam asmeniui, sudarančiam preliminarųjį pirkimo - pardavimo sutartį su pardavėju – profesionaliu verslininku dėl statomo namo ar būsimos įgijimo. Pardavėjas neturi teisės savarankiškai nutraukti tokios preliminarios sutarties (išskyrus, jei pirkėjas iš esmės pažeidė sutartį) ir todėl gali būti įpareigotas vykdyti prievolę natūra, t. y. sudaryti sutartį. SMALIUKAS, A., PACENKAITĖ, V. „Ikisutartinių santykių taikymo ir aiškinimo naujovės Lietuvos teismų praktikoje“. In *Juristas*, 2006, Nr. 12, p. 6.

taikomas siaurai, t. y. ribojant netiesioginių nuostolių atlyginimą. Tačiau iš kitos pusės, visiško draudimo reikalauti atlyginti netiesioginius nuostolius niekada nebuvo. Tą aiškiai parodo tarptautinė⁵⁴⁷ ir užsienio valstybių teisės doktrina⁵⁴⁸ bei teismų praktika⁵⁴⁹. Be to, Lietuvos teisės doktrinoje buvo užsimenama apie prarastų galimybių piniginės vertės kompensavimą. CK 6.163 straipsnio komentare buvo nurodoma, kad išlaidos, kurias šalis patiria dėl to, kad nesudaroma sutartis, gali būti, pavyzdžiui, kainų skirtumas, kai užuot įsigijusi prekių žemesne kaina, šalis dėl nutrauktų derybų yra priversta pirkti prekes didesne kaina⁵⁵⁰. Iš esmės tokia situacija, kai šalis dėl nutrauktų derybų nebegali pigiau įsigyti prekių yra tolygi prarastai galimybei sudaryti pigesnę sutartį. Taigi, yra reikšminga nagrinėti, kokia apimtis šiuolaikinėje komercinėje aplinkoje turėtų būti vis dėl to nustatyta ikisutartinių nuostolių kompensacijos atžvilgiu. Kita vertus, prieš atsakant į iškeltą klausimą svarbu priminti, kad LAT yra nurodęs, jog ikisutartiniuose santykiuose net ir esant jiems pakankamai pažangiems bei šalims pasirašius ikisutartinius dokumentus, nėra turtinės vertybės kaip tokių santykių objekto, todėl nė viena derybų šalis neįgyja turtinės naudos⁵⁵¹.

3.1.1.1. Tarptautinė pozicija

Įvairiose valstybėse civilinės atsakomybės už nesąžiningumą derybų metu apimties klausimas sprendžiamas skirtingai, todėl ir ikisutartinių nuostolių kompensacijos ribos yra aiškinamos nevienodai.

⁵⁴⁷ UNIDROIT *Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 50-52.

⁵⁴⁸ FARNSWORTH, E. A. „Pre-contractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, No 87, p. 225; BONELL, M. J. *An International Restatement of Contract Law. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. New York: Transnational Publishers Inc., 2005, 3rd ed., 137.

⁵⁴⁹ Swiss Bundesgericht 1979 m. vasario 6 d. nutartis, BGE 105.II.75; HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1982 m. birželio 18 d. nutartis *Plas v. Valburg*, NJ 1983, 723; Cour de Cassation, Chambre commerciale 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis *Alain Manoukian v. Stuck, Les Complices*, Bull. Civ. IV No 186.

⁵⁵⁰ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 207.

⁵⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4., 45.1., 45.6(S).

Jau XX amžiaus pradžioje prancūzų teisės mokslininkas *R. Salleiles*, nagrinėdamas su ikisutartinės atsakomybės taikymu susijusius klausimus, nurodė, kad šalys privalo elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, o šią pareigą pažeidusi derybų šalis turi atlyginti negatyvius nuostolius (angl. *negative interest*), kitaip dar vadinamus pasitikėjimo nuostoliais (angl. *reliance interest*)⁵⁵². Tarp šiuolaikinės užsienio teisės atstovų taip pat vyrauja pozicija, kad negatyvieji nuostoliai turi būti atlyginami nukentėjusiai sąžiningai derybų šaliai siekiant kad ji būtų sugrąžinta į tokią padėtį, kurioje ji būtų, jeigu nebūtų buvę teisiškai neigiamo kontrahento veiksmo ar neveikimo ikisutartinių santykių stadijoje⁵⁵³. Nurodoma, kad negatyvius nuostolius sudaro skirtumas tarp nukentėjusios šalies padėties prieš partneriams pradėdant derybas, kurių metu kita šalis netinkamai vykdė ikisutartines pareigas, ir padėties, kurioje sąžininga šalis buvo derybų nutraukimo momentu⁵⁵⁴. Taigi, daugelyje užsienio valstybių šalis, nukentėjusi nuo to, kad kita šalis derybų metu elgėsi nesąžiningai, gali reikalauti tokio nuostolių atlyginimo, kuris atstatytų tokią šalies turtinę padėtį, kuri būtų buvusi, jeigu nesąžiningai nutrauktos derybos nebūtų buvusios pradėtos, t. y. šalis grąžinama į *status quo* iki derybų. Šie nuostoliai apima išlaidas, kurias šalis patyrė vesdama derybas (pvz.: kelionių į derybinius susitikimus išlaidos, specialistų samdymo išlaidos, sutarties projektų rengimo išlaidos ir pan.)⁵⁵⁵. Pastarieji, kaip minėta, užsienio teisės doktrinoje dar dažnai įvardinami kaip pasitikėjimo nuostoliai (angl. *reliance damage*), kurie buvo patirti dėl teisėto ir pagrįsto tikėjimo sutarties sudarymu. Vadinasi, atlyginimas patirtų išlaidų yra ribotas pasitikėjimo nuostoliais ir orientuotas į praeitį, o ne ateitį.

Vis dėl to, tuo pačiu yra pripažįstama, kad negatyvieji nuostoliai ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju turi būti riboti, kad nukentėjusioji

⁵⁵² COLOMBO, S. „The Present Differences between the Civil Law and Common Law Worlds with Regard to Culpa in Contrahendo“. In *Tilburg Foreign Law Review*, 1993, Vol. 2, No. 4:350.

⁵⁵³ DUPRE-DALLEMAGNE, A. S. „Nouvelles précisions sur le regime applicable à la rupture unilatérale des pourparlers“. In *Récueil Dalloz*, 2004, No 12, p. 871.

⁵⁵⁴ BEN-DROR, Y. „The Perennial Ambiguity of Culpa in Contrahendo“. In *American Journal of Legal History*, 1983, No 27, 142:181.

⁵⁵⁵ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 193.

šalis nebūtų nepagrįstai tokioje padėtyje, kokioje ji būtų tinkamo ikisutartinių pareigų vykdymo atveju⁵⁵⁶. Profesorius *E. A. Farnsworth* taip pat pabrėžia, kad negatyvūs nuostoliai turėtų būti atlyginami ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju, tačiau jų atlyginimas yra ribotas ir apima tik prarastą galimybę (angl. *lost opportunity*) – tai praradimas, kurį nukentėjusi sąžininga šalis patyrė dėl to, kad dalyvaudama derybose su kaltąja šalimi ji prarado galimybę sudaryti alternatyvų sandorį su trečiuoju asmeniu⁵⁵⁷. Taigi, iš esmės yra sutinkama, kad ikisutartiniuose santykiuose civilinės atsakomybės institutas turi būti taikomas siauriau, ribojant netiesioginių nuostolių atlyginimą ir priteisiant tik tokius nuostolius, kad jie netaptų baudiniais.

UNIDROIT principų ir PECL principų normose iš esmės vienodai formuluojamos nesąžiningo elgesio ikisutartiniuose santykiuose teisinės pasekmės: šalis, kuri derasi nesąžiningai ar nesąžiningai nutraukia derybas, privalo atlyginti nukentėjusiai šaliai padarytus nuostolius (UNIDROIT principų 2.1.15 str., PECL principų 2:301 str.). Pirmiausia šie nukentėjusiai šaliai atlygintini nuostoliai yra negatyvūs, t. y. kompensuojantys nukentėjusiai šaliai tuos turtinius praradimus, kurių nebūtų buvę, jei nesąžiningos derybos būtų nepradėtos. Tačiau svarbu pastebėti tai, kad tiek UNIDROIT principų komentare, tiek PECL principų komentare prie negatyviųjų nuostolių yra priskiriamos ir kompensacijos už prarastas galimybes⁵⁵⁸. Todėl UNIDROIT principų oficialiame komentare⁵⁵⁹, šaltinyje, turėjusiame įtakos ir CK kūrėjams⁵⁶⁰, ir LAT formuojamai praktikai⁵⁶¹, teigiama, kad ikisutartinė

⁵⁵⁶ BEALE, H. *et. al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 401.

⁵⁵⁷ FARNSWORTH, E. A. "Pre-contractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations". In *Columbia Law Review*, 1987, No 87, p. 225.

⁵⁵⁸ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 60-61; LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 191.

⁵⁵⁹ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004.

⁵⁶⁰ Pažymėtina, kad CK 6.163 - 6.165 straipsniai buvo parengti remiantis UNIDROIT principais.

⁵⁶¹ LAT ne kartą savo priimtose nutartyse tiesiogiai referavo į UNIDROIT principų oficialiųjų komentarą. Kita vertus, atkreiptinas dėmesys, kad LAT rėmėsi senos redakcijos UNIDROIT principų komentarų, išleistu dar 1994 m., nepaisant to, kad LAT nutarčių priėmimo metu jau buvo išleistas ir visuotinai prieinamas 2004 m. leidimo UNIDROIT principų komentaras. Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v.*

civilinė atsakomybė yra ribota sukeltų nuostolių atlyginimo sąžiningai šaliai atžvilgiu: nors numatoma, kad sąžininga ikisutartiniuose santykiuose nukentėjusi šalis turi teisę ir į tiesioginių, ir į netiesioginių nuostolių atlyginimą, bet pastarųjų kompensacija yra ribojama. UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnio, iš esmės atitinkančio CK nustatytą ikisutartinių santykių šalių teisių ir pareigų reglamentavimą, komentare yra aiškiau apibrėžiama galimų reikalauti ikisutartinių nuostolių samprata bei nurodoma, kad nukentėjusioji ikisutartinių santykių šalis turi teisę reikalauti atlyginti išlaidas, patirtas rengiantis sudaryti būsimą sutartį, taip pat jai turėtų būti kompensuota prarasta galimybė sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu. Pastarieji nuostoliai vadinami pasitikėjimo nuostoliais (angl. *reliance interest*) arba negatyviais nuostoliais (angl. *negative interest*). Taip pat pažymima, kad pagal bendrą taisyklę sąžininga nukentėjusioji šalis negali reikalauti kompensuoti negautą naudą, kurią ji būtų gavusi, jeigu sutartis būtų sudaryta, t. y. tikėtini arba pozityvūs nuostoliai (angl. *expectation damages, positive interest*). Be to, teisės doktrinoje teigiama, kad UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnio redakcijoje terminas nuostoliai (angl. *losses*), o ne žala (angl. *harm*), yra vartojamas tikslingai kaip ilgų teisinių diskusijų keliu priimta vieninga nuomonė⁵⁶². Šiuo terminu yra siekiama pabrėžti, kaip jau minėta, kad sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai gali būti atlyginamos tik jos derybų metu patirtos išlaidos ir, atsižvelgiant į visas faktines aplinkybes, prarasta galimybė sudaryti alternatyvų sandorį su trečiuoju asmeniu, bet neatlyginamas prarastas pelnas. Taigi, UNIDROIT principai, išreiškiantys apibendrintą tarptautinę poziciją, aukščiau minėtu būdu reguliuojantys nuostolių atlyginimą už nesąžiningas derybas, ikisutartinę situaciją, kai sutartis tarp šalių nėra dar sudaryta, aiškiai atriboja nuo posutartinės situacijos.

Užsienio jurisdikcijų teisės mokslininkai nurodo, kad ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo atveju pozityvūs nuostoliai nėra atlyginami dėl

UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5; 42.6; 52.3; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6 (S).

⁵⁶² BONELL, M. J. *An International Restatement of Contract Law. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. New York: Transnational Publishers Inc., 2005, 3rd ed., 137.

to, kad nukentėjusiajai šaliai nebūtų sukuriama tokia padėtis, kurioje ji būtų, jeigu sandoris būtų buvęs sudarytas. Derybos visada yra susijusios su rizika ir dėl tam tikrų priežasčių net abiem šalims esant sąžiningoms sandoris gali būti nesudarytas. Todėl pripažįstama, kad nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies pozicijos sulyginimas su nukentėjusia sutartinių santykių šalimi būtų iš esmės neteisingas ir nepagrįstas⁵⁶³.

Tačiau, iš kitos pusės, pastebėtina, kad visiškai negalima atmesti situacijų, kuomet šalis dėl nesąžiningai nutrauktų derybų praranda pajamas ir jos gali būti realiai įvertintos. Todėl nors išlaikant bendrąją taisyklę, ribojančią negautų pajamų priteisimą, vis dėl to, yra nurodoma, jog prarastų galimybių piniginės vertės taisyklė turėtų būti taikoma ir tokiais atvejais, kai nukentėjusi šalis praranda pajamas dėl nesąžiningų derybų bei kai šių nuostolių apskaičiavimas yra labai artimas pozityvių nuostolių sampratai⁵⁶⁴. Pavyzdžiui, garsioje *Markov v. ABC Transfer & Storage Co.* byloje, kurią nagrinėjo JAV Vašingtono aukščiausiasis teismas, sandėlio nuomininkui nuomotojas užtikrino, kad nuomos sutartis bus pratęsta, tačiau vėliau nuomotojas patalpas pardavė ir pateikė reikalavimą nuomininkui išsikraustyti iš patalpų. Teismas įpareigojo nuomotoją atlyginti nuomininko išlaidas susijusias su persikėlimu į naujas patalpas, ir atlyginti negautas nuomininko pajamas, kurias šis prarado dėl to, kad dėl neplanuoto persilėkimo nebegalėjo aptarnauti pagrindinio kliento, nutraukusio sutartis su nuomininku. O Šveicarijos Aukščiausiojo teismo nagrinėtoje byloje *Escophon AG v. Bank in Langenthal*, kurioje bankas (atsakovas) nesąžiningai atsisakė sudaryti finansavimo sutartį su ieškovu ir šis buvo priverstas sudaryti finansavimo sutartį su kitu banku, teismas priteisė ieškovui negautas pajamas už laikotarpį, kurį jis užtruko sudaryti naują finansavimo sutartį⁵⁶⁵. Taip pat ir iš UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnio iliustracijų matyti, kad kompensacija už prarastas galimybes gali apimti

⁵⁶³ BEALE, H. *et. al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 401.

⁵⁶⁴ DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 187-188.

⁵⁶⁵ FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217, p. 234-235.

negautas pajamas, kurias nukentėjusi šalis būtų gavusi per derybų vilkinimo laikotarpį iš sutarties sudarytos po derybų nutraukimo⁵⁶⁶. Šios pastabos dar labiau tinka preliminariosios sutarties atveju, nes sudarius preliminarą sutartį yra aiškios visos esminės sutarties sąlygos, todėl apskaičiuoti, ko šalis gali tikėtis iš sutarties ir ką ji praranda dėl jos nesudarymo yra lengviau.

Kita vertus, teisės doktrinoje yra nuomonių, teigiančių, kad UNIDROIT ir PECL principuose sutarties pažeidimo bei neįvykdymo teisinės pasekmės nustatančios taisyklės yra formuluojamos daugiau pragmatiniu pagrindu sutarčių teisės ribose, o ne kaip civilinės atsakomybės institutas. Todėl nuostolių, patirtų dėl nesąžiningų derybų, atlyginimo klausimams išspręsti taikytinos bendrosios nuostatos dėl nuostolių atlyginimo⁵⁶⁷. Taigi, vadinasi, šios nuostolių atlyginimo taisyklės yra pritaikytos teisinei gynybai nuo sutarties neįvykdymo, t. y. kai jau egzistuoja sutartis, todėl taikant šias taisykles ikisutartiniams teisiniams santykiams neišvengiamai turėtų būti daromos modifikacijos atsižvelgiant į tai, kad jos taikomos faktinėms situacijoms, kai nuostoliai patiriami dar nesudarius pagrindinės sutarties⁵⁶⁸.

Vienas iš naujausių užsienio valstybių mokslininkų ir teisininkų praktikų komandos darbų, pateikiančių apibendrintą tarptautinę poziciją ir šiuo analizuojamu ikisutartinių nuostolių atlyginimo klausimu, yra DCFR. DCFR II knygos 3:301 straipsnio 3 dalis numato teisę į nuostolių atlyginimą, kai pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai esant ikisutartiniams santykiams. Šio DCFR straipsnio komentare⁵⁶⁹ nurodoma, kad teisės į ikisutartinių nuostolių kompensaciją turinį sudaro patirtų išlaidų (angl. *incurred expenses*), parengiamųjų darbų (angl. *work done*) ir kitų praradimų, kurie susiję su sandoriais, sąlygotais ir nulemtais pasitikėjimu būsimo sandorio sudarymu (angl. *loss on transactions made in reliance of the expected contract*),

⁵⁶⁶ UNIDROIT *Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 60-61.

⁵⁶⁷ DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 187-188.

⁵⁶⁸ *Ibid.*

⁵⁶⁹ BAR, C., CLIVE, E. *et al. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 248.

atlyginimas. Taip pat yra nurodoma, kad tam tikrais atvejais gali būti atlyginamos ir prarastos galimybės (angl. *loss of opportunities*), tačiau kokios pastarosios situacijos galėtų būti nedetalizuojama, tik teigiama, jog bet kuriuo atveju sąžininga nukentėjusi šalis neturi teisės reikalauti, kad ji būtų gražinta į tokią padėtį, kurioje būtų, jei sutartis būtų buvęs tinkamai pasirašyta tarp šalių ir jei abi šalys būtų tinkamai vykdę visas savo ikisutartines pareigas⁵⁷⁰. Čia pat yra pateikiamas minėtą poziciją iliustruojantis pavyzdys. Weare bendrovė, gaminanti drabužius, yra pasirengusi užsakyti registruoto išskirtinio dizaino medžiagas iš bendrovės Cloth, kuriai priklauso autorinės nuosavybės teisės. Kita bendrovė Scham nesąžiningai pareiškia, kad jai priklauso autorinės nuosavybės teisės ir pasiūlo Weare bendrovei parduoti medžiagas už mažesnę kainą nei bendrovė Cloth. Po kurio laiko Weare bendrovė sužino, kad Scham bendrovei nepriklauso autorinės teisės ir kad ji negalės parduoti medžiagos. Taigi, Weare bendrovė prarado galimybę parduoti sukneles, kurias ruošėsi pasiūti iš tos medžiagos. Atsižvelgiant į tai, bendrovė Weare, nors ir nebuvo sudariusi jokios sutarties su Scham, turi teisę reikalauti prarastos galimybės ir patirtų išlaidų atlyginimo iš Scham, bet neturi teisės reikalauti atlyginti tas sumas, kurias ji būtų sutaupiusi, jei Scham būtų pardavusi medžiagas žemesne kaina. Taigi, kaip matyti, DCFR autorių nuomone ikisutartiniai nuostoliai turėtų apimti tik negatyviusius pasitikėjimo nuostolius.

Nagrinėjant atskirų užsienio valstybių praktiką, pažymėtina, kad Vokietijoje taip pat yra atlyginamos ne tik šalies derybų metu patirtos išlaidos, bet ir tam tikri negatyvieji nuostoliai – prarasta galimybė⁵⁷¹. Mokslininkai nuostolius išskiria į dvi rūšis: tai nukentėjusios šalies gražinimas į *status quo*, kuris buvo iki sutarties sudarymo (vok. *negatives Vertragsinteresse*), ir kompensacija tokių neigiamai paveiktų teisinių interesų, kurie turi būti apsaugoti nuo bet kokių intervencijų, nepriklausomai nuo to, buvo sudaryta

⁵⁷⁰ BAR, C., CLIVE, E. et al. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 248.

⁵⁷¹ BEALE, H. et al. *Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 401.

sutartis ar ne (vok. *Integritätsinteresse*)⁵⁷². Todėl bendra taisyklė yra ta, kad pozityvūs nuostoliai nėra atlyginami vadovaujantis bendruoju principu, jog derybų šalis negali būti įpareigota sudaryti sutartį. Vis dėl to, tam tikrais atvejais nurodoma, kad Vokietijos praktikoje, atsižvelgiant į sutarties ir jos šalių specifiką, gali būti priteisti ir pozityvūs nuostoliai, pavyzdžiui, pažeidus informavimo pareigą sudarant draudimo sutartį, kai apdraudžianti bendrovė neinformavo tinkamai kokių valstybių teritorijoje veikia draudimo apsauga, arba viešo pasiūlymo atveju, kai buvo nustatyta, kad sutartis būtų buvusi sudaryta, jeigu vienas iš darbuotojų nebūtų pažeidęs ikisutartinių pareigų⁵⁷³.

Pozityvieji nuostoliai taip pat nėra kompensuojami pagal ilgametę Prancūzijos ir Šveicarijos ikisutartinės atsakomybės civilinių bylų praktiką. Šveicarijoje leidžiama reikalauti negatyvių nuostolių atlyginimo, tačiau jais taip pat laikoma prarastų galimybių pinigine vertė. Pavyzdžiui, pajamos kurias per derybų laiką šalis būtų gavusi iš sutarties, kurią derybų metu nutraukė dėl to, kad tikėjosi, jog bus sudaryta nauja sutartis⁵⁷⁴.

Paradoksalu tai, kad Anglijoje, kur esant bendrosios teisės sistemai yra neigiama bendroji sąžiningumo pareiga esant ikisutartiniams santykiams ir tik labai išimtiniais atvejais taikoma atsakomybė už nesąžiningą derybų nutraukimą, šaliai nukentėjus nuo nesąžiningo derybų nutraukimo kartais kita šalis įpareigojama įvykdyti sutartį, derybos dėl kurios buvo nesąžiningai nutrauktos. To pasiekama taikant *proprietary estoppel* doktriną, kuri draudžia šaliai, pareiškusiai, jog sutartis tikrai bus sudaryta, veikti priešingai tokiems pareiškimams.

Tuo tarpu Nyderlanduose, pasižyminčiuose griežtu ikisutartinės civilinės atsakomybės vertinimu, teisės į ikisutartinių nuostolių turinys yra aiškinamas plačiau ir apima net pozityviųjų nuostolių atlyginimo galimybę: yra leidžiama reikalauti nuostolių atlyginimo apskaičiuojant juos pagal tai, kokia būtų buvusi nukentėjusios šalies turtinė padėtis, jeigu sutartis, dėl kurių

⁵⁷² BEALE, H. *et. al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 401.

⁵⁷³ *Ibid.*

⁵⁷⁴ FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217, p. 234-235.

derybos buvo nutrauktos, būtų buvusi sudaryta (angl. *expectation damages*), įskaitant ir iš nesudarytos sutarties negautas pajamas. Tačiau, svarbu pažymėti, kad civilinės atsakomybės apimtis esant ikisutartiniams santykiams nėra vienoda ir priklauso nuo derybų pažangos laipsnio. Remiantis Nyderlandų teismų praktikos sukurta vadinamąja „*trijų derybų stadijų*“ doktrina derybas nesąžiningai be pateisinamos priežasties nutraukus antrajame etape nukentėjusiai šaliai gali būti tik jos derybų metu patirtos išlaidos. Tačiau derybas nutraukus trečiojoje stadijoje sąžiningam jų dalyviui gali būti atlyginamos ne tik patirtos išlaidos, bet ir pozityvūs nuostoliai (angl. *expectation interest*). Ši pozityvių nuostolių atlyginimo taisyklė buvo pirmą kartą suformuluota jau minėtame *Plas v. Valburg*⁵⁷⁵ precedente ir vėliau ne kartą taikoma sprendžiant kitas su ikisutartine atsakomybe susijusias civilines bylas⁵⁷⁶. Šios taisyklės taikymas Nyderlanduose yra grindžiamas tuo, kad trečioje derybų stadijoje, kuri prasideda nuo to momento, kai viena iš šalių jau turi pagrįstą pagrindą tikėtis, kad sutartis tikrai bus sudaryta, jau pats derybų nutraukimo faktas yra laikomas neteisėtu ir sąžiningumui prieštaraujančiu veiksmu. Šiuo neteisėtu veiksmu (t. y. derybų nutraukimu) kontrahentui sukelta žala yra nesudarytas sandoris, kadangi trečioje derybų stadijoje sandoris iš esmės jau būtų sudarytas, jeigu derybos nebūtų nutraukos kitos šalies. Taigi, pozityvių nuostolių priteisimo galimybė už šioje derybų stadijoje patirtus nuostolius yra logiška pasekmė, laikant, kaip minėta, jau patį derybų nutraukimo faktą neteisėtu ir sąžiningumui prieštaraujančiu veiksmu. Vis dėl to, svarbu paminėti, kad Nyderlandų praktikoje ši taisyklė realiai nei vienoje ikisutartinės civilinės atsakomybės byloje nebuvo pritaikyta ir pozityvūs nuostoliai nukentėjusiai šaliai nebuvo priteisti⁵⁷⁷. Be to, vertinant kontinentinės teisės sistemos valstybių kontekste ši Nyderlandų teismų ir teisės doktrinos nuostata dėl pozityviųjų nuostolių atlyginimo turėtų būti traktuojama kaip išimtis, o ne taisyklė. Kita vertus, šios valstybės praktika civilinės

⁵⁷⁵ HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1982 m. birželio 18 d. nutartis *Plas v. Valburg*, NJ 1983, 723.

⁵⁷⁶ HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1995 m. lapkričio 24 d. nutartis, NJ 1996, 162.

⁵⁷⁷ BEALE, H. *et. al. Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed., p. 407.

atsakomybės taikymu ikisutartiniuose santykiuose dar išsiskiria ir tuo, kad Nyderlanduose šalys gali būti įpareigosos tęsti nutrauktas derybas.

Apibendrinant, galima teigti, kad daugelyje užsienio jurisdikcijų ir tarptautinėje praktikoje civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams taikymo atveju nukentėjusiai šaliai yra atlyginami negatyvieji nuostoliai (angl. *negative interest*), kuriuos sudaro derybų metu patirtos išlaidos ir asmens prarastų galimybių pinigine vertė, t. y. siekiama sąžiningai šaliai kompensuoti tuos turtinius praradimus, kurių nebūtų buvę, jei nesąžiningos derybos nebūtų buvę pradėtos.

3.1.1.2. Lietuvos praktika

Atsižvelgiant į anksčiau nagrinėtas priežastis, kuomet Lietuvoje ikisutartinės civilinės atsakomybės institutas, atlyginant nukentėjusiai šaliai tik tiesioginius nuostolius, nebegalėjo užtikrinti efektyvios sąžiningos derybų šalies teisių ir teisėtų interesų apsaugos, Lietuvos teismai, pradėjęs taikyti ikisutartinius santykius ir teisę į šioje stadijoje patirtų nuostolių atlyginimą numatančias CK normas, nukrypo nuo tuo metu vyravusios teisės doktrinos pozicijos ir ikisutartinių pareigų pažeidimo atveju nukentėjusiai šaliai priteisdavo ne tik tiesioginius nuostolius, bet ir dalį netiesioginių nuostolių. Tuo pačiu svarbu pažymėti, kad Lietuvos civilinėje teisėje nuostoliai paprastai yra skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius, o aukščiau minėti užsienio jurisdikcijose pasitikėjimo arba kitaip vadinami negatyvieji nuostoliai (angl. *reliance interest, negative interest*) bei tikėtini arba pozityvieji nuostoliai (angl. *expectation damages, positive interest*) nėra išskiriami.

Taigi, 2005 m. pradžioje LAT, priimdamas nutartį jau ne kartą šiame darbe minėtoje civilinėje byloje *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*⁵⁷⁸, konstatavo, kad „*nesąžininga šalis privalėtų kitai šaliai atlyginti nuostolius, kuriuos sudaro derybų metu turėtos išlaidos ir prarastos galimybės pinigine*

⁵⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5; 42.6; 52.3.

verte“. Teismas, tiesiogiai to neįvardindamas patvirtino nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisę ne tik į tiesioginių, bet ir dalį netiesioginių nuostolių atlyginimą, t. y. prarastos galimybės pinigine vertę. Pažymėtina, kad šioje byloje buvo spęstas ikisutartinės civilinės atsakomybės klausimas dėl nesąžiningai nutrauktų derybų, kai šalys dar nebuvo sudariusios jokio įpareigojančio ikisutartinio susitarimo, taip pat ir preliminariosios sutarties. Tačiau jau tada buvo akivaizdu, kad byloje sukurtas teismo precedentas dėl prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo turėjo būti taikytinas ir aiškinantis atlygintinų nuostolių pagal preliminarą sutartį sampratą. Nes preliminarioji sutartis juk ir įformina toli pažengusius ikisutartinius santykius. Todėl būtų keista išvada, kad neteisėtai nutrūkus ikisutartinėms deryboms, kuriose šalys dar nebuvo parengusios preliminarios sutarties, nukentėjusioji šalis gali reikalauti tiesioginių nuostolių ir prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo, o šalims pasirašius preliminarų susitarimą nukentėjusioji šalis gali reikalauti gerokai mažiau – tik tiesioginių nuostolių.

Kitoje LAT byloje, kuri gerai žinoma teisinei visuomenei, nes susijusi su painia teismų praktika preliminarinių sutarčių atžvilgiu, išnagrinėtoje LAT Civilinių bylų skyriaus plenarinėje sesijoje⁵⁷⁹, teismas patvirtino, kad yra nekvestionuotina, jog preliminariosios sutarties nevykdymo atveju turi būti atlyginama tiesioginė žala (nuostoliai), t. y. derybų išlaidos, pavyzdžiui, kelionės išlaidos, advokato honoraras, dokumentų parengimo išlaidos ir pan., nebent šalys būtų susitariusios kitaip. Tačiau LAT taip pat pažymėjo, kad ikisutartinių prievolių pažeidimo atveju yra galimos tokios faktinės ir teisinės situacijos, kai „*teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai reikalautų, kad nukentėjusiai sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai būtų kompensuotos ne tik tiesioginėse derybose dėl sutarties sudarymo turėtos išlaidos, bet taip pat prarastos galimybės pinigine vertė, kurios realumą ši šalis sugebėtų pagrįsti*“⁵⁸⁰. Taigi, remiantis šiuo precedentu Lietuvos teisėje *culpa in contrahendo* doktrinos pagrindu galima reikalauti atlyginti ir tiesioginius

⁵⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6 (S).

⁵⁸⁰ *Ibid.*

nuostolius, ir dalį netiesioginių nuostolių, tačiau pastaruosius tik tuo atveju, jeigu „šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta“⁵⁸¹.

Vėliau Lietuvos teismų praktikoje ne kartą buvo pakartota nurodytais precedentais suformuota taisyklė dėl tiesioginių nuostolių ir prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju⁵⁸². Pavyzdžiui, 2010 m. LAT nutartyje *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“* buvo patvirtinta, jog „teismų praktika pripažįsta nukentėjusios sąžiningos šalies teisę tiek į tiesioginių, tiek į netiesioginių nuostolių atlyginimą“. Ir dar teismas papildė, konstatuodamas teisę į negautų pajamų kompensavimą: „<...> nukentėjusiai sąžiningai šaliai gali būti atlyginamos ne tik derybų išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), bet ir negautos pajamos, kurias asmuo (šalis) būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų (CK 6.249 straipsnis).“⁵⁸³

Minėta Lietuvos teismų praktika leidžia daryti išvadą, kad nuostoliai pagal CK 6.163 - 6.165 straipsnius apima tiesioginius bei dalį netiesioginių nuostolių, susiaurinant netiesioginių nuostolių atlyginimą prarastos galimybės piniginės vertės koncepcija ir negautomis pajamomis. Toks LAT išaiškinimas iš esmės vertintinas pozityviai ir sveikintinas teisės aiškinimo pavyzdys, kaip atitinkantis susiklosčiusią komercinę praktiką ir tokiu būdu užtikrinantis realią teisinę apsaugą piniginės satisfakcijos forma ikisutartiniuose santykiuose dalyvaujančiai sąžiningai šaliai. Kita vertus, pažymėtina, kad LAT tiesioginiai neįvardino, kokie netiesioginiai nuostoliai turėtų būti atlyginami. Ar prarastos galimybės piniginė vertė yra viena iš netiesioginių nuostolių rūšių? Ar LAT pozicija teigianti, kad sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai gali būti atlyginamos ir negautos pajamos, kurias ji būtų gavusi, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų, pernelyg neišplečia ikisutartinės atsakomybės taikymo

⁵⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6 (S).

⁵⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E. Mikutavičius v. R. Kaupas*, Nr. 3K-3-585/2006, kat. 36.1; 42.4.

⁵⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*, Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S).

priteisdamas sutartinius nuostolius ir nepaneigia subalansuoto civilinės apyvartos dalyvių apsaugos poreikio?

Atsakant į iškeltus klausimus yra svarbu atsižvelgti į ikisutartinių santykių prigimtį ir jiems būdingą rizikos elementą: derybų metu nukentėjusios sąžiningos šalies padėtis neturi būti sulyginama su pagrindinės sutarties pažeidimo situacija. Be to, Lietuvos teismų praktika nurodo, kad net ir tuo atveju, kai derybos tarp šalių yra toli pažengusios ir šalys pasiektus susitarimus bei įsipareigojimus yra įtvirtinusios ikisutartiniame dokumente, pavyzdžiui, preliminarioje sutartyje, partneriai neturi teisės gauti tokią turtinę naudą, kokią jos gali gauti tik sudariusios pagrindinę sutartį t. y. neįgyja jokios sutartinės teisės su turtiniu turiniu⁵⁸⁴. Todėl teisinės apsaugos apimtį ikisutartiniuose santykiuose lemia pati šių civilinių teisinių santykių prigimtis ir tai, kad derybų etape yra sukuriamas šalių tarpusavio pasitikėjimas, todėl nesudarius pagrindinės sutarties, šalims turi būti atlyginami nuostoliai ne už pareigos sudaryti pagrindinę sutartį pažeidimą, o už pasitikėjimo sužlugdymą.

Atsižvelgiant į tai, kaip buvo minėta tarptautinės pozicijos analizėje, civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams atlyginimas yra ribojamas pasitikėjimo arba negatyviaisiais nuostoliais (angl. *negative and reliance interest*). Pažymėtina, kad tokiu atveju yra siekiama nukentėjusiąją šalį gražinti į buvusią padėtį ta apimtimi, kiek jos netenka dėl pasitikėjimo, t. y. siekiama šalį gražinti į tokią padėtį, kokia būtų buvusi, jei derybų iš viso nebūtų buvę. Iš kitos pusės, galima teigti negatyvieji nuostoliai užsienio praktikoje apimantys tiesiogines su derybomis susijusias išlaidas ir prarastos galimybės pinigines vertės atlyginimą iš esmės galėtų atitikti tokią poziciją

⁵⁸⁴ „Preliminariosios sutarties atveju nėra prievolės objekto kaip tos turtinės vertybės, dėl kurios šalys sudaro pagrindinę sutartį. Tai – organizacinė sutartis, priskirtina ikisutartinių santykių stadijai. Tokia sutartimi nėra viena iš šalių neįgyja turtinės naudos, kas yra būdinga pagrindinėms sutartims. Preliminariosios sutarties objektas yra būsima pagrindinė sutartis, tačiau toks objektas negali būti pripažintas civilinių teisių objektu turtinių teisių požiūriu. Tai pagrindinis preliminarosios sutarties skiriamasis požymis nuo pagrindinės sutarties, nes pagrindinėje sutartyje objektas – turtinė vertybė, dėl kurios šalys sudaro sutartį, visuomet egzistuoja. Pagrindinėje sutartyje jos šalys arba viena iš šalių visuomet turi ir subjektinę teisę į tokį objektą arba ši teisė sukuriama fikcijos (ateities vizijos) būdu (pvz., būsimo daikto pirkimo–pardavimo sutarties atveju). Taigi preliminarioji sutartis yra sutartis dėl kitos (pagrindinės) sutarties sudarymo, t. y. sutartis, iš kurios kyla šalių prievolė joje aptartomis sąlygomis sudaryti pagrindinę sutartį“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6 (S).

Lietuvoje, kai kompensuojami visi tiesioginiai nuostoliai ir netiesioginių nuostolių dalis, ribota prarastos galimybės piniginės vertės gražinimu. Taip pat pastebėtina, jog tam tikrais aspektais analizuojant ikisutartinių nuostolių koncepciją skirtumas tarp pozityviųjų ir negatyviųjų nuostolių yra labai neryškus. Žinoma, kai sutartis nėra sudaroma, praktikoje yra labai sunku nustatyti, kokia būtų buvusi šalies turtinė padėtis, jeigu sutartis būtų buvusi sudaryta, nes paprastai nesudarius sutarties negalima pasakyti, kokios iš tiesų sąlygos būtų šalių suderintos ir koks būtų sutarties turinys. Tad matuojant pozityviuosius nuostolius pagrįstų lūkesčių interesais (angl. *expectation damages*) negalima nustatyti, ką šalis prarado dėl nesudarytos pagrindinės sutarties⁵⁸⁵. Todėl iš esmės atlygintinių nuostolių apribojimas eliminuojant pozityviuosius nuostolius ir negautas pajamas yra visiškai pagrįstas.

Remiantis tuo, kas buvo išnagrinėta šioje dalyje, darytina išvada, kad Lietuvos teismai, formuodami su civilinės atsakomybės taikymu ikisutartiniuose santykiuose susijusią praktiką, turėtų tiksliau nurodyti atlygintus ikisutartinius nuostolius ir tokiu būdu aiškiai nustatyti ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo apimtį. Rekomenduotina, kad būtų atsižvelgta į tarptautinę praktiką, nurodant, jog sąžiningai nukentėjusiai ikisutartinių santykių šaliai gali būti atlyginami jos patirti nuostoliai, kuriuos sudaro negatyvieji arba taip vadinami pasitikėjimo nuostoliai. Tokia pozicija iš esmės atitiktų Lietuvos civilinės teisės sistemą ir vadovaujančius principus bei savo turiniu prilygtų pripažinimui, kad gali būti atlyginami tie ikisutartinių teisinių santykių stadijoje patirti nuostoliai, kuriuos sudaro tiesioginiai nuostoliai ir prarastos galimybės pinigine verte riboti netiesioginiai nuostoliai.

Kita vertus, derybose dalyvaujančios šalys, suvokdamos ikisutartinių santykių metu patirtų nuostolių įrodinėjimo sudėtingumą, turėtų siekti iš anksto susitarti dėl atlygintinių nuostolių dydžio, patirto kuriai nors iš šalių pažeidus ikisutartines pareigas. Todėl netesybų taikymo galimybė preliminarosios sutarties sudarymo atveju gali turėti didelį įnašą palengvinant nuostolių

⁵⁸⁵ FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217, p. 223.

įrodinėjimą bei įgyvendinant ikisutartinės atsakomybės kompensacinę funkciją. LAT yra nurodęs, kad derybų partneriai, sudarydami preliminarią sutartį, gali joje susitarti ir dėl netesybų⁵⁸⁶. Pažymėtina, kad šalių teisė susitarti dėl netesybų reiškia, kad kreditoriui nereikia įrodinėti savo patirtų nuostolių dydžio, nes sulygtos netesybos yra laikomos iš anksto nustatytais būsimais kreditoriaus nuostoliais, kurie atsižvelgiant į visas aplinkybes gali būti pripažinti tik minimaliais nuostoliais. Taigi, sutartinės netesybos apibrėžia šalių atsakomybės ribas už prievolės neįvykdymą. Sutartyje nustatydamos netesybų dydį, šalys gali susitarti dėl nuostolių ir netesybų (išskyrus įstatymines netesybas) santykio bei tokiu būdu konkretizuoti sutartinės civilinės atsakomybės ir prievolės įvykdymo užtikrinimo ypatumus, tačiau teismas turi teisę savo nuožiūra jas sumažinti tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo arba netinkamo įvykdymo (CK 6.73 straipsnio 2 dalis, 6.258 straipsnio 3 dalis). Tačiau netesybos negali būti priemonė vienai iš šalių piktnaudžiauti savo teise ir nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaita. Jeigu netesybos aiškiai per didelės arba neprotingai didelės, teismas turi teisę savo nuožiūra jas sumažinti tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo arba netinkamo įvykdymo (CK 6.73 straipsnio 2 dalis, 6.258 straipsnio 3 dalis).

3.2. Derybų metu patirtos išlaidos ir kiti tiesioginiai nuostoliai

Ikisutartinių santykių metu žala gali pasireikšti turto netekimu, sužalojimu arba jo vertės sumažėjimu. Pastarosios žalos pinigine išraiška yra priskiriama prie tiesioginių nuostolių (CK 6.249 str. 1 d.), kurių atlyginimas ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo atveju paprastai nekvestionuojamas. Tačiau praktikoje dažniausiai nukentėjusios sąžiningos ikisutartinių santykių šalies

⁵⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 15 d. nutartis c. b. *E. Ž. v. R. J.*, Nr. 3K-3-106/2010, kat. 36.1; 42.4 (S).

prašomų atlyginti tiesioginių nuostolių rūšis yra asmens turėtos išlaidos (CK 6.249 str. 1 d.). Atitinkamai asmens ikisutartinių teisinių santykių stadijoje patirtos išlaidos gali būti įvardinamos kaip tiesioginiai nuostoliai, kuriuos sudaro šalies derybiniai kaštai.

Kaip ir bet kokių kitų nuostolių atlyginimo atveju, taip ir derybų metu patirtų išlaidų kompensacijai turi būti įvertintas priežastinis ryšys su neteisėtais ikisutartiniais veiksmais. Ikisutartines derybų išlaidas šaliai gali lemti, pavyzdžiui, kitos šalies sukeltas tikėjimas, kad sutartis bus sudaryta, ir tokio *bona fide* pasitikėjimo vedina atlieka tam tikrus darbus ar patiria išlaidas, kurios viršija įprastines oferento išlaidas, arba atlieka kitokius veiksmus bei patiria išlaidas, esant kitos šalies prašymui arba gavus jos sutikimą⁵⁸⁷. Be to, sąžiningai nukentėjusiai ikisutartinių santykių šaliai gali būti atlyginamos tik tokios jos patirtos išlaidos, dėl kurių atsiradimo ji nebuvo prisiėmusi rizikos.

Savo ruožtu derybų metu civilinės apyvartos dalyvio turėtos išlaidos gali būti išskiriamos į dvi grupes. Visų pirma, tai taip vadinamos „*tiesioginės derybų išlaidos*“ arba „*bendrosios išlaidos*“⁵⁸⁸, kurias sudaro visa tai, kas buvo šalių naudojama, siekiant vesti efektyvias derybas ir pasiekti sėkmingą galutinį susitarimą. Šias išlaidas gali sudaryti asmens patirtos kelionės išlaidos, laikas, praleistas sutarties projekto parengimui, tam tikros įrangos ar reikalingų priemonių įsigijimas, specialistų konsultacijos, papildomo personalo samdymo išlaidos ir pan. Taigi, tiesiogines derybų išlaidas sudaro tai, kas *a posteriori* pasibaigus deryboms nebeturi jokio su siektu sandoriu susijusio intereso⁵⁸⁹.

Kitą grupę išlaidų, patirtų ikisutartinių santykių etape, sudaro išlaidos išskirtinai susijusios su derybų nutraukimu, t. y. tos išlaidos, kurios patiriamos kaip nutrūkusių derybų tiesioginė pasekmė⁵⁹⁰. Šias „*derybų nutraukimo išlaidas*“ gali sudaryti, pavyzdžiui, lėšos, reikalingos finansuoti jau su

⁵⁸⁷ BAR, C., CLIVE, E. *et al. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition.* Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 251.

⁵⁸⁸ SCHMIDT-SZALEWSKY, J. „La sanction de la faute précontractuelle“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1974, p. 54.

⁵⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. J. K. v. T. R., Nr. 3K-3-489/2009, kat. 42.4; 42.8; 35.5 (S).

⁵⁹⁰ SCHMIDT-SZALEWSKY, J. „La sanction de la faute précontractuelle“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1974, p. 54.

netrūkusių derybų projektu gautą paskolą, papildomų darbuotojų atleidimo išlaidos ir kt.

Užsienio teisės doktrinoje taip pat yra išskiriamos ir taip vadinamos „*pasitikėjimo investicijos*“ (angl. *reliance investment*), kurias praktikoje verslo subjektai dažnai turi daryti jau derybų etape, siekdami padidinti sandorio vertę ar iš anksto pasiruošti efektyvesniam pagrindinio sandorio vykdymui⁵⁹¹. Žinoma, pasitikėjimo investicijos yra brangios ir didelės vertės, todėl derybų šalys paprastai ikisutartiniame dokumente susitaria dėl pasitikėjimo investicijų kaštų paskirstymo tuo atveju, jei derybos nesibaigia sėkmingai ir pagrindinis sandoris nėra sudaromas. Priešingu atveju jeigu derybų partneriai nebuvo pasirašę ikisutartinio dokumento ir nebuvo aptarę derybų metu atliekamų investicijų kaštų klausimo, deryboms pasibaigus nesėkmingai jos gali būti atlyginamos tik įrodžius priežastinį ryšį su neteisėtais ikisutartiniais veiksmais, pavyzdžiui, kad nesąžiningai šaliai buvo žinoma, jog kita šalis atlieka tokias investicijas ir ji davė savo pritarimą jas daryti bei savo veiksmais skatino derybų partnerį ir tokiu būdu sukūrė pagrįstą pasitikėjimą, kad pagrindinis sandoris tikrai bus sudarytas.

Buvo minėta, kad taikant ikisutartinę atsakomybę yra siekiama nukentėjusią šalį sugrąžinti į tokią padėtį, kurioje ji buvo iki teisių pažeidimo, t. y. kaip nuostoliai atlyginami tai, ką asmuo prarado dėl nesąžiningų derybų, o ne tai, ką jis būtų gavęs, jeigu pagrindinė sutartis būtų sudaryta⁵⁹². Tačiau taip pat yra žinoma, kad net ir nesant vienos iš derybų šalių neteisėtų nesąžiningų veiksmų sutartis gali būti nesudaryta. Taigi, šalys praktikoje rizikuoja ir negali žinoti, ar ikisutartiniai santykiai pasibaigs sėkmingai ir ar pagrindinė sutartis bus sudaryta. Verslininkai profesionalai prisiima šią riziką ir turi protingai numatyti, kad nesėkmingų derybų atveju jos gali patirti išlaidų. Be to, yra žinoma, kad visais atvejais yra atlyginami tik tie nuostoliai, kurie yra susiję su veiksmais, nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad

⁵⁹¹ BEBCHUK, L., A., OMRI, B. S. „Pre-Contractual Reliance“. In *Journal of Legal Studies*, 2001 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-01-15]. Prieiga per internetą: http://lsr.nellco.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1107&context=harvard_olin.

⁵⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis c. b. V. P. v. V. R., A. R., Nr. 3K-3-363/2009, kat. 42.5 (S).

nuostoliai pagal jų ir jų civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų rezultatu (CK 6.247 str.). Kitaip sakant, ir ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju yra būtina nustatyti priežastinį ryšį. Atsižvelgiant į tai, logiškai kyla klausimas, ar visos ikisutartinių santykių metu patirtos išlaidos turėtų būti atlyginamos? Juk net ir tuo atveju, kai derybos tarp šalių yra vedamos sąžiningai, galutinis susitarimas dėl sandorio dėl vienu ar kitu priežasčių gali būti nepasiekiamas. Tokiu atveju aukščiau minėtas tiesiogines derybų išlaidas tenka pasidengti kiekvienai iš šalių, išskyrus, žinoma, atvejus, kai šalys ikisutartinių santykių metu buvo susitariusios kitaip. Vadovaujantis šia logika ir priežastinio ryšio taisykle kai kurie užsienio valstybių teisės doktrinos atstovai teigia, kad nukentėjusiai sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai tiesioginės derybų išlaidos neturi būti atlyginamos ir ji turi teisę reikalauti tik su nesąžiningu derybų nutraukimu susijusių išlaidų kompensacijos⁵⁹³. Tačiau ši pozicija iki šiol nebuvo pripažinta ar pritaikyta užsienio valstybių praktikoje.

Čia svarbu paminėti ir bendrosios teisės sistemos valstybių poziciją, pagal kurią kiekviena derybų šalis pati prisiima su ikisutartiniais santykiais tenkančią riziką, todėl nesėkmės atveju šalis neturi teisės reikalauti derybų išlaidų kompensacijos. Tai pabrėžia ir pats šias išlaidas *common law* tradicijos šalyse apibūdinant vartojamas terminas – „*paskendusios pasitikėjimo investicijų išlaidos*“ (angl. *sunk cost of reliance investment*). Taigi, minėtas pats terminas pabrėžia didelę šių išlaidų praradimo riziką ir tai, kad jas derybų šalys atlieka, vedamos pasitikėjimo ir tikėjimu sutarties sudarymu⁵⁹⁴. Vis dėl to, nors bendrosios teisės šalyse derybų šalys prisiima visą su derybomis susijusią riziką ir jų metu patiriančias išlaidas, tačiau partneris gali būti atsakingas už kitos šalies pasitikėjimo išlaidas kitais trim pagrindais: visų pirma, jeigu pasitikėjimas buvo sukeltas melagingai (angl. *misrepresentation*),

⁵⁹³ DESHAYES, O. „Le dommage précontractuel“. In *Revue de Droit Commercial*, 2004, p. 187 ; MUNCEY, P. S. „Rupture abusive de pourparlers: précisions sur la teneur de la faute et la consistance du préjudice“. In *La Semaine Juridique Entreprise et Affaires*, 2004, No 20-2, p. 738.

⁵⁹⁴ FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217.

antra, jeigu ta kita šalis nepagrįstai pasipelnė iš pasitikėjimo, arba, trečia, jeigu derybų metu buvo pareikštas specialusis pažadas (angl. *specific promise*)⁵⁹⁵.

Tuo tarpu Lietuvoje remiantis su ikisutartinės atsakomybės nustatymu siejamais tikslais ir atsižvelgiant į tai, kad neteisėti veiksmai, kurie nulemia ikisutartinių santykių dalyvio civilinę atsakomybę, gali pasireikšti nesąžiningu derybų vedimu, teisiniu požiūriu nepateisinamu derybų nutraukimu ar nepagrįstu ikisutartinio dokumento nevykdymu, atitinkamai gali lemti ne tik sąžiningos nukentėjusios šalies patiriamas derybų nutraukimo išlaidas, bet ir tiesioginius derybų kaštus. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad visais atvejais sąžiningai nukentėjusiai šaliai, siekiančiai ikisutartinių išlaidų kompensacijos, gali būti atlyginami tik tie jos patirti derybiniai kaštai, kurie yra realūs (t. y. derybinės išlaidos jau patirtos) ir, įvertinus visas aplinkybes, kurie nėra neprotingai dideli.

Taigi, darytina išvada, kad neatsižvelgiant į derybų pažangos laipsnį, esant ikisutartinės atsakomybės taikymo sąlygų visetui, sąžiningai šaliai turi būti kompensuojamos bet kokios rūšies derybės išlaidos ir kiti tiesioginiai nuostoliai, kurie nebus neprotingai dideli ir dėl kurių atsiradimo nukentėjusi šalis nebuvo prisiėmusi rizikos.

3.3. Prarastos galimybės piniginė vertė

Pirmą kartą Lietuvos civilinės teisės istorijoje sąvoka „*prarastos galimybės piniginė vertė*“ ikisutartinių santykių kontekste įvesta 2005 metais LAT precedente *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*⁵⁹⁶. Tačiau ne tik Lietuvoje, bet ir nagrinėtose kitose kontinentinės teisės sistemos valstybėse prarasta galimybė (angl. *lost chance*, pranc. *perte d'une chance*) pripažįstama kaip nauja civilinės teisės koncepcija ir šiuolaikinė nuostolių atlyginimo

⁵⁹⁵ BEBCHUK, L., A., OMRI, B. S. „Pre-Contractual Reliance“. In *Journal of Legal Studies*, 2001 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-01-15]. Prieiga per internetą: http://lsr.nellco.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1107&context=harvard_olin.

⁵⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

forma⁵⁹⁷. Atitinkamai šioje dalyje yra siekiama išanalizuoti šią vieną iš paskutiniųjų civilinės teisės naujovių – prarastos galimybės pinigine vertę kaip ikisutartinių nuostolių formą.

3.3.1. *Samprata*

Minėtame UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“⁵⁹⁸ precedente LAT konstatavo sąžiningos nukentėjusios derybų šalies teisę į prarastos galimybės pinigines vertės atlyginimą, tačiau šios ikisutartinių nuostolių formos sampratos nekonkretizavo. Prarastos galimybės pinigines vertės sąvoka neatskleidžiama ir Lietuvos teisės doktrinoje. Todėl siekiant visapusiškai išnagrinėti šią naują Lietuvos civilinės teisės koncepciją, galima vadovautis užsienio valstybių patirtimi ir, konkrečiai, teisininko N. Jansen⁵⁹⁹ tyrinėjimų metodologija, pagal kurią prarastos galimybės sampratą siūloma atskleisti analizuojant atskirus sąvokos elementus – „galimybę“ (angl. *chance*, pranc. *chance*) ir „praradimą“ (angl. *loss*, pranc. *perte*).

3.3.1.1. Galimybė

Ikisutartinės atsakomybės taikymo kontekste bendriausia prasme „galimybė“ turėtų būti aiškinama kaip šansas gauti tam tikros naudos arba išvengti tikėtinos žalos padarymo. Galimybė iš esmės turi pozityvią perspektyvą, suponuoją gėrį ir gali būti suprantama kaip priešinga koncepcija derybinės rizikos, paprastai turinčios ir neigiamą savo reikšmės atspalvį, sąvokai. Kita vertus, ir galimybė atspindi tam tikrą riziką: galimybė gauti naudos iš būsimo sandorio sudarymo siejasi su rizika jos dėl vienu ar kitu priežasčių negauti, o galimybę išvengti žalos padarymo atspindi tikimybė, kad žala gali

⁵⁹⁷ JANSEN, N. „The Idea of a Lost Chance“. In *Oxford Journal of Legal Studies*, 1999, Nr. 19, p. 282.

⁵⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

⁵⁹⁹ JANSEN, N. „The Idea of a Lost Chance“. In *Oxford Journal of Legal Studies*, 1999, Nr. 19, p. 279.

materializuotis. Taigi, kaip teigia *N. Jansen*, galimybė visada remiasi hipotetine tikimybe⁶⁰⁰.

Atskleidžiant prarastos galimybės sąvoką, galima remtis ir teorinėmis dogmatinėmis idėjomis. Užsienio teisės doktrinoje remiantis episteminio elemento (angl. *epistemic character*) turiniu yra ginčijama, jog galimybė yra kaip iliuzija bent jau tol, kol žmogaus veiksmai arba nuo žmogaus priklausomi pasirinkimai yra įtraukti į šį procesą⁶⁰¹. Kitas prieštaravimas galimybės sąvokai yra susijęs su ontologiniu terminu (angl. *ontological term*). Remiantis šiuo argumentu, pasaulyje apskritai nėra tokių dalykų kaip galimybė ir yra tiesiog neįmanoma prarasti galimybę gauti daugiau pinigų ar sudaryti sandorį. Todėl mokslininko *T. Hill* nuomone, prarastos galimybės piniginė vertė teisinė konstrukcija yra dirbtinė⁶⁰².

Net jeigu ir minėtos idėjos yra teisingos jų teoriniame lygmenyje, teisės praktikoje neturi būti suprantama taip, kad civilinėje teisėje nėra vietos galimybės koncepcijai. Teisė, apskritai, ir įstatymų leidėjo bei teismų praktikos sukurtos taisyklės pasieks joms keliamus tikslus ir bus efektyvios, kai jos geriausiai atitiks esamo laikotarpio visuomeninius santykius ir tokias elgesio normas, kurios atspindi teisingą pačių teisinių santykių dalyvių suvokimą. Pažymėtina, kad komerciniuose santykiuose ir verslo pasaulyje galimybė turi fundamentalią svarbą ir reikšmę, o šiuolaikinėje visuomenėje – ir didelę ekonominę vertę. Dažnai vien dėl galimybės gauti tam tikrą naudą profesionalai pradeda derybas dėl sandorio sudarymo. Galimybei būdingas, jau aukščiau minėtas, tam tikras rizikos elementas yra priimtinas, kadangi kasdieniniame pasaulyje tam tikras informacijos trūkumas ar nežinojimas yra neišvengiami ir dažnai netgi sukuria pridėtinę vertę. Todėl teisiniame lygmenyje tokie tam tikro nežinojimo ar netikrumo reiškiniai, kurie remiasi galimybės ir rizikos sąvokomis, turėtų būti vertinami kaip socialinis gėris.

⁶⁰⁰ JANSEN, N. „The Idea of a Lost Chance“. In *Oxford Journal of Legal Studies*, 1999, Nr. 19, p. 279.

⁶⁰¹ *Ibid.*, p. 280.

⁶⁰² HILL, T. „A Lost Chance for Compensation in the Tort of Negligence by the House of Lords“. In *Michigan Law Review*, 1991, Nr. 54, p. 514.

Vadinasi, civilinėje apyvartoje teisėta galimybė yra svarbus faktas, kuris turi būti ginamas teisinėmis priemonėmis.

3.3.1.2. Praradimas

Sąvoka „*praradimas*“, reiškiantis aukščiau minėtų pozityvių galimybės elementų (t. y. tikimybės gauti tam tikrą naudą ar išvengti žalos) netekimą, konstatuoja neigiamos galimybės savybės (t. y. rizikos) materializaciją arba jos atsiradimo padidėjimą. Žinoma, praktikoje nubrėžti aiškią ribą tarp visiško galimybės praradimo ir žymaus jos sumažėjimo yra labai sudėtinga. Tai yra problematiška ir tais atvejais, kai likusi galimybė ypatingai sumažėja ar yra labai maža. Todėl kyla klausimas, ar „*praradimo*“ sąvoka turėtų apimti ir tokias minėtas situacijas?

Atsižvelgiant į tai, užsienio teisės doktrinoje siūloma, kad „*praradimas*“ ikisutartinės atsakomybės kontekste būtų aiškinamas taip, kad asmeniui „*jokios realios galimybės nebeliko*“⁶⁰³. Taigi, galimybės netekimo nustatymo problematiškumą turėtų sumažinti „*realaus praradimo*“ konstrukcijos vartojimas ir teisinis jos vertinimas konkrečioje faktinių aplinkybių visumoje. Tokiu būdu gali būti atskiriama galimybė nuo galutinio rezultato ar įvykio. Pažymėtina, jog Lietuvos teismų praktikoje taip pat yra remiamasi realaus praradimo reikalavimu: pažymima, kad galimybės praradimas turi būti pagrįstas, realus, įrodytas, sąžiningas nukentėjęs asmuo turi patirti neišvengiamas, o ne tikėtinas ar hipotetines pajamas ar išlaidas⁶⁰⁴. Kaip teigia LAT, „*tai reiškia, kad sąžiningos preliminarios sutarties šalies praradimai dėl prarastos galimybės nėra preziumuojami; asmuo, teigiantis patyręs tokių praradimų, turi juos įrodyti (CPK 178 straipsnis)*“⁶⁰⁵. Tarptautinė

⁶⁰³ JANSEN, N. „The Idea of a Lost Chance“. In *Oxford Journal of Legal Studies*, 1999, Nr. 19, p. 282.

⁶⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V.Š. v. A.N., A.N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

⁶⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 28 d. nutartis c. b. *N. V. v. R. K. ir kt.*, Nr. 3K-3-209/2007, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 17 d. nutartis c. b. *UAB „Iviltra“ v. R. Z. ir kt.*, Nr. 3K-3-333/2008, kat. 42.4,

praktika laikosi tokios pačios pozicijos. UNIDROIT principų komentare yra nurodoma, kad pati prarasta galimybė turi būti reali, pavyzdžiui, turi būti įrodyta, jog sąžininga šalis turėjo realią galimybę parduoti daiktą kitam asmeniui⁶⁰⁶.

Taigi, prarasta galimybė yra tokie netiesioginiai ikisutartiniai nuostoliai, kurie turi būti pagrįsti realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis ar išlaidomis⁶⁰⁷. Pažymėtina, kad atsižvelgiant į tai, jog konkrečios prarastos galimybės priteisimas yra specifinė žalos atlyginimo forma, kuri turi kompensuojamąjį pobūdį ir neturi sudaryti sąlygų asmenims nepagrįstai praturtėti, turi būti reikalaujama įrodyti, kad šie ikisutartiniai nuostoliai buvo realiai patirti. Todėl galima teigti, kad prarastos galimybės atlyginimo principas nėra absoliutus ir jos kompensacija yra galima tik išimtiniais atvejais⁶⁰⁸.

Vadovaujantis tuo kas išdėstyta, darytina išvada, kad prarasta galimybė yra struktūrinės idėjos atsisakyti komerciniuose santykiuose principo „*viskas arba nieko*“ pasekoje nustatyta nauja netiesioginių ir pasitikėjimo ikisutartinių nuostolių atlyginimo forma, kuri užtikrina galimybės gauti tam tikrą naudą, kaip socialiai reikšmingos derybų proceso vertybės, teisinę apsaugą ir suteikia realiai nesėkmingos ikisutartinės rizikos materializavimo atveju galimybę išvengti pagrįstai patirtos žalos.

3.3.2. Nustatymo ir apskaičiavimo principai

Kadangi prarastos galimybės pinigine vertė, kaip ikisutartinių nuostolių atlyginimo forma, buvo įvesta „*gyvosios teisės*“ ir jos nenumato galiojančios teisės normos, tai šios koncepcijos nustatymo modeliai ir apskaičiavimo

114.9.3.2 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*, Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S).

⁶⁰⁶ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004.

⁶⁰⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 7 d. nutartis c. b. *V. C. v. A. M.*, Nr. 2A-499/2009, kat. 42.4; 42.10; 44.1; 44.2.4.1 (S).

⁶⁰⁸ Vilniaus apygardos teismo 2009 m. spalio 22 d. nutartis c. b. *I. P. v. UAB „Junesta“*, Nr. 2A-739-492/2009, kat. 42.4.; 121.15.; 121.18.; 121.21 (S).

principai yra analizuojami remiantis teismų priimtais nutarimais. LAT yra ne kartą pažymėjęs, kad prarastos galimybės piniginė vertė gali būti nustatoma taikant CK 6.258 straipsnio 5 dalyje nurodytą kainų skirtumo principą⁶⁰⁹. Tačiau kainų skirtumo principas nėra vienintelis prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimo būdas. Kaip nurodo Lietuvos teismai, priklausomai nuo situacijos, prarastoji galimybė gali būti apskaičiuojama ir kitais būdais, pavyzdžiui, palūkanų netekimu⁶¹⁰. Kita vertus, svarbu pažymėti, kad visais atvejais taikant civilinę atsakomybę ikisutartiniuose santykiuose turi būti atsižvelgiama į derybų specifiką ir jai būdingą rizikos elementą bei tai, kad ikisutartinių santykių metu nukentėjusios šalies padėtis neturi būti sulyginta su pagrindinės sutarties pažeidimo situacija. Todėl prarastos galimybės piniginė vertė neturėtų būti apskaičiuojama remiantis tokiais metodais, kaip skaičiuotinas tam tikras procentas nuo derėtosi pagrindinio sandorio vertės ar tam tikras procentas nuo, pavyzdžiui, planuoto įsigyti juridinio asmens metinės apyvartos dydžio. Tikėtina, kad pastaroji skaičiavimo metodika iš esmės galėtų prilygti baudos nustatymui už derybų proceso pareigų pažeidimą.

3.3.2.1. Kainų skirtumo principas

Dažniausiai teismų praktikoje ir teisės doktrinoje minimas prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimo principas – tai kainų skirtumas.

(i) Lietuvos praktika

Nors istoriškai pirmajame su ikisutartine atsakomybe susijusiame Lietuvos precedente⁶¹¹ teismas nustatė asmens teisę į prarastos galimybės piniginės

⁶⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V.Š. v. A.N., A.N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*, Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S).

⁶¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*, Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S).

⁶¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

vertės atlyginimą, tačiau jos apskaičiavimo metodologijos nenurodė. Kita vertus, jau tuomet šios precedentinės bylos nustatytų faktinių aplinkybių visuma ir ieškovo reikalavimai suponavo galimybę taikyti kainų skirtumo apskaičiavimo principą. Taigi, jau ne kartą šiame darbe minėtame LAT nagrinėtame civiliniame ginče „*Vingio kino teatras*“ v. *UAB „Eika*“ buvo nustatyta, kad ieškovas ir atsakovas intensyviai derėjosi dėl kino teatro pastato išplėtimo darbų sutarties. Atsakovas buvo atrinktas konkurso būdu minėtiems darbams atlikti. Ieškovas siekė kuo mažesnės kainos, o pasiūlymai dėl darbų kiekio buvo teikiami pagal standartines ieškovo parengtas formas, kuriose buvo nurodyta, kad pasiūlymas jo teikėją saisto du mėnesius. Tiesioginėse derybose šalys suderino kainą ir susitarė, kad ieškovas išsiųs atsakovui ketinimų laišką, o rašytinę sutartį sudarys per du mėnesius. Atsakovas į išsiųstą ketinimų laišką neatsakė, o po trijų dienų atsiuntė rašytinį atsisakymą sudaryti sutartį. Teisme ieškovas pareikalavo atlyginti tiesioginius nuostolius, susijusius su derybomis ir sutarties nutraukimu, ir nuostolius, patirtus dėl ieškovo ir atsakovo sudarytos sutarties bei pakeičiančios sutarties, kurią ieškovas vėliau sudarė su trečiuoju asmeniu, kainų skirtumo. LAT teisėjų kolegija įvertino, kad šalių derybos buvo pažengusios pakankamai toli ir taip sukūrė ieškovui pagrįstą įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta, ir netiesiogiai patvirtino ieškovo teisę į reikalautus nuostolius, t. y. derybų metu patirtų išlaidų bei prarastos galimybės pinigines vertės atlyginimą. Nors teismas nedetalizavo, ką būtent reikėtų laikyti prarastos galimybės pinigine verte, tačiau iš bylos fabulos buvo aišku, kad ieškovas kasaciniame skunde reikalavo atlyginti ne tik tiesiogines su derybomis susijusias išlaidas, bet ir kainų skirtumą tarp darbų kainos, kurią buvo pasiūlęs atsakovas, ir tos kainos, kurią ieškovas buvo priverstas mokėti už darbus trečiajam asmeniui dėl to, kad atsakovas nutraukė derybas dėl sutarties⁶¹².

Atkreiptinas dėmesys, kad toks kainų skirtumo skaičiavimas iš esmės yra labai artimas užsienio teisės doktrinoje nurodomiems pozityviems nuostoliams, t. y. siekiui gražinti ieškovą į tokią padėtį, kuri būtų jeigu sutartis

⁶¹² Byla buvo perduota išnaujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui.

būtų sudaryta ir tinkamai įvykdyta. Tai iliustruoja JAV profesoriaus *E. A. Farnsworth* pateikiamas pavyzdys, kuomet neįvykdytos sudarytos pagrindinės sutarties atveju šalis, dėl išaugusių kainų yra priversta sudaryti pakeičiančią sutartį ir už prekes mokėti ne sutartą kainą 100 USD, bet 110 USD, o nutrauktų derybų dėl sutarties atveju šalis praranda galimybę sudaryti sutartį, pagal kurią prekių kainą būtų buvusi 100 USD, ir yra priversta sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu ir įsigyti prekes už 110 USD. Abiem atvejais nuostolius sudaro kainų skirtumas, t. y. 10 USD⁶¹³. Tai rodo, kad praktikoje skirtumas tarp pozityviųjų ir negatyviųjų nuostolių yra labai neryškus⁶¹⁴. Atitinkamai kyla klausimas, ar prarastos galimybės pinigine vertė turi būti laikoma pirminės nesudarytos sutarties ir ją pakeitusios sutarties kainų skirtumas? Jeigu atsakymas į šį klausimą būtų teigiamas, tai reikštų, kad iš esmės yra sulyginamos situacijos, kai sutartis yra nesudaryta (nors ir pasiektas derybų finišas) ir kai pagrindinė sutartis yra sudaryta, tačiau neįvykdyta⁶¹⁵. Be to, problema atlyginant prarastos galimybės pinigine vertę taikant kainų skirtumo principą kyla dar ir dėl to, kad ikisutartinių santykių metu šalių paprastai yra pasirašomas tik preliminarus dokumentas, kuris neturi realios kainos, nes tai tik yra susitarimas dėl būsimos pagrindinės sutarties sudarymo ateityje, kuri dėl vienu ar kitų aplinkybių gali būti ir nepasirašyta.

Daugiau nei po metų, kai buvo nagrinėta minėta precedentinė civilinė byla „*Vingio kino teatras*“ v. *UAB „Eika“*, LAT priimtoje Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartyje⁶¹⁶ jau buvo paminėtas ir prarastos galimybės pinigines vertės apskaičiavimo būdas. Teismas nurodė, kad „*nesąžininga šalis privalėtų atlyginti kitai šaliai nuostolius už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą – ne tik derybų metu turėtas išlaidas, bet ir prarastos galimybės pinigine vertę. <...> Prarastos galimybės pinigine vertė galėtų būti nustatoma taikant CK 6.258 straipsnio 5 dalyje nurodytą kainų skirtumo*

⁶¹³ FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217, p. 225.

⁶¹⁴ DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 187-188.

⁶¹⁵ IVANAUSKAS, A. „Prarastos galimybės pinigine vertė“. In *Justitia*, 2007, Nr. 1(63), p. 44.

⁶¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V .Š. v. A.N., A.N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

principą.“ Taip pat LAT išaiškino, kad prarasta galimybė turi būti pagrįsta „*realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis ar išlaidomis*“⁶¹⁷. Vadinasi, nukentėjusi ikisutartinių santykių šalis gali reikalauti prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo, jeigu, visų pirma, prarasta galimybė buvo reali (pvz., buvo konkretus asmuo, kuris ketino parduoti jam ginčo objektui adekvatų daiktą), antra, teismui yra pateikiami objektyvūs įrodymai, pavyzdžiui, tikslūs kainų skaičiavimai, paremti realiais asmenų pasiūlymais, oficialiais dokumentais, o ne galimomis prielaidomis, ir trečia, nukentėjusios šalies patirti nuostoliai neturi būti nutolę nuo nesudarytos pagrindinės sutarties, t. y. yra pasekmė nesažiningų kitos derybų šalies veiksmų ar neveikimo, dėl ko ir nebuvo pasirašytas planuotas sandoris. Vis dėl to, nepaisant šių iš plenarinės sesijos nutarties daromų išvadų, išliko tas pats neaiškumas: jeigu yra taikomas kainų skirtumas, tuomet su kokia antrąja kaina turi būti lyginama nesudarytos sutarties kaina?

Teismų praktikoje atsakymo į aukščiau iškeltą klausimą buvo ieškoma įvairiais būdais, pavyzdžiui, buvo bandymų vienu iš kainų skirtumo principo orientyrų taikyti derybų nutraukimo metu buvusią ginčo objekto rinkos kainą⁶¹⁸. Tačiau remiantis LAT nurodyto CK 6.258 straipsnio 5 dalies redakcija, kuri įtvirtina, jog „*jeigu šalis nutraukė sutartį dėl to, kad kita šalis ją pažeidė, ir per protingą terminą sudarė nutrauktą sutartį pakeičiančią sutartį, tai ji turi teisę reikalauti iš sutartį pažeidusios šalies kainų skirtumo bei kitų vėliau atsiradusių nuostolių atlyginimo*“, galima daryti išvadą, kad prarastos galimybės atlyginimo atveju atsiradusių nuostolių piniginei vertė taikant kainų skirtumo principą turi būti siejama su situacija, kai nukentėjusi ikisutartinių santykių šalis vietoje nesudarytos pagrindinės sutarties per protingą terminą sudaro kitą pakeičiančią sutartį.

⁶¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V. Š. v. A.N., A.N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

⁶¹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 31 d. sprendimas c. b. I. S., V. L. v. uždaroji akcinė bendrovė „Šiaulių banko turto fondas“, Nr. 2A-430/2006, kat. 42.4, 42.9, 42.10(S). Šioje byloje teismas nusprendė, kad statybų bendrovei neteisėtai nutraukus preliminarį būsimos buto pirkimo - pardavimo sutartį, ieškovas patyrė konkretaus dydžio nuostolius, kuriuos sudarė skirtumas tarp numatytos buto kainos preliminarinioje sutartyje ir tuo metu buvusios jo rinkos vertės.

Tačiau netrukus kitoje LAT nagrinėtoje ikisutartinės atsakomybės byloje buvo pateiktas iš esmės prieštaringas išaiškinimas. Civiliniame ginče *E. Mikutavičius v. R. Kaupas* buvo nustatyta, kad ieškovas ir atsakovas sudarė preliminarią sutartį dėl žemės sklypo pirkimo - pardavimo ir nustatė žemės sklypo kainą, lygią 20 000 litų, tačiau pagrindinė sutartis buvo nesudaryta, nes atsakovas (žemės sklypo pardavėjas) atsisakė sudaryti pagrindinę sutartį⁶¹⁹. Teismas aiškinosi, kokius nuostolius patyrė nukentėjusioji preliminarios sutarties šalis ir nurodė, jog „byloje nustatyta, kad atsakovas <...> nesudarė pagrindinės žemės sklypo pirkimo - pardavimo sutarties iki numatyto termino ir taip pažeidė savo įsipareigojimus ieškovui. Ieškovas dėl atsakovo kaltės prarado galimybę įsigyti žemės sklypą už preliminarinioje sutartyje nurodytą 20 000 Lt kainą, dėl to ši suma laikytina ieškovo prarastos galimybės sudaryti pagrindinį sandorį (pirkimo - pardavimo sutartį) verte.“⁶²⁰ Šis teismo išaiškinimas iš esmės yra kvestionuotinas. Tačiau yra ginčytinas dar ne vienas LAT nutarimas, kuriame pateikta teismo argumentacija suponuoja abejonę dėl tinkamo prarastos galimybės pinigines vertės koncepcijos supratimo ir taikymo. Pavyzdžiui, civilinėje byloje, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl atsisakymo sudaryti pagrindinę žemės sklypo pirkimo - pardavimo sutartį pagal anksčiau tarp šalių sudarytą preliminarią sutartį, teismas ne tik nurodė, kad „ieškovas turėjo nuostolių dėl prarastos pinigines vertės galimybės“⁶²¹, tokiu būdu įvesdamas dar vieną ikisutartinių nuostolių konstrukciją, bet ir pažymėdamas, jog „negalėdamas laiku nusipirkti žemės sklypą pagal preliminariųjų sutarčių sudarymo metu buvusias rinkos kainas, ieškovas prarado didelę galimybės įsigyti žemės sklypą pinigine verte, nes už tą pačią sumą gali įsigyti daug mažesnę žemės sklypą negu buvo susitarta su atsakove“⁶²², teismas priėmė iš esmės tapachias teises pasekmes sukeltantį sprendimą, kaip kad aukščiau minėta nutartis civilinėje byloje *E. Mikutavičius*

⁶¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E. Mikutavičius v. R. Kaupas*, Nr. 3K-3-585/2006, kat. 36.1; 42.4.

⁶²⁰ *Ibid.*

⁶²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. liepos 18 d. nutartis c. b. *E. A. v. B. P.*, Nr. 3K-3-308/2007, kat. 42.4 (S).

⁶²² *Ibid.* MIKELĖNAS, V. „Teorinės ir praktinės civilinės atsakomybės instituto taikymo problemos“. Konferencijos medžiaga. Vilnius: UAB „Mokesčių srautas“, 2006.

v. R. Kaupas. Toks LAT išaiškinimas iš esmės prieštarauja protingumo ir teisingumo principams, kadangi remiantis tokiu precedentu tampa galimos situacijos, kuomet šalys sudaro preliminarią sutartį dėl tam tikro objekto įsigijimo ir pardavėjui nepagrįstai bei nesąžiningai atsisakius sudaryti pagrindinę sutartį, pirkėjo prarastos galimybės piniginė vertė būtų lygi šalių derėtosi įsigyti objekto kainai.

Dėl prarastos galimybės piniginės vertės tikslaus apskaičiavimo problematikos, užsienio valstybių praktikoje taip pat yra kritikuojama teisė atlyginti derybinio sandorio praradimą⁶²³. Prancūzijos kasacinis teismas yra pabrėžęs, kad „*aplinkybės, kuriomis remiantis buvo nustatyta kaltė dėl derybų nutraukimo, nepateisina ir nesukelia žalos, pasireiškiančios praradimu galimybės pasipelnyti iš derybinio sandorio*“⁶²⁴. Vėliau teismas ne kartą pakartojo šią savo poziciją, nurodydamas, jog „*<...> teismo priimtas sprendimas yra piktnaudžiavimo teisės laisvai nutraukti derybas pasėkmė, nes ikisutartinių santykių dalyvio kaltė yra grindžiama derybų nutraukimo aplinkybėmis, o ne tik pačiu derybų nutraukimu. Todėl vien tik tai (t. y. derybų nutraukimo faktas) negali sąlygoti asmens praradimų ir sudaryti galimybes pasipelnyti iš planuoto sandorio.*“⁶²⁵

Atsižvelgiant į tai, egzistuoja vieninga mokslininkų nuomonė, jog turėtų būti atlyginami nuostoliai, kuriuos sudaro prarasta galimybė sudaryti sandorį su trečiuoju asmeniu⁶²⁶, tačiau kompensavimas prarastos galimybės sudaryti derybinį sandorį yra kvestionuotinas. Visų pirma, tai prieštarauja protingumo ir teisingumo principams, nes net ir vykstant sąžiningoms deryboms partneriai negali būti tikri, kad ikisutartinių santykių stadija pasibaigs sėkmingai sandorio sudarymu. Ir, antra, toks atlyginimas iš esmės reikštų, kad netiesiogiai yra įgyvendimas sandoris, kuris nebuvo šalių pasirašytas. Taigi, kainų skirtumo

⁶²³ CHAUVEL, P. „Négociations, la rupture des pourparlers“. In *Lamy droit du contrat*, 1998, p. 110; MAZEAUD, D. „Réparation des préjudices précontractuels: toujours moins...?“. In *Récueil Dalloz*, 2006, No 43, p. 2964.

⁶²⁴ Cour de Cassation, Chambre commerciale 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis *Alain Manoukian v. Stuck, Les Complices*, Bull. Civ. IV No 186.

⁶²⁵ Cour de Cassation, 3^{ieme} Chambre Civil 2006 m. birželio 28 d. nutartis, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 2006, 754.

⁶²⁶ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 30.

metodas turėtų būti taikomas labai atsargiai, nebent remiantis byloje nustatytomis aplinkybėmis nesažiningai ikisutartinių santykių šaliai yra taikomos sutartinės civilinės atsakomybės taisyklės, priešingu atveju, nukentėjusioji šalis iš nuostolių atlyginimo nepagrįstai praturtėtų.

Nagrinėjant vėlesnę ir paskutinių metų Lietuvos teismų praktiką galima pastebėti bandymus atsisakyti aukščiau cituotų ginčytinų taisyklių bei siekti tiksliau apibrėžti prarastos galimybės atlyginimo atvejus ikisutartinės atsakomybės taikymo civilinėse bylose. Pavyzdžiui, LAT nutartyje *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“* nurodoma, kad ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju, nustačius preliminarios sutarties pažeidimą (t. y. nepagrįstą vengimą ar atsisakymą sudaryti pagrindinę sutartį), CK 6.258 straipsnio 5 dalies įtvirtintą situaciją atitiktų atvejis, kuomet sąžininga preliminarios sutarties šalis po to, kai su ja nebuvo sudaryta pagrindinė sutartis, per protingą terminą sudaro nesudarytą pagal preliminarią sutartį pagrindinę sutartį pakeičiančią sutartį⁶²⁷. Taigi, sąžininga preliminarios sutarties šalis, besiremianti šiuo principu, turi įrodyti, kad dėl derybų su nesažininga preliminarios sutarties šalimi ji prarado galimybę sudaryti pagrindinę sutartį su kitais asmenimis palankesnėmis sąlygomis ir turėjo sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu mažiau naudingomis sąlygomis. LAT nutartyje buvo nurodyta, kad *„kainų skirtumas, t. y. prarastos konkrečios galimybės pinigine verte, nustatomas palyginant kainą, kuria pagrindinė sutartis būtų buvusi sudaryta su nesažininga preliminarią sutartį pažeidusia sutarties šalimi, ir nesudarytą sutartį pakeičiančios sudarytos pagrindinės sutarties kainą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad tais atvejais, kai sąžininga preliminarios sutarties šalis nesudaro pagrindinės sutarties su trečiuoju asmeniu, kainų skirtumo principas objektyviai negali būti taikomas“*⁶²⁸. Taigi, remiantis šiuo teismo išaiškinimu, kainų skirtumas (t. y. prarastos konkrečios galimybės pinigine verte) nustatomas palyginant kainą, kuria pagrindinė sutartis būtų buvusi sudaryta su nesažininga ikisutartinių santykių šalimi, jei derybos nebūtų buvę nutrauktos, ir

⁶²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*, Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S).

⁶²⁸ *Ibid.*

sudarytos pagrindinės sutarties kaina. Vis dėl to, ar teisinga vieną situaciją, kai sutartis buvo nutraukta dėl vienos iš šalių kaltės ir buvo sudaryta pagrindinė sutartį pakeičianti nauja sutartis, lyginti su kita situacija, kai dėl vienos iš šalių kaltės sutartis apskritai nebuvo sudaryta, nors buvo pagrįstai tikimasi sudaryti sutartį, ir nukentėjusioji šalis vėliau sudarė kitą sutartį mažiau naudingomis sąlygomis?

Be to, iš minėtų LAT priimtų nutarčių darytina išvada, kad prarastos galimybės pinigine vertė yra nustatoma pagal realizuotus sandorius. Taigi, ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo atveju prarastos galimybės pinigine vertė bus atlyginama taikant kainų skirtumo principą, jeigu bus kompetentingo teismo nustatyta, kad nukentėjusi sąžininga ikisutartinių santykių šalis sudarė pakeičiančią sutartį su trečiuoju asmeniu. Vis dėl to, pastebėtina, kad Lietuvos teismų praktika nenuosekli ir kartais nukrypsta nuo suformuotos pozicijos. Pavyzdžiui, nors LApT nurodo, kad „*daikto pardavimas didesne kaina savaimė nereiškia, kad kita sutarties šalis dėl to patyrė nuostolių. Kaina gali kisti ir dėl subjekto supratimo apie turto vertę, reklamos, pirkėjų, subjekto sugebėjimo suprasti tikrąją turto vertę ir kitų įvairių aplinkybių*“⁶²⁹. Tačiau toje pačioje byloje teismas vėliau konstatavo, kad atsakovai (t. y. preliminarios sutarties pardavėjai) „*sudarė preliminarią sutartį su trečiu asmeniu dėl to paties, tačiau jau suformuoto 17,99 arų žemės sklypo pardavimo, kuria nustatė 136 000 Lt dydžio kainą. Todėl būtent ši kaina laikytina objektyviu kriterijumi, nustatant ieškovo prarastos galimybės vertę*“ ir atsižvelgiant į tai nusprendė, jog „*nagrinėjamu atveju ieškovo prarastos galimybės vertė sudaro 53 750 Lt (136 000 Lt – 82 250 Lt)*“. Taigi, prarastos galimybės pinigine vertę apskaičiavo kaip skirtumą tarp preliminarinio sutartyje šalių sutartos kainos ir kainos, už kurią vėliau pardavėjas pardavė žemės sklypą trečiajam asmeniui.

Apibendrinant analizuotą Lietuvos teismų praktiką, darytina išvada, kad prarastos galimybės pinigine vertė gali būti nustatoma taikant kainų skirtumo

⁶²⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 10 d. nutartis c. b. S. J. v. T. B., D. B., Nr. 2A-140/2009, kat. 42.4; 44.2.

metodą ir, pirma, vertinant pažeistoje preliminarioje sutartyje bei sudarytoje ją pakeičiančioje sutartyje numatytas objekto kainas arba, antra, lyginant pažeistos preliminarios sutarties ir derybų nutraukimo metu buvusios objekto realios rinkos kainas. Be to, ikisutartinių santykių nukentėjusios šalies reikalaujama atlyginti prarastos galimybės pinigine verte gali būti nustatoma pagal derybų šalių planuotos sudaryti pagrindinės sutarties vertę. Vis dėl to, tokia minėtų netiesioginių nuostolių rūšies apskaičiavimo metodika neracionali. Todėl sprendžiant dėl nagrinėtų Lietuvos teismų suformuotų kainų skirtumo principo taikymo taisyklių vertinimo ikisutartinių pareigų pažeidimo atvejais, reikėtų atsižvelgti į ekonominę logiką, fundamentalų sutarties laisvės principą, bet ir užsienio patirtį. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad apskaičiuojant prarastos galimybės pinigine verte, remiantis kainų skirtumo principu, prarasta galimybė sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu turėtų būti prarasta galimybė sudaryti tos pačios rūšies sandorį, dėl kurio vyko nepagrįstai nutrūkusios derybos. Be to, prarastos galimybės pinigine verte nėra preziumuojama nesąžiningų derybų atveju ir ją turi įrodyti ieškovas.

(ii) *Tarptautinė patirtis*

Visų pirma, yra reikšminga UNIDROIT principuose suformuota tarptautinė patirtis. Siekiant tinkamai perteikti UNIDROIT principų kūrėjų poziciją dėl ikisutartinių nuostolių atlyginimo, tame tarpe ir prarastos galimybės piniginės vertės kompensavimo, yra pateikiamas nesąžingų derybų vedimo pavyzdys ir jų komentaras⁶³⁰. A sužino apie B ketinimą parduoti savo restoraną. Tačiau, nepaisant to, kad A neketina pirkti B restorano, A įsitraukia į ilgas derybas su B vien tik dėl to, kad B neparduotų savo restorano C, kuris yra A konkurentas. Vėliau, kai C nusiperka kitą restoraną, A nutraukia derybas su B, o B vėliau parduoda restoraną už mažesnę kainą nei siūlė C. Atkreiptinas dėmesys, kad šioje situacijoje veikia iš viso keturi asmenys: pardavėjas B, apsimestinis

⁶³⁰ UNIDROIT *Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 60-61.

pirkėjas A, sąžiningas pirkėjas C ir tikrasis pirkėjas, kuriam B parduoda restoraną. Taigi, pardavėjas neparduoda restorano nei apsimestiniam pirkėjui A, nei sąžiningam pirkėjui C. Pardavėjo B nuostoliai iš esmės atsiranda dėl apsimestinio pirkėjo A įsikišimo. Kaip nurodoma UNIDROIT principų komentare, minėtu atveju B turi teisę reikalauti atlyginti ir A yra atsakingas už išlaidas, patirtas rengiantis sudaryti sutartį, taip pat ir prarastą galimybę sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu, apskaičiuojamą remiantis kainų skirtumo principu. Pažymėtina, kad yra nurodoma, jog kainų skirtumas turi būti apskaičiuojamas pagal sąžiningo pirkėjo C pasiūlytos kainos ir kainos, už kurią vėliau restoranas buvo parduotas tikrajam pirkėjui⁶³¹. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad priešingai nei Lietuvos teismų praktikoje suformuota taisyklė, iš UNIDROIT komentare pateikiamo pavyzdžio darytina išvada, kad kainų skirtumo principas taikomas ikisutartinės atsakomybės atveju ne tik esant sąlygai, kad po nesąžiningo derybų nutraukimo nukentėjusioji šalis sudarė pradinę sutartį pakeičiančią sutartį, bet ir egzistuojant kitai sąlygai, kad derybų metu sąžininga šalis turėjo realią, o ne hipotetinę galimybę sudaryti sandorį su konkrečiu trečiuoju asmeniu. UNIDROIT principų komentare pateikiamame pavyzdyje C buvo realus trečiasis asmuo, kuris ne tik derėjosi su B dėl restorano įsigijimo, bet ir vykstant deryboms tarp B ir A realiai siūlė savo kainą, ir tik dėl nesąžiningos šalies A, neturėjusios rimtų ketinimų sudaryti sutartį su B, B prarado realią, o ne hipotetinę galimybę sudaryti sutartį su C už C pasiūlytą kainą. Be to, UNIDROIT principai tikrai neteigia, kad prarasta galimybė gali būti lygi ketinto įsigyti daikto kainai. Taigi, iš UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnio iliustracijų matyti, kad kompensacija už prarastą galimybę gali apimti kainų skirtumą, kai šalis dėl nesąžiningų derybų praranda galimybę sudaryti pelningesnę sutartį. Apibendrinant UNIDROIT principų poziciją, teigtina, kad nesąžiningai nutrauktų derybų atveju, kuomet sąžiningai šaliai yra sutrukdoma galimybė sudaryti sandorį dėl to paties dalyko su trečiuoju asmeniu, prarastos galimybės pinigine verte, taikant kainų skirtumo

⁶³¹ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 60-61.

principą, kompensuojama už realaus sandorio sudarymo galimybės praradimą, t. y. prarastos galimybės pinigine vertė atlyginama remiantis kainų skirtumo principu, palyginant pradinio sąžiningo pirkėjo pasiūlytą sandorio kainą, su kuriuo pagrindinė sutartis nebuvo sudaryta dėl nesąžiningos derybų šalies neteisėtų ikisutartinių veiksmų, ir kainą, už kurią per protingą terminą vėliau nukentėjusioji šalis sudarė sutartį.

Tuo tarpu Prancūzijos teismų praktika⁶³² ir teisės doktrina⁶³³ pripažįsta, kad sąžiningai nukentėjusiai ikisutartinių santykių šaliai turi būti atlyginta prarasta galimybė sudaryti sandorį su trečiuoju asmeniu (pranc. *perte de chance de conclure le contrat négocié avec un tiers*), jeigu yra įrodoma, kad ta galimybė buvo prarasta ne dėl vykusių derybų apskritai, bet dėl to, kad kita šalis derybų metu buvo nesąžininga ir to pasekoje ji buvo priversta nutraukti derybas arba dėl kitos šalies nepateisinamo ir nesąžiningo derybų nutraukimo fakto⁶³⁴.

3.3.2.2. Palūkanų principas

LAT yra ne kartą pažymėjęs, kad kainų skirtumo principas yra tik vienas, bet ne vienintelis galimų prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimo būdų. Ypatingai tai yra akivaizdu tais atvejais, kai sąžininga ikisutartinių santykių šalis nesudaro pagrindinės pakeičiančios sutarties su trečiuoju asmeniu – tokiu atveju kainų skirtumo principas objektyviai negalėtų būti taikomas. Taigi, kaip nurodo LAT, priklausomai nuo situacijos, prarasta galimybė galėtų būti apskaičiuojama palūkanų netekimo būdu⁶³⁵. Tikėtina, kad šis metodas galėtų būti taikomas nesąžiningo derybų nutraukimo atveju, kai šalys nebuvo sudariusios jokio ikisutartinio dokumento dėl būsimo sandorio sudarymo

⁶³² Cour de Cassation, 1^{ière} Chambre civil 1998 m. balandžio 7 d. nutartis, D. 1999, 514.

⁶³³ DESHAYES, O. „Refus de l'indemnisation de la perte de chance de tirer profit du contrat en cas de rupture fautive des pourparles“. In *La semaine juridique*, 2006, Nr. 30, p. 2322; GHESTIN, J. „Les dommages réparables à la suite de la rupture abusive des pourparles“. In *La Semaine Juridique*, 2007, No 22, p. 157.

⁶³⁴ MAZEAUD, D. „Réparation des préjudices précontractuels: toujours moins...?“ In *Récueil Dalloz*, 2006, No 43, p. 2964.

⁶³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. liepos 18 d. nutartis c. b. E. A. v. B. P., Nr. 3K-3-308, kat. 42.4 (S).

ateityje⁶³⁶ arba nesant nustatytam pradiniam sąžiningam pirkėjui, su kuriuo pagrindinė sutartis nebuvo sudaryta dėl nesąžiningos derybų šalies neteisėtų ikisutartinių veiksmų, ir dėl to apskaičiuojant prarastos galimybės piniginę vertę yra negalima pritaikyti kainų principo.

Kaip žinoma, palūkanos gali atlikti dvi funkcijas. Viena – palūkanos yra užmokestis už naudojimąsi pinigais. Kita – jos atlieka kompensacinę funkciją, t. y. šiuo atveju palūkanos yra laikomos minimaliais kreditoriaus nuostoliais, kurie atsiranda skolininkui praleidus piniginės prievolės įvykdymo terminą (CK 6.210 str.), ir atlieka ne mokėjimo, o kompensacinę funkciją. Taigi, ir civilinės atsakomybės taikymo esant ikisutartiniams santykiams atveju, kai nukentėjusiai sąžiningai šaliai prarastos galimybės piniginė vertė atlyginama remiantis palūkanų principu, palūkanos atlieka kompensacinę funkciją.

Užsienio praktika patvirtina, jog tuomet, kai nesąžiningos derybos atima iš nukentėjusios šalies laiką, kuris priešingu atveju būtų išnaudotas sudaryti sandorį su kitu asmeniu ir gauti pajamų iš ekonominės veiklos, sąžiningos ikisutartinių santykių šalies patirta žala pasireiškia laiko praradimu.⁶³⁷ Nustačius minėtas situacijas, sąžiningos derybų šalies prarastos galimybės piniginė vertė gali būti apskaičiuojama remiantis palūkanų principu kaip minimali kompensacija už nesąžiningai uždelstą derybų laiką ir atitinkamai prarastas pinigines galimybes.

Tačiau, pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktika nurodo, jog ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju prarasta galimybė ir reikalaujama atlyginti jos piniginė vertė turi būti pagrįsta „*realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis ar išlaidomis*“⁶³⁸. Vadinasi, nukentėjusi šalis, norėdama remtis palūkanų principu apskaičiuojant prarastos galimybės piniginę vertę, turėtų įrodyti, kad derybų metu ji galėjo gauti ir būtų gavusi konkretaus dydžio palūkanas iš konkretaus

⁶³⁶ KIRŠIENĖ, J., LEONOVA, N. „Qualification of Pre-contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses“. In *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(115), p. 241.

⁶³⁷ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004.

⁶³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V.Š. v. A.N., A.N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

trečiojo asmens, bet dėl derybų su nesąžininga šalimi ir sukkelto teisėto bei pagrįsto tikėjimo sutarties sudarymu minėtos galimybės atsisakė. Taigi, kiekvienu konkrečiu atveju tokių aplinkybių nustatymas yra fakto klausimas.

3.3.2.3. Prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimą ir atlyginimą lemiančios aplinkybės

Prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimas priklauso ne tik nuo nesąžiningo derybų partnerio, bet ir nuo pačios nukentėjusios šalies veiksmų. Visų pirma, yra reikalaujama, kad šalis, būdama profesionalė, elgtųsi rūpestingai ir nesudarytą sutartį pakeičianti sutartis su trečiuoju asmeniu būtų sudaryta per protingą terminą ir protingomis sąlygomis. Pavyzdžiui, LApT yra nurodęs, jog tokiais atvejais, kai nukentėjusioji sąžininga ikisutartinių santykių šalis aštuonerius metus laukė, kol bus sudaryta pagrindinė sutartis, bet jai buvo žinoma, jog tuo ikisutartinių santykių metu kyla nekilnojamojo turto kainos, pati delsė įsigyti žemės sklypą, dėl kurio buvo sudaryta preliminari sutartis, pati prisidėjo prie prievolės neįvykdymo nuostolių padidėjimo (CK 1.5 str. 1, 4 d., 6.259 str. 2 d.), ji nesiėmė priemonių neprarasti arba kuo mažesniu mastu prarasti piniginės vertės galimybę. Be to, nukentėjusioji šalis neįrodė, kad neturėjo galimybių įgyvendinti savo teisę įsigyti kitą žemės sklypą, jeigu iš tikrųjų turėjo rimtą ketinimą įsigyti žemės sklypą savo reikmėms. Todėl LApT sutiko su žemesnės instancijos teismo sprendimu ir nedidino priteistos netiesioginių nuostolių dydžio sumos⁶³⁹.

Lietuvos teismai taip pat pagrįstai formuoja taisyklę, kad prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimas yra galimas tik įrodžius, kad dėl nesąžiningų derybų ir neteisėtų ikisutartinių kontrahento veiksmų ji prarado realią galimybę sudaryti pagrindinę sutartį naudingesnėmis sąlygomis. Pavyzdžiui, 2010 m. LAT nagrinėjamoje civilinėje byloje *E. Č. Š. v.*

⁶³⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 7 d. nutartis c. b. *V. C. v. A. M.*, Nr. 2A-499/2009, kat. 42.4; 42.10; 44.1; 44.2.4.1 (S).

UAB „Pakruojo parketas“⁶⁴⁰ ieškovė neįrodė, jog dėl derybų su atsakovu ji turėjo sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu blogesnėmis sąlygomis, todėl teisėjų kolegija pagrįstai netaikė kainų skirtumo principo ir pripažino tik įrodytų tiesioginių nuostolių su palūkanomis atlyginimą. Kitas tokią Lietuvos teismų praktikoje formuojamą poziciją patvirtinantis ankstesnis pavyzdys – LAT priimta nutartis civilinėje byloje A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“⁶⁴¹. Teisėjų kolegija konstatavo, jog „šioje byloje negalėjo būti taikomas kainų skirtumo principas, nes kasatorė nesirėmė aplinkybe, kad dėl derybų su atsakovu ji turėjo sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu blogesnėmis sąlygomis. Vietoje to, kasatorė kainų skirtumo principą prašė taikyti apskaičiuojant preliminarinioje sutartyje ir atsakovo sudarytų sutarčių su trečiaisiais asmenimis kainų skirtumą. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad toks kainų skirtumo principo aiškinimas neatitinka nei įstatyminio reglamentavimo, nei plenarinės sesijos nutarimo. Atsakovo gauta nauda negali būti laikoma kasatorės prarasta galimybe, tačiau tai gali būti savarankiškas sąžiningos preliminarios sutarties šalies nuostolių apskaičiavimo būdas.“⁶⁴²

Pažymėtina, kad prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimui ir apskaičiavimui įtakos turi ne tik pačių ikisutartinių santykių šalių elgesys, bet ir kiti byloje nustatyti veiksniai. Pavyzdžiui, daikto pardavimas didesne kaina savaime nereiškia, kad kita sutarties šalis dėl to patyrė nuostolių. Kaina gali kisti ir dėl subjekto supratimo apie turto vertę, reklamos, pirkėjų, subjekto sugebėjimo suprasti tikrąją turto vertę ir kitų įvairių aplinkybių. LAPT nutartyje *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“⁶⁴³* nurodė tai, kad „viešojoje reklamoje kitus kotedžo butus atsakovas siūlė pirkti ženkliai didesne, nei ginčo šalių preliminarinioje sutartyje nurodyta, kaina, ir gavo naudos, negali būti laikoma ieškovės prarasta galimybe“.

⁶⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“, Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S).

⁶⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“, Nr. 3K-3-126/2009, kat. 42.4, 44.2.4.1 (S).

⁶⁴² *Ibid.*

⁶⁴³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 8 d. nutartis c. b. E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“, Nr. 2A-341/2009, kat. 44.2.4.1. (S).

Teisines preliminariosios sutarties nevykdymo pasekmes, tarp jų ir prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimą, lemia ne tik individualūs sutarties ypatumai, jos sudarymo aplinkybės, tikslai, objektas, dėl kurio tariamasi, bet ir teisingumo, sąžiningumo ir protingumo kriterijai. Todėl visais atvejais sprendžiant ikisutartinių nuostolių, tarp jų ir prarastos galimybės piniginės vertės, atlyginimo klausimą turi būti įvertinti ir objektyvūs, t. y. nepriklausantys nuo šalių valios, veiksniai, pavyzdžiui, valstybėje vykstantys ekonominiai procesai⁶⁴⁴. Sparti ir ne visada prognozuojama kainų kaita, ypatingai nekilnojamojo turto rinkoje, gali būti nulemta tiek valstybės vidinių, tiek regioninių ar net pasauliniu mastu vykstančių procesų tokių, kaip ekonominė krizė⁶⁴⁵. Pavyzdžiui, jau minėtoje civilinėje nutartyje *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*⁶⁴⁶ LAT pagrįstai nustatė, jog „ieškovė nėra sudariusi su trečiaisiais asmenimis kitos pagrindinės sutarties blogesnėmis sąlygomis, o nuostolių dydį grindžia ginčo turto preliminarioje sutartyje sulytos kainos ir turto vertinimo nustatytos rinkos kainos skirtumu. <...> svarbu įvertinti valstybėje vykstančių ekonominių procesų nulemtus nekilnojamojo turto rinkos pokyčius, t. y. nekilnojamojo turto kainų kilimą preliminarios sutarties sudarymo metu bei jų kritimą 2008 metais ir vėliau, kurie yra objektyvūs ir nuo šalių valios nepriklausantys veiksniai. Teisėjų kolegija konstatavo, kad nekilnojamojo turto kainų pokyčiai nurodytu laikotarpiu, pripažintini visiems žinoma aplinkybe, kurios nereikia įrodinėti, lėmė galimybę tapatų butą įsigyti už mažesnę, negu preliminarioje sutartyje buvo suderėta, kainą. <...> ir ieškinio tenkinimas neatitiktų CK 1.5 straipsnyje įtvirtintų teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų.“ Taip pat ir ankstesnė Lietuvos teismų praktika patvirtina tokią poziciją, pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas civilinėje byloje *I. P. v. UAB „Junesta“* nurodė,

⁶⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A.N., A.N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

⁶⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 22 d. nutartis *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-3-483/2008, kat. 42.4; 44.5.1 (S).

⁶⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *E. Č. Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*, Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S).

kad „*nekilnojamojo turto kainų mažėjimas pats savaime negali būti pagrindu reikalauti piniginių atlygio ir verslo riziką perkelti kitai šaliai.*“⁶⁴⁷

Remiantis aukščiau atlikta analize, darytina išvada, kad LAT vis dar nepriėmė aiškaus sprendimo, kaip turėtų būti skaičiuojama prarastos galimybės pinigine vertė, patyrus nuostolius dėl nesąžiningo derybų vedimo arba jų nutraukimo. LAT sprendimų motyvacija ir argumentavimas yra nenuoseklus: viena vertus, priteisiama prarasta galimybė kaip deliktinės atsakomybės taikomi nuostoliai, kita vertus, išplečiamos ikisutartinės atsakomybės taikymo ribos, atlyginant žalos pinigine išraiška kaip sutartinius nuostolius. Taikant ikisutartinės civilinės atsakomybės institutą ir atlyginant patirtus ikisutartinius nuostolius teismai neturėtų leisti asmeniui gauti tai, ko tikėtasi pagal būsimą pagrindinę sutartį. Vis dėlto, LAT siekis atsižvelgti į tarptautinę sutarčių doktriną vertintinas teigiamai. Todėl rekomenduotina, kad būtų suformuota tikslesnė netiesioginių nuostolių atlyginimo taisyklė ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo atvejams. Turėtų būti tiksliai nurodyta, kad atsižvelgiant į ikisutartinių santykių specifiką, tais atvejais, kai derybos tarp šalių yra toli pažengę, be tiesioginių nuostolių sąžiningai nukentėjusiai šaliai gali būti atlyginama ir dalis netiesioginių nuostolių, kuriuos sudaro prarastos galimybės pinigine vertė. Prarastos galimybės pinigine vertė gali būti apskaičiuojama remiantis kainų skirtumo principu tik tuomet, kai įrodoma, kad prarasta galimybė sudaryti sandorį palankesnėmis sąlygomis buvo reali (t. y. turi būti įrodyta derybų metu egzistavusi reali, o ne hipotetinė galimybė sudaryti sandorį palankesnėmis sąlygomis su trečiuoju asmeniu) ir dėl nesąžiningos šalies kaltės nutrūkus deryboms per protingą terminą ir protingomis sąlygomis buvo sudaryta tos pačios rūšies pakeičianti sutartis. Priešingu atveju, nukentėjusiai sąžiningai šaliai gali būti atlyginama prarastos galimybės pinigine vertė remiantis palūkanų principu.

⁶⁴⁷ Vilniaus apygardos teismo 2009 m. spalio 22 d. nutartis c. b. I. P. v. UAB „Junesta“, Nr. 2A-739-492/2009, kat. 42,4.; 121.15.; 121.18.; 121.21 (S).

3.4. Nesąžiningos šalies gauta nauda

LAT plenarinė sesija⁶⁴⁸, analizuodama nuostolių, atlygintinų pagal CK 6.165 straipsnio 4 dalį, klausimą yra pažymėjusi, jog tais atvejais, „*kai nesąžininga ikisutartinių santykių šalis iš savo neteisėto elgesio gauna naudos, sąžininga šių santykių šalis galėtų reikalauti pripažinti šią naudą jos nuostoliais, nes faktiškai nesąžiningos šalies gauta nauda ir yra sąžiningos šalies patirti nuostoliai*“. Vertinant šią Lietuvos teismų praktikos numatytą galimybę nukentėjusiai sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai pripažinti nesąžiningos derybų šalies gautą naudą jos patirtais nuostoliais, turi būti atsižvelgiama į bendruosius Lietuvos civilinės atsakomybės taikymo principus ir tikslus bei ikisutartinių teisinių santykių specifiką.

Apskritai galimybė reikalauti pažeidėjo gautos naudos atlyginimo yra įtvirtinta CK 6.249 straipsnio 2 dalyje, kurioje įstatymų leidėjas numato, kad „*jeigu atsakingas asmuo iš savo neteisėtų veiksmų gavo naudos, tai gauta nauda kreditoriaus reikalavimu gali būti pripažinta nuostoliais*“. Nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies gautos naudos atlyginimo, kaip ir bet kuriuo kitu civilinės atsakomybės taikymo atveju, turėtų būti įrodytas nukentėjusios šalies žalos faktas, be kurio civilinė atsakomybė yra apskritai negalima. Be to, derybas nesąžiningai nutraukusios ar preliminarios sutarties nepagrįstai nesudariusios šalies gauta nauda galėtų būti pripažinta kaip sąžiningos nukentėjusios šalies ikisutartiniai nuostoliai tik esant pakankamai įrodymų, jog tarp minėtos gautos naudos ir tarp šalių egzistavusių ikisutartinių santykių yra priežastinis ryšys⁶⁴⁹.

Analizuojant, kokios ikisutartinių teisinių santykių metu susiklosčiusios situacijos galėtų sukurti nepagrįstą naudą nesąžiningai derybų šaliai, visų pirma galėtų būti pateikiamas pavyzdys, kai sąžininga preliminarios sutarties šalis, remdamasi pagrįstu ikisutartiniu pasitikėjimu būsimos pagrindinės

⁶⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. V.Š. v. A.N., A.N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6(S).

⁶⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“, Nr. 3K-3-126/2009, kat. 42.4, 44.2.4.1 (S).

sutarties sudarymu, jau ikisutartinių santykių metu pagerina turta, kuri ji tikisi valdyti ir įgyti nuosavybėn pagrindinės sutarties pagrindu, o nesąžininga šalis, nepagrįstai atsisakiusi sudaryti sutartį, naudojasi ar disponuoja pagerintą turta ir gauna didesnę naudą. Tačiau jeigu, pavyzdžiui, viena šalis atsisakė parduoti žemės sklypą kitai šaliai ir pardavė trečiajai šaliai už didesnę kainą, tokiu atveju neturėtų būti suprantama, kad antrosios šalies patirti ikisutartiniai nuostoliai yra pardavėjo gauta nauda, t. y. pirmos nesudarytos sutarties ir antros sudarytos sutarties kainų skirtumas, kadangi antroji šalis nepagrįstai praturtėtų kitos šalies sąskaita⁶⁵⁰. Be to, daikto pardavimas didesne kaina savaime nereiškia, kad kita sutarties šalis dėl to patyrė nuostolių (negavo naudos). Juk pirkėjas galbūt net nebūtų pardavęs naujai nupirkto sklypo tai konkrečiai trečiajai šaliai, tad nuostoliai kaip skolininko gauta nauda viršytų net netiesioginius antrosios šalies nuostolius.

Pažymėtina, kad tarptautinėje praktikoje pripažįstama, jog nuostoliai kaip pažeidėjo gauta nauda nesąžiningų derybų atveju neturėtų būti kompensuojami. UNIDROIT principai nekvalifikuoja nesąžiningos šalies gautos naudos kaip sąžiningai šaliai atlygintinų nuostolių (angl. *restitutionary damages*)⁶⁵¹. Tokios nuostatos laikosi ir dauguma kontinentinės Europos valstybių, pabrėžiančių pasitikėjimo nuostolių (angl. *reliance interest*) atlyginimo reikalingumą⁶⁵². Šis aiškinimas pagrįstas tuo, kad kaltos nesąžiningos derybų šalies gauta nauda iš esmės yra laikoma nukentėjusios sąžiningos šalies negautomis pajamomis. Savo ruožtu, negautos pajamos yra laikomos tokios pajamos, kurias sąžininga šalis būtų gavusi tinkamai vykdant ikisutartines prievoles ir sudarant pagrindinę sutartį. Taigi, negautos pajamos iš esmės reiškia negautą pelną, t. y. tai, kuo būtų pagerėjusi nukentėjusios sąžiningos derybų šalies turtinė padėtis. O pastarųjų nuostolių atlyginimas apskritai yra ribojamas ikisutartinės civilinės atsakomybės taikymo atvejais ne

⁶⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 17 d. nutartis c. b. *uždaroji akcinė bendrovė „Iviltra“ v. R. Z., A. Z.*, Nr. 3K-3-333/2008, kat. 42.4 (S).

⁶⁵¹ *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004.

⁶⁵² MAZEAUD, D. „Réparation des préjudices précontractuels: toujours moins...?“ In *Récueil Dalloz*, 2006, No 43, p. 2964.

tik dėl ikisutartinių santykių specifikos, bet ir dėl to, kad šio civilinių teisinių santykių etapo dalyvių padėtis neturėtų būti sulyginama su teisine prasme intensyvesnia civilinių teisinių santykių stadija, pavyzdžiui, sutartiniais santykiais.

Remiantis tarptautinės doktrinos išaiškinimu, LAT pozicija dėl gautos naudos kaip ikisutartinių nuostolių atlyginimo formos yra ginčytina. Turėtų būti pripažinta, kad nukentėjusi nuo nesąžiningų toli pažengusių derybų šalis, kuri jau buvo pagrįstai investavusi į su būsimu pagrindiniu sandoriu susijusią veiklą ar objektą, turi teisę reikalauti iš nesąžiningos ikisutartinių santykių šalies patirtų išlaidų ir prarastos realios galimybės piniginės vertės atlyginimo. Tačiau siekiant išvengti nukentėjusios derybų šalies nepagrįsto praturtėjimo kitos šalies sąskaita ir ikisutartinių santykių dalyvių teisinės padėties sulyginimo su toliau pažengusių civilinių teisinių santykių sąlygojamomis teisinėmis pasėkmėmis, nesąžiningo derybų partnerio gauta nauda neturėtų būti traktuojama kaip ikisutartinių nuostolių atlyginimo forma.

Kita vertus, svarbu paminėti, kad kitos šalies gauta nauda turėtų būti taikoma ne kaip ikisutartinių nuostolių atlyginimo forma, o kaip ikisutartinių nuostolių apskaičiavimo metodas. Lietuvos teismų praktikoje tokia galimybė yra taikoma tais atvejais, kai yra sudėtinga įrodyti tikslų nuostolių dydį⁶⁵³. Pavyzdžiui, CK 6.164 straipsnio 2 dalis nustato, jog ikisutartinės konfidencialumo pareigos pažeidimo atveju minimalūs nuostoliai yra tokio dydžio, kokia yra gauta nauda, išreikšta pinigais. Ikisutartinės konfidencialumo pareigos pažeidimas dažniausiai yra susijęs su netiesioginiais nuostoliais (pvz., bendrovės konkurencingumo rinkoje sumažėjimas, žala bendrovės įvaizdžiui, negautas pelnas ir kt.), kuriuos praktikoje nukentėjusiai šaliai įrodyti yra pakankamai sudėtinga. Todėl net ir nepatyrusi realių nuostolių dėl neteisėtai panaudotos derybų metu gautos konfidencialios informacijos, sąžininga šalis gali išieškoti iš kitos ikisutartinių santykių šalies šios neteisėtai

⁶⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis c. b. *UAB „Urticae“ v. Kauno žydų religinė bendruomenė ir kt.*, Nr. 3K-3-1054/2003, kat. 39.2.4.

naudojant tokią informaciją gautą naudą⁶⁵⁴. UNIDROIT principų 2.1.16 straipsnio, reglamentuojančio ikisutartinę konfidencialumo pareigą, komentare taip pat nurodoma, kad sąžiningos ikisutartinių santykių šalies patirti nuostoliai, kurie gali būti apskaičiuojami remiantis kitos šalies gauta nauda, gali būti atlyginami net jeigu ji nepatyrė tiesioginės žalos⁶⁵⁵. Tokia taisyklė yra grindžiama principu, kad kaltosios šalies gauta nauda iš esmės atspindi nukentėjusios šalies ikisutartinius praradimus, kurios ji patyrė kaip neteisėtų kitos šalies veiksmų pasėkmę.

3.5. Negautos pajamos

CK 6.249 straipsnio 1 dalis nustato, kad žala yra ne tik turto netekimas, sužalojimas, turėtos išlaidos (t. y. tiesioginiai nuostoliai), bet ir „*negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų*“. Lietuvoje asmens negautos pajamos yra priskiriamos prie netiesioginių nuostolių rūšies, o remiantis užsienio jurisdikcijų nuostolių skirstymu į negatyvius ir pozityvius, negautos pajamos yra laikomos pozityviųjų nuostolių dalimi.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad vien ta aplinkybė, kad viena šalis pažeidė ikisutartinius santykius reglamentuojančių teisės normų reikalavimus, nereiškia, kad jei nebūtų šių pažeidimų, pagrindinė sutartis būtų sudaryta su nukentėjusiaja šalimi ir kad toks asmuo pajamas būtų galėjęs gauti tik tokiu atveju, jei būtų įgijęs teisę vykdyti tą sutartį. Svarbu, kad potencialios šalies galimybės gauti pajamų iš sandorio nebūtų hipotetinės ar spėjamos, o realiai numatomos⁶⁵⁶. Todėl LAT nurodo, kad „*negautos pajamos yra asmens tikėtinos gauti lėšos, kurios negautos dėl to, kad buvo sutrikdyta veikla, iš*

⁶⁵⁴ MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t., p. 209.

⁶⁵⁵ VOGENAUER, S., KLEINHEISTERKAMP, J. *Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. New York: Oxford University Press, 2009, p. 308.

⁶⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 14 d. nutartis c. b. UAB „Ecovita“ v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra, Nr. 3K-3-506/2011, kat. 44.2.2; 44.2.4; 69; 114.11(S).

*kurios buvo numatyta jas realiai gauti*⁶⁵⁷. Taigi, negautas pajamas, kaip nuostolius, apibūdina asmens tikėtinos gauti lėšos, kurios negautos dėl atsakovo neteisėtų veiksmų, sutrukdžiusių ieškovo veiklą, iš kurios buvo numatyta jas realiai gauti. Negautas pajamas, kaip nuostolius, apibūdina tokie požymiai, kaip pagrįstas tikėtinumas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų, ir pajamos suprantant jas kaip sumą, kurią sudarytų lėšos, kuriomis asmuo praturtėtų iš teisėtos veiklos. Tai turi būti jo grynas pelnas (CK 6.249 straipsnio 1 dalis). Negautos pajamos kaip nuostoliai, kurios suprantamos kaip grynas pelnas, turi būti įrodomos. Jos neturi būti suprantamos kaip, pavyzdžiui, sąmatoje nurodoma pelno norma ar pelnas. Negautos pajamos yra pagrįstai iš derybų sutarties tikėtinos gauti lėšos, kurios šaliai liktų įvertinus visas sąnaudas ir įplaukas. Taip gaunamas ikimokestinis pelnas. Jis nesudaro negautų pajamų kaip nuostolių, nes nuo šios sumos turi būti mokamas pelno mokestis pagal pelno mokesčio įstatymą. Atskaičiavus pelno mokestį likęs grynas pelnas būtų asmens iš neteisėtai sutrikdytos veiklos gautina nauda, kuria jis pagrįstai tikėjosi praturtėti⁶⁵⁸. Taigi, siekiant negautų pajamų kompensavimo, jos turi būti realiai numatytos gauti, o ne spėjamojo pobūdžio. Prašomų priteisti negautų pajamų atitiktį šiems kriterijams privalo įrodyti jas priteisti reikalaujantis asmuo, kadangi šie nuostoliai nėra preziumuojami. Taigi, ieškovas, reikalaudamas atlyginti atsakovo neteisėtais veiksmais padarytą žalą, turi įrodyti, kad jam pirmiau nurodytais neteisėtais atsakovo veiksmais buvo užkirstas kelias pajamoms gauti. Vadinasi, yra svarbu nustatyti, visų pirma, ar pajamas buvo numatyta gauti (t. y. gautinas pelnas), antra, ar buvo protingas tikėjimasis gauti pelną iš nuolatinės tos verslo veiklos (angl. *gaining profit in everyday business*), ir trečia, ar šios pajamos nebuvo gautos būtent dėl neteisėtų kitos šalies veiksmų⁶⁵⁹.

⁶⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 11 d. nutartis c. b. *R. Jurgelionio firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-62/2008, kat. 52.5; 36.1.

⁶⁵⁸ *Ibid.*

⁶⁵⁹ *Ibid.*

Žinoma, ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju būtų sudėtingas ir įrodinėjimo priemonių klausimas: kokiais skaičiavimais būtų galima remtis, ar, pavyzdžiui, būtų pakankama pateikti tik buhalterinės apskaitos dokumentus? LAT nagrinėtoje civilinėje byloje *UAB „Ecovita“ v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra*⁶⁶⁰ konstatavo, kad „teismai, sprenddami dėl ieškovo negautų pajamų, t. y. patirtos žalos, tikėtimumo ir dydžio, nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos ir nesilaikė įrodymų vertinimo taisyklių. Iš teismų procesinių sprendimų turinio matyti, kad teismai iš esmės rėmėsi tik ieškovo pateiktais įrodymais – negautų pajamų ir sąnaudų palyginamąją lentele, darbuotojų, reikalingų projekto vykdymui, sąrašu, mėnesinio darbo užmokesčio skaičiavimais, ieškovo sudaryta būtinų išlaidų pažyma. Teismai neatsižvelgė į tai, kad iš ieškovo pateiktų dokumentų neaišku, kokiomis kainomis remdamasis ieškovas skaičiuoja savo potencialiai gautinas pajamas, ypač įvertinus, jog ieškovas deklaravo savo nusiteikimą dėl kainų derėtis su perkančiąja organizacija, t. y. neaišku, kokio dydžio pajamas ieškovas būtų gavęs, jei būtų likęs vienintelis konkurso dalyvis ir pasiekęs jį ir perkančiąją organizaciją tenkinantį susitarimą. Teismai neatliko ieškovo pateiktų jo paties sudarytų įrodymų vertinimo pagal įrodymų vertinimui taikytinas objektyvumo taisykles; neatsižvelgė į tai, jog šie įrodymai grindžiami išimtinai suinteresuotos šalies teiginiais“. Taigi, teismui turi būti pateikta objektyvaus pobūdžio medžiaga, kuri galėtų patvirtinti šalies skaičiavimų pagrįstumą, pavyzdžiui, įrodymų apie tai, kokios pajamos paprastai gaunamos iš tokio pobūdžio veiklos, esant dabartinei ekonominei situacijai, ir pan., bei nurodyti, pavyzdžiui, skaičiavimus iš buhalterinės apskaitos duomenų ir kitų objektyvių įrodymų, pagrindžiančių jos sudarytose skaičiavimų lentelėse ir pažymose nurodomus duomenis.

Lyginamuoju aspektu atkreiptinas dėmesys, kad UNIDROIT ir PECL principų rinkiniai iš esmės nustato, kad negautos pajamos iš sutarties, kuri nebuvo sudaryta dėl nesąžiningų derybų (t. y. pozityvūs nuotoliai), negali būti

⁶⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 14 d. nutartis c. b. *UAB „Ecovita“ v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra*, Nr. 3K-3-506/2011, kat. 44.2.2; 44.2.4; 69; 114.11(S).

atlyginamos. Tačiau, kita vertus, UNIDROIT principuose galimybė priteisti negautas pajamas nėra visiškai atmetama, nurodant, kad paprastai jos nėra atlygintinos⁶⁶¹. UNIDROIT principų komentare yra nurodoma, kad tam tikrais atvejais nukentėjusi sąžininga ikisutartinių santykių šalis turi teisę reikalauti atlyginti negautą pelną, kurį ji būtų gavusi per nesąžiningai uždelstą derybų laikotarpį. Yra pateikiamas pavyzdys, kai A pradeda ilgas derybas dėl banko paskolos iš banko B filialo. Paskutinę minutę filialas pareiškia, kad neturi teisės išduoti tokios paskolos ir kad centrinė banko vadovybė atsisako sudaryti sutartį. A, kuris per derybų laikotarpį būtų gavęs paskolą iš kito banko, turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius, prilygstančius derybų išlaidoms ir negautam pelnui, kurį būtų A gavęs per uždelstą laikotarpį⁶⁶². Tokią situaciją pritaikius, pavyzdžiui, nė kartą šiame darbe minėtam Lietuvos ikisutartinės atsakomybės precedentui *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*⁶⁶³ būtų galima teigti, kad ieškovas turėjo teisę iš atsakovo reikalauti negauto pelno, kuris būtų gautas, jeigu neužsitęsę pastato išplėtimo darbai bei papildomai sugaištas laikas pakartotinėms deryboms su rangovais. Tačiau Lietuvos teismų praktika tokios negautų pajamų kompensavimo galimybės ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju nenumato. Taip pat PECL principuose reikalavimas nukentėjusiai šaliai sukurti tokią turtinę padėtį, kuri būtų, jei sutartis būtų buvęs įvykdyta, visiškai atmetama⁶⁶⁴.

Lyginamų užsienio valstybių teismų praktika ir teisės doktrina taip pat pripažįsta, kad sąžininga derybų šalis neturi teisės reikalauti kompensuoti tai, ką ji būtų gavusi, jeigu kita šalis būtų tinkamai vykdžiusi savo ikisutartines prievoles⁶⁶⁵. Nors kitose valstybėse yra buvę atvejų, kuomet nukrypstama nuo šios pozicijos ir nukentėjusiai ikisutartinių santykių šaliai buvo kompensuotas negautas pelnas (pvz., Šveicarijos precedente *Escophon AG v. Bank in*

⁶⁶¹ UNIDROIT *Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004, p. 60-61.

⁶⁶² *Ibid.*

⁶⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3.

⁶⁶⁴ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 191.

⁶⁶⁵ BONELL, M. J. *An International Restatement of Contract Law. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. New York: Transnational Publishers Inc., 2005, 3rd ed., 137.

*Langenthal*⁶⁶⁶ nukentėjusiai šaliai buvo priteistas prarastas pelnas už du mėnesius, kurią jis būtų gavęs, jeigu nepagrįstai nebūtų nutrauktos derybos su banku dėl kredito sutarties), vis dėl to, vėliau tokie precedentai buvo kritikuoti teisės doktrinoje ir nebetaikyti praktikoje⁶⁶⁷. Be to, vertinant iš istorinės perspektyvos, svarbu priminti, kad dar *culpa in contrahendo* doktrinos susikūrimo laikotarpiu šalies negautos pajamos ar negautas pelnas buvo už civilinės atsakomybės taikymo esant ikisutartiniams santykiams ribų. Tokiomis atlygintinių ikisutartinių nuostolių ribomis buvo siekiama nukentėjusią šalį tik sugrąžinti į jos *status quo*, buvusį iki derybų su nesažininga šalimi, ir įvykdyti civilinei atsakomybei šiame teisinių santykių etape keliamą kompensacinę funkciją.

Pažymėtina, kad galimybė reikalauti negautų pajamų atlyginimo iš esmės panaikintų ribą tarp ikisutartinių ir sutartinių santykių. Ikisutartinės atsakomybės taikymu turi būti siekiama kompensuoti nukentėjusios sąžiningos šalies praradimus, o ne nubausti ikisutartines pareigas pažeidusią šalį. Atitinkamai, prarastos galimybės piniginės vertės, kaip netiesioginių nuostolių rūšies šalia tiesioginių nuostolių, atlyginimo pripažinimas turėtų būti laikomas pakankama ir teisinga nukentėjusios sąžiningos derybų šalies patirtų nuostolių kompensacija. Todėl Lietuvoje negautos naudos atlyginimas ikisutartinės atsakomybės taikymo atvejais turėtų būti vertinamas neigiamai. Nors ir kaip norėtųsi sukurti tokias taisykles, kad sąžiningumas ir teisingumas būtų užtikrintas visų civilinių santykių, tarp jų ir ikisutartinių teisinių santykių, metu, verslininkai privalo prisiimti tam tikrą riziką dėl nepavykusių derybų.

3.6. Sutarties vykdymas natūra

Lietuvos teismų praktika numato, kad sutarties vykdymas natūra negali būti taikomas kaip ikisutartinių teisių gynimo būdas. Pažymima, jog „*esant ikisutartiniams santykiams, šalys neturi teisės reikalauti priverstinio sutarties*

⁶⁶⁶ Swiss Bundesgericht 1979 m. vasario 6 d. nutartis, BGE 105.II.75.

⁶⁶⁷ MAZEAUD, D. „Réparation des préjudices précontractuels: toujours moins...?“ In *Récueil Dalloz*, 2006, No 43, p. 2963.

sudarymo, jų derybose prisiimti įsipareigojimai kitai šaliai nesuteikia reikalavimo teisės, tačiau kartu jas sieja įstatyme įtvirtinta tarpusavio pareiga elgtis sąžiningai ir nepadaryti žalos kitai besiderančiai šaliai; pažeidusiai šią pareigą sutarties šaliai atsiranda prievolė atlyginti padarytus nuostolius (CK 6.163 straipsnio 1, 3 dalys).⁶⁶⁸ Taigi, „taikant ikisutartinę atsakomybę siekiama nukentėjusiąją šalį sugrąžinti į tokią padėtį, kurioje ji buvo iki teisių pažeidimo, t. y. kaip nuostoliai atlyginami tai, ką asmuo prarado dėl nesąžiningų derybų, o ne tai, ką jis būtų gavęs, jeigu pagrindinė sutartis būtų sudaryta“⁶⁶⁹.

Atitinkamai, Lietuvos pozityviosios teisės normos numato tik vieną galimybę apginti pažeistas ikisutartines teises – tai nuostolių atlyginimas. Čia svarbu pažymėti, kad ikisutartinių veikslių neteisėtumas dažnai pasireiškia tik pareigos elgtis sąžiningai pažeidimu. Todėl tarptautinės teisės doktrinoje pabrėžiama, kad sąžiningumo reikalavimas ikisutartiniuose santykiuose yra pareiga (angl. *duty*) ir ji neturi būti tapatinama su prievole (angl. *obligation*). Atitinkamai sąžininga ikisutartinių santykių šalis neturi teisės reikalauti prievolės nevykdymo atlyginimo formų tokių kaip, pavyzdžiui, prievolės įvykdymas natūra ar dvišalės prievolės vykdymo sustabdymas. Taigi, vienai iš derybų šalių pažeidus pareigą elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, kita šalis neturi teisės nepaisyti savo abipusės pareigos. Sąžiningumo reikalavimo pažeidimas tik suteikia galimybę reikalauti nuostolių atlyginimo⁶⁷⁰.

Be to, pabrėžtina, kad patirtų nuostolių atlyginimas kaip pažeistų ikisutartinių teisių gynimo būdas yra taikomas ir toli pažengusių derybų atveju net kai šalys yra pasirašiusios ikisutartinius dokumentus. LAT nurodo, kad apskritai vienas iš esminių ikisutartinio dokumento – preliminariosios sutarties – bruožų, skiriančių ją nuo pagrindinės sutarties, yra tas, kad preliminariosios sutarties, nurodytos CK 6.165 straipsnyje, negalima reikalauti įvykdyti natūra.

⁶⁶⁸ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 3 d. nutartis c. b. V. J. v. UAB „Lokys“, Nr. 2A-572-324/2010, kat. 121.21., 42.4., 42.10.

⁶⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis c. b. V. P. v. V. R., A. R., Nr. 3K-3-363/2009, kat. 42.5 (S).

⁶⁷⁰ BAR, C., CLIVE, E. et al. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 247.

CK 6.165 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad šios sutarties pažeidimo atveju galima reikalauti tik nuostolių atlyginimo ar sumokėti netesybas (t. y. taikyti sutartinės civilinės atsakomybės institutą (CK 6.256 str.)) Šis bruožas skiria preliminariąją sutartį nuo sutarčių, kurias, panašiai kaip ir preliminarią sutartį, įsipareigojama sudaryti ateityje, tačiau pradedamas jų vykdymas (CK 6.309 str., 6.401 str.), taip pat sutarčių su atidedamuju terminu ar atidedamąja sąlyga, pagal kurias šalių prievolės atsiranda nuo sutarties sudarymo, todėl jos negali būti priverstinai įvykdytos iki sueis tam tikras terminas (CK 6.33 str. 2 d.) arba atsiras tam tikra sąlyga (CK 1.66 str., 6.30 str.)⁶⁷¹. Svarbu paminėti, kad iš esmės negalima priversti asmens sudaryti sutartį, kai įstatymų leidėjas numato galimybę šalims atsisakyti vykdyti preliminariąją sutartį, t. y. prievolės, numatytos preliminarioje sutartyje pasibaigia, jeigu per nustatytą terminą sudaryti pagrindinę sutartį arba jeigu terminas šalių nebuvo nustatytas – per vienerius metus – šalys nesudaro pagrindinės sutarties. Šiai pozicijai sutvirtinti galima pasiremti argumentacija, išdėstyta LAT nutartyje *V. Pocius v. P. Dauksevičius ir kt.*⁶⁷², kurioje teismas nurodė, kad reikalavimas įpareigoti sudaryti pagrindinę sutartį yra ydingas ir negalimas iš principo, nes prieštarauja vienam pagrindinių civilinės teisės principų – sutarties laisvės principui. Sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti tarpusavio teises ir pareigas, t. y. asmenų suderinta valia. Todėl sutartis yra galima tik tuo atveju, kai ji sudaroma laisva valia. Asmens privertimas išreikšti savo valią reikštų sutarties sudarymą prievarta, o sutartis, sudaryta panaudojant prievartą, negalioja.

Kita vertus, svarbu priminti, kad CK 6.156 straipsnio 2 dalyje yra nustatytos sutarčių sudarymo laisvės išimtys. Viena iš jų – asmuo gali būti įpareigojamas sudaryti sutartį, jeigu jis savanoriškai įsipareigojo tam tikrais atvejais sudaryti sutartį. Tokią pareigą asmuo gali prisiimti derybų metu arba pagal šalių jau sudarytą sutartį. CK 6.156 straipsnio 2 dalies prasme svarbu,

⁶⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6 (S).

⁶⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 12 d. nutartis c. b. *V. Pocius v. P. Dauksevičius ir kt.*, Nr. 3K-3-797/2001, kat. 32.4, 37.3.

kad sudaryti sutartį asmuo būtų įsipareigojęs savanoriškai, t. y. laisva valia, sąmoningai, niekieno neverčiamas, veikdamas savo nuožiūra, vadovaudamasis savo interesais, bet atsižvelgdamas į konkrečias aplinkybes, tarp jų – į sutartinius santykius su kitais asmenimis. Tačiau asmens įsipareigojimo savanoriškai sudaryti sutartį, kuris prisiimtas ikisutartiniuose santykiuose preliminariąja sutartimi, ypatumas yra tas, kad įstatymas neužtikrina šio įsipareigojimo įvykdymo, jeigu per preliminariojoje sutartyje nustatytą terminą pagrindinė sutartis nesudaroma – pagal CK 6.165 straipsnio 5 dalį termino pagrindinei sutarčiai sudaryti suėjimas yra pagrindas pasibaigti prievolei sudaryti pagrindinę sutartį. Jeigu įsipareigojimas sudaryti sutartį prisiimtas ne ikisutartinių santykių, t. y. ne derybų, metu, o kaip pagrindinės sutarties nuostata, tai asmuo, kurio teisės yra pažeidžiamos dėl sutartimi nustatytos prievolės sudaryti kitą sutartį nevykdymo, gali kreiptis į teismą dėl pažeistos teisės gynbos ir reikalauti įvykdyti prievolę⁶⁷³.

Lyginamuoju aspektu pažymėtina, kad, pavyzdžiui, Nyderlanduose, pasižyminčiuose griežtu ikisutartinės atsakomybės vertinimu, nesažininga ikisutartinių santykių šalis, kuri nutraukė derybas jau tokioje stadijoje, kurioje ikisutartinių santykių nutraukimas iš esmės yra nebegalimas, gali būti įpareigojama toliau tęsti derybas, o jeigu šis reikalavimas nėra vykdomas – gali būti įpareigojama netgi sudaryti sutartį⁶⁷⁴. Kitose šalyse ikisutartinė atsakomybė paprastai yra ribojama priteistiniais nuostoliais. Pavyzdžiui, Vokietijos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad šalis, kuri nesažiningai nutraukė derybas, negali būti įpareigojama tęsti derybas ar sudaryti sutartį⁶⁷⁵. Tokios pačios pozicijos laikosi ir Prancūzijos teismai⁶⁷⁶ bei teisės doktrina⁶⁷⁷. Nurodoma, kad sutarties vykdymas natūra visų pirma prieštarauja protingumo

⁶⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 29 d. nutartis c. b. UAB „Avižienių projektai“ v. asociacija „Ekologinės statybos“, UAB „Interpro investicija“, A. D., Nr. 3K-3-145/2011, kat. 36.2; 37; 39; 40.3; 42.4 (S).

⁶⁷⁴ Gerechtshof Amsterdam 1987 m. gegužės 7 d. nutartis, NJ 1988.430.

⁶⁷⁵ BGH (Bundesgerichtshof) 1960 m. spalio 19 d. nutartis, NJW 61.169.

⁶⁷⁶ JOURDAIN, P. „Rapport Français“. In *La bonne foi*. Travaux de l'Association Henri Capitant. Paris: Editions Litec, 1992, vol. XLIII, p. 128; TERRE, F., SIMLER, P., LEQUETTE, Y. *Les obligations*. Paris: Dalloz, 2009, 10ième éd., p. 131.

⁶⁷⁷ MAZEAUD, D. „Réparation des préjudices précontractuels: toujours moins...?“ In *Récueil Dalloz*, 2006, No 43, p. 2964.

ir teisingumo principams, nes net ir vykstant sąžiningoms deryboms partneriai negali būti tikri, kad ikisutartinių santykių stadija pasibaigs sėkmingai sandorio sudarymu. Be to, tai prieštarautų sutarties laisvės principui ir iš esmės reikštų, kad netiesiogiai yra įgyvendinamas sandoris, kuris nebuvo šalių sudarytas.

Atsižvelgiant į derybų šalis siejančio ikisutartinio teisinio santykio intensyvumo skirtumus, turi būti pripažinta, jog esant pradinei derybų stadijai ikisutartinės civilinės atsakomybės apimtis yra ribota tik tiesioginių nuostolių atlyginimo galimybe, o toli pažengusių derybų atveju teisės į nuostolių atlyginimą ribos yra platesnės: be tiesioginių nuostolių, gali būti atlyginti ir netiesioginiai nuostoliai. Tačiau pastaruoju atveju teisės į netiesioginių ikisutartinių nuostolių turinys turi būti susiaurintas iki prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo galimybės tik griežtai remiantis nustatytais tokios vertės apskaičiavimo principais ir įrodinėjimo sąlygomis.

IŠVADOS

1. Ikisutartiniai santykiai yra civilinės teisės normų reglamentuojami visuomeniniai santykiai, kurių subjektai turi specifines subjektines teises bei pareigas ir kurie susiklosto tarp šalių, pateikus ofertą ar pradėjus derybas dėl sandorio sudarymo ir trunkantys iki pagrindinės sutarties sudarymo ar derybų nutraukimo momento. Derybų proceso analizė yra reikšminga vertinant ikisutartinių santykių pradžios ir pabaigos momentus, nes nuo to, kaip kvalifikuojami tarp šalių susiklostę santykiai, priklauso šalių teisės ir pareigos bei civilinės atsakomybės taikymo ribos.

2. Ikisutartinės civilinės atsakomybės tikslai yra antagonistiniai. Iš vienos pusės, turi būti siekiama išsaugoti konkurencingą ir komercinėms deryboms palankią rizika pagrįstą aplinką. Iš kitos pusės, tokiam rizika pagrįstam civilinio teisinio santykio etapui turi būti siekiama suteikti pagrįsto saugumo, kad sukurtas šalių tarpusavio pasitikėjimas ir tikėjimas sutarties sudarymu nebūtų pažeistas, o teisėti sąžiningų šalių lūkesčiai būtų išsaugoti. Taigi, civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams taikymu turi būti siekiama užtikrinti komercinių derybų ir prigimtinio saugumo balansą.

3. Civilinė atsakomybė esant ikisutartiniams santykiams – tai nesavarankiška civilinės atsakomybės rūšis šalia deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės, o civilinės atsakomybės taikymą tam tikrame civilinių teisinių santykių etape – ikisutartiniuose santykiuose – pabrėžianti koncepcija. Esant ikisutartiniams santykiams bendroji taisyklė dėl civilinės atsakomybės rūšies taikymo turėtų būti tokia: taikoma deliktinė civilinė atsakomybė, o sutartinė civilinė atsakomybė turi būti taikoma tik jeigu yra nustatytas vienos šalies laisva valia priimtas įsipareigojimas kitos šalies naudai ir šis įsipareigojimas yra neįvykdytas ar netinkamai įvykdytas.

4. Vertinant ikisutartinių santykių dalyvių veiksmų teisėtumą, sąžiningumo pareigos turinys neturi būti aiškinamas siaurai ir griežtai: turi būti atsižvelgta į tai, kad rizika yra būtinas derybų elementas, o kiekviena ikisutartinių santykių šalis siekia gauti kuo didesnę naudą iš būsimo sandorio sudarymo.

5. Bendrosios teisės valstybėse pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose tradiciškai nepripažįstama, tačiau atlikus *common law* sistemos teismų praktikos ir doktrinos analizę, galima teigti, kad šios valstybės netiesiogiai priartėjo prie sąžiningumo pareigos taikymo ikisutartinių santykių etape.

6. Sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, kad šalys ne tik pradėtų, bet ir tęstų derybas tik turėdamos rimtus ketinimus sudaryti sutartį. Jeigu derybų metu tikslas sudaryti sutartį išnyko, tai šalis bus pripažįstama sąžininga, jei nedelsdama praneš kitai šaliai apie sprendimą nutraukti derybas. Konkrečioje situacijoje vertinant, ar tikslas sudaryti sutartį yra, turi būti analizuojama tarp šalių susiklosčiusių santykių faktinių aplinkybių visuma.

7. Antroji derybų stadija turėtų būti pripažinta teisiškai reikšmingu faktu, lemiančiu civilinės atsakomybės taikymo esant ikisutartiniams santykiams apimtį: deryboms toli pažengus į priekį šalys turi teisę pasitraukti tik dėl objektyvių ar kitų pakankamai pateisinamų priežasčių. Konstatuojant, ar derybos tarp šalių buvo toli pažengusios, turi būti įvertinamos šios aplinkybės: derybų trukmė, derybų stadija, šalių pasiekti susitarimai dėl būsimo sandorio ir pasirašyti ikisutartiniai dokumentai bei sukurtas teisėtas ir pagrįstas ikisutartinis tikėjimas, kad sutartis bus sudaryta. Derybų nutraukimas dėl iš trečiosios šalies gauto naudingesnio pasiūlymo būtų pateisinamas sąžiningumo principo požiūriu tik iki tol, kol derybos tarp šalių nėra toli pažengusios. Priešingu atveju, sąžiningumo pareiga iki sutarties sudarymo reikalauja, kad derybos nebūtų vienašališkai nutrauktos ir būtų suteiktos realios ir protingumo kriterijus atitinkančios sąlygos konkuruoti su trečiosios šalies pasiūlymu.

8. Sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, kad šalis atskleistų kitai derybų šaliai informaciją, reikšmingą sutarčiai sudaryti. Ikisutartinių santykių metu reikšminga sandorio sudarymui informacija turi būti pateikiama ne vėliau kaip antrojoje derybų stadijoje, o informacija turi atitikti teisingumo, išsamumo, tikslumo, aiškumo ir kitos šalies neklaidinimo kriterijus. Tačiau turi būti suteikiama teisė komercinių derybų metu nesuteikti svarbios informacijos, jeigu ji turi ekonominę vertę. Kita vertus, derybų šalis turi būti rūpestinga ir domėtis jai svarbiomis sandorio aplinkybėmis. Todėl sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, kad derybų metu abi šalys būtų aktyvios ir kad būtų užtikrinta ikisutartinių santykių šalių – profesionalių – interesų pusiausvyra.

9. Neatsižvelgiant į derybų pažangos laipsnį, esant ikisutartinės atsakomybės taikymo sąlygų visetui, sąžiningai šaliai turi būti kompensuojamos bet kokios rūšies derybinės išlaidos ir kiti tiesioginiai ikisutartiniai nuostoliai, kurie nėra neprotingai dideli ir dėl kurių nukentėjusi šalis nebuvo prisiėmusi rizikos.

10. Sąžiningai nukentėjusiai toli pažengusių derybų šaliai gali būti atlyginami ir prarastos galimybės pinigine verte riboti netiesioginiai nuostoliai.

11. Prarastos galimybės pinigine verte gali būti apskaičiuojama remiantis kainų skirtumo principu tik tuomet, kai įrodoma, kad prarasta galimybė sudaryti sandorį palankesnėmis sąlygomis buvo reali (t. y. turi būti įrodyta derybų metu egzistavusi reali, o ne hipotetinė galimybė sudaryti sandorį palankesnėmis sąlygomis su trečiuoju asmeniu) ir dėl nesąžiningos šalies kaltės nutrūkus deryboms per protingą terminą ir protingomis sąlygomis buvo sudaryta tos pačios rūšies pakeičianti sutartis. Priešingu atveju, nukentėjusiai sąžiningai šaliai gali būti atlyginama prarastos galimybės pinigine verte remiantis palūkanų principu.

12. Nesąžiningo derybų partnerio gauta nauda neturėtų būti traktuojama kaip ikisutartinių nuostolių atlyginimo forma, o kaip ikisutartinių nuostolių apskaičiavimo metodas tais atvejais, kai yra sudėtinga įrodyti tikslų nuostolių dydį.

13. Negauta nauda ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju neturėtų būti atlyginama.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Norminiai aktai ir jų rengimo dokumentai

1.1. Tarptautiniai ir ES teisės aktai:

- 1.1.1. 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL L 2001 Nr. 12-1);
- 1.1.2. 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės (Roma II) (OL, 2007, L199/40);
- 1.1.3. 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartiniams santykiams taikytinos teisės (Roma I) (OL, 2008, L177/6);
- 1.1.4. 1993 m. balandžio 5 d. Europos Sąjungos Ministrų Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OL, 1993, L 095, p. 0029–0034);

1.2. Lietuvos Respublikos teisės aktai:

- 1.2.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1992 m., Nr. 33-1014;
- 1.2.2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964 m., Nr. 19-138;
- 1.2.3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Žin., 2000 m., Nr. 74;
- 1.2.4. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Žin., 1994 m., Nr. 94-1833;
- 1.2.5. Lietuvos Respublikos prekybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Žin., 1995 m., Nr. 10-204;

- 1.2.6. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Žin., 2000 m., Nr. 74-2262; 77; 80, 82;
- 1.2.7. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Žin., 2003 m., Nr. 94-4246;
- 1.2.8. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) statuto ratifikavimo. Žin., 2006 m., Nr. 114-4337;

1.3. Užsienio valstybių teisės aktai:

- 1.3.1. Olandijos civilinis kodeksas BW (Burgerlijk Wetboek). In WARENDORF, H., THOMAS, R., CURRY-SUMNER, I. *The Civil Code of the Netherlands*. Bedfordshire: Kluwer Law International, 2009;
- 1.3.2. Prancūzijos civilinis kodeksas. In *Code civil*. Paris: Dalloz, 2009, 108^{ieme} éd.;

1.4. *Travaux preparatoires, lex mercatoria* ir kiti nenorminio pobūdžio dokumentai:

- 1.4.1. Principles of European Contract Law 1999 prepared by the Commission on European Contract Law [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-02-09]. Prieiga per internetą:
- 1.4.2. 2000 m. liepos 12 d. Lietuvos Respublikos Seimo pagrindinio komiteto išvada dėl Civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ projekto (P-2530Ž(2)) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-14]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=105060; http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/pec_l_full_text.htm;
- 1.4.3. 2002 m. sausio 31 d. Generalinio advokato Geelhoed išvada byloje nr. C-334/00 *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)* [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi->

[bin/form.pl?lang=en&newform=newform&Submit=Submit&alljur=alljur&jurcdj=jurcdj&jurtpi=jurtpi&jurtfp=jurtfp&alldocrec=alldocrec&docj=docj&docor=docor&docop=docop&docav=docav&docsom=docsom&docinf=docinf&alldocnorec=alldocnorec&docnoj=docnoj&docnoor=docnoor&typeord=ALLTYP&allcommjo=allcommjo&affint=affint&affclose=affclose&numaff=334&ddatefs=&mdatefs=&ydatefs=&ddatefe=&mdatefe=&ydatefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=100;](http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm)

1.4.4. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004 [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-02-09]. Prieiga per internetą:

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm>;

1.4.5. 2011 m. spalio 11 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo – pardavimo sutarčių teisės (2011/0284 COD) [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2012-03-30]. Prieiga per internetą:

http://ec.europa.eu/justice/contract/files/common_sales_law/regulation_sales_law_en.pdf.

2. Specialioji literatūra

2.1. Knygos:

2.1.1. ACCAD, F. *Les pourparlers: la thèse*. Paris: Conservatoire National des Arts et Métiers, Département de Droit des Affaires, 1996;

2.1.2. AMBRASIENIĖ, D. *et. al. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2004;

2.1.3. ATIYAH, P. S. *Accidents, Compensation and the Law*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1978;

2.1.4. ATIYAH, P. S. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1979;

2.1.5. AVIŽA, S. *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009;

- 2.1.6. BAR, C., CLIVE, E. *et al. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition.* Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009;
- 2.1.7. BAR, C., DROBNIG, U. *The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe.* Munich: Sellier, European Law Publishers GmbH, 2004;
- 2.1.8. BAR, C. *The Common European Law of Torts. Volume One. The Core Areas of Tort Law, its Approximation in Europe, and its Accommodation in the Legal System.* New York: Oxford University Press, 1998;
- 2.1.9. BEALE, H. *et al. Cases, Materials and Text on Contract Law.* Oxford: Hart Publishing, 2010, 2nd ed.;
- 2.1.10. BEATSON, J., FRIEDMANN, D. *Good Faith and Contract Law.* Oxford: Clarendon Press, 1995;
- 2.1.11. *Bendrovių valdymas: žinynas.* Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2006;
- 2.1.12. BERTRAM, D., COOKE, D. J., *Due Diligence: a Practical Guide.* London: Financial Times, 2006;
- 2.1.13. BONELL, M. J. *An International Restatement of Contract Law. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.* New York: Transnational Publishers Inc., 2005, 3rd ed.;
- 2.1.14. BUSCH, D. *et al. The Principles of European Contract Law and Dutch Law.* Hague: Kluwer Law International, 2002;
- 2.1.15. CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law.* Cambridge: Cambridge University Press, 2010;
- 2.1.16. CARTWRIGHT, J. *Misrepresentation, Mistake and Non-Disclosure.* London: Sweet and Maxwell, 2007;
- 2.1.17. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.* Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000;
- 2.1.18. DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei.* Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008;

- 2.1.19.FARNSWORTH, E. A. *Contracts*. New York: Aspen Publishers, 2004, 4th ed.;
- 2.1.20.FIFOOT, C., FURMSTON. *Law of Contract*. Butterworths: London, Dublin, Edinburgh, 1991;
- 2.1.21.FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990;
- 2.1.22.FONTAINE, M. *et al. Le processus de formation su contrat*. Paris: L.G.D.J., 2002;
- 2.1.23.FOX, W. F. *International Commercial Agreements: a Primer on Drafting, Negotiating and Resolving Disputes*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1992;
- 2.1.24.GARNER, B. A. *et al. Black's Law Dictionary*. 2004, 8th ed.;
- 2.1.25.GHESTIN, J. *La formation du contrat*. Paris: LGDJ, 1993, 3^{ieme} ed.;
- 2.1.26.GILIKER, P. *Pre-contractual Liability in English and French Law*. London: Kluwer Law International, 2002;
- 2.1.27.HARTKAMP, A. *et al. Towards a European Civil Code*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2004;
- 2.1.28.HARTKAMP, A. S., TILLEMA, M. M., HEIDE, A. E. B. *International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 5. Netherlands*. London: Kluwer Law International, 2009;
- 2.1.29.HONDIUS, E. H. *Precontractual Liability. Reports to the XIIIth Congress International Academy of Comparative Law. Montreal, Canada, 18-24 August 1990*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991;
- 2.1.30.JENSEN, K. *Derybų vadovas*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2006;
- 2.1.31.JONAITIS, M. *Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2005;
- 2.1.32.KRONMAN, A. T., POSNER, R. A. *The Economics of Contract Law*. Boston, Toronto: Little, Brown and Co., 1979;

- 2.1.33.KUONEN, N. *La responsabilité précontractuelle*. Genève: Schulthess Medias Juridiques SA, 2007;
- 2.1.34.*La bonne foi*. Travaux de l'Association Henri Capitant. Paris: Editions Litec, 1992;
- 2.1.35.LAMBERTERIE, I. *et al. Les principes du droit européen du contrat. L'exécution, l'inexécution et ses suites*. Paris: Sagim a Courtry, 1997;
- 2.1.36.LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European Contract Law. Parts I and II*. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000;
- 2.1.37.LAURENT, A. *et al. La confiance en droit privé des contrats*. Paris: Dalloz, 2007;
- 2.1.38.MALAUURIE, P., AYNES, L., STOFFEL-MUNCK, P. *Les obligations*. Paris: Répertoire Defrénois, 2009, 4ième ed.;
- 2.1.39.MAZEAUD, H., MAZEAUD, L., TUNC. *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile I*. Dalloz : Paris, 1965, 6ième éd.;
- 2.1.40.MEHREN, A. T. In *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII. Contracts in General. Part 1. The Formation of Contracts*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008;
- 2.1.41.MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995;
- 2.1.42.MIKELĖNAS, V. *et al. Civilinė teisė*. Kaunas: Vijusta, 1998;
- 2.1.43.MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001;
- 2.1.44.MIKELĖNAS, V. *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003, I t.;
- 2.1.45.MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002;
- 2.1.46.MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996;
- 2.1.47.MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *International Encyclopedia of Laws. Contracts. Volume 4. Lithuania*. London: Kluwer Law International, 2004;

- 2.1.48.MIZARAS, V. *Civiliniai autorių teisių gynimo būdai*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2002;
- 2.1.49.MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos*. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007;
- 2.1.50.MOUSSERON, J. M. *Technique contractuelle*. Paris: Francis Lefebvre, 2005, 3^{ieme} éd.;
- 2.1.51.O'SULLIVAN, J., HILLIARD J. *The Law of Contract*. Oxford: Oxford University Press, 2004;
- 2.1.52.PIOTET, P. *Culpa in contrahendo et responsabilité précontractuelle en droit privé suisse*. Berne: Éditions Staempfli & CIE, 1963;
- 2.1.53.POULET, O. *Savoir négocier ses contrats*. Paris: Delmas encyclopédie, 2007;
- 2.1.54.PUTMAN, E. *La formalion des créances*. Aix-en-Provence: Dalloz, 1987;
- 2.1.55.SCHLESINGER, R. B. *et al. Comparative Law: cases, text, materials*. New York: The Foundation Press, 1998, 5th ed.;
- 2.1.56.SCHMIDT-SZALEWSKY, J. *Négociation et conclusion de contrats*. Paris: Dalloz, 1982;
- 2.1.57.SEFTON-GREEN, R. *et al. Mistake, Fraud and Duties to Inform in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005;
- 2.1.58.STASKONIS, V. *et al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997;
- 2.1.59.*Sutarčių žinynas*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2007;
- 2.1.60.TERRÉ, F., SIMLER, P., LEQUETTE, Y. *Les obligations*. Paris: Dalloz, 2009, 10^{ieme} éd.;
- 2.1.61.TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003;
- 2.1.62.TOURNEAU, P. *et al. Droit de la responsabilité et des contrats*. Paris: Dalloz, 2008, 7^{iemme} éd.;
- 2.1.63.TREITEL, G. H. *The Law of Contract*. London: Steven & Sons, 1987;

- 2.1.64. *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004*. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 2004;
- 2.1.65. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000;
- 2.1.66. VANSEVIČIUS, V. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000;
- 2.1.67. VINEY, G. *et al. Traité de Droit Civil. Introduction à la responsabilité*. Paris: L.G.D.J, 2008, 3ième ed.;
- 2.1.68. VITKEVIČIUS, P. *et al. Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997;
- 2.1.69. VOGENAUER, S., KLEINHEISTERKAMP, J. *Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. New York: Oxford University Press, 2009;
- 2.1.70. WÉRY, P. *Le processus de formalion du contrat*. Bruxelles: Éditions Larcier, 2004;
- 2.1.71. ZIMMERMANN, R., WHITTAKER, S. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000;

2.2. Straipsniai:

- 2.2.1. AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 10 (112);
- 2.2.2. AMBRASIENĖ, D., KRYŽIŪTĖ, I. „Atsakomybės už preliminarosios sutarties nevykdymą problemos“. In *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(2);
- 2.2.3. BALČIKONIS, R. „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“. In *Jurisprudencija*, 2003, T. 41(33);
- 2.2.4. BANAKAS, S. „Liability for Contractual Negotiations in English Law: Looking for the Litmus Test“. In *InDret*, Vol 1, 2009 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-04-03]. Prieiga per internetą: <http://www.raco.cat/index.php/InDret/article/viewFile/124354/172327>;
- 2.2.5. BATESON, C. „The Duty to Co-operate“. In *The Journal of Business Law*, 1960, p. 187;

- 2.2.6. BEBCHUK, L., A., OMRI, B. S. „Pre-Contractual Reliance“. In *Journal of Legal Studies*, 2001 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-01-15]. Prieiga per internetą: http://lsr.nellco.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1107&context=harvard_olin;
- 2.2.7. BEN-DROR, Y. „The Perennial Ambiguity of Culpa in Contrahendo“. In *American Journal of Legal History*, 1983, No 27;
- 2.2.8. CATALA, P. „Avant-projet de réforme du droit des obligations. Projet „Catala““. In *JCPG*, 2006, No I, 170;
- 2.2.9. CHAUVEL, P. „Négociations, la rupture des pourparlers“. In *Lamy droit du contrat*, 1998;
- 2.2.10. COLOMBO, S. „The Present Differences between the Civil Law and Common Law Worlds with Regard to Culpa in Contrahendo“. In *Tilburg Foreign Law Review*, 1993, Vol. 2, No. 4:350;
- 2.2.11. DAMBRAUSKAS, E. „Preliminarioji sutartis – sutartis dėl sutarties“. In *Juristas*, 2004, Nr. 4;
- 2.2.12. DESHAYES, O. „Le dommage precontractuel“. In *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*, 2004;
- 2.2.13. DESHAYES, O. „Refus de l'indemnisation de la perte de chance de tirer profit du contrat en cas de rupture fautive des pourparlers“. In *La semaine juridique*, 2006, Nr. 30;
- 2.2.14. DRAZDAUSKAS, S. „Bendroji Europos pardavimo teisė“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-04-03]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/s.drazdauskas/2011/10/26/bendroji-europos-pardavimo-teise/>;
- 2.2.15. DUPRE-DALLEMAGNE, A. S. „Nouvelles précisions sur le regime applicable à la rupture unilatérale des pourparlers“. In *Récueil Dalloz*, 2004, No 12;
- 2.2.16. FAGES, B. „Rupture brutale de pourparlers avancés“. In *La Semaine Juridique*, 1998, No 18-29;

- 2.2.17.FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217;
- 2.2.18.GEDEIKIS, M., BLIUVAITĖ, S. „Preliminarioji sutartis“. In *Justitia*, 2005, Nr. 3 (57);
- 2.2.19.GEDEIKIS, M., BLIUVAITĖ, S. „Preliminarioji sutartis“. In *Justitia*, 2005, Nr. 4 (58);
- 2.2.20.GEDEIKIS, M. „Ikisutartinių santykių samprata“. In *Teisės žinios*, 2006, Nr. 2-3 (15-16);
- 2.2.21.GEDEIKIS, M. „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“. In *Juristas*, 2006, Nr. 1;
- 2.2.22.GEDEIKIS, M. „Sutarties laisvės principas ikisutartiniuose santykiuose“. [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta: 2006-09-24]. Prieiga per internetą:
http://www.gscentras.lt/straipsniai/sutarties_laisves_principas/htm;
- 2.2.23.GHESTIN, J. „La responsabilité délictuelle pour rupture abusive des pourparlers“. In *La Semaine Juridique*, 2007, No 20-21;
- 2.2.24.GHESTIN, J. „Les dommages réparables à la suite de la rupture abusive des pourparlers“. In *La Semaine Juridique*, 2007, No 22;
- 2.2.25.GILIKER, P. „A Role for Tort in Pre-Contractual Negotiations? An Examination of English, French and Canadian Law“. In *International & Comparative Law Quarterly*, 2003, No 10:52ICLQ969;
- 2.2.26.GROSSKOPF, O., BARAK, M. „Regulating Contract Formation: Pre-contractual Reliance, Sunk Costs and Market Structure“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-05-10]. Prieiga per internetą:
http://www.law.northwestern.edu/news/fall05/TelAviv_Grosskopf.pdf;
- 2.2.27.GUTTERMAN, A. S. „Confidentiality/ Nondisclosure Agreement“. In *Business Transactions Solutions* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2007-03-11]. Prieiga per internetą:
<http://www.international.westlaw.com>;

- 2.2.28.HILL, T. „A Lost Chance for Compensation in the Tort of Negligence by the House of Lords“. In *Michigan Law Review*, 1991, Nr. 54;
- 2.2.29.HOUH, E. M. S. *The Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel?* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.law.utah.edu>;
- 2.2.30.HUET, J., DUPUIS-TOUBOUL, F. „Violation de la confidentialité des négociations“. In *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*, 1990;
- 2.2.31.IVANAUSKAS, A. „Prarastos galimybės pinigine vertė“. In *Justitia*, 2007, Nr. 1;
- 2.2.32.JANSEN, N. „The Idea of a Lost Chance“. In *Oxford Journal of Legal Studies*, 1999, Nr. 19;
- 2.2.33.KAIRELYTĖ, E. „Lietuva beldžiasi į UNIDROIT duris“. In *Teisės žinios*, 2006, Nr. 4 (17);
- 2.2.34.KESSLER, F., FINE, E. „Culpa in Contrahendo, Bargaining in Good Faith, and Freedom of Contract: a Comparative Study“. In *Harvard Law Review*, 1964, No. 77:401;
- 2.2.35.KIRŠIENĖ, J., LEONOVA, N. „Qualification of Pre-contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses“. In *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(115);
- 2.2.36.KNAPP, „Enforcing the Contract to Bargain“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-10-17], p. 652. Prieiga per internetą: <http://www.international.westlaw.com>;
- 2.2.37.KOSTRITSKY, J. P. „Reshaping the Precontractual Liability Debate Beyond Short Run Economics“. In *Utah Law Review*, 1997, No 58:325;
- 2.2.38.KOTTENHAGEN, R. J. P. „Freedom of Contract to Forcing Parties into Agreement: the Consequences of Breaking Negotiations in Different Legal Systems“. In *12 IUS Gentium* [interaktyvus]. 2006, No 58. [Žiūrėta 2010-01-21]. Prieiga per internetą: http://law.ubalt.edu/downloads/law_downloads/Ius_Gentium_12_2006.pdf

- 2.2.39.KUCHER, A. N. „Pre-Contractual Liability: Protecting the Rights of the Parties Engaged in Negotiations“ [interaktyvus], 2004. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.nyulawglobal.org>;
- 2.2.40.KUHNE, G. „Reliance, Promissory Estoppel and Culpa in Contrahendo: a Comparative Analysis“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-07]. Prieiga per internetą: http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=114700;
- 2.2.41.LASTAUSKIENĖ, G. „Baudžiamųjų teisinių sankcijų raidos sociologiniai pradai“. In *Jurisprudencija*, 2002, 26(18);
- 2.2.42.LECOURT, A. „Rupture brutale de pourparlers: manquement aux règles de bonne foi dans les relations commerciales“. In *La Semaine Juridique*, 2003, No 42;
- 2.2.43.LUECKE, H. K. „Good Faith and Contractual Performance“. In *Essays on Contract Law*, 2007, No 155;
- 2.2.44.MAZEAUD, D. „Réparation des préjudices précontractuels: toujours moins...?“ In *Récueil Dalloz*, 2006, No 43;
- 2.2.45.MIKELĖNAS, V. „The Main Features of the New Lithuanian Contract Law System Based on the Civil Code of 2000“. In *Juridica International*, 2005, Nr. I, p. 42-50 [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2009-11-17]. Prieiga per internetą: <http://www.juridica.ee>;
- 2.2.46.MIZARAS, V. „Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo Europos Sąjungoje rezultatas: reglamentai Roma I ir Roma II“. In *Justitia*, 2008, Nr. 4 (70), p. 23;
- 2.2.47.MOISSERON, P. „Conduite des négociations contractuelles et responsabilité civile délictuelle“. In *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*, 1998, No 51 (2);
- 2.2.48.MUNCEY, P. S. „Rupture abusive de pourparlers: précisions sur la teneur de la faute et la consistance du préjudice“. In *La Semaine Juridique Entreprise et Affaires*, 2004, No 20-21;

- 2.2.49.MUSY, A. M. *Disclosure of Information in the Pre-contractual Bargaining. A Comparative Analysis*, [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-02-08]. Prieiga per internetą:
<http://www.jus.unitn.it/cardozo/Review/Contract/Musy-1995/musy1.htm>;
- 2.2.50.MUSY, A. M. *The Good Faith Principle in Contract Law and the Precontractual Duty to Disclose: Comparative Analysis of New Differences in Legal Cultures*, 2000, [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-02-06]. Prieiga per internetą:
<http://www.icer.it/docs/wp2000/Musy192000.pdf>;
- 2.2.51.NEDZEL, N. E. „A Comparative Study of Good Faith, Fair Dealing and Precontractual Liability“. An article of Tulane European and Civil Law Forum, 1997, [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2010-12-17]. Prieiga per internetą:
<http://international.westlaw.com/result/documenttext.aspx?rp=%2fwelcome%2flaw>.
- 2.2.52.NORKŪNAS, A. „Sažiningumo principo įgyvendinimas“. In *Jurisprudencija*, 2003, T 42(34);
- 2.2.53.NOVOA, R. „Culpa in Contrahendo: a Comparative Law Study: Chilean Law and the United Nations Convention on Contracts for the International Sales of Goods (CISG)“. In *Arizona Journal of International & Comparative Law*, 2005, Vol. 22, No. 3:586;
- 2.2.54.PALMIERI, N. W. „Good Faith Disclosures Required during Precontractual Negotiations“. In *Seton Hall Law Review* [interaktyvus]. 1993, nr. 70, p. 72–209 [žiūrėta 2006-10-01]. Prieiga per internetą:
<<http://www.international.westlaw.com>>;
- 2.2.55.PAPIRTIS, L. V. „Preliminarioji sutartis“. In *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 28 (20);
- 2.2.56.PIETRAFESA, G. A. „The Importance of Confidentiality Agreements and Letters of Intent“, In *New Jersey Lawyer* [interaktyvus]. 2002, nr 20

- [žiūrėta 2006–06–21]. Prieiga per internetą:
<http://www.international.westlaw.com>;
- 2.2.57.POSNER, A. „Economic Analysis of Contract Law after Three Decades: Success or Failure?“ [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-02-10]. Prieiga per internetą:
 <http://www.law.uchicago.edu/Lawecon/WkngPprs_126-150/146.EAP.Contract%20Law.pdf>.
- 2.2.58.POSNER R. A. „Let Us Never Blame a Contract Breaker“. In *Michigan Law Review*, 2009, No 107;
- 2.2.59.POWERS, P. L. *Defining the Undefinable: Good Faith and the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-08-17]. Prieiga per internetą:
<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/powers.html>;
- 2.2.60.REK, H. *Pre-contractual Good Faith and Breaking off Negotiations. Duty to Disclose v. Duty to Investigate the Target. Can Extensive Warranties Avoid Uncertainty?* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: <http://www.internationallawoffice.com>;
- 2.2.61.RITTMEISTER, M. „The Management’s Board’s permission to disclose Due Diligence Information Before a Corporate Acquisition in consideration of the Impact of the Act to Improve the Protection of Investors“. In *6 German Law Journal* [interaktyvus]. 2005, nr. 2 [žiūrėta 2007-03-01]. Prieiga per internetą:
 <<http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=576>>;
- 2.2.62.SALEILLES, R. „De la responsabilité précontractuelle; à propos d’une étude nouvelle sur la matière“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1907;
- 2.2.63.SANDERS, J. C. C. „Looking for Faith in All the Wrong Places“. In *Business Law Review*, 2006, No 5;
- 2.2.64.SCHWARTZ, A., SCOTT, R. E. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements“. In *Harvard Law Review*, January 2007, No 3, p. 664;

- 2.2.65. SEEGAL, J. F. „Minimization of Pre-closing Risk in Private Company Acquisitions“. In *Corporate Law and Practice Course Handbook Series* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007–03–11]. Prieiga per internetą: <http://www.international.westlaw.com>;
- 2.2.66. SELELIONYTĖ, S. „Preliminarioji sutartis: nevykdymo pasėkmės“ [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007–02–20]. Prieiga per internetą: <http://www.verslobanga.lt/lt/patark.full/4346ac277560a>;
- 2.2.67. SMALIUKAS, A., PACENKAITĖ, V. „Ikisutartinių teisinių santykių taikymo ir aiškinimo naujovės Lietuvos teismų praktikoje“. In *Juristas*, 2006, Nr. 12;
- 2.2.68. SCHMIDT-SZALEWSKY, J. „La période précontractuelle en droit français“. In *Revue Internationale de Droit Comparé*, 1990, No 2;
- 2.2.69. SCHMIDT-SZALEWSKY, J. „La sanction de la faute précontractuelle“. In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1974;
- 2.2.70. TOURNEAU, P. „La rupture des négociations“. In *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*, 1998, No 51 (3);
- 2.2.71. VIOLET, F. „Rupture de manière délibérée et de mauvaise foi de pourparlers“. In *La Semaine Juridique*, 2001, No 6-7;
- 2.2.72. VISSER, E. *Two Concepts Affected by European Legal Integration – More to come?* Paper to be presented at the Fifth Benelux – Scandinavian Conference on Legal Theory: European Legal Integration and Analytical Legal Theory, Maastricht, 2002;

2.3. Kiti šaltiniai:

- 2.3.1. MIKELĖNAS, V. „Sutarčių teisės normų taikymas teismų praktikoje“. 139 – tojo seminaro medžiaga. Vilnius: UAB „Mokesčių srautas“, 2006;
- 2.3.2. MIKELĖNAS, V. „Teorinės ir praktinės civilinės atsakomybės instituto taikymo problemos“. Seminaro medžiaga. Vilnius: UAB „Mokesčių srautas“, 2007;

2.3.3. STAŠKEVIČIUS, I. „Derybos: kovos laukas ar verslo santykių valdymas?“. Konferencijos medžiaga. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2006;

3. Teismų praktika

3.1. Lietuvos teismų praktika:

- 3.1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“, Nr. 2/96;
- 3.1.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. rugsėjo 18 d. nutartis c. b. *J.Černijenko v. V.Remeikienė, A.Stolevičius*, Nr. 3K-3-827/2000, kat. 37;
- 3.1.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 8 d. nutartis c. b. *A.Rimkevičius v. R.Rimkevičienė*, Nr. 3K-3-509/2000, kat. 42;
- 3.1.4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 12 d. nutartis c. b. *V.Pocius v. P. Dauksevičius ir kt.*, Nr. 3K-3-797/2001, kat. 32.4, 37.3;
- 3.1.5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 19 d. nutartis c. b. *R. Astilovskaja ir kt. v. J. D. Budaj*, Nr. 3K-3-763, kat. 39.2.4;
- 3.1.6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje *Ž. Šapalas v. AB „Lietuvos taupomasis bankas“*, Nr. 3K-3-390/2002, kat. 39.2.1; 39.2.3; 39.3; 60; 94.2;
- 3.1.7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 4 d. nutartis c. b. *UAB „Vingida“ v. TŪB „L. D. ir partneriai“*, Nr. 3K-3-1303/2002, kat. 37.2; 37.4;
- 3.1.8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis c.b. *Ž. Semenejeva v. 553 GNSB, UAB „Biveka“*, Nr. 3K-7-1156/2002, kat. 31.4, 36.4., 47.3., 94.1., 94.2;

- 3.1.9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 8 d. nutartis c. b. *bankrutuojanti UAB „Dabelsa“ v. UAB „Žibai“*, Nr. 3K-3-1040/2003, kat. 19.1, 37.2, 47.1, 94.5 (S);
- 3.1.10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis c. b. *UAB „Urticae“ v. Kauno žydų religinė bendruomenė ir kt.*, Nr. 3K-3-1054/2003, kat. 39.2.4;
- 3.1.11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis c. b. *V. Maniušienė v. UAB „Progresyvios investicijos“, UAB „Hanza lizingas“*, Nr. 3K-3451/2004, kat. 19.3, 37.8, 40.6;
- 3.1.12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 5 d. nutartis c. b. *P. Kučinskas v. V. Basienė, V. Černauskytė*, Nr. 3K-3-11/2005, kat. 42.4; 45.1;
- 3.1.13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-38/2005, kat. 42.5, 42.6, 52.3;
- 3.1.14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 28 d. nutartis c. b. *UAB „Club Baltica“ v. UAB „Alkesta“*, Nr. 3K-3-79/2005, kat. 42.4, 44.5.2.17;
- 3.1.15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *L. Valatka v. Kauno apskrities viršininko administracija*, Nr. 3K-3-173/2005, kat. 128.2;
- 3.1.16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 20 d. nutartis c. b. *J. Gubavičienė v. S. Krivoščenko*, Nr. 3K-3-225/2005, kat. 21.4.2.6; 45.1;
- 3.1.17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 6 d. nutartis c. b. *A. Šiška v. labdaros ir paramos fondas „Teen challenge“*, Nr. 3K-3-325/2005, kat. 42.4, 116.1;
- 3.1.18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 28 d. nutartis c. b. *UAB „Ūkio banko investicinė grupė“ v. G. Brencius*, Nr. 3K-3-614/2005, kat. 21.4.2.7;

- 3.1.19.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis c. b. *V. Leonavičius v. S. Švabauskas*, Nr. 3K-3-621/2005, kat. 36.1; 42.4;
- 3.1.20.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K.*, Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1, 45.4(S);
- 3.1.21.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis c. b. *J. P. v. G. J., V. J. ir T. J.*, Nr. 3K-3-124/2006, kat. 42.4; 42.11.4 (S);
- 3.1.22.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 6 d. nutartis c. b. *I. I. V. v. Kauno apskrities viršinininko administracija*, Nr. 3K-3-177/2006, kat. 128.2 (S);
- 3.1.23.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartis c. b. *AB „Molesta“ v. AB „Spauda“*, Nr. 3K-3-501/2006, kat. 42.5; 45.10 (S);
- 3.1.24.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartis c. b. *G.Z. v. AB „Parex bankas“*, Nr. 3K-3-499/2006, kat. 15.3.2; 22.8 (S);
- 3.1.25.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis c. b. *S. A. v. UAB „Beržolė“*, Nr. 3K-3-441/2006, kat. 42.4 (S);
- 3.1.26.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 10 d. nutartis c. b. *L.B. v. Valstybės įmonė „Valstybės turto fondas“*, Nr. 3K-7-470/2006, kat. 42.1, 45.12;
- 3.1.27.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. *Ž. M. v. UAB „Eika“*, Nr. 3K-3-511/2006, kat. 35.4; 35.5; 42.4 (S);
- 3.1.28.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. *J. M. v. UAB „PVP“*, Nr. 3K-3-522/2006, kat. 36.1; 42.4; 42.8 (S);

- 3.1.29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4, 45.1, 45.6 (S);
- 3.1.30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E. Mikutavičius v. R. Kaupas*, Nr. 3K-3-585/2006, kat. 36.1; 42.4;
- 3.1.31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c. b. *S. J. v. T. B., D. B.*, Nr. 3K-3-620/2006, kat. 42.4 (S);
- 3.1.32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis c. b. *I. Š. firma „InSpe“ v. UAB „Folis“*, Nr. 3K-3-640/2006, kat. 21.4.2.7 (S);
- 3.1.33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 6 d. nutartis c. b. *I. L. v. UAB „Vilniaus autobusai“*, Nr. 3K-3-38/2007, kat. 44.5.2.16 (S);
- 3.1.34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 28 d. nutartis c. b. *N. V. v. R. K. ir kt.*, Nr. 3K-3-209/2007, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S);
- 3.1.35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. liepos 18 d. nutartis c. b. *E. A. v. B. P.*, Nr. 3K-3-308/2007, kat. 42.4 (S);
- 3.1.36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis c. b. *K. S., G. J. v. K. P. A., J. A., J. A.*, Nr. 3K-3-497/2007, kat. 42.4; 45.1; 45.6 (S);
- 3.1.37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 11 d. nutartis c. b. *R. Jurgelionio firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-62/2008, kat. 52.5; 36.1;
- 3.1.38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 17 d. nutartis c. b. *uždaroji akcinė bendrovė „Iviltra“ v. R. Z., A. Z.*, Nr. 3K-3-333/2008, kat. 42.4 (S);

- 3.1.39.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 22 d. nutartis *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-3-483/2008, kat. 42.4; 44.5.1 (S);
- 3.1.40.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 27 d. nutartis c. b. *A. J. ir kt. v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“*, Nr. 3K-3-40/2009, kat. 42.4 (S);
- 3.1.41.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. *A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“*, Nr. 3K-3-126/2009, kat. 42.4, 44.2.4.1 (S);
- 3.1.42.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 26 d. nutartis c. b. *Č. S. v. E. M., D. L., A. P.*, Nr. 3K-3-299/2009, kat. 21.3; 42.5 (S);
- 3.1.43.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis c. b. *V. P. v. V. R., A. R.*, Nr. 3K-3-363/2009, kat. 42.5 (S);
- 3.1.44.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *J. K. v. T. R.*, Nr. 3K-3-489/2009, kat. 42.4; 42.8; 35.5 (S);
- 3.1.45.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *E. Č. –Š. v. UAB „Pakruojo parketas“*, Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4, 114.9.3.2 (S);
- 3.1.46.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 15 d. nutartis c. b. *E. Ž. v. R. J.*, Nr. 3K-3-106/2010, kat. 36.1; 42.4 (S);
- 3.1.47.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 22 d. nutartis c. b. *UAB „Autovygreda“ v. UAB „Baltik vairas“*, Nr. 3K-3-279/2010, kat. 36.1; 42.4 (S);
- 3.1.48.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis *Z. B. v. I. D., B. P.*, Nr. 3K-3-488/2010, kat. 42.4 (S);

- 3.1.49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 31 d. nutartis c. b. *UAB „Otega“ v. BAB „Ekranas“, UAB „Baklis“*, Nr. 3K-3-81/2011, kat. 35.3.6; 42.4; 44.5.1; 42.10 (S);
- 3.1.50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 28 d. nutartis c. b. *Uždaroji akcinė bendrovė „Trevena“ v. Ž. V.*, Nr. 3K-3-129/2011, kat. 42.4 (S);
- 3.1.51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *UAB „Avižienių projektai“ v. asociacija „Ekologinės statybos“, UAB „Interpro investicija“, A. D.*, Nr. 3K-3-145/2011, kat. 36.2; 37; 39; 40.3; 42.4 (S);
- 3.1.52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. *L. O. v. L. K., AB DnB Nord bankas*, Nr. 3K-3-166/2011, kat. 21.4.2.7; 42.4 (S);
- 3.1.53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 14 d. nutartis c. b. *UAB „Ecovita“ v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra*, Nr. 3K-3-506/2011, kat. 44.2.2; 44.2.4; 69; 114.11 (S);
- 3.1.54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 20 d. nutartis c. b. *R. U. v. D. D.*, Nr. 3K-3-61/2012 (S), kat. 21.1; 42.4;
- 3.1.55. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 30 d. sprendimas c. b. *UAB „Šilutės rajono vaistinės“ v. Šilutės rajono savivaldybė*, Nr. 2A-133/2004, kat. 39.2.4;
- 3.1.56. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 5 d. sprendimas c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“*, Nr. 2A-161/2005;
- 3.1.57. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 14 d. nutartis c. b. *UAB „Ūkio banko investicinė grupė“ v. G. Brencius*, Nr. 2A-200/2005, kat. 22.3.2, 45.12;

- 3.1.58. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. liepos 17 d. nutartis c. b. *UAB „Lidl“ v. V. T., B. T.*, Nr. 2A-244/2006, kat. 20.3.3, 45.1, 108 (S);
- 3.1.59. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 31 d. sprendimas c. b. *I. S., V. L. v. uždaroji akcinė bendrovė „Šiaulių banko turto fondas“*, Nr. 2A-430/2006, kat. 42.4, 42.9, 42.10(S);
- 3.1.60. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *UAB „Balduų rojus“ v. G.O.*, Nr. 2A-166/2006, kat. 44.2.2; 44.2.4.1; 89;
- 3.1.61. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 30 d. nutartis c. b. *E. A. v. B. P.*, Nr. 2A-52/2007, kat. 42.4, 42.6, 21.4.1.1, 45.6 (S);
- 3.1.62. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 10 d. nutartis c. b. *S. J. v. T. B. ir D. B.*, Nr. 2A-140/2009, kat. 42.4; 44.2;
- 3.1.63. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 7 d. nutartis c. b. *V. C. v. A. M.*, Nr. 2A-499/2009, kat. 42.4; 42.10; 44.1; 44.2.4.1 (S);
- 3.1.64. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. *bankrutuojanti akcinė bendrovė „Big City LT“ v. D. J., D. M.*, Nr. 2A-701/2012, kat. 35.3.6; 42.4; 42.10; 43.2; 44.5.1 (S);
- 3.1.65. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. spalio 22 d. nutartis c. b. *I. P. v. UAB „Junesta“*, Nr. 2A-739-492/2009, kat. 42,4.; 121.15.; 121.18.; 121.21 (S);
- 3.1.66. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 3 d. nutartis c. b. *V. J. v. UAB „Lokys“*, Nr. 2A-572-324/2010, kat. 121.21., 42.4., 42.10;
- 3.1.67. Specialiosios teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 6 nutartis „Dėl ginčo dėl buto išnuomojimo teismingumo“, Nr. TK-2003-7;

3.2. Didžiosios Britanijos teismų praktika:

- 3.2.1. Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1766 m., Carter v. Boehm. Cit. pgl.: BANAKAS, S. „Liability for Contractual Negotiations in English Law: Looking for the Litmus Test“. In *InDret*, Vol 1, 2009 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-04-03]. Prieiga per internetą: <http://www.raco.cat/index.php/InDret/article/viewFile/124354/172327>;
- 3.2.2. Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1801 m., Lawson v. Weston. Cit. pgl.: BANAKAS, S. „Liability for Contractual Negotiations in English Law: Looking for the Litmus Test“. In *InDret*, Vol 1, 2009 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2012-04-03]. Prieiga per internetą: <http://www.raco.cat/index.php/InDret/article/viewFile/124354/172327>;
- 3.2.3. Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1871, Smith v. Hughes, Cit. pgl.: ATIYAH, P. S. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1979;
- 3.2.4. Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1957, William Lacey (Hounslow) Ltd v. Davis [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-12-10]. Prieiga per internetą: <http://www.international.westlaw.com>;
- 3.2.5. Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1964, Hedley Byrne & Co. Ltd. v. Heller & Partners Ltd. Cituota pagal: BAR, C., CLIVE, E. *et al. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 252;
- 3.2.6. Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1979, Box v. Midland Bank Ltd. Cit. pgl.: BAR, C., CLIVE, E. *et al. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition*. Vol. I. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, p. 252;
- 3.2.7. Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1993 m. sausio 23 d., Walford and Others v. Miles and Another [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-12-10]. Prieiga per internetą: <http://www.international.westlaw.com>;

3.3. ETT praktika:

- 3.3.1. Europos Teisingumo Teismo 2002 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje C-334/00, *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)*, ECR I-07357;

3.4. JAV teismų praktika:

- 3.4.1. JAV Vašingtono aukščiausiasis teismas, 1969, *Markov v. ABC Transfer & Storage Co.* Cit. pgl.: FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990, p. 19;

3.5. Nyderlandų teismų praktika:

- 3.5.1. HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1957 m. lapkričio 15 d. nutartis *Baris v. Riezenkamp*, *Nederlandse Jurisprudentie* 1958, 67;
- 3.5.2. HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1982 m. birželio 18 d. nutartis *Plas v. Valburg*, NJ 1983, 723;
- 3.5.3. HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1995 m. birželio 6 d. nutartis, NJ 1995, 705;
- 3.5.4. HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1995 m. lapkričio 24 d. nutartis, NJ 1996, 162;
- 3.5.5. HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1995 m. gruodžio 22 d. nutartis *ABP v. FGH*, NJ 1996, 300
- 3.5.6. HR (Hoge Raad des Nederlanden) 1996 m. birželio 14 d., NJ 1997, 481;
- 3.5.7. Gerechtshof Amsterdam 1987 m. gegužės 7 d. nutartis, NJ 1988.430;

3.6. Prancūzijos teismų praktika:

- 3.6.1. Cour de Cassation, Chambre commerciale 1972 m. kovo 20 d. nutartis, Bull. Civ. 1972, IV, 93.
- 3.6.2. Cour de Cassation, 3^{ieme} Chambre commerciale 1972 m. spalio 3 d. nutartis *Monoprix*, Bull. Civ. III, 491;

- 3.6.3. Cour de Cassation, 1^{iere} Chambre commerciale, 1976 m. balandžio 12 d. nutartis, Bull. Civ. I, 122;
- 3.6.4. Cour de Cassation, 1^{iere} Chambre commerciale, 1977 m. sausio 19 d. nutartis, D. 1977, 593;
- 3.6.5. Cour de Cassation, Chambre commerciale 1992 m. kovo 31 d. nutartis, Bull. Civ. IV No 145;
- 3.6.6. Cour de Cassation, Chambre Commerciale 1992 m. gruodžio 15 d. nutartis, RJDA 1993, No 296;
- 3.6.7. Cour de Cassation, Chambre commerciale 1994 m. vasario 22 d. nutartis, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1994, 849;
- 3.6.8. Cour de Cassation, Chambre commerciale 1997 m. sausio 7 d. nutartis, D. 1998, J 45;
- 3.6.9. Cour de Cassation, Chambre commerciale 1997 m. balandžio 22 d. nutartis, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1997.651;
- 3.6.10. Cour de Cassation, 2^{ieme} Chambre Civil 1997 m. birželio 4 d. nutartis, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1997, 92;
- 3.6.11. Cour de Cassation, 1^{iere} Chambre civil 1998 m. sausio 6 d. nutartis *Poleval v. Sandoz*, In JCP 1998 II 10066;
- 3.6.12. Cour de Cassation, 1^{iere} Chambre civil 1998 m. balandžio 7 d. nutartis, D. 1999, 514;
- 3.6.13. Cour de Cassation, 1^{iere} Chambre civil 2003 m. kovo 13 d. nutartis, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 2003.700;
- 3.6.14. Cour de Cassation, Chambre commerciale 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis *Alain Manoukian v. Stuck, Les Complices*, Bull. Civ. IV No 186;
- 3.6.15. Cour de Cassation, Chambre Commerciale 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis, No 02-101157;
- 3.6.16. Cour de Cassation, 3^{ieme} Chambre Civil 2006 m. birželio 28 d. nutartis, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 2006, 754;
- 3.6.17. Cour d'Appel de Pau 1969 m. sausio 14 d. nutartis, D.S. 1969.J.716;

- 3.6.18. Cour d'Appel de Versailles 1992 m. kovo 5 d. nutartis *A French, a British and a Belgian Company*, In *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1992, 753;
- 3.6.19. Tribunal de Commerce de Paris 1996 m. balandžio 27 d. nutartis, Jurisdata No 047078;
- 3.6.20. Tribunal de Paris 1996 m. gruodžio 4 d. nutartis, JurisData No 024388;
- 3.6.21. Tribunal de Paris 1998 m. spalio 16 d. nutartis, JurisData No 024108;
- 3.6.22. Tribunal de Rennes 1998 m. lapkričio 3 d. nutartis, JurisData No 049142;
- 3.6.23. Cour d'Appel d'Agen 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutartis, SARL 1155;

3.7. Šveicarijos teismų praktika:

- 3.7.1. Swiss Bundesgericht BGE 101 II 268;
- 3.7.2. Swiss Bundesgericht BGE 104 II 94;
- 3.7.3. Swiss Bundesgericht 1979 m. vasario 6 d. nutartis, BGE 105.II.75;
- 3.7.4. Swiss Bundesgericht BGE 2001 m. spalio 21 d. nutartis, No 4C 152/2001 (SemJud 2002 I, 164ff);

3.8. Vokietijos teismų praktika:

- 3.8.1. BGH (Bundesgerichtshof) 1954 m. kovo 16 d. nutartis, LM BGB 276 (Fa) No 3;
- 3.8.2. BGH (Bundesgerichtshof) 1960 m. spalio 19 d. nutartis, NJW 61.169;
- 3.8.3. BGH (Bundesgerichtshof) 1962 m. gegužės 17 d. nutartis, BB 1962.816;
- 3.8.4. BGH (Bundesgerichtshof) 1961 m. kovo 17 d. nutartis, NJW 1961.14.1308;
- 3.8.5. BGH (Bundesgerichtshof) 1962 m. gegužės 17 d. nutartis, BB 1962.816;
- 3.8.6. BGH (Bundesgerichtshof) 1967 m. liepos 14 d. nutartis, NJW 1967.2162;

- 3.8.7. BGH (Bundesgerichtshof) 1969 m. vasario 6 d. nutartis, LM BGB 276 (Fa) No 28;
- 3.8.8. BGH (Bundesgerichtshof) 1970 m. liepos 10 d. nutartis, NJW 1970.1840;
- 3.8.9. BGH (Bundesgerichtshof) 1980 m. vasario 2 d. nutartis, NJW 1980.1683;
- 3.8.10. BGH (Bundesgerichtshof) 1980 m. gruodžio 12 d. nutartis, NJW 1981.34.1035;
- 3.8.11. BGH (Bundesgerichtshof) 1986 m. lapkričio 12 d. nutartis, BGHZ 1987.99.101;
- 3.8.12. BGH (Bundesgerichtshof) 1987 m. rugsėjo 21 d. nutartis, ZIP 1988.88, WM 1988.163;
- 3.8.13. BGH (Bundesgerichtshof) 1989 m. vasario 22 d. nutartis, NJW-RR 1989, 627;
- 3.8.14. BGH (Bundesgerichtshof) 1989 m. gegužės 5 d. nutartis, ZR 4.88;
- 3.8.15. BGH (Bundesgerichtshof) 1989 m. liepos 1 d. nutartis, WM 1989.685;
- 3.8.16. BGH (Bundesgerichtshof) 1996 m. sausio 14 d. nutartis, NJW 1996.1884;
- 3.8.17. RGZ (Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen) 1934 m. sausio 19 d. nutartis, 143, 219;
- 3.8.18. BGHZ (Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Zivilsachen) 1978 m. birželio 8 d. nutartis, NJW 71, 386;
- 3.8.19. BAG (Bundesarbeitsgericht) 1963 m. birželio 7 d. nutartis, NJW 1963, 1843;
- 3.8.20. C.f., LG München 1966 birželio 28 d. nutartis, ZMR 1966, 328;

3.9. Tarptautinio arbitražo praktika:

- 3.9.1. Tarptautinių prekybos rūmų Tarptautinio arbitražo teismo, 1996 m. rugsėjo 4 d. nutartis, Nr. 8540 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-02-06]. Prieiga <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=2&do=case&id=644&step=FullText>.

**AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ
DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS**

1. JAKAITĖ, A. „Pareiga atskleisti informaciją komercinių ikisutartinių santykių kontekste“. In *Teisė. Mokslo darbai*, 2011, T. 81, p. 104-118;
2. JAKAITĖ, A. „Sąžiningumo imperatyvas ikisutartiniuose santykiuose: turinys ir taikymo problematika“. In *Teisė. Mokslo darbai*, 2011, T. 79, p. 76-91.